

Vilniaus universitetas
Filosofijos fakultetas
Sociologijos katedra

Giedrė Pauliukonytė

Sociologijos kriminologijos studijų programa
Magistro darbas

Laisvės atėmimo bausmės kritinė analizė Lietuvoje

Darbo vadovė: Dr. J. Aleknevičienė

Vilnius
2009

TURINYS

ĮVADAS	8
LITERATŪROS LAISVĖS ATĖMIMO BAUSMĖS TEMA APŽVALGA	12
1. 1 Kritinė kriminologija apie nusikaltimus, baudžiamąjį įstatymą	12
1. 1. 1 Dekonstrukcijos idėja	13
1. 1. 2 Abolicionizmo idėja	14
1. 2 N. Christie požiūris į nusikaltimų kontrolę ir kalėjimus	16
1. 3 M. Foucault: teisė bausti, baudimas, nusikaltėlis, kalėjimas	17
1. 4 Bausmės samprata Lietuvos Respublikos Baudžiamajame kodekse	20
1. 5 Laisvės atėmimo bausmės samprata Lietuvoje	21
1. 6 Laisvės atėmimo bausmės tikslas, paskirtis	22
1. 7 Veiksniai, lemiantys dažną laisvės atėmimo bausmės skyrimą Lietuvoje	23
1. 8 Alternatyvios laisvės atėmimo bausmės atlikimo formos	25
1. 8. 1 Atviros įkalinimo įstaigos	25
1. 8. 2 Galimybė laikinai išeiti iš uždaros įkalinimo įstaigos	27
1. 9 Lietuvos bausmių vykdymo sistema	31
1. 9. 1 Kalėjimų departamentas	31
1. 9. 2 Kalėjimų departamentui pavaldžios įstaigos	32
STATISTINIŲ DUOMENŲ, SUSIJUSIŲ SU LAISVĖS ATĖMIMO BAUSME, APŽVALGA	37
2. 1 Laisvės atėmimo bausme nuteistų asmenų skaičiaus pasiskirstymas pagal skirtingus kriterijus	37
2. 2 Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos asignavimai	41
DOKUMENTŲ, SUSIJUSIŲ SU LAISVĖS ATĖMIMO BAUSME, ANALIZĖ	44
3. 1 Įkalinimo įstaigų renovavimas ir humanizavimas	44
3. 2 Nusikaltimų prevencijos programos	47
3. 2. 1 Nacionalinė nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa	47
3. 2. 2 Narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos programa	48
3. 2. 3 Nepilnamečių justicijos 2004 - 2008 metų programa	49
3. 2. 4 Nuteistų ir grįžusių iš kardomojo kalnimo vietų, pataisos darbų ir socialinės bei psichologinės reabilitacijos įstaigų asmenų socialinės adaptacijos programa	50
EKSPERTŲ INTERVIU ANALIZĖ	52
4. 1 Tyrimo aprašymas	52

4. 2 Laisvės atėmimo bausmei keliamų tikslų vertinimas	53
4. 3 Tikslai, kurių šiandien Lietuvoje siekiama/turėtų būti siekiama skiriant laisvės atėmimo bausmę	56
4. 4 Požiūris į laisvės atėmimo bausmę ir jos taikymą Lietuvoje	59
4. 5 Nusikalstamos veikos, už kurias turėtų būti skiriama laisvės atėmimo bausmė	63
4. 6 Alternatyvių laisvės atėmimui bausmių reikalingumas/galimybė	65
4. 7 Laisvės atėmimo bausmės (jos taikymo) vertinimas Lietuvos baudžiamosios justicijos kontekste	66
4. 8 Valstybės vaidmuo skiriant laisvės atėmimo bausmę Lietuvoje	68
4. 9 Asmens izoliavimu įkalinimo įstaigoje siekiama jo resocializacijos	70
4. 10 Lietuvoje taikomos laisvės atėmimo bausmės „kaina“	71
4. 11 Priežastys, lemiančios laisvės atėmimo bausmės skyrimo dažnumą	74
4. 12 Laisvės atėmimo bausmę atliekančių asmenų kalinimo sąlygos Lietuvos įkalinimo įstaigose	76
4. 13 Veiksniai, lemiantys laisvės atėmimo įstaigose galiosiančių taisyklių kūrimą, jų taikymą ..	79
4. 14 Lietuvoje veikiančių nevyriausybinų organizacijų, besirūpinančių kalinčiais ar jau atlikusiais laisvės atėmimo bausmę asmenimis, reikšmė	81
4. 15 Užsienio šalių gerosios praktikos pavyzdžiai Lietuvai taikant (skiriant, vykdant) laisvės atėmimo bausmę	84
APIBENDRINIMAI IR DARBO IŠVADOS	88
LITERATŪRA	91
PRIEDAI	93
Priedas Nr. 1	93
Priedas Nr. 2	95

Laisvės atėmimo bausmės kritinė analizė Lietuvoje

SANTRAUKA

Šio darbo tikslas yra aptarti mokslinėje literatūroje įvairių autorių pateikiamą požiūrį į laisvės atėmimo bausmę, atlikti dokumentų, statistinių duomenų, susijusių su laisvės atėmimo bausme, analizę bei išsiaiškinti kokybiniame tyrime dalyvavusių ekspertų nuomonę apie laisvės atėmimo bausmės skyrimą, vykdymą Lietuvoje, kitas su laisvės atėmimu susijusias problemas Lietuvoje.

Pirmoje magistro darbo dalyje analizuojama ir aptariama norvegų kriminologo N. Christie, prancūzų filosofo ir sociologo M. Foucault, olandų mokslininkų H. Bianchi ir L. Hulsmano, britų mokslininko S. Coheno bei Lietuvos mokslininkų – G. Švedo, G. Sakalausko, A. Gavėnaitės – požiūriai į baudžiamąją sistemą, laisvės atėmimo bausmę, šios bausmės skyrimą bei vykdymą. Pristatomos Lietuvoje veikiančios įkalinimo įstaigos. Analizuojami dokumentai, statistiniai duomenys, susiję su laisvės atėmimo bausmės skyrimu, vykdymu Lietuvoje.

Antroje magistro darbo dalyje aptariami savarankiškai atlikto kokybinio tyrimo „Ekspertų požiūris į laisvės atėmimo bausmės skyrimą ir vykdymą Lietuvoje“, kuriuo buvo siekiama išsiaiškinti ekspertų nuomonę apie laisvės atėmimo bausmės skyrimą, vykdymą Lietuvoje, rezultatai ir pateikiama jų analizė. Empiriniam tyrimui atlikti buvo pasirinktas struktūruoto interviu metodas. Tyrimo atranka atlikta remiantis sniego gniūžtės principu. Šio tyrimo metu buvo atlikti 8 interviu su ekspertais, dirbančiais srityje, susijusioje su laisvės atėmimo bausme.

Atlikto tyrimo rezultatai parodė, jog tyrime dalyvavę ekspertai laisvės atėmimo bausmę vertina kaip būtiną ir reikalingą, tačiau šiuo metu Lietuvoje ji taikoma per dideliu mastu. Ekspertai pažymi, kad laisvės atėmimo bausmė turėtų būti taikoma kaip kraštutinė valstybės prievartos priemonė, jeigu prieš tai kitomis įstatymuose numatytomis alternatyviomis bausmėmis nebuvo pasiekta bausmei keliamo tikslo. Norvegų kriminologas N. Christie yra pasakęs, kad kalėjimų dydį lemia mūsų pačių sprendimai. Pažymima, jog ilgi laisvės atėmimo bausmės skyrimo Lietuvoje terminai yra viena iš priežasčių, dėl kurios Lietuva pagal kalinių skaičių yra viena pirmaujančių šalių Vakarų Europoje. Tyrime dalyvavusių ekspertų nuomone šiuo metu Lietuvoje skiriant laisvės atėmimo bausmę siekiama nubaudimo, atpildo, bendrosios nusikaltimų prevencijos. Pažymima, jog resocializacijos tikslo siekimui turėtų būti skiriama daugiau dėmesio, nes kol kas Lietuvoje jis įgyvendinamas gana sunkiai. Vertindami laisvės atėmimo bausmę atliekančių asmenų sąlygas Lietuvos įkalinimo įstaigose, ekspertai pažymi, kad sąlygos šiose įstaigose nėra pakankamos, jas reikia tobulinti, taip pat pastebima, jog sąlygų Lietuvos įkalinimo įstaigose gerinimui daugiau dėmesio buvo skiriama iki tol, kol Lietuva įstojo į Europos Sąjungą.

Dokumentų analizės metu atlikus bausmių sistemos veikimo užtikrinimui reikiamų finansinių lėšų įvertinimą, darytina išvalga, jog Lietuvoje vykdant nusikaltimų kontrolę, o taip pat ir laisvės atėmimo bausmę, siekiama ne tik kontroliuoti socialiniam stabilumui grėsmę keliančius asmenis, bet taip pat siekiama tam tikrų industrinių tikslų.

The Critical Analysis of Imprisonment in Lithuania

SUMMARY

The aim of this work is to discuss the attitude of various authors towards imprisonment, to analyze documents and statistical data concerning the imprisonment and to find out the opinion of experts who participated in qualitative survey about imprisonment realization in Lithuania and other problems concerning this issue.

In the first part of this work there is the analysis and discussion about attitudes of Norwegian criminologist N. Christie, French philosopher and sociologist M. Foucault, Netherlands scientists H. Bianchi and L. Hulsman, British scientist S. Cohen and Lithuanian scientists G. Švedas, G. Sakalauskas, A. Gavėnaitė towards the penalty system, imprisonment and its realization. The confinement institutions working in Lithuania are introduced. Documents and statistical data concerning imprisonment realization in Lithuania are analyzed.

In the second part of this work the results of self-dependent made qualitative survey „The Critical Analysis of Imprisonment in Lithuania“ are discussed that should help to find out the opinion of experts about imprisonment realization in Lithuania and the analysis of these results is presented. Structured interview method was chosen to do an empirical survey. The survey sample was done applying the principles of „snowball“. Throughout this survey 8 interviews with experts who work in the sphere of imprisonment were taken.

The results of this survey showed that experts think imprisonment is necessary, however the degree of application of this punishment is too high in Lithuania at the moment. Experts note that imprisonment should be applied as an extreme force mean of state if the aim of punishment was not satisfied by other alternative means of punishment provided in laws. It is worth to highlight that long terms of imprisonment imposition is one of the reason why Lithuania is one of leader in Western Europe according the number of prisoners. In experts opinion there is an attempt to punish, give retribution and prevent crime in Lithuania with punishment of imprisonment. It is noted that more attention should be drawn to the aim of resocialization, because nowadays its realization is very weak. Talking about confinement institutions in Lithuania, experts highlight that conditions are not satisfying and they should be improved and it is noticed that more attention had been paid to this problem before Lithuania joined to Europe Union.

Throughout the document analysis an evaluation of finances needed for ensuring the running of penal system was estimated, furthermore, it is noticed that in Lithuania there is not only an attempt to control people that endanger social stability but also there is an endeavor for industrial goals by the means of crime control and imprisonment.

IVADAS

Keičiantis visuomenėms, taip pat keitėsi ir laisvės atėmimo bausmės skyrimo, vykdymo formos, tačiau laisvės atėmimas kaip bausmės rūšis yra numatytas visuose šiuolaikinių valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose ir taikomas visose šiuolaikinėse valstybėse. Įtaką baudžiamajai politikai, taip pat ir įkalinimo sistemai daro vykstantys pokyčiai socialinėje, kultūrinėje, politinėje, ekonominėje, teisinėje srityse. Po mirties bausmės laisvės atėmimo bausmė yra griežčiausia valstybės prievartos priemonė, kuri teismo sprendimu gali būti skiriama asmeniui už jo padarytą nusikaltimą.

Norvegų kriminologas N. Christie visą įkalinimo sistemą prilygina skausmo teikimo sistemai, kuri veikdama sugeba subtiliai užmaskuoti kančios žmogui suteikimą, o būtent šios kančios visuomenė, kuri pasisako už laisvės atėmimo bausmės taikymą, nesuvokia.

Lietuvos visuomenėje tai pat vyrauja požiūris, jog laisvės atėmimas yra vienintelė ir tikra bausmė už asmens padarytą nusikalstamą veiką (Sakalauskas, 2007, p. 127). Statistiniai duomenys rodo, jog Lietuvoje laisvės atėmimo bausmė skiriama dažnai, tačiau viena iš pagrindinių priežasčių, kuri lemia didelį kalinčių asmenų skaičių, anot G. Sakalausko, yra vidutinė skiriamos laisvės atėmimo bausmės trukmė (Sakalauskas, 2007, p. 127). G. Sakalauskas pažymi, jog ši bausmė Lietuvoje skaičiuojama metais, daugelyje Vakarų Europos šalių laisvės atėmimo bausmės trukmė skaičiuojama mėnesiais, todėl Lietuva pagal kalinių skaičių dėl skiriamos ilgos laisvės atėmimo bausmės trukmės lenkia daugelį Vakarų Europos valstybių.

Anot G. Sakalausko, Lietuvoje dažną laisvės atėmimo bausmės taikymą lemia šios priežastys:

- » Iš sovietinės sistemos paveldėtos griežtos baudžiamosios teisinės normos;
- » Atitinkama baudimo kultūra;
- » Per pirmąjį nepriklausomybės penkmetį išbalansuota bausmių ir sankcijų sistema (Sakalauskas, 2006, p. 8-9).

Atlikti įvairūs kriminologiniai tyrimai rodo (Dünkel „Empiriniai tyrimai kalėjimuose“, Ortmann „Resocializacijos galimybių kalėjime tyrimai“ ir kt.), jog ilga laisvės atėmimo bausmės trukmė tokią bausmę atliekančiam asmeniui gali turėti daugiau neigiamų nei teigiamų padarinių – gali būti prarandami tam tikri socialiniai įgūdžiai, nutrūksta socialiniai ryšiai su išoriniu pasauliu, atlikus ilgą laisvės atėmimo bausmę atsiranda įvairių sunkumų siekiant integruotis atgal į visuomenę.

Laisvės atėmimo bausmę skirtingais aspektais yra analizavę daugelis kritinės kriminologijos atstovų bei sociologų – tai Z. Baumanas, S. Cohenas, R. Dahrendorf, D. Garlandas ir kiti. Šiame darbe plačiau aptarsiu norvegų kriminologo N. Christie, prancūzų filosofo ir sociologo F. Foucault, olandų mokslininkų H. Bianchi ir L. Hulsmano bei Lietuvos mokslininkų – G. Švedo, G. Sakalausko, A. Gavėnaitės – požiūrius į galią bausti, nusikaltimų kontrolę, laisvės atėmimo bausmę, įkalinimo įstaigų atvėrimą.

Darbo tikslas – aptarti mokslinėje literatūroje skirtingų autorių pateikiamą požiūrį į baudžiamąją justiciją, laisvės atėmimo bausmę, atlikti dokumentų, statistinių duomenų, susijusių su laisvės atėmimo bausme, analizę bei išsiaiškinti kokybiniame tyrime dalyvavusių ekspertų nuomonę apie laisvės atėmimo bausmės skyrimą, vykdymą Lietuvoje, kitas su laisvės atėmimu susijusias problemas Lietuvoje.

Darbo uždaviniai:

1. Aptarti mokslinėje literatūroje autorių pateikiamą požiūrį į baudžiamąją justiciją, laisvės atėmimo bausmę.
2. Trumpai pristatyti Lietuvoje veikiančias įkalinimo įstaigas.
3. Remiantis skirtingais kriterijais pristatyti Lietuvos statistinius duomenis, susijusius su laisvės atėmimo bausme .
4. Atlikus Lietuvos Respublikos dokumentų, susijusių su laisvės atėmimo bausme, analizę pristatyti finansines sąnaudas, reikalingas bausmių vykdymo sistemai užtikrinti.
5. Pristatyti savarankiškai atlikto kokybinio tyrimo „Ekspertų požiūris į laisvės atėmimo bausmės skyrimą ir vykdymą Lietuvoje“, kuriuo siekiama išsiaiškinti ekspertų nuomonę apie laisvės atėmimo bausmę Lietuvoje, rezultatus.

Darbo tezės:

1. Nors baudžiamųjų įstatymų kūrimas yra viena iš valstybės funkcijų, siekiant užtikrinti nusikaltimų kontrolę ir prevenciją, teisingumo bei visuomenės narių saugumą, tačiau kvestionuodami galios bausti klausimą kritiniai kriminologai pažymi, kad kontroliuodamos nusikaltimo apibrėžimą valdžios institucijos turi galią bausti. Tai, jog bausmių taikymą, taip pat ir laisvės atėmimo bausmės taikymą daugiau lemia ne padarytų nusikalstamų veikų skaičius, jų struktūra ar dinamika, o šalies baudžiamosios politikos tendencijos, laisvės atėmimo bausmei įtvirtintos alternatyvos, ekonominės šalies sąlygos bei viešosios nuomonės ir žiniasklaidos daroma įtaka, leidžia manyti apie valdžios institucijų disponavimą baudimo galia.

2. Mažėjant nuteistų laisvės atėmimo bausme asmenų skaičiui Lietuvoje bausmių vykdymo sistemos užtikrinimui skiriamos bei numatomos skirti vis didesnės finansinės lėšos – bausmių vykdymo sistemoje dirbančio personalo darbo užmokesčiui, įkalinimo įstaigų saugumo užtikrinimui, įvairaus ilgalaikio turto įsigijimui, kitoms bausmių vykdymo sistemos reikmėms – leidžia manyti, jog nusikaltimų kontrolė Lietuvoje atlieka ne tik tam tikrų taisyklių, už kurių nesilaikymą gresia numatytos sankcijos, kūrimo ir nusikalstamų veikų kontrolės numatytomis sankcijomis funkcijas, bet taip pat siekia ir industrinių tikslų. Bausmių vykdymo sistema virsta verslu, duodančiu ne tik darbo, bet ir pelno laisvės atėmimo bausmę vykdančioms ir kitoms su šia sistema susijusioms institucijoms.
3. Nors Lietuvoje laisvės atėmimo bausmei keliamas nusikalstamą veiką padariusio asmens elgesio transformacijos tikslas, tačiau laukiamas rezultatas dėl neigiamo (prastos kalnimo sąlygos, formuojasi neigiamos subkultūros, įkalinimo įstaigose patiriama prievarta ir kt.) šios bausmės praktinio poveikio įkalinimo įstaigose nėra pakankamai pasiekiamas.

Darbe taikomi šie tyrimo metodai:

- » *Mokslinės literatūros analizė* šiame darbe taikoma siekiant išnagrinėti įvairių autorių pateikiamą požiūrį į laisvės atėmimo bausmę, galią bausti, nusikaltimų kontrolę, įkalinimo įstaigų atvėrimą, laisvės atėmimo bausmės taikymą bei vykdymą Lietuvoje.
- » *Dokumentų analizė* naudojama siekiant išnagrinėti Lietuvoje taikomos laisvės atėmimo bausmės „kainą“ valstybei, aptariami įvairūs statistiniai duomenys, susiję su laisvės atėmimo bausme.
- » *Empirinio tyrimo duomenų analizė* taikoma siekiant atskleisti savarankiškai atlikto kokybinio tyrimo rezultatus.

Magistro darbą sudaro dvi dalys – teorinė ir empirinė. Teorinėje magistro darbo dalyje analizuojama ir aptariama norvegų kriminologo N. Christie, prancūzų filosofo ir sociologo M. Foucault, olandų mokslininkų H. Bianchi ir L. Hulsmano, britų mokslininko S. Coheno bei Lietuvos mokslininkų – G. Švedo, G. Sakalausko, A. Gavėnaitės – požiūriai į baudžiamąją sistemą, laisvės atėmimo bausmę, jos skyrimą bei vykdymą. Pripstatomos Lietuvoje veikiančios įkalinimo įstaigos. Analizuojami dokumentai, statistiniai duomenys, susiję su laisvės atėmimo bausmės skyrimu, vykdymu Lietuvoje. Empirinėje magistro darbo dalyje aptariami savarankiškai atlikto kokybinio tyrimo „Ekspertų požiūris į laisvės atėmimo bausmės skyrimą ir vykdymą Lietuvoje“ rezultatai ir pateikiama jų analizė.

Darbe nagrinėjama mokslinė literatūra, straipsniai, teisiniai dokumentai, statistiniai duomenys, susiję su laisvės atėmimo bausme.

Magistro darbo pabaigoje pateikiamos išvados ir apibendrinimai iš teorinės bei empirinės dalies. Pridedamas naudotos literatūros sąrašas ir priedai.

LITERATŪROS LAISVĖS ATĖMIMO BAUSMĖS TEMA APŽVALGA

1. 1 Kritinė kriminologija apie nusikaltimus, baudžiamąjį įstatymą

Kritinės (radikaliosios, naujosios) kriminologijos kryptis susiformavo šeštajame – septintajame praėjusio šimtmečio dešimtmečiuose. Šios krypties atstovai (W. Bongers, H. Bianchi, N. Christie ir kt.) kritikavo pozityvistinę kriminologiją dėl požiūrio į bausmę - kaip į pagalbą nusikaltėliui, kaip į visuomenės užtikrinimo priemonę. Kritinės minties atstovai į nusikaltimą bei bausmę už jį žvelgia platesniame kontekste – galios santykių. Kritiniai kriminologai laikėsi nuomonės, jog nusikaltims turėtų būti sprenžiamas kaip socialinis konfliktas ir dėl to pamažu reikėtų atsisakyti baudžiamųjų priemonių. Šios krypties kriminologai siekė „suprasti pačios bausmės ir kontrolės prigimtį modernioje visuomenėje“, „kvestionavo nusikaltimo ir bausmės ryšį“ (Gavėnaitė, 2008, p. 7 – 8).

Vokiečių mokslininkas H. Haferkamp pažymėjo, jog baudžiamoji justicija sukurta ne nusikalstamumo lygio mažinimui pasiekti, o tam, kad turėtų galimybę kontroliuoti grupes, kurių nusikalstamumas yra nereikšmingas ir mažas. Šis mokslininkas nusikalstamumą įvardija kaip prieš žemesniuosius sluoksnius nukreiptą teisės taikymo produktą (Ишмаков, 1997).

Pasak Teisės instituto Kriminologinių tyrimų skyriaus tyrėjos, Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto lektorės A. Gavėnaitės, analizuodami nusikaltimų problemą Europos kritiniai kriminologai kalba apie valdančių sluoksnių vaidmenį konstruojant nusikaltimų apibrėžimus.

Kritinės kriminologijos atstovai kelia klausimą, „kas turi galią kurti taisykles ir kieno interesams tarnauja baudžiamasis įstatymas“, atsakydami į šį klausimą kritinės kriminologijos atstovai teigia, kad „valdančiosios klasės arba elitas yra pagrindiniai taisyklių kūrėjai“ (Gavėnaitė, 2007, p. 45). „Pagrindinis dėmesys sutelkiamas į galią, kuria disponuoja valstybė kontroliuojanti nusikaltimo apibrėžimą, selektyvią kriminalinės justicijos sistemą ir jos polinkį ginti galingųjų interesus“ (Gavėnaitė, 2008, p. 47). A. Gavėnaitė teigia, jog šiuo atveju nusikaltimas įvardijamas ne kaip individo problema, o kaip socialinio ir istorinio proceso, kuris yra susijęs su kapitalizmu, produktas. „Baudžiamasis įstatymas matomas kaip kapitalistų ir buržuazijos priemonė išlaikyti esamą *status quo*“ (Gavėnaitė, 2007, p. 47). Kritinės kriminologijos atstovai (W. Bongers, H. Bianchi ir kt.) teigė, jog „dominuojančios kriminologijos tradicijos redukuoja nusikaltimo problemą iki „blogų individų“, tokiu būdu netiesiogiai gina konvencinę socialinę tvarką ir absoliučiai nekvestionuoja valstybės vaidmens nusikaltimų darymo procese“ (Gavėnaitė, 2007, p. 47). Kritinės minties kriminologai laikosi nuomonės, kad žmonių poreikius kuria kapitalistiniai

rinkos santykiai, bet ne visiems yra sudaromos vienodos sąlygos ar galimybės juos patenkinti. Tokiu būdu nusikaltimas „yra logiška kapitalizmo pasekmė“ (Gavėnaitė, 2007, p. 47).

Kritinės kriminologijos atstovai pabrėžė (L. Hulsmanas, W. Bongeris ir kt.), jog pirmiausiai reikia atkreipti dėmesį į tai, kaip yra apibrėžiama „deviacija“ ir „norma“, o ne studijuoti nusikaltimą kaip problemą. „Apibūdinę nusikaltimus kaip „deviaciją“, kritiniai kriminologai atkreipė dėmesį į politinę jų priežasčių prigimtį, į pačią „nusikaltimo“ sąvoką ir į nusikaltimų kontrolės politiką“ (Gavėnaitė, 2007, p. 47).

Kontinentinės Europos kritinės kriminologijos atstovai pradeda kalbėti apie žiniasklaidos ir moralinių antrepnerių inicijuojamą amplifikacijos procesą. „Pirmą kartą buvo „pastebėta“, jog oficialioji statistika rodo ne ką kitą, bet tik ledkalnio viršūnę. Egzistuoja daugybė „nusikaltimų“, kuriuos įvykdo valstybė ar E. Sutherlando įvardintosios „baltosios apykaklės“. „Nusikaltimo“ ir „deviacijos“ apibrėžimas yra selektyvus ir pernelyg siauras“ (Gavėnaitė, 2007, p. 47).

Vienas iš žymiausių olandų kriminologų W. Bongeris – kritinės minties kriminologijoje pradininkas. Priešingai nei E. Durkheimas, kuris teigė, jog nusikaltimas turi tiek neigiamų, tiek teigiamų funkcijų, W. Bongeris nusikaltimą įvardija vienareikšmiškai neigiamu socialiniu fenomenu. Pasak W. Bongerio, „galia yra būtina, norint apibrėžti tam tikrą veiksmą kaip „nusikaltimą“, tačiau nusikaltimas yra ne vien tik klasinių interesų kovos rezultatas (Gavėnaitė cit. pg. Ball, 2007, p. 50). W. Bongeris teigia, kad tai, kaip apibrėžiamas „nusikaltimas“ priklauso nuo vietos ir laiko, tačiau apima ir tam tikrus bendrus elementus – amoralumą (subjektyvioji nusikaltimo pusė) ir antisocialumą (objektyvioji nusikaltimo pusė) (Gavėnaitė, 2007, p. 50).

1. 1. 1 Dekonstrukcijos idėja

Iki XX a. septintojo dešimtmečio vyravusias kriminologijos teorijas kritinės kriminologijos atstovai pradėjo aiškinti remdamiesi „dekonstrukcijos“ principais. Kritinės kriminologijos atstovas, britų profesorius S. Cohenas gana išsamiai ir plačiai apžvelgė dekonstrukciją. „Dekonstrucionizmas iš tikrųjų ir atspindi visą kritinės tradicijos esmę“ (Gavėnaitė, 2007, p. 51).

S. Cohenas išskiria du dekonstrukcijos lygmenis:

1. Žinojimo arba teorinį (kritikuojama pozityvistinė kriminologija, jos formuluojama nusikaltimo sąvoka, socialinės kontrolės sistema, požiūris į deviaciją, kriminalinės justicijos sistema, jos mechanizmai – kalėjimai ir kt.)
2. Galios arba politinį/praktinį, kitaip dar įvardijamą kaip decentralizacija ir dekriminalizacija (kritikuojama valstybės galia, jos monopolis, vadinamųjų „profesionalų“ kompetencija,

susikūręs biurokratinis aparatas „kovai“ su tokiomis socialinėmis problemomis kaip „nusikaltimai“, „deviacija“ ir pan.) (Gavėnaitė, 2007, p. 51).

Kritinės kriminologijos atstovai laikosi nuomonės, kad nors iki tol buvo deklaruojama, jog siekiama nusikaltusių asmenų perauklėjimo, pataisymo ar integracijos į visuomenę, tačiau izoliuojant tokius asmenis tam tikrose institucijose buvo vykdoma atskirties politika. Kritiniai kriminologai kalbėjo apie „kalėjimų panaikinimą ir pakeitimą bendruomenės kontrole“ (Gavėnaitė, cit. pg. Walton, 2007, p. 52). Buvo siūloma nauja perspektyva, pagal kurią integraciją siūloma vykdyti realiai ir remtis įtraukties vizija. Anot kritinės minties kriminologų, visuomenės kontrolė „turėjo būti decentralizuota, turėjo būti atsisakyta gniuždančios baudžiamosios justicijos sistemos poveikio“ (Gavėnaitė, 2007, p. 52).

1. 1. 2 Abolicionizmo idėja

Abolicionizmo idėja remiasi tuo, kad pasisakoma prieš tai, jog į nusikaltimą iš karto būtų atsakoma bausme. Abolicionizmo atstovai siūlo, „jog atlygis už padarytą nusikaltimą kiekvieną kartą būtų nuodugniai išdiskutuotas ir aptartas“ (Gavėnaitė, cit. pg. Swaaningen, 2007, p. 52).

Sprendžiant, kaip reaguoti į nusikaltimą, turi būti vadovaujama šiais principais:

- » Atlyginimo;
- » Kompensavimo;
- » Socialinio teisingumo (Gavėnaitė, cit. pg. Swaaningen, 2007, p. 52).

Abolicionizmo atstovai nemanė, kad reikėtų panaikinti policijos ar teismų institutus, taip pat jie neneigė socialinės kontrolės bendrąja prasme, be kurios nebūtų įmanoma įgyvendinti socialinę tvarką. Abolicionistai problemą „problemą išvelgė požiūryje „iš viršaus į apačią“, t.y. – represyvioje, nelanksčioje baudžiamosios kontrolės prigimtyje. Kaip alternatyvą šiam požiūriui siūlė neformalų, refleksyvų ir dalyvaujantį teisingumą. Kėlė klausimą, kiek morali pati valstybė, kuri sąmoningai ir sistemiškai suteikia skausmą savo piliečiams. Pastebėjo, jog baudžiamojo teisingumo sistema yra problematiška ne tik moraline prasme, bet ir disfunkcinė, kalbant apie jos galutinius tikslus“ (Gavėnaitė, 2007, p. 53).

Yra išskiriami šie abolicionizmo aspektai:

- » Kaip negatyvus abolicionizmo aspektas įvardijamos esminių baudžiamojo įstatymo, kuriuo turėtų būti realizuojamas socialinis teisingumas, ydos (anot S. Coheno, tai yra „destrukciniai judėjimai“: dekarceracija, delegalizacija, deprofesionalizacija ir kt.).

- » Kaip teigiamas abolicionizmo aspektas įvardijamos socialinės priemonės, kuriomis siekama užkirsti kelią ar kontroliuoti kriminalizuotas problemas (anot S. Coheno, tai gali būti suprantama kaip alternatyvus būdas suprasti nusikaltimą bei bausmę ir kaip veikimo būdas – t.y. radikalus požiūris į bausmių reformą) (Gavėnaitė, cit. pg. Swaaningen, 2007, p. 53).

Olandų kriminologas H. Bianchi teigė, jog yra klaidinga manyti, kad „baudžiamasis įstatymas atspindi bendrą sutarimą dėl visiems vienodų normų ir vertybių“, nes visuomenė nėra homogeniška, todėl skirtingi žmonės gali turėti skirtingas „tos pačios situacijos ar problemos vizijas“ (Gavėnaitė, 2007, p. 55). R. Swaaningenas H. Bianchi akademinę veiklą įvardija kaip „vieną didelę kaltinamąją kalbą prieš kalėjimus“ (Gavėnaitė, cit. pg. Swaaningen, 2007, p. 56).

Anot buvusio valstybės tarnautojo olandų saugumo ir teisingumo administracijoje L. Hulsmano, „baudžiamasis įstatymas – tai ne socioetinio kodekso įkūrimas, bet viena iš socialinės kontrolės priemonių. L. Hulsmanas tvirtina, kad nuo kitų socialinių problemų nusikaltimas skiriasi tik techniniu savo apibrėžimu ir tuo, kokios yra to apibrėžimo pasekmės. Vietoj bandymo „efektyvinti baudžiamąjį įstatymo taikymą, galima ieškoti kitų socialinės kontrolės priemonių, ypač jeigu jos gali būti efektyvesnės“ (Gavėnaitė, 2007, p. 56-57).

Pasak L. Hulsmano baudžiamasis įstatymas turėtų būti taikomas kiek įmanoma daugiau vadovaujantis ekonomiškumo kriterijumi. Mokslininkas taip pat pažymi, jog žmogaus kančios išmatuoti negalima, todėl ir retribucija vienodai pritaikyta negali būti. L. Hulsmano manymu „retribucija gali būti priemonė, bet ne tikslas“ (Gavėnaitė, 2007, p. 57).

Kalbėdamas apie baudžiamosios sistemos reformos efektyvumą L. Hulsmanas teigia, kad „efektyvi baudžiamosios sistemos reforma gali būti tik tokia, kuri prasideda iš „apačios į viršų“, bet ne „iš viršaus į apačią“ (Gavėnaitė, 2007, p. 58).

L. Hulsmanas baudžiamąjį įstatymą interpretuoja „kaip valstybės instrumentą socialinei kontrolei, kuris sukuria daugiau problemų nei jų išsprendžia. L. Hulsmanas netgi laiko baudžiamąjį įstatymą didesne socialine problema nei pats nusikaltimas“ (Gavėnaitė, 2007, p. 59).

Apibendrinant šiame skyrelyje pateiktus autorių požiūrius į nusikaltimus bei baudžiamąjį įstatymą, pažymėtina, jog kritinės kriminologijos atstovai kelia klausimą, kas kuria baudžiamąjį įstatymą, kas turi galią bausti. Jie išvelgia valdančiųjų sluoksnių vaidmenį konstruojant nusikaltimų apibrėžimus. Valstybė, valdantieji sluoksniai kontroliuodami nusikaltimo apibrėžimą disponuoja savo turima galia. Kritinės minties kriminologai nusikaltimą įvardija kaip socialinio ir istorinio proceso, susijusio su kapitalizmu, produktą. Šios minties atstovai laikosi požiūrio, jog kapitalistiniai rinkos santykiai kurdami žmonių poreikius sudaro ne visiems vienodas sąlygas ir galimybes tuos poreikius patenkinti ir dėl to nusikaltimas tampa logiška kapitalizmo pasekme.

1. 2 N. Christie požiūris į nusikaltimų kontrolę ir kalėjimus

Norvegų kriminologas N. Christie knygoje „Nusikaltimų kontrolė kaip pramonė“ (1999) pažymi, jog nusikaltimų kontrolė yra kaip tam tikra pramonės rūšis, kuri duoda ir pelno, ir darbo bei tuo pačiu „leidžia kontroliuoti tuos, kurie šiaip jau keltų grėsmę socialiniam stabilumui“ (Christie, 1999, p. 15). Kriminologas pastebi, jog nusikaltimų kontrolę lyginant „su daugeliu kitų pramonės šakų, nusikaltimų kontrolės pramonės padėtis yra labiausiai privilegijuota. Jai netrūksta žaliavos, nes nusikalstamumo pasiūla atrodo beribė kaip ir jos produkto paklausa; tai pasirengimas mokėti už tai, kas laikoma saugumu. <...> Ši pramonė laikoma ekologiškai švaria, nes iš socialinės sistemos šalina nepageidaujamus elementus“ (Christie, 1999, p. 15).

N. Christie laikosi nuomonės, kad šiuolaikinėse visuomenėse didesnę pavojų kelia „ne patys nusikaltimai, o tai, kad kova su jais visuomenę gali pastūmėti totalitarizmo link“ (Christie, 1999, p. 18). Todėl mokslininkas daro prielaidą, jog „nusikaltimų kontrolė gali tapti parankia arena valdžiai demonstruoti savo galią, ypač jeigu tai duoda dar ir pelno“ (Christie, 1999, p. 73).

Kalbėdamas apie teisės sistemą, N. Christie teigia, kad ji prisitaiko prie šiuolaikinių reikalavimų. Anot N. Christie, „atpildo pagal nuopelnus idėja teisinį procesą leidžia paversti konvejeriu, nekreipiant dėmesio į visas kitas aplinkybes, išskyrus nusikaltimo sunkumą. Skausmo seikėjimo pagal nusikaltimo sunkumą idealas reiškia, jog į šalis nustumiamos visos kitos pamatinės vertybės, į kurias tradiciškai turėdavo atsižvelgti teismai. Teisingumo sistema virsta nusikaltimų kontrolės sistema“ (Christie, 1999, p. 162). N. Christie pastebi, jog teismai virsta politikų įrankiais arba kai kuriais atvejais teisėsaugos atstovai – teisėjai, prokurorai – patys tampa politikais. N. Christie visą šią sistemą įvardija kaip demokratinę, daugumos balsais vykdomą nusikaltimų kontrolę ir jeigu „nežeidžia tos daugumos interesų, ji neturi jokių natūralių ribų“ (Christie, 1999, p. 162).

Kalbėdamas apie kalėjimus kriminologas N. Christie mano, jog „kalėjimų kontingento dydis – tai mūsų sprendimų rezultatas“ (Christie, 1999, p. 17). Laisvės atėmimo bausmė po mirties bausmės, pasak mokslininko, yra stipriausia galios priemonė, kuria disponuoja valstybė (Christie, 1999, p. 26).

Kalbėdamas apie nusikaltimų kontrolės praktiką N. Christie kaip tam tikrą esminį modernybės bruožą pamini privatizacijos sąjūdį, o ypač – privačių kalėjimų atsiradimą. N. Christie pažymi, jog privatūs kalėjimai kalinių skaičiumi dar nėra vyraujantys pramoninėse visuomenėse, tačiau jau populiarėja „ypač Jungtinėse Valstijose, kartu su idėjiniais jo giminaičiais keliose Europos šalyse“ (Christie, 1999, p. 104). Privačius kalėjimus N. Christie pateikia tik kaip tam tikrą kraštutinį pavyzdį to, „kaip į sistemą įvedamas efektyvus ekspansijos veiksnys. Prie to reikia

pridėti ir viso pramoninio komplekso, teikiančio paslaugas viešiesiems kalėjimams, ekonominius interesus“ (Christie, 1999, p. 106).

Toliau kalbėdamas apie kontrolės pramonę ir kalėjimus, kriminologas teigia, kad kalėjimas tam tikrą neužimtų žmonių dalį padaro tiesioginės kontrolės objektu ir taip yra sukuriama naujos užduotys tiek kontrolės pramonei, tiek jos valdytojams. Pasak N. Christie, „šiuo požiūriu kaliniai įgyja naują svarbią funkciją. Jie tampa žaliava kontrolės pramonei“ (Christie, 1999, p. 111). Tokiu būdu „potencialiai pavojingas gyventojų sluoksnius eliminuojamas iš visuomenės ir kaip visiškai kontroliuojama žaliava atiduodamas to paties pramoninio komplekso dalims, kurios juos padarė pertekliniais ir nereikalingais žmonėmis“ (Christie, 1999, p. 111). Tokius asmenis N. Christie pavadina „žaliava kontrolės pramonei“ arba „priverstiniais kontrolės pramonės paslaugų vartotojais“ ir mano, kad nusikaltimų pramonei bei jos valdytojams idealiausia būtų, jeigu šie priverstiniai kontrolės pramonės paslaugų vartotojai „teiktų ne tik darbo sargams, bet ir gėrybių plačiajai visuomenei“, tai yra, kad kaliniai būtų dar ir gamybine jėga (Christie, 1999, p. 111).

Apibendrinant šiame skyrelyje pateiktą norvegų kriminologo N. Christie požiūrį į nusikaltimų kontrolę ir kalėjimus pažymėtina, kad nusikaltimų kontrolę autorius įvardija kaip tam tikrą pramonės rūšį, duodančią darbo, pelno ir leidžiančią kontroliuoti socialiniam stabilumui grėsmę keliančius asmenis. N. Christie pažymi, jog po mirties bausmės laisvės atėmimo bausmė yra stipriausia valstybės disponuojama galios priemonė. Kalbėdamas apie kalinių įkalinimo įstaigose asmenų skaičių kriminologas pažymi, jog tai yra nuo mūsų pačių priklausantis rezultatas. Mokslininkas pažymi, jog dalį neužimtų asmenų kalėjimas paverčia tiesioginės kontrolės objektu, „žaliava kontrolės pramonei“ arba „priverstiniais kontrolės pramonės paslaugų vartotojais“, taip sukurdamas naujas užduotis tiek kontrolės pramonei, tiek jos valdytojams. Kalbėdamas apie nusikaltimų kontrolės praktiką N. Christie kaip tam tikrą modernybės bruožą įvardija privačių kalėjimų atsiradimą, kurie yra kaip kraštutinis pavyzdys kalbant apie privataus pramoninio sektoriaus teikiamas paslaugas viešiesiems kalėjimams bei jų ekonominius interesus.

1. 3 M. Foucault: teisė bausti, baudimas, nusikaltėlis, kalėjimas

Prancūzų filosofas ir sociologas M. Foucault knygoje „Disciplinuoti ir bausti“ (1998) kalba apie tai, jog teisė bausti asmenį atsiranda tuomet, kai pilietis „sutinka laikytis visuomenės įstatymų, netgi to, kuris gali jį nubausti“. Tuomet, anot M. Foucault, nusikaltimą padaręs asmuo juridiniu požiūriu tampa paradoksalia asmenybe ir dėl to, kad nesilaikė tam tikro susitarimo, jis tampa visuomenės priešu, ir tuo pačiu metu „pats dalyvauja jam paskirtos bausmės vykdymo akte“ (Foucault, 1998, p. 109).

M. Foucault teigia, jog „dabar teise bausti naudojasi nebe keršijantis valdovas, o besiginanti visuomenė. Tačiau šiai teisei atstatyti naudojami tokie stiprūs vaistai, kad ji tampa dar grėsmingesnė negu anksčiau. Išgelbėjus piktadarį iš besaikio pavojaus nagų, jis metamas į glėbį bausmei, kuriai nematyti ribų. Sugrįžta baisyji viršvaldžia. Ir atsiranda būtinybė reguliuoti bausmės galybę remiantis saiko principu“ (Foucault, 1998, p. 110).

Baudimą M. Foucault apibrėžia kaip tam tikrą pasekmių numatymo meną ir teigia, jog ne taip svarbu yra už didelę kaltę paskirti didelę bausmę, svarbiau yra tai, kad būtų suderintos po nusikaltimo padarymo atsirandančios tam tikros pasekmės, tai yra nusikaltimo padariniai ir bausmės pasekmės, „nusikaltimas be pasekmių ir pasekėjų nėra baustinas“ (Foucault, 1998, p. 114).

Kalbėdamas apie baudimą bei bausmes prancūzų filosofas ir sociologas M. Foucault pabrėžia, jog būtų neteisinga sakyti, kad kalėjimai atsirado su naujaisiais kodeksais. M. Foucault pažymi, kad kalėjimo bausmė buvo skiriama ir vykdoma „dar prieš pradėdant sistemingai ją taikyti baudžiamuosiuose įstatymuose“ (Foucault, 1998, p. 271). Kalėjimas ir laisvės atėmimo bausmė dar prieš įstatymiškai apibrėžiant tai kaip bausmę *par excellence* (tikriausia) buvo susiformavę už teismo aparato ribų tuomet, kai po visuomenę pasklido procedūros, kuriomis išmokta:

- » Paskirstyti, fiksuoti ir išdėstyti erdvėje individus;
- » Juos (individus) klasifikuoti;
- » Išplėsti iš jų (individų) laiko ir jėgų maksimumą;
- » Muštruoti kūnus, kodifikuoti elgesį, peršviesti juos kiaurai, apsupti stebėjimo, registravimo ir įvertinimo aparatu;
- » Centralizuotai kaupti žinių apie juos korpusą (Foucault, 1998, p. 271).

Taigi, M. Foucault teigia, jog „baudžiamoji sistema tiesiog perėmė jau kitur išbandytus prievartos mechanizmus“ (Foucault, 1998, p. 271).

Anot M. Foucault, kalėjimas gana anksti „tapo savaime suprantama bausme“. Nors šiuo metu laisvės atėmimo bausmė nėra laikoma kaip savaime suprantama, nors ir žinomi kalėjimo minusai, žinoma tai, kad jis sukelia neigiamus padarinius, tačiau vistiek nesugalvojama, kuo šią bausmę būtų galima pakeisti. „Kalėjimas yra pasibjaurėjimą kelianti išeitis, be kurios esą neįmanoma išsiversti“ (Foucault, 1998, p. 272). M. Foucault tvirtina, jog „mes niekaip negalime atsikratyti požiūrio į kalėjimą kaip į „savaime suprantamą“ dalyką pirmiausiai todėl, kad jis pagrįstas paprasčiausiu „laisvės atėmimu“ (Foucault, 1998, p. 272).

Kalėjime bausmė skiriama pagal laiko kintamąjį. Pasak M. Foucault, kalėjimas tampa savaime suprantama bausme, nes:

- » Kalėjimas yra kaip užmokestis už padarytą nusikalstamą veiką. Iš nusikaltėlio yra atimamas laikas ir taip tarsi įgyvendinama idėja, kad „nusikalstama veika pavojinga ne tik aukai, bet ir visuomenei“. „Ekonomiškai ir morališkai savaime suprantama baudžiamoji sistema, kuri bausmes kaldina iš dienų, mėnesių, metų“, taip tarsi sudarant lygybę tarp padaryto nusikaltimo bei bausmės trukmės (Foucault, 1998, p. 273).
- » Tikimasi arba net reikalaujama, jog kalėjimas atliktų individų transformavimo funkciją. Kalėjimas, kuris pagrįstas teisiniais, ekonominiais, techniniais ir disciplininiais argumentais, „buvo priimtas kaip adekvačiausia ir civilizuočiausia bausmės forma“ (Foucault, 1998, p. 273). Pasak M. Foucault, nuo „XIX a. įkalinimo bausme ne tik atimama laisvė, bet ir užsiimama technine individų transformacija“ (Foucault, 1998, p. 273).

M. Foucault pamini gerai žinomus įkalinimo principus, kurie suformuluoti beveik prieš 150 metų, jie kartojami ir dabar, tačiau jų teigiamo efekto dar laukiama iki šiol:

1. Baudžiamojo įkalinimo esminė funkcija yra individo elgesio transformacija;
2. Kaliniai izoliuojami ar bent jau sugrupuojami pagal bausmės dydį, kalinčiųjų amžių, pažiūras, jiems taikytinus pataisos metodus, jų transformacijos etapus;
3. Bausmės modifikuojamos baudimo eigoje, atsižvelgiant į kalinamųjų asmenybę, gautus rezultatus, padarytą pažangą ar pasitaikančius recidyvus;
4. Darbas yra vienas pagrindinių kalinių transformacijos ir palaipsnės resocializacijos elementų;
5. Kalinamojo švietimas – tai valdžios organų atsargumo priemonė visuomenės interesų labui ir kartu įsipareigojimas kalinio atžvilgiu;
6. Daugumą kalėjimo personalo, atsakingo už režimo palaikymą ir kontrolę, sudaro specialistai, kurių moralinės savybės ir pasirengimas garantuoja individų perauklėjimo sėkmę;
7. Įkalinimui pasibaigus, taikomos kontrolės ir pagalbos priemonės, kol buvęs kalinys vėl visiškai adaptuosis visuomenėje (Foucault, 1998, p. 318 – 320).

Kalbėdamas apie baudimo įkalinimu principą, be pataisos technikos projekto, M. Foucault pažymi, kad kalėjimus ir jų metodus kritika lydėjo gana anksti, jau 1820 – 1845 m., tačiau tie teiginiai minimi ir šiandien:

- » Nusikalstamumo masto kalėjimai nesumažina;
- » Įkalinimas skatina pakartotinius nusikaltimus;

- » Kalėjimas neišvengiamai gamina nusikaltėlius (izoliacija, vertimas dirbti nenaudingą, niekur nepritaikomą darbą, patiriamas smurtas, administracijos savivalė ir kt.);
- » Kalėjime susiformuoja (ir tam yra palankios sąlygos) solidarų, hierarchizuotų, bet kokioms sėbrystėms pasiruošusių nusikaltėlių pasaulis;
- » Sąlygos, kuriose atsiduria išėję į laisvę kaliniai, fatališkai pasmerkia juos naujam nusikaltimui (policijos priežiūra, pasižadėjimai neišvykti, nesilankyti tam tikrose vietose ir kt.);
- » Kalėjimas gamina nusikaltėlius netiesiogiai, įstumdamas į skurdą kalinio šeimą (Foucault, 1998, p. 313 – 317).

Apibendrinant skyrelyje aptariamą M. Foucault požiūrį svarbu paminėti, jog laikomasi nuostatos, kad teisė bausti asmenį už jo padarytą nusikalstamą veiką atsiranda tuomet, kai asmuo sutinka laikytis visuomenės įstatymų, net gi tų įstatymų, kurie jį gali nubausti. Anot M. Foucault teise bausti naudojasi besiginanti visuomenė. Šis mokslininkas kalbėdamas apie kalėjimus pažymi, jog laisvės atėmimo bausmė ganėtinai greitai tapo kaip savaime suprantama, net ir šiuo metu, kai žinomi neigiami kalėjimų padariniai, toks požiūris dar gana populiarus ir nesugalvojama alternatyvų, kuo laisvės atėmimo bausmę būtų galima pakeisti. M. Foucault pamini seniai suformuluotus įkalinimo principus ir pažymi, jog teigiamas jų efektas nepastebimas iki šiol ir įvardija priežastis, dėl kurių baudimo įkalinimu principas yra kritikuotinas.

1. 4 Bausmės samprata Lietuvos Respublikos Baudžiamajame kodekse

Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse apibrėžta, jog „bausmė yra valstybės prievartos priemonė, skiriama teismo nuosprendžiu nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą padariusiam asmeniui“. (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 41 str., 1 d.)

Pasak Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios teisės katedros vedėjo G. Švedo, toks Lietuvos Respublikos Baudžiamajame kodekse įtvirtintas bausmės apibrėžimas leidžia teigti, jog kiekvienos numatytos kriminalinės bausmės esmė yra nubausti nusikaltimą padariusį asmenį. „Bausmė pasireiškia per konkrečias numatomas bausmės rūšis, o nubaudimas – per teisių ir laisvių ribojimą, taip pat specialių teisių ir pareigų nustatymą“ (Švedas, 2003, p. 60).

1. 5 Laisvės atėmimo bausmės samprata Lietuvoje

Laisvės atėmimo bausmės sąvoka Lietuvos Respublikos Baudžiamajame kodekse nėra apibrėžiama. Šiame kodekse yra įvardijamas tik minimalus bei maksimalus galimas skirti laisvės atėmimo bausmės laikotarpis, taip pat nurodomos valstybės įstaigų rūšys, kuriose ši bausmė gali būti atliekama (Švedas, 2006, p. 191).

G. Švedo teigimu „nubaudimas laisvės atėmime pasireiškia per fizinę asmens izoliaciją, kuri sudaro šios bausmės esmę“ (Švedas, 2003, psl. 60). Laisvės atėmimo bausmės turinį, anot G. Švedo, apibūdina tam tikri izoliaciją išreiškiantys elementai – kai asmeniui apribojamos tam tikros teisės ir laisvės bei nustatomos specialios teisės ir pareigos (Švedas, 2003, p. 60).

Laisvės atėmimo bausmė teisės literatūroje apibrėžiama kaip „priverstinis nusikaltusio asmens izoliavimas nuo visuomenės tam skirtose specialaus režimo įstaigose“ (Švedas, 2003, p. 58).

G. Švedas pažymi, jog laisvės atėmimo bausmės esmė apibūdinama dviem rodikliais – tai kiekybinis ir kokybinis, „kurie atskleidžia nubaudimo šia bausme laipsnį“ (Švedas, 2003, p. 60). Kiekybinis rodiklis parodo laisvės atėmimo bausmės trukmę. Šis rodiklis Lietuvos Respublikos Baudžiamajame kodekse apibrėžiamas pakankamai išsamiai, numatomos minimalios ir maksimalios laisvės atėmimo bausmės skyrimo ribos. Tačiau kyla problemų laisvės atėmimo bausmės esmę apibūdinant kokybiniu rodikliu, nes yra „būtina numatyti, kokios ir kokia apimtimi ribojamos asmens teisės ir laisvės, taip pat kokios specialios teisės ir pareigos jam yra nustatomos“, o kaip pažymi G. Švedas, Lietuvoje galiojančiuose baudžiamuosiuose įstatymuose tai yra numatoma tik iš dalies, nustatoma tik laisvės atėmimo bausmės vieta (Švedas, 2003, p. 61). Teismas, skirdamas laisvės atėmimo bausmę, numato, kokioje įstaigoje ir koku režimu bus vykdoma ši bausmė. Tačiau Lietuvos Respublikos Baudžiamajame kodekse nėra kokybinio rodiklio skirtumų tarp laisvės atėmimo, arešto bei laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės, šie skirtumai atsiskleidžia tik Lietuvos Respublikos Bausmių vykdymo kodekse, kuriame yra nustatyta, kokiais kokybiniais rodikliais skiriasi šios bausmės, nuteistų asmenų „teisių ir laisvių apribojimai yra skirtingi tiek turinio, tiek apimties požiūriu, be to, skiriasi ir jiems nustatytos specialios pareigos“ (Švedas, 2003, p. 64).

Kalbėdamas apie rodiklius, kuriais galima apibūdinti laisvės atėmimo bausmę, G. Švedas pažymi, jog kokybinis laisvės atėmimo rodiklis turėtų atitikti nustatytus žmogaus teisių ir laisvių standartus, taip pat sudaryti tokias teises prielaidas, kurios leistų taikyti įvairias pataisos priemones – bendrąjį lavinimą, profesinį mokymą, darbą, nuteistųjų socialinę reabilitaciją ir kitas – „kiek įmanoma artimesnėmis gyvenimui visuomenėje sąlygomis“, skatintų nuteistų laisvės atėmimo bausme asmenų „savarankiškumą bei aktyvumą dalyvaujant pataisos priemonėse

bausmės atlikimo metu“ (Švedas, 2006, p. 194). Aptardamas kiekybinį laisvės atėmimo bausmės rodiklį G. Švedas pritaria daugelio mokslininkų siūlymams, jog reikėtų mažinti trumpinant įstatymuose nustatytą maksimalią laisvės atėmimo bausmės trukmę, taip pat mažinti ir teismų praktikoje taikomą laisvės atėmimo bausmės trukmę. Pasiūlymas trumpinti įstatymuose numatytą ir teismų praktikoje skiriamą laisvės atėmimo bausmės trukmę „grindžiamas tuo, kad ilgalaikis laisvės atėmimas yra neefektyvus, gniuždo kalinį, nes trukdo pastarajam po bausmės atlikimo adaptuotis visuomenėje dėl bausmės prarasti šeimą, mirties galimybės, slopina ateities perspektyvas, nutraukia socialiai vertingus ryšius ir panašiai“ (Švedas, 2006, p. 194).

Apibendrinant šį skyrelį pažymėtina tai, jog Lietuvos Respublikos Baudžiamajame kodekse nėra apibrėžiama, kas yra laisvės atėmimo bausmė, pateikiama tik tai, kokia yra minimali ir maksimali Lietuvoje skiriamos laisvės atėmimo bausmės trukmė bei įstaigos, kuriose ši bausmė gali būti atliekama. G. Švedas pažymi, jog teisės literatūroje laisvės atėmimo bausmė apibrėžiama kaip priverstinė nusikaltimą padariusio asmens izoliacija nuo visuomenės tam skirtose specialiose įstaigose. G. Švedas teigia, jog šios bausmės esmė pasireiškia per fizinę asmens izoliaciją. Paminėtina tai, jog laisvės atėmimo bausmė apibūdinama kiekybiniu ir kokybiniu rodikliais, pažymima, jo kiekybinis laisvės atėmimo bausmės rodiklis Lietuvoje apibūdinamas pakankamai išsamiai, tačiau kokybinis nėra aiškiai apibrėžiamas.

1. 6 Laisvės atėmimo bausmės tikslas, paskirtis

Laisvės atėmimo bausmės tikslas, pasak G. Švedo, yra „nusikaltimą padariusio asmens izoliacija pagal įsiteisėjusį apkaltinamąjį teismo nuosprendį, patalpinant jį tam tikram laikotarpiui į specialią valstybinę įstaigą, siekiant jo pataisymo tikslo“ (Švedas, 2003, p. 66).

Siekiant išsiaiškinti, kokio tikslo yra siekiama skiriant laisvės atėmimo bausmę asmeniui už jo padarytą nusikalstamą veiką, svarbu nustatyti kokia bausmės teorija remiasi ar į kokią bausmės teoriją orientuojasi šalies baudžiamoji politika.

Pasak G. Švedo, yra du netiesioginiai kriterijai, kuriais remiantis galima nustatyti, į kokią bausmės teoriją orientuojasi Lietuvos baudžiamoji politika, tai:

1. Galiojančio baudžiamojo kodekso specialiosios dalies straipsnių sankcijų analizė;
2. Bausmių taikymo teismų praktikoje analizė. (Švedas, 2003, p. 74)

G. Švedas pažymi, jog šių netiesioginių kriterijų, kuriais remiantis galima nustatyti, į kokią bausmės teoriją orientuojasi šalies baudžiamoji politika, analizė rodo, jog Lietuvos baudžiamoji politika „orientuota į įbauginimo ir galimybės padaryti nusikaltimą atėmimo teorijas“ (Švedas, 2003, p. 74). Anot mokslininko, tai leidžia daryti išvadą, kad „laisvės atėmimo bausmei iš esmės

keliamas tik vienas tikslas – siekimas laisvės atėmimu įbauginti asmenį, kad jis daugiau nebedarytų nusikaltimų“ (Švedas, 2003, p. 74). Taip pat pažymima, jog „vien tik įbauginimo tikslo kėlimas laisvės atėmimo bausmei yra nepriimtinas, nes bausmei kaip prievartos priemonei jau būdingas bauginamasis poveikis. Tokio tikslo iškėlimas reikalautų atitinkamo laisvės atėmimo bausmės trukmės ilginimo ir šios bausmės vykdymo sąlygų griežtinimo“ (Švedas, 2003, p. 74). O tokiu atveju nuteistieji laisvės atėmimo bausme asmenys turėtų priprasti prie dar „anomališkesnių gyvenimo sąlygų ir tuo didintų asmenybės degradacijos laisvę“ (Švedas, 2003, p. 74).

G. Švedas pažymi, jog „tarptautinės teisės aktai bausmių vykdymo klausimais pabrėžia, kad laisvės atėmimu turi būti siekiama pataisyti nusikaltusį asmenį. Tarptautinės teisės aktų analizė leidžia teigti, kad nusikaltėlio pataisymas suvokiamas kaip atlikusio bausmę asmens sugebėjimas savo gyvenimo tikslų siekti teisėtais būdais ir priemonėmis“ (Švedas, 2003, p. 75).

G. Švedas teigia, jog atsižvelgus į ekonomines Lietuvos valstybės galimybes bei sąlygas, šalies baudžiamoji politika turėtų būti orientuojama į šiuo metu pažangiausią bausmės teoriją, tai yra rehabilitacijos teoriją. Remiantis rehabilitacijos teorija pagrindine bausmės paskirtimi turėtų būti individualioji asmens prevencija, o skiriant laisvės atėmimo bausmę už padarytą nusikalstamą veiką turėtų būti keliamas nusikaltimą padariusio asmens pataisymo tikslas. G. Švedas pastebi, jog Lietuvos Respublikos Bausmių vykdymo kodeksas yra orientuojamas į rehabilitacijos teoriją, nes šio kodekso 1 straipsnyje teigiama, kad „<...> bausmių vykdymo įstatymų paskirtis – nustatyti tokią bausmės vykdymo tvarką, kad atlikęs bausmę nuteistasis savo tikslų siektų teisėtais būdais ir priemonėmis“ (Švedas, 2003, p. 75).

Apibenrinant šį skyrelį svarbu paminėti, jog norint išsiaiškinti, koks yra laisvės atėmimo bausmės tikslas, pirmiausiai reikia įvertinti į kokią bausmės teoriją orientuojasi šalies baudžiamoji politika, o tai nustatyti, anot G. Švedo, galima atlikus galiojančio baudžiamosios kodekso specialiosios dalies straipsnių sankcijų bei bausmių taikymo teismų praktikoje analizę. G. Švedas pažymi, jog minėtų kriterijų analizė leidžia teigti, kad šiuo metu Lietuvoje skiriant laisvės atėmimo bausmę siekiama asmens įbauginimo, jog jis nedarytų nusikaltimų, tačiau mokslininkas pastebi, jog toks laisvės atėmimo bausmei keliamas tikslas nėra priimtinas, nes reikalautų ilginti laisvės atėmimo bausmės trukmę bei griežtinti šios bausmės vykdymo sąlygas. G. Švedas pabrėžia, jog tarptautiniuose teisės aktuose bausmių vykdymo klausimais nurodoma, jog laisvės atėmimo bausme turėtų būti siekiama asmens pataisymo, tai yra kad atlikęs bausmę asmuo savo gyvenimo tikslų gebėtų siekti teisėtais būdais ir priemonėmis.

1. 7 Veiksniai, lemiantys dažną laisvės atėmimo bausmės skyrimą Lietuvoje

Teisės instituto Kriminologinių tyrimų skyriaus mokslo darbuotojas, Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios teisės katedros lektorius G. Sakalauskas pažymi, jog atliktų

tarptautinių tyrimų rezultatai leidžia daryti išvadą, jog bausmių taikymo struktūrai nusikalstamų veikų skaičius, struktūra bei dinamika daro labai mažą įtaką. G. Sakalauskas pažymi, kad bausmių taikymo struktūrą labiau lemia:

- » Baudžiamosios politikos tendencijos;
- » Įtvirtintos alternatyvos laisvės atėmimo bausmei;
- » Viešosios nuomonės, žiniasklaidos vaidmuo ir įtaka;
- » Ekonominės sąlygos (kurių pablogėjimas lemia dažnesnį laisvės atėmimo bausmės taikymą, taigi ir įkalintų asmenų skaičiaus didėjimą) (Sakalauskas, 2006, p. 9).

G. Sakalauskas, kalbėdamas apie laisvės atėmimo bausmės skyrimą ir vykdymą Lietuvoje, pabrėžia, jog laisvės atėmimo bausmė Lietuvoje taikoma ne tik gana dažnai, bet jos trukmė yra taip pat pakankamai ilga. Pažymima, jog Lietuvoje lyginant su kitomis Vakarų Europos šalimis laisvės atėmimo bausme nuteisiama mažiau asmenų, tačiau Lietuvoje vidutinė šios bausmės trukmė skaičiuojama metais, daugelyje Vakarų Europos šalių ji skaičiuojama mėnesiais, o tai lemia, kad pagal kalinių skaičių dėl itin ilgos laisvės atėmimo bausmės trukmės Lietuva lenkia daugelį Vakarų Europos valstybių. Dėl to mokslininkas kelia hipotezę, kad nors 2003 m. buvo priimtas naujas Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas, tačiau „teismai, skirdami laisvės atėmimo bausmę, yra ganėtinai inertiški ir tam tikrą nusistovėjusią įprastinę „dozę“ pakeisti sunku, netgi tada, kai keičiamos įstatyminės sankcijų ribos“ (Sakalauskas, 2006, p. 19).

Remiantis statistiniais duomenimis apie terminuotos laisvės atėmimo bausmės taikymą, pastebima, kad „terminuota laisvės atėmimo bausmė taikoma rečiau, <...> teismai linkę rinktis tarp realios laisvės atėmimo bausmės taikymo ir jo alternatyvų (atideda jos vykdymą arba skiria kitas bausmes). Pastebima tam tikra didėjanti alternatyvų tendencija, tačiau teismai nelinkę mažinti skiriamos laisvės atėmimo bausmės trukmės“ (Sakalauskas, 2006, p. 20).

Apibendrinant šį skyrelį paminėtina, jog laisvės atėmimo bausmė Lietuvoje šiuo metu skiriama ir taikoma pakankamai dažnai, skiriamos laisvės atėmimo bausmės terminai yra pakankamai ilgi, ir tai yra vienas iš veiksnių, dėl kurių Lietuvoje yra toks didelis kalinčių asmenų skaičius lyginant su kitomis Vakarų Europos šalimis. Pasak G. Sakalausko, nusikalstamų veikų skaičius, jų struktūra bei dinamika daro pakankamai mažą įtaką bausmių taikymo struktūrai (tai yra ir laisvės atėmimo bausmės taikymui), tai labiau lemia šie veiksniai: baudžiamosios politikos tendencijos, alternatyvos laisvės atėmimo bausmei, žiniasklaidos bei viešosios nuomonės įtaka bei tam tikros ekonominės sąlygos.

1. 8 Alternatyvios laisvės atėmimo bausmės atlikimo formos

Šioje darbo dalyje trumpai pristatomos alternatyvios laisvės atėmimo bausmės atlikimo formos, kurios nors ir numatytos Lietuvos Respublikos Bausmių vykdymo kodekse, tačiau praktikoje taikomos gana retai. Pažymėtina, jog dažnesnis alternatyvių laisvės atėmimo bausmių atlikimo formų taikymas Lietuvoje galėtų sudaryti palankesnes sąlygas nuteistų laisvės atėmimo bausme asmenų resocializacijai.

Naujomis (alternatyviomis) laisvės atėmimo bausmių atlikimo formomis kriminologas G. Sakalauskas įvardija įvairias teisines bei organizacines priemones, kurios galėtų būti taikomos atliekant laisvės atėmimo bausmę, tačiau jos turėtų būti:

- » Tik minimaliai ribojančios nuteistojo laisvę;
- » Sudarančios sąlygas veiksmingesnei integracijai;
- » Orientuotos į nuteistojo asmeninės atsakomybės ir abipusio pasitikėjimo skatinimą;
- » Leidžiančios nuteistajam laisvės atėmimo bausme intensyviau dalyvauti socialiniame gyvenime“ (Sakalauskas, 2006, p. 28).

G. Sakalauskas pateikia tokias tarptautinėje praktikoje žinomas tradiciniam įkalinimui alternatyvios laisvės atėmimo bausmės atlikimo formas:

1. Laisvės atėmimo bausmės atlikimas atvirose įstaigose;
2. Esant įvairiems pagrindams bei sąlygoms, įvairių formų galimybės ilgesniam ar trumpesniam laikui palikti uždarą įkalinimo įstaigą;
3. Laisvės atėmimo bausmės atlikimas specializuotuose (socialinės) reabilitacijos (gydymo) įstaigose“ (Sakalauskas, 2006, p. 28).

1. 8. 1 Atviros įkalinimo įstaigos

Lietuvos Respublikos Bausmių vykdymo kodekso 62 straipsnyje nurodyta, jog atvira kolonija yra viena iš pataisos įstaigos rūšių, kurioje vykdoma laisvės atėmimo bausmė.

Lietuvos Respublikos Bausmių vykdymo kodekso 90 straipsnyje nurodyta, kad atvirose kolonijose laisvės atėmimo bausmę atlieka nuteisti už neatsargius bei nesunkius tyčinius nusikaltimus pilnamečiai asmenys, kuriems teismas bausmę atlikti paskyrė atvirose kolonijose. Taip pat vienoje atviroje kolonijoje paskirtą laisvės atėmimo bausmę gali atlikti tiek nuteisti vyrai, tiek nuteistos moterys.

Lietuvos Respublikos Bausmių vykdymo kodekso 91 straipsnyje numatyti tokie laisvės atėmimo bausmės atvirose kolonijose ypatumai:

1. Atvirose kolonijose nuteistieji:

- 1) Laikomi be apsaugos, bet yra prižiūrimi;
- 2) Nuo kėlimosi iki miego turi teisę laisvai vaikščioti nustatytoje teritorijoje;
- 3) Gali turėti su savimi pinigų ir vertingų daiktų, be apribojimų naudotis pinigais;
- 4) Gali be apribojimų gauti pasimatytumus, pašto ir perduodamus siuntinius, smulkiuosius paketus su spauda, gauti ir siųsti laiškus, skambinti telefonu;
- 5) Jeigu yra būsto sąlygos, gali gyventi šalia atviros kolonijos su savo šeimomis;
- 6) Kolonijos administracijos leidimu gali be priežiūros išvykti už kolonijos teritorijos ribų, bet tik Lietuvos Respublikos teritorijoje, jeigu to reikia dėl jų dirbamo darbo pobūdžio arba gydymosi ar mokymosi;
- 7) Jeigu neturi galiojančių nuobaudų, kartą per savaitę gali iki dviejų parų ne darbo metu parvykti į namus. Šios išvykos leidžiamos atviros kolonijos direktoriaus įsakymu. Kelionės išlaidas apmoka patys nuteistieji arba jų artimieji giminaičiai;
- 8) Jeigu neturi galiojančių nuobaudų, kasmetinių atostogų metu gali parvykti į namus. Ši išvyka leidžiama atviros kolonijos direktoriaus įsakymu. Kelionės išlaidas apmoka patys nuteistieji arba jų artimieji giminaičiai.

2. Nuteistųjų išvykimo už atviros kolonijos teritorijos ribų bei išvykų į namus tvarką nustato Pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklės. Apie nuteistojo išvykas į namus pranešama prokurorui bei vietovės, į kurią vykstama, policijos komisariatui (Lietuvos Respublikos Bausmių vykdymo kodeksas, 91 straipsnis).

Atvirose įkalinimo įstaigose laisvės atėmimo bausmę atliekantys asmenys, turi daug teisių ir privilegijų, kurių neturi kitose įkalinimo įstaigose laisvės atėmimo bausmę atliekantys asmenys. Kalinčių atvirose kolonijose asmenų teisės bei privilegijos yra išvardintos anksčiau paminėtame Lietuvos Respublikos Bausmių vykdymo kodekso 91 straipsnyje.

Anot G. Sakalausko, laisvės atėmimo bausmės atlikimas atviro tipo įstaigose yra palankus, nes nekeliantys didelio pavojaus nuteistieji jiems paskirtą laisvės atėmimo bausmę gali atlikti „faktiškai neizoliuoti“, atvirose įkalinimo įstaigose kalintys asmenys gali mokytis arba dirbti laisvėje, taip pat beveik be jokių apribojimų turi galimybę bendrauti su išoriniu pasauliu. Tačiau G. Sakalauskas, kalbėdamas apie atviras įkalinimo įstaigas, pažymi, jog Lietuvoje yra tam tikrų teisinio reglamentavimo trūkumų, tai yra „nenumatoma galimybė tinkamus nuteistuosius perkelti iš uždarų įstaigų“ (Sakalauskas, 2006, p. 29). G. Sakalauskas taip pat pažymi, jog ši įkalinimo formos įstaiga yra perspektyvi bei daugelyje užsienio šalių plačiai taikoma, tačiau Lietuvoje yra tik viena tokios įkalinimo formos įstaiga, ir tiek anksčiau, tiek dabar joje apgyvendinama pakankamai

mažai nuteistųjų. Darbe anksčiau buvo paminėta, jog atvirose kolonijose laisvės atėmimo bausmę atlieka nuteisti už neatsargius bei nesunkius tyčinius nusikaltimus pilnamečiai asmenys, kuriems teismas bausmę atlikti paskyrė atvirose kolonijose, tačiau mokslininkas G. Sakalauskas pažymi, jog „į šią įstaigą turi būti siunčiami tokie nuteistieji, kurie savo asmeninėmis savybėmis gali prisiimti atsakomybę ir kuriais galima pasitikėti“, ir būtent pasitikėjimas nuteistuoju turėtų „būti pagrindinis siuntimo į atvirą koloniją kriterijus, o ne padarytos nusikalstamos veikos pavojingumas“ (Sakalauskas, 2006, p. 33). Šiuo metu Lietuvoje veikiančioje atvirojoje kolonijoje paskirtą laisvės atėmimo bausmę atlieka tik apie 1 % nuteistųjų šia bausme. Išanalizavęs Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos pateikiamą statistiką apie atviros kolonijos darbą bei juose kalinčius nuteistuosius, G. Sakalauskas pateikia tokias išvadas:

- » *Dirbančių kalinių dalis.* Atviroje kolonijoje dirbančių kalinių dalis visuomet buvo didesnė už Lietuvos vidurkį, o darbas yra svarbi nuteistųjų resocializacijos priemonė;
- » *Nuteistųjų drausmė.* Pažymima, jog atviroje kolonijoje padaroma pakankamai daug drausmės pažeidimų. Drausmės palaikymas įvardijamas kaip rimta problema, tačiau vien dėl to negalima teigti, kad ši įkalinimo formos įstaiga nėra efektyvi, mokslininkas teigia, jog tai yra labiau atviroje kolonijoje apgyvendintų nuteistųjų ir darbo su jais koncepcijos problema.
- » *Finansiniai kaštai.* Statistinių duomenų analizė parodė, jog valstybei nuteistų laisvės atėmimo bausme asmenų išlaikymas atviroje kolonijoje kainuoja daugiau nei kitose įkalinimo įstaigose, bet pažymima, jog kaštus didina tai, kad ne visos tokioje įstaigoje esančios vietos yra panaudojamos. Taip pat atkreipiamas dėmesys į tai, kad įkalintiems atviroje kolonijoje asmenims turėtų būti sudaroma reali galimybė dirbti laisvėje esančiose darbo vietose, tuomet už gyvenimą atviroje kolonijoje galėtų būti imamas tam tikras mokestis, kaip tai yra daroma daugelyje pasaulio šalių (Sakalauskas, 2006, p. 31 - 33).

1. 8. 2 Galimybė laikinai išeiti iš uždaros įkalinimo įstaigos

G. Sakalauskas pažymi, jog XX a. daugelyje Vakarų Europos šalių atliekantiems laisvės atėmimo bausmę uždaroje įkalinimo įstaigoje asmenims buvo numatytos tam tikros galimybės dėl įvairių priežasčių nustatytam laikui išeiti iš įkalinimo įstaigos. Tokių galimybių atliekantiems laisvės atėmimo bausmę uždaroje įstaigoje asmenims suteikimas vadinamas „įkalinimo įstaigų atvėrimu“. Lietuvos bausmių vykdymo sistemoje asmenims, atliekantiems laisvės atėmimo bausmę uždaroje įkalinimo įstaigoje, taip pat yra numatytos tam tikros laikinos išėjimo iš

įkalinimo įstaigų formos, tačiau, anot G. Sakalausko, „jų teisinis įtvirtinimas ir taikymo praktika turi kai kurių trūkumų“ (Sakalauskas, 2006, p. 36).

Šiuo metu Lietuvoje galiojančiame Lietuvos Respublikos Bausmių vykdymo kodekse yra numatytos šios galimybės laikinai išeiti iš uždarų įkalinimo įstaigų:

» *Trumpalaikė išvyka už pataisos įstaigos ribų.* Lietuvos Respublikos Bausmių vykdymo kodekso 105 straipsnyje numatyta, jog šia galimybe gali pasinaudoti asmenys, laisvės atėmimo bausmę atliekantys atvirose kolonijose, pataisos namuose lengvosios ar paprastosios grupės sąlygomis, taip pat nepilnamečių pataisos namuose. Trumpalaikė išvyka už pataisos įstaigos ribų gali trukti iki 10 parų. Trumpalaikė išvyka už pataisos įstaigos ribų asmenims gali būti suteikiama dėl šių priežasčių:

- Dėl sutuoktinio, sugyventinio ar artimojo giminaičio mirties ar sunkios ligos, gresiančios ligonio gyvybei;
- Dėl gaivalinės nelaimės, padariusios didelės materialinės žalos nuteistajam ar jo sutuoktiniui, sugyventiniui arba artimiesiems giminaičiams (Lietuvos Respublikos Bausmių vykdymo kodeksas, 105 straipsnis, 1 punktas).

G. Sakalauskas pažymi, jog išvadas apie šio instituto taikymą Lietuvoje pateikti yra gana sudėtinga, nes nėra duomenų, kurie parodytų, kiek buvo pateikta prašymų dėl trumpalaikės išvykos už pataisos įstaigos ribų suteikimo ir kiek tokių prašymų dėl tam tikrų priežasčių nebuvo patenkinta. Tačiau G. Sakalauskas teigia, jog „šis institutas yra svarbus nuteistojo ryšių su artimais žmonėmis palaikymo, taigi ir resocializacijos požiūriu, tačiau taikomas retai. Be to, savo esme tai yra išimtinė galimybė asmenims išvykti iš įkalinimo įstaigos, ja pasinaudoti galima tik susidarius sunkiai situacijai nuteistojo namuose“ (Sakalauskas, 2006, p. 38)

» *Galimybė mokytis arba dirbti už uždaros įkalinimo įstaigos ribų.* Lietuvos Respublikos Bausmių vykdymo kodekso 154 straipsnyje numatytos sąlygos – įkalinimo įstaigos rūšis, grupė, kuriai priklauso nuteistasis, atliktos bausmės dalis –, kuriomis remiantis asmenims, atliekantiems laisvės atėmimo bausmę gali būti suteikiama galimybė mokytis arba dirbti už įkalinimo įstaigos ribų.

G. Sakalauskas pastebi, jog ši galimybė Lietuvoje suteikiama pakankamai retai, o daugelyje Europos Sąjungos valstybių ji skiriama pakankamai dažnai. Tačiau mokslininkas pažymi, kad galimybė mokytis arba dirbti už uždaros įkalinimo įstaigos ribų yra „svarbi ne tik integracijos į visuomenę, bet ir užimtumo kokybės požiūriu – laisvėje mokymosi ir darbo

galimybių pasirinkimas yra didesnis nei pačioje įstaigoje, už laisvėje atliekamą darbą galima gauti didesnę atlyginimą“ (Sakalauskas, 2006, p. 39).

- » *Trumpalaikė išvyka į namus (atostogos)*. Lietuvos Respublikos Bausmių vykdymo kodekso 104 straipsnyje yra numatytos sąlygos, kuriomis remiantis, atliekantiems laisvės atėmimo bausmę asmenims gali būti suteikiama trumpalaikė išvyka į namus. Priklausomai nuo to, kuriai grupei įkalinimo įstaigoje priklauso nuteistasis bei nuo to, kokią dalį paskirtos laisvės atėmimo bausmės asmuo yra atlikęs, jam gali būti suteikiama 3 parų išvyka vieną kartą per 3 mėnesius. Pagal Lietuvos Respublikos Bausmių vykdymo kodekso 130 straipsnį yra numatyta galimybė atostogas gauti dirbantiems kaliniams, kurie yra atlikę tam tikrą dalį paskirtos bausmės bei neturi galiojančių nuobaudų ir nuteistiesiems, taip pat atliekantiems bausmę pataisos namuose lengvosios grupės sąlygomis, nepilnamečiams, negalia turintiems nuteistiesiems, o 140 straipsnyje trumpalaikė išvyka į namus yra numatyta kaip viena iš paskatinimo priemonė už „nepriekaištingą elgesį, iniciatyvą ir aktyvų dalyvavimą socialinės rehabilitacijos programose, stropų darbą bei mokymąsi laisvės atėmimo bausmę“ (Lietuvos Respublikos Bausmių vykdymo kodeksas, 140 straipsnis, 1 punktas).

G. Sakalauskas pastebi, jog Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos pateikiami duomenys rodo, kad šis bausmių vykdymo teisės institutas Lietuvoje taikomas itin retai. G. Sakalauskas pažymi tai, kad „daugumai asmenų, kuriems gali būti suteikta trumpalaikė išvyka į namus, faktiškai jau gali būti taikomas ir lygtinis paleidimas, kuris asmens integracijos bei bausmės vykdymo ekonomijos požiūriu neabejotinai turėtų būti taikomas, jei tik tokia galimybė yra“ (Sakalauskas, 2006, p. 40). G. Sakalauskas teigia, jog trumpalaikės išvykos suteikimas galėtų būti kaip tam tikras nuteistojo patikrinimas, noras įsitikinti, kad nuteistasis išėjęs į laisvę po laisvės atėmimo bausmės mokės ir sugebės gyventi laisvėje, nekels pavojaus visuomenei, savo tikslų sieks nenusikalstamomis, teisėtomis priemonėmis, tad „trumpalaikė išvykai turėtų būti numatytos švelnesnės sąlygos nei lygtiniam paleidimui, o šiuo metu jos faktiškai sutampa“ (Sakalauskas, 2006, p. 40).

- » *Laisvės atėmimo bausmės atlikimas specializuotose (socialinės) reabilitacijos (gydymo) įstaigose*. G. Sakalauskas pažymi, jog šiuo metu Lietuvos Respublikos Bausmių vykdymo kodekse yra numatyta tik viena specializuota įkalinimo įstaiga, tai yra gydymo – pataisos namai, kuriuose bausmę atlieka aktyvia plaučių tuberkulioze sergantys pilnamečiai vyrai, jei teismas jiems bausmę atlikti paskyrė pataisos namuose.

Mokslininkas pastebi, kad didesnėse Europos šalyse yra steigiamos ir veikia įvairių specializacijų įkalinimo įstaigos, jos gali būti skirtos asmenims, sergantiems narkomanija, alkoholizmu, agresyvaus elgesio nuteistiesiems, padariusiems lytinio pobūdžio nusikaltimus ir kitokios. Kadangi Lietuva nėra didelė šalis, tokių atskirų įstaigų Lietuvoje steigti galbūt ir nebūtų tikslinga, tačiau, anot G. Sakalausko, atskirose įkalinimo įstaigose būtų naudinga steigti specializuotus skyrius, kuriuose būtų taikomos „specializuotos programos įvairių kategorijų nuteistiesiems“, taip pat reikėtų, kad su šiomis nuteistų asmenų grupėmis dirbtų gerai paruošti specialistai“ (Sakalauskas, 2006, p. 41).

Apibendrinant skyrelį apie alternatyvias laisvės atėmimo bausmės atlikimo formas pažymėtina, jog G. Sakalauskas pateikia keletą tarptautinėje praktikoje žinomų ir taikomų tradiciniam įkalinimui alternatyvių laisvės atėmimo bausmės atlikimo formų, jos yra numatytos ir Lietuvoje.

Lietuvoje veikia vienintelė atvira kolonija, kuri gali būti įvardijama kaip alternatyvi laisvės atėmimo bausmės atlikimo forma. Pažymima, jog šioje įkalinimo įstaigoje laisvės atėmimo bausmę atliekantys asmenys turi daugiau teisių bei privilegijų nei šią bausmę uždaroje įkalinimo įstaigose atliekantys asmenys. Tačiau mokslininkas pastebi, jog atviroje kolonijoje Lietuvoje laisvės atėmimo bausmę atlieka labai maža dalis asmenų, kuriems ši bausmė paskirta, nors užsienio šalyse atvirose kolonijose laisvės atėmimo bausmę atlieka kur kas didesnė šia bausme nuteistų asmenų dalis. G. Sakalauskas pažymi, jog pagrindinis kriterijus, kuris lemia, jog laisvės atėmimo bausmė bus atliekama atviroje kolonijoje, turėtų būti ne asmens padarytos nusikalstamos veikos pavojingumas (kaip yra dabar), o pasitikėjimas nuteistuoju – atvirose kolonijose laisvės atėmimo bausmę turi atlikti tie asmenys, kurie savo asmeninėmis savybėmis gali prisiimti atsakomybę ir kuriais galima pasitikėti.

Lietuvos Respublikos Bausmių vykdymo kodekse yra numatytos galimybės – trumpalaikė išvyka už pataisos įstaigos ribų, galimybė mokytis arba dirbti už uždaros įkalinimo įstaigos ribų, trumpalaikė išvyka į namus (atostogos), laisvės atėmimo bausmės atlikimas specializuotose (socialinės) reabilitacijos (gydymo) įstaigose – kurios taip pat gali būti įvardijamos kaip tam tikros alternatyvios laisvės atėmimo bausmės formos. Tačiau kriminologas G. Sakalauskas pažymi, jog šių Lietuvos Respublikos Bausmių vykdymo kodekse numatytų galimybių tiek teisinis įtvirtinimas, tiek taikymo praktika turi tam tikrų trūkumų, Lietuvoje jos taikomos pakankamai retai.

1. 9 Lietuvos bausmių vykdymo sistema

1. 9. 1 Kalėjimų departamentas

Kalėjimų departamentas prie Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos yra Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijai pavaldi įstaiga, organizuojanti kardomojo kalinimo (suėmimo) ir teismų nuosprendžiais paskirtų kriminalinių bausmių vykdymą (Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos nuostatai, 1 punktas).

Kalėjimų departamentas kartu su jam pavaldžiomis kardomojo kalinimo ir laisvės atėmimo vietomis bei pataisos inspekcijomis sudaro vieningą organizacinę bausmių vykdymo sistemą Lietuvoje (Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos nuostatai, 3 punktas).

Remiantis Tarnybos Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos statuto 3 straipsniu, „Kalėjimų departamentas yra biudžetinė Teisingumo ministerijai pavaldi įstaiga“, kuri kartu su jam pavaldžiomis įstaigomis ir valstybės įmonėmis vykdo Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo įstatymuose, Kardomojo kalinimo įstatyme, kituose įstatymuose bei teisės aktuose, taip pat šių įstaigų nuostatuose bei įmonių įstatuose nustatytus uždavinius“. Kalėjimų departamento bei jam pavaldžių įstaigų ir valstybės įmonių veikla grindžiama Tarnybos Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos statuto 4 straipsnyje įvardintais principais – teisėtumo, žmogaus teisių ir laisvių gerbimo, kalinamųjų bei nuteistųjų lygybės prieš kardomojo kalinimo ir bausmių vykdymo įstatymus, humanizmo, bausmių vykdymo individualizavimo ir progresyvaus bausmių atlikimo bei viešumo. Tarnybos Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos statuto 5 straipsnyje numatyta, jog „Kalėjimų departamentas bei jam pavaldžios įstaigos ir valstybės įmonės savo veikloje vadovaujasi Lietuvos Respublikos Konstitucija, Baudžiamuoju kodeksu, Baudžiamojo proceso kodeksu, Kardomojo kalinimo įstatymu, bausmių vykdymo įstatymais bei kitais įstatymais, šiuo statutu, Lietuvos Respublikos tarptautinėmis sutartimis ir kitais teisės aktais“. (Tarnybos Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos statuto, 3, 4, 5 straipsniai).

Svarbiausieji Kalėjimų departamento uždaviniai:

- » Organizuoti ir vykdyti bausmių vykdymo sistemos reformą vadovaujantis Teisinės sistemos reformos metmenimis (nauja redakcija) ir Teisinės sistemos reformos įgyvendinimo programa;
- » Sudaryti Lietuvos Respublikos įstatymais nustatytas sąlygas asmenims, kuriems teisėjo ar teismo nutartimi kardomąja priemone paskirtas kardomasis kalinimas (suėmimas), laikyti;

- » Užtikrinti teismų nuosprendžių (nutarčių), kuriais nuteista laisvės atėmimu, vykdymą;
- » Užtikrinti teismų nuosprendžių (nutarčių), kuriais nuteista pataisos darbais be laisvės atėmimo, atėmimu eiti tam tikras pareigas, dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla, nuosprendžių (nutarčių), kuriais pataisos darbų arba laisvės atėmimo bausmės vykdymas atidėtas, ir nutarčių, kuriomis asmenys lygtinai paleisti iš laisvės atėmimo vietų, vykdymą;
- » Sudaryti Lietuvos Respublikos įstatymais nustatytas sąlygas kriminalinei bausmei vykdyti (atlikti) ir organizuoti pataisymo priemonių taikymą nuteistiesiems“ (Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos nuostatai).

1. 9. 2 Kalėjimų departamentui pavaldžios įstaigos

Šiuo metu Kalėjimų departamentui pavaldžios šios įstaigos:

- » 15 įkalinimo įstaigų, kurios vykdo kardomąjį kalinimą (suėmimą) ir laisvės atėmimo bausmę;
- » 5 regioninės ir 48 teritorinės pataisos inspekcijos, kurios vykdo bausmes, nesusijusias su laisvės atėmimu, ir lygtinai paleistų iš laisvės atėmimo vietų prieš terminą asmenų priežiūrą;
- » Mokymo centras, kuriame mokomi naujai priimti į tarnybą departamentui pavaldžiose įstaigose darbuotojai;
- » Prie 4 įkalinimo įstaigų veikia Kalėjimų departamentui pavaldžios valstybės įmonės, kuriose įdarbinami nuteistieji (Kalėjimų departamentas, istorija).

Lietuvos įkalinimo įstaigos:

1. Alytaus pataisos namai. Vietų skaičius – 1512. Šiuose pataisos namuose bausmę atlieka:
 - » Pilnamečiai vyrai, anksčiau atlikę laisvės atėmimo bausmę;
 - » Pavojingi recidyvistai, kuriems teismas nustatė bausmę atlikti pataisos namuose;
 - » Žmogaus imunodeficito infekuoti pilnamečiai vyrai, kuriems teismas nustatė bausmę atlikti pataisos namuose, raštiškai pateikę norą būti izoliuoti.
2. Kybartų pataisos namai. Vietų skaičius – 430. Šiuose pataisos namuose bausmę atlieka:
 - » Pilnamečiai vyrai, anksčiau atlikę laisvės atėmimo bausmę;
 - » Pavojingi recidyvistai, kuriems teismas nustatė bausmę atlikti pataisos namuose;

3. Marijampolės pataisos namai. Vietų skaičius – 1115. Šiuose pataisos namuose bausmę atlieka:
 - » Pilnamečiai vyrai, anksčiau atlikę laisvės atėmimo bausmę;
 - » Pavojingi recidyvistai, kuriems teismas nustatė bausmę atlikti pataisos namuose; (Marijampolės pataisos namuose yra 70 vietų areštinė, joje bausmę atlieka pilnamečiai vyrai, kuriems už nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą teismas paskyrė atlikti arešto bausmę)

4. Panevėžio pataisos namai. Vietų skaičius – 408. Šiuose pataisos namuose bausmę atlieka:
 - » Pilnametės ir nepilnametės moterys, kurioms teismas nustatė bausmę atlikti pataisos namuose; (Panevėžio pataisos namuose yra 26 vietų areštinė, joje bausmę atlieka moterys, kurioms už nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą teismas paskyrė atlikti arešto bausmę)

5. Pravieniškių 1-ieji pataisos namai. Vietų skaičius – 793. Šiuose pataisos namuose bausmę atlieka:
 - » Pilnamečiai vyrai, pirmą kartą nuteisti laisvės atėmimu už tyčinius nesunkius ir apysunkius nusikaltimus;
 - » Pilnamečiai vyrai, nuteisti už neatsargius nusikaltimus, kuriems teismas nustatė bausmę atlikti pataisos namuose;

6. Pravieniškių 2-ieji pataisos namai-atviroji kolonija. Vietų skaičius – 1252 (Atvirojoje kolonijoje vietų skaičius – 121). Šiuose pataisos namuose-atvirojoje kolonijoje bausmę atlieka:
 - » Pilnamečiai vyrai, pirmą kartą nuteisti laisvės atėmimu už tyčinius sunkius ir labai sunkius nusikaltimus, kuriems teismas nustatė bausmę atlikti pataisos namuose;
 - » Nuteistieji laisvės atėmimu iki gyvos galvos, kurie teismo sprendimu tęsti bausmę buvo perkelti iš kalėjimo į pataisos namus;
 - » Pilnamečiai nuteistieji, kuriems teismas bausmę atlikti nustatė atvirojoje kolonijoje;

7. Pravieniškių 3-ieji pataisos namai. Vietų skaičius – 500. Šiuose pataisos namuose bausmę atlieka:
 - » Pilnamečiai vyrai, anksčiau atlikę laisvės atėmimo bausmę;

- » Pavojingi recidyvistai, kuriems teismas nustatė bausmę atlikti pataisos namuose;
(Pravieniškių 3-čiuosiuose pataisos namuose yra 67 vietų areštinė, joje bausmę atlieka pilnamečiai vyrai, kuriems už nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą teismas paskyrė atlikti arešto bausmę)
8. Vilniaus 1-ieji pataisos namai. Vietų skaičius – 114. Šiuose pataisos namuose bausmę atlieka:
- » Vyrai, kurie buvo arba šiuo metu yra valstybės politikai, teisėsaugos, teismų, prokuratūros, kontrolės, valdžios ir valdymo institucijų valstybės tarnautojai, kuriems teismas nustatė bausmę atlikti pataisos namuose;
9. Vilniaus 2-ieji pataisos namai. Vietų skaičius – 517. Šiuose pataisos namuose bausmę atlieka:
- » Pilnamečiai vyrai, anksčiau atlikę laisvės atėmimo bausmę;
 - » Pavojingi recidyvistai, kuriems teismas nustatė bausmę atlikti pataisos namuose;
10. Kauno nepilnamečių tardymo izoliatorius-pataisos namai. Vietų skaičius – 258. (108 tardymo izoliatoriuje, 150 pataisos namuose). Šiame tardymo izoliatoriuje-pataisos namuose:
- » Laikomi nepilnamečiai vyrai ir moterys iki nuteisimo, kol būna paskirta kardomoji priemonė – suėmimas;
 - » Bausmę atlieka nepilnamečiai vyrai, kuriems teismas nustatė bausmę atlikti pataisos namuose;
(Kauno nepilnamečių tardymo izoliatoriuje-pataisos namuose yra 17 vietų areštinė, joje bausmę atlieka nepilnamečiai vyrai, kuriems už nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą teismas paskyrė atlikti arešto bausmę)
11. Pravieniškių gydymo ir pataisos namai. Vietų skaičius – 232. Šiuose gydymo ir pataisos namuose bausmę atlieka:
- » Pilnamečiai vyrai, kuriems teismas nustatė bausmę atlikti pataisos namuose;
 - » Nuteistieji laisvės atėmimu iki gyvos galvos, apylinkės teismo nutarimu perkelti atlikti bausmę iš kalėjimo į pataisos namus;
 - » Sergantys aktyvia tuberkuliozės forma;

- » Nuteistieji, kuriems nustatyta tuberkuliozės padarinių diagnozė;

12. Kauno tardymo izoliatorius. Vietų skaičius – 239. Šiame tardymo izoliatoriuje:

- » Laikomi pilnamečiai asmenys, kuriems kardomąją priemonę – suėmimą – paskyrė Kauno apskrities teismai;

13. Lukiškių tardymo izoliatorius-kalėjimas. Vietų skaičius – 848. Šioje įstaigoje:

- » Laikomi pilnamečiai asmenys, kuriems kardomąją priemonę – suėmimą – paskyrė Vilniaus, Alytaus, Utenos, Marijampolės apskričių teismai;
- » Bausmę atlieka nuteistieji laisvės atėmimu iki gyvos galvos;
- » Nuteistieji, kuriems teismas nustatė bausmę atlikti kalėjime;

- » Nuteistieji, perkelti į pataisos namų kamerų tipo patalpas ir Kalėjimu departamento direktoriaus pasiūsti šią nuobaudą atlikti kalėjime;

(Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime yra 16 vietų areštinė, joje bausmę atlieka pilnamečiai vyrai, kuriems už nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą teismas paskyrė atlikti arešto bausmę, taip pat pilnamečiai vyrai, kurie buvo arba šiuo metu yra valstybės politikai, teisėsaugos, teismų, prokuratūros, kontrolės, valdžios ir valdymo institucijų valstybės tarnautojai, kuriems už nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą teismas paskyrė atlikti arešto bausmę).

14. Šiaulių tardymo izoliatorius. Vietų skaičius – 382. Šiame tardymo izoliatoriuje:

- » Laikomi pilnamečiai asmenys, kuriems kardomąją priemonę – suėmimą – paskyrė Šiaulių, Klaipėdos, Panevėžio, Tauragės, Telšių apskričių teismai;

(Šiaulių tardymo izoliatoriuje yra 26 vietų areštinė, joje bausmę atlieka pilnamečiai vyrai, kuriems už nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą teismas paskyrė atlikti arešto bausmę)

15. Laisvės atėmimo vietų ligoninė. Vietų skaičius – 119. Šioje įstaigoje:

- » Laikomi nuteistieji ir suimtieji, kuriems reikalingas stacionarinis ištyrimas ir gydymas, iš pataisos namų, kalėjimų, tardymo izoliatorių, areštinių, išskyrus nuteistuosius iš atviros kolonijos (Kalėjimų departamento ir jam pavaldžių įstaigų bei valstybės įmonių 2007 metų veiklos pagrindiniai duomenys, p. 5-7).

Apibendrinant šiame darbo skyriuje pristatytą Lietuvos bausmių vykdymo sistemą, pažymėtina, jog Lietuvoje yra 15 Kalėjimų departamentui pavaldžių įstaigų, vykdančių laisvės atėmimo bausmę. Bendras vietų skaičius šiose įkalinimo įstaigose yra 9062. Lietuvoje veikia 3 įkalinimo įstaigos – Pravieniškių 2-ieji pataisos namai-atviroji kolonija (1252 vietos), Alytaus pataisos namai (1512 vietos) ir Marijampolės pataisos namai (1115) – kuriose yra daugiau nei po 1000 laisvės atėmimo bausmei atlikti skirtų vietų. Lietuvos Respublikos Baudžiamojo Baudžiamojo kodekso 50 straipsnio 3 dalyje nurodyta, jog laisvės atėmimo bausmės atlikimo vietą nustato teismas, remdamasis šiais kriterijais – kaltininko asmenybė, nusikaltimo pobūdis ir pavojingumas. Pažymėtina tai, jog yra 4 specializuotos įkalinimo įstaigos, kuriose laisvės atėmimo bausmę atlieka tam tikroms kategorijoms priklausantys asmenys – Panevėžio pataisos namai (šioje įstaigoje laisvės atėmimo bausmę atlieka moterys), Vilniaus 1-ieji pataisos namai (šioje įstaigoje laisvės atėmimo bausmę atlieka valstybės politikai, teisėsaugos institucijų pareigūnai, įvairių institucijų valstybės tarnautojai), Kauno nepilnamečių tardymo izoliatorius-pataisos namai (šioje įstaigoje laisvės atėmimo bausmę atlieka nepilnamečiai asmenys), Laisvės atėmimo vietų ligoninė (šioje įstaigoje laisvės atėmimo bausmę atlieka asmenys, kuriems reikalingas gydymas).

2.1 Laisvės atėmimo bausme nuteistų asmenų skaičiaus pasiskirstymas pagal skirtingus kriterijus

Šioje darbo dalyje trumpai pristatomi Nacionalinės teismų administracijos ataskaitų duomenys. Taip pat pateikiami kiekvienų metų pabaigoje Kalėjų departamento prie Lietuvos Respublikos ministerijos rengiamų statistinių ataskaitų apie šiam departamentui pavaldžiose įstaigose laikomus laisvės atėmimo bausme nuteistus asmenis duomenys pagal:

- » Padaryto nusikaltimo pobūdį;
- » Bausmės trukmę;
- » Nuteistųjų amžių;
- » Pateikiami duomenys apie paskirtos ir realiai atliktos laisvės atėmimo bausmės vidurkį;
- » Pateikiamos išlaidos, skiriamos vieno asmens, esančio įkalinimo įstaigoje, išlaikymui.

Prieš pradėdant pristatinti žemiau pateikiamus statistinius duomenis, svarbu pažymėti, jog 2003 m. gegužės 1 d. įsigaliojo naujas Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas, jame buvo numatytos aštuonios atskiros bausmės, trys iš jų – viešieji darbai, laisvės apribojimas, areštas – yra visiškai naujos savo forma bei turiniu lyginant su bausmėmis, kurios buvo numatytos prieš tai Lietuvoje galiojusiam Baudžiamajame kodekse. Naujai priimtas Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodeksas turėjo įtakos laisvės atėmimo bausme nuteisiamų asmenų skaičiaus dinamikai bei statistikai, susijusiai su laisvės atėmimo bausmės skyrimu bei taikymu Lietuvoje.

Nacionalinės teismų administracijos ataskaitose pateikiami duomenys rodo, jog Lietuvoje už nusikalstamų veikų padarymą daugiausiai yra asmenų, nuteisiamų realia laisvės atėmimo bausme. Lyginant 2003 m. – 2007 m. laikotarpį pastebėtina, jog nors nuteistų realia laisvės atėmimo bausme asmenų skaičius dar yra pakankamai didelis, tačiau matoma mažėjimo tendencija, 2007 m. realia laisvės atėmimo bausme buvo nuteista 2000 asmenų mažiau nei 2003 m. Lyginant 2003 m. – 2007 m. duomenis pažymėtina, jog 2007 m. kita bausmė, tai yra bauda, buvo paskirta dažniau nei reali laisvės atėmimo bausmė.

1 lentelė. Nuteistų asmenų skaičiaus pasiskirstymas pagal bausmės rūšis

Bausmės rūšis	2003	2004	2005	2006	2007
Viešųjų teisių atėmimas	4	1	11	4	7
Teisės dirbti tam tikrą darbą ar užsiimti tam tikra veikla, atėmimas	45	49	35	39	61
Viešieji darbai	916	819	569	470	272
Bauda	3651	4238	4359	4474	4613
Laisvės apribojimas	490	962	1558	1752	1788
Areštas	1566	2879	1681	1185	1106
Realii laisvės atėmimo bausmė	6435	5316	5393	4834	4409
Laisvės atėmimo vykdymo atidėjimas	3725	3397	2314	2360	2251
Atleidimas nuo laisvės atėmimo	714	215	79	26	19
Terminuotas laisvės atėmimas	10874	8928	7786	7220	6679
Laisvės atėmimas iki gyvos galvos	9	6	8	6	7
Iš viso:	17555	17882	16007	15150	14057

(Duomenys gauti remiantis Nacionalinės teismų administracijos ataskaita „Baudžiamųjų bylų nagrinėjimo ataskaita. Bausmių rūšys ir amnestijos taikymas (I instancijos teismuose)“)

Antroje lentelėje pristatoma nuteistų laisvės atėmimo bausme asmenų 1999 m. – 2007 m. skaičiaus dinamika. Lyginant su 1999 m. nuteistų laisvės atėmimo bausme asmenų skaičius 2007 m. sumažėjo beveik per pusę nuo 12205 (1999 m.) iki 6804 asmenų 2007 m. Nuo 2003 m. iki 2007 m. nuteistų laisvės atėmimo bausme asmenų skaičius siekia apie 6800.

2 lentelė. Nuteistų laisvės atėmimo bausme asmenų skaičiaus dinamika

Metai	Nuteistų laisvės atėmimo bausme asmenų skaičius
1999	12205
2000	7601
2001	9755
2002	9414
2003	6701
2004	6727
2005	6899
2006	6982
2007	6804

(Duomenys gauti naudojantis automatizuota statistine informacine sistema (ASIS))

Trečioje lentelėje pateikiamas nuteistų laisvės atėmimo bausme asmenų skaičiaus pasiskirstymas pagal paskirtos bausmės terminą. Pateikti 1999 m. – 2007 m. duomenys rodo, jog Lietuvoje dažniausiai skiriama laisvės atėmimo bausmė yra nuo 1 iki 3 metų. Taip pat dažnai skiriama laisvės atėmimo bausmė, kurios trukmė yra 3 – 5 metai ir 5 – 10 metų. Šie duomenys rodo, jog Lietuvoje skiriami pakankamai ilgi laisvės atėmimo bausmės terminai. Tačiau lyginant 1999 m. – 2007 m. skiriamos laisvės atėmimo bausmės dinamiką, pastebima teigiama tendencija, jog nuteistų laisvės atėmimo bausme nuo 1 iki 3 metų, nuo 3 iki 5 metų, nuo 5 iki 10 metų asmenų skaičius mažėja.

3 lentelė. Nuteistų laisvės atėmimo bausmė asmenų skaičiaus pasiskirstymas pagal bausmės terminą

Nuteisti terminui	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Iki 6 mėn.	133	168	278	207	188	171	183	152	123
Nuo 6 mėn. iki 1 m.	236	249	562	386	368	433	477	427	370
Nuo 1 iki 3 m.	3258	2062	3236	2801	2094	2239	2335	2273	2143
Nuo 3 iki 5 m.	3971	1829	2078	2237	1609	1531	1484	1528	1532
Nuo 5 iki 10 m.	3681	2363	2545	2724	1597	1465	1492	1570	1563
Nuo 10 iki 15 m.	835	747	802	767	612	648	691	772	782
Nuo 15 iki 20 m.	29	112	169	199	139	143	136	154	178
Nuo 20 iki 25 m.	1	3	8	9	12	12	9	10	13
Iki gyvos galvos	61	68	77	84	82	85	92	96	100

(Duomenys gauti naudojantis automatizuota statistine informacine sistema (ASIS))

Ketvirtoje lentelėje pateikiami paskirtos ir realiai atliktos laisvės atėmimo bausmės vidurkiai. Pažymėtina, jog paskirtos laisvės atėmimo bausmės vidurkis nuo 52 mėnesių (1999 m.) padidėjo iki beveik 64 mėnesių (2007 m.). Realiai atliktos bausmės vidurkis 1999 m. sudarė 26 mėnesius, 2003 m. ir 2004 m. realiai atliekamos bausmės vidurkis siekė 30 mėnesių, nuo 2005 m. realiai atliktos bausmės vidurkis iki 2007 m. pabaigos išliko beveik nepakitęs ir sudarė beveik 24 mėnesius. Šioje lentelėje pateikti duomenys rodo, jog realiai atliktos laisvės atėmimo bausmės vidurkis 1999 m., 2003 m. sudaro apie pusę paskirtos laisvės atėmimo bausmės vidurkio, 2000 m. – 2002 m. sudaro mažiau nei pusę, o nuo 2005 m. iki 2007 m. gerokai mažiau nei pusę paskirtos laisvės atėmimo bausmės vidurkio. Pastebima teigiama tendencija, jog trumpėja vidutinė realiai atliktos laisvės atėmimo bausmės trukmė.

4 lentelė. Paskirtos ir realiai atliktos laisvės atėmimo bausmės vidurkiai (mėnesiais)

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Bausmės termino vidurkis	52	56	56	52	58,90	58,30	59,50	57,70	63,70
Realiai atliktos bausmės termino vidurkis	26	25	20	22	29,30	30,30	24,10	24,50	23,50

(Duomenys gauti naudojantis automatizuota statistine informacine sistema (ASIS))

Penktoje lentelėje pateikiami duomenys apie laisvės atėmimo bausmė nuteistų asmenų skaičiaus pasiskirstymą pagal padarytą nusikaltimą. Pateikto laikotarpio duomenys rodo, jog Lietuvoje laisvės atėmimo bausmė dažniausiai skiriama už šias nusikalstamas veikas – tyčinį nužudymą, vagystę, plėšimą. 1999 m. – 2007 m. laikotarpiu už tyčinį nužudymą laisvės atėmimo bausmė asmenų skaičius beveik nekinta ir sudaro apie 1531. 1999 m. – 2007 m. dinamika rodo, jog asmenų, nuteistų laisvės atėmimo bausmė už vagystes ir plėšimus, skaičius mažėja. Už plėšimą 2007 m. laisvės atėmimo bausmę atliko 1,5 karto mažiau asmenų nei 1999 m., o už vagystę lyginant tuos pačius metus – 2,7 karto. Lyginant pateiktų metų duomenis, pažymėtina tendencija,

jog taip pat mažėja asmenų, nuteistų laisvės atėmimo bausme už viešosios tvarkos pažeidimus, vagystes, padarytas stambiu mastu, turto prievartavimą, nusikalstamą susivienijimą, tačiau pažymėtina, jog daugėja asmenų, kuriems laisvės atėmimo bausmė skiriama už nusikaltimus, susijusius su narkotinėm ar psichotropinėm medžiagomis.

5 lentelė. Nuteistų laisvės atėmimo bausme asmenų skaičiaus pasiskirstymas pagal padarytą nusikaltimą

Nuteisti už	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Tyčinį nužudymą	1552	1446	1576	1576	1385	1418	1549	1592	1685
Neatsargų gyvybės atėmimą	14	14	10	8	9	10	10	11	7
Sunkų sveikatos sutrikdymą	319	221	261	231	242	272	299	291	345
Išžaginimą	557	447	525	450	390	348	376	380	410
Viešosios tvarkos pažeidimą	665	258	314	295	130	76	96	126	114
Plėšimą	2158	1703	2215	2405	1820	1659	1482	1431	1325
Vagystę	4489	2179	3425	3063	1795	1669	1806	1820	1648
Vagystę, padarytą stambiu mastu	596	143	64	55	40	51	40	36	25
Turto prievartavimą	253	195	179	170	99	82	93	115	84
Sukčiavimą	248	138	99	89	73	106	159	188	185
Nusikalstamą susivienijimą	35	14	24	20	9	14	13	20	14
Kyšininkavimą	10	6	9	12		3			
Kontrabandą	43	35	17	18	15	28	29	84	41
Nusikaltimus, susijusius su narkotinėm ar psichotropinėm medžiagom	249	187	306	353	296	282	310	367	450
Kitus nusikaltimus	-	-	731	669	398	709	637	521	471

(Duomenys gauti naudojantis automatizuota statistine informacine sistema (ASIS))

Šeštoje lentelėje pateikiami duomenys apie nuteistų laisvės atėmimo bausme asmenų skaičiaus pasiskirstymą pagal nuteistųjų amžių. Statistiniai duomenys rodo, jog dažniausiai laisvės atėmimo bausmė skiriama asmenims nuo 21 iki 40 metų, tokia tendencija vyrauja visu lyginamuoju periodu.

6 lentelė. Nuteistų laisvės atėmimo bausme asmenų skaičiaus pasiskirstymas pagal amžių

Nuteistieji pagal amžių	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Iki 21 metų	1863	970	1414	1478	902	848	870	859	862
Nuo 21 iki 30 m.	4978	3139	4132	3887	2821	2839	2801	2672	2555
Nuo 30 iki 40 m.	3415	2149	2457	2346	1714	1748	1861	1992	1882
Nuo 40 iki 50 m.	1423	952	1288	1246	902	915	974	1018	1031
Nuo 50 iki 60 m.	426	315	370	340	278	296	307	344	368
Virš 60 m.	100	76	94	117	84	81	86	97	106

(Duomenys gauti naudojantis automatizuota statistine informacine sistema (ASIS))

Septintoje lentelėje pateikiami duomenys, kurie parodo, kiek lėšų 1999 – 2007 m. teko vienam kalnčiam asmeniui per dieną. Lyginant 1999 m. ir 2007 m. duomenis matyti, jog išlaidos, tenkančios vienam asmeniui per dieną išlaikyti lyginamuoju periodu padvigubėjo, 1999 m. buvo skiriama 19 Lt, o 2007 m. – apie 50 Lt.

7 lentelė. Išlaidos, tenkančios vienam kalinčiam asmeniui per dieną

Metai	Išlaidos, tenkančios vienam kalinčiam asmeniui per dieną
1999	19,17 Lt
2000	21,95 Lt
2001	19,44 Lt
2002	-
2003	28,62 Lt
2004	37,22 Lt
2005	39,79 Lt
2006	46,87 Lt
2007	50,51 Lt

(Duomenys gauti naudojantis automatizuota statistine informacine sistema (ASIS))

2. 2 Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos asignavimai

Šioje darbo dalyje pateikiami duomenys, rodantys Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos išlaikymui 2006 – 2010 m. valstybės skirtas bei numatomas skirti lėšas. Šiais duomenimis darbe siekiama įvertinti, kiek finansinių išteklių reikia tam, kad Lietuvoje būtų užtikrintas bausmių vykdymo sistemos veikimas. 7 lentelėje pateikti duomenys rodo, jog išlaidoms numatyti asignavimai iki 2008 m. didėjo, o 2008 m. – 2010 m. valstybės numatomų asignavimų suma nesikeičia, siekia po beveik 217 mln. Lt. Lyginant 2006 m. – 2010 m. pastebėtina, jog lėšų, skirtų turtui įsigyti, 2009 m. numatoma skirti 4 kartus daugiau nei buvo numatyta 2008 m. ir beveik 3 kartus daugiau, nei yra numatyta 2010 m. 2009 m. turto įsigijimui numatoma skirti daugiau nei 88 mln. Lt.

8 lentelė. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos asignavimai ir numatomi finansavimo šaltiniai (tūkst. litų)

Ekonominės klasifikacijos grupės	2006	2007	2008	2009	2010
Iš viso asignavimų:	171110	183282	234223	304954	246563
išlaidoms	155757	167282	216723	216723	216723
iš jų darbo užmokesčiui	88932	92831	121565	121565	121565
turtui įsigyti	15353	16000	17500	88231	29840
Finansavimo šaltiniai	171110	183282	234223	304954	245563
Lietuvos Respublikos valstybės biudžetas	171110	183282	234223	304954	245563
kitos specialiųjų programų lėšos	118	90	135	135	135

(Informacijos šaltinis: Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos 2007 – 2009, 2008 – 2010 metų strateginiai planai)

Žemiau esančioje lentelėje pateikiami Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos asignavimai ir numatomi finansavimo pagal atskiras programas. 2006 m. – 2010 m. didžiąją dalį lėšų skirti yra numatyta bausmių vykdymo sistemos veiklos

užtikrinimui, statybos, projektavimo darbams bei ilgalaikio turto įsigijimui. Pažymėtina, jog mažiausiai lėšų numatyta skirti nuteistųjų užimtumo darbine veikla programai vykdyti.

9 lentelė. *Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos vykdomų programų asignavimai ir numatomi finansavimo šaltiniai (tūkst. litų)*

Programa	2006	2007	2008	2009	2010
Bausmių vykdymo sistemos veiklos užtikrinimas	145782	155613	202433	202262	202262
Narkotikų kontrolė ir narkomanijos prevencija	663	148	248	248	248
Statybos, projektavimo darbai ir ilgalaikio turto įsigijimas	14864	16000	17500	88231	29840
Personalo profesinis tobulinimas	1199	1230	1557	1515	1515
Suėmimo (kardomojo kalinimo), bausmių ir probacijos vykdymo organizavimas	4457	5073	7169	7382	7382
Pensinis aprūpinimas	3527	4028	4081	4081	4081
Nuteistųjų užimtumas darbine veikla	500	1100	1100	1100	1100
Specialioji mokamų paslaugų teikimo programa	118	90	135	135	135

(Informacijos šaltinis: *Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos 2007 – 2009, 2008 – 2010 metų strateginiai planai*)

Apibendrinant šiame skyriuje aptartus statistinius duomenis, susijusius su laisvės atėmimo bausme, darytina išvada, jog nors laisvės atėmimo bausme nuteisiamų asmenų skaičius Lietuvoje mažėja, tačiau lyginant su kitomis Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekse numatytais bausmėmis realiai laisvės atėmimo bausmė vis dar yra dažniausiai teismo skiriama bausmė. Pažymėtina, jog Lietuvoje daugiausiai laisvės atėmimo bausme nuteistų asmenų yra už šias nusikalstamas veikas – tyčinį nužudymą, plėšimą, vagystę. Dažniausiai asmenims paskiriama laisvės atėmimo bausmė nuo 1 iki 3 metų, pakankamai dažnai skiriama 3 – 5 metų, 5 – 10 metų laisvės atėmimo bausmė. Pažymėtina tai, jog Lietuvoje paskritos laisvės atėmimo bausmės trukmė yra pakankamai ilga, tačiau pastebima teigiama tendencija – trumpėja vidutinė realiai atliktos laisvės atėmimo bausmės trukmė.

Tam, kad Lietuvoje būtų užtikrintas bausmių vykdymo sistemos veikimas, iš Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto kiekvienais metais (2006 m. – 2010 m. laikotarpiu) vidutiniškai skiriama po beveik 228 mln. Lt. Lyginamuju laikotarpiu iš Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto bausmių vykdymo sistemos išlaidoms kiekvienais metais vidutiniškai skiriama/numatoma skirti beveik 195 mln. Lt (tai yra apie 87 % kiekvienais metais numatomų asignavimų sumos), iš kurių apie 88 mln. Lt (tai yra beveik 49 % kiekvienais metais numatomų asignavimų sumos) skiriami bausmių vykdymo sistemoje dirbančio personalo darbo užmokesčiui, turto įsigijimui kiekvienais metais skiriama/numatoma skirti šiek tiek daugiau nei 33 mln. Lt (tai yra daugiau nei 14 % kiekvienais metais numatomų asignavimų sumos). Nors nuteistų laisvės atėmimo bausme

asmenų skaičius Lietuvoje mažėja, tačiau Kalėjų departamento prie Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos išlaidoms 2006 – 2010 m. valstybės skirtų bei numatomų skirti lėšų palyginimas leidžia teigti, jog bausmių vykdymo sistemos užtikrinimui skiriama vis daugiau finansinių išteklių. Beveik pusė visų skiriamų/numatomų šiai sistemai skirti finansinių lėšų reikalinga bausmių vykdymo sistemoje dirbančio personalo darbo užmokesčiui. Taip pat daugėja įkalinimo įstaigų saugumo užtikrinimui, įvairaus ilgalaikio turto įsigijimui, kitoms bausmių vykdymo sistemos reikmėms skiriamų/numatomų skirti finansinių lėšų.

DOKUMENTŲ, SUSIJUSIŲ SU LAISVĖS ATĖMIMO BAUSME, ANALIZĖ

3.1 Įkalinimo įstaigų renovavimas ir humanizavimas

Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarime dėl įkalinimo įstaigų renovavimo ir įkalinimo sąlygų humanizavimo 2004 – 2009 metų programos patvirtinimo, priimta 2004 m. gegužės 24 d. Nr. 619, numatyta, jog iki 2010 metų turi būti rekonstruotos Lietuvos įkalinimo įstaigos taip, kad atitiktų Lietuvos higienos normas bei Europos kalinimo įstaigų taisyklių nustatytus reikalavimus. Įgyvendinant šią programą siekiama „pagerinti įkalinimų asmenų gyvenamąją aplinką, sveikatos priežiūrą, perkelti laisvės atėmimo vietų ligoninę, aprūpinti bausmių vykdymo institucijas ilgalaikiu materialiuoju turtu“ (Nutarimas dėl įkalinimo įstaigų renovavimo ir įkalinimo sąlygų humanizavimo 2004 – 2009 metų programos patvirtinimo, p. 1, 2004).

Nutarime dėl įkalinimo įstaigų renovavimo ir įkalinimo sąlygų humanizavimo 2004 – 2009 metų programos patvirtinimo apžvelgiant 2004 metų sausio mėnesio duomenų analizę pastebėtina, jog tuo metu laisvės atėmimo bausmę atliko 7896 asmenys, buvo perpildytos šios įkalinimo įstaigos: Lukiškių tardymo izoliatorius-kalėjimas (buvo įkalinti 1277 asmenys, vietų skaičius – 864), Šiaulių tardymo izoliatorius (buvo įkalinti 717 asmenų, vietų skaičius – 425), Laisvės atėmimo vietų ligoninė (169 ligoniai, vietų skaičius – 111). Žemiau pateikiamoje lentelėje matyti 2004 m. sausio mėnesio duomenimis vienam asmeniui realiai tenkantis gyvenamasis plotas ir plotas, kuris turėtų būti remiantis Lietuvos higienos normomis. Didelis neatitikimas pagal realiai tenkantį ir Lietuvos higienos normų nustatytą plotą yra Šiaulių tardymo izoliatoriuje, Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime, Laisvės atėmimo vietų ligoninėje. Vidutinis neatitikimas – Pravieniškių 2-uose pataisos namuose, Vilniaus 2-uose pataisos namuose, Alytaus pataisos namuose, Marijampolės pataisos namuose.

10 lentelė. Gyvenamasis plotas, tenkantis vienam laisvės atėmimo bausmę atliekančiam asmeniui

Įkalinimo įstaiga	Gyvenamųjų patalpų plotas (kv. metrais), tenkantis 1 asmeniui	Pagal Lietuvos higienos normą (HN 76:1999)	Neatitikimo vertinimas
Šiaulių tardymo izoliatorius	2,9	5	didelis
Lukiškių tardymo izoliatorius-kalėjimas	3,7	5	didelis
Kauno nepilnamečių tardymo izoliatorius-pataisos namai: tardymo izoliatorius pataisos namai	7,8 7,8	5 3	perteklinis perteklinis
Panevėžio pataisos namai	8,5	3	perteklinis
Pravieniškių 1-ieji pataisos namai	4,8	3	perteklinis
Pravieniškių 2-ieji pataisos namai	3,6	3	vidutinis
Pravieniškių 3-ieji pataisos namai	5,6	3	perteklinis
Vilniaus 1-ieji pataisos namai	5,2	3	perteklinis
Vilniaus 2-ieji pataisos namai	3,1	3	vidutinis
Alytaus pataisos namai	3,3	3	vidutinis
Marijampolės pataisos namai	3,1	3	vidutinis
Kybartų atviroji kolonija	31,2	3	perteklinis
Pravieniškių gydymo ir pataisos namai	9,7	3	perteklinis
Laisvės atėmimo vietų ligoninė	4,3	7	didelis

(Informacijos šaltinis: Nutarimas dėl įkalinimo įstaigų renovavimo ir įkalinimo sąlygų humanizavimo 2004 – 2009 metų programos patvirtinimo)

Nutarime dėl įkalinimo įstaigų renovavimo ir įkalinimo sąlygų humanizavimo 2004 – 2009 metų programos patvirtinimo paminėta, jog dar 1997 m. buvo priimtas nutarimas humanizuoti įkalinimo ir bausmių vykdymo sistemą bei tobulinti įkalinimo įstaigų apsaugą, tačiau dėl nepakankamų lėšų skyrimo tokia programa pagal 1997 m. gruodžio 30 d. nutarimą Nr. 1489 iš esmės buvo neįgyvendinta.

Tam, kad būtų įvyvendinta įkalinimo įstaigų renovavimo ir įkalinimo sąlygų humanizavimo 2004 – 2009 metų programa ir būtų išspręstos – įkalinimo įstaigų renovavimo, įkalinimo įstaigų perpildymo, Lietuvos higienos normų ir Europos kalinimo įstaigų taisyklių nustatyto ploto vienam kalinčiam atitikimo, atnaujintos ir pakankamos transporto priemonių, aprūpinimo virtuvės, medicinine įranga – problemos, reikėtų 81 ml. 734 tūkst. litų ir kasmet šiai programai įgyvendinti turėtų būti skiriama po 13 mln. 622 tūkst. litų.

Programoje numatomi šie reikalingi darbai:

1. Ilgalaikio materialiojo turto išsigijimas (gyvenamosios aplinkos, sveikatos priežiūros, medicininės įrangos gerinimas, transporto ūkio atnaujinimas, įkalinimų asmenų nuotolinio mokymo gerinimas ir kt.) – reikalingi 14 mln. 149 tūkst. litų.

2. Įvairių įstaigų rekonstravimui ir pertvarkymui reikalingi 75 mln. 985 tūkst. litų.

2008 – 2033 metų Kalėjimų departamentui prie Teisingumo ministerijos pavaldžių įstaigų plėtros strategijoje yra numatyti šie pagrindiniai tikslai:

1. Plėtoti Kalėjimų departamentui pavaldžių įstaigų materialinę bazę (kad būtų išspręstos įkalinimo įstaigų perpildymo problemos, kad būtų pakankamas ir atitinkantis higienos normas vienam asmeniui tenkantis gyvenamųjų patalpų plotas, didesnis tobulinusių kvalifikaciją pareigūnų skaičius);
2. Stiprinti įkalinimo įstaigų ir visuomenės saugumą (siekti, jog miestų centrinėse ar tankiai apgyvendintose vietose būtų kuo mažesnis įkalinimo įstaigų skaičius, taip pat, kad kuo daugiau įkalinimo įstaigų fizinės apsaugos postų būtų pakeisti moderniomis techninėmis apsaugos priemonėmis);

Tam, kad ši strategija būtų įgyvendinta, iki 2033 metų reikėtų skirti 1018 mln. 910 tūkst. litų. Ši strategija įgyvendinama iš lėšų, gautų pardavus nekilnojamąjį turtą bei Lietuvos Respublikos valstybės Kalėjimų departamentui ir jam pavaldžioms įstaigoms išlaikyti skiriamų lėšų.

Apibendrinant Lietuvos įkalinimo įstaigų renovavimą bei humanizavimą pažymėtina, jog 2006 m. buvo atliktas valstybinis Kalėjimų departamento veiklos auditas (2006 m. lapkričio 13 d., Nr. 2040-10P-25), kurio vienas iš tikslų buvo įvertinti, kaip Kalėjimų departamentas naudoja valstybės biudžeto lėšas, skirtas valstybės kapitalo investicijoms. Valstybinio audito apie Kalėjimų departamento veiklą metu (2006 m. lapkričio 13 d., Nr. 2040-10P-25) buvo nustatyta, kad įkalinimo įstaigų renovavimo ir įkalinimo sąlygų humanizavimo 2004 – 2009 metų programos įgyvendinimas vėluoja, daugiau nei trečdalis programoje numatytų investicinių projektų turėjo būti įgyvendinta iki 2005 m., tačiau ir iki 2006 m. pabaigos jie nebuvo įgyvendinti. Auditoriai teigė, jog laiku neįvykdant programoje numatytų projektų, didėja rizika, kad nustatytu laiku nebus pasiekti įkalinimo įstaigų renovavimo ir įkalinimo sąlygų humanizavimo 2004 – 2009 metų programoje numatyti tikslai. Audito metu buvo nustatyta, kad dėl vėlavimo įgyvendinant numatytus programoje projektus beveik 40 % (nuo 82,2 mln. Lt iki 118,56 mln. Lt) išaugo bendroji projektų sąmatinė vertė. Per pirmuosius dvejus įkalinimo įstaigų renovavimo ir įkalinimo sąlygų humanizavimo 2004 – 2009 metų programos įgyvendinimo metus ši programa nebuvo koreguojama, tikslinama, nors dėl pasikeitusios situacijos nemažai priemonių neatitiko esamos situacijos, nes išaugo projektų vertė, pailgėjo projektų įgyvendinimo trukmė. Auditoriai taip pat pažymėjo, jog investicijų projektai dažnai buvo finansuojami ne pagal nustatytus prioritetus.

3. 2 Nusikaltimų prevencijos programos

Šioje darbo dalyje pristatomos tik tos kiekvienoje iš analizuojamų prevencinių programų numatytos priemonės, kurios yra susijusios su laisvės atėmimo bausmę atliekančiais asmenimis, personalo mokymu, įkalinimo įstaigų aprūpinimu įvairiems tikslams skirtomis priemonėmis.

3. 2. 1 Nacionalinė nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa (2003 – 2009 m.)

Šiame skyrelyje nagrinėjamos priemonės vykdo Kalėjimų departamentas kartu su Teisingumo ministerija, Darbo birža, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija.

2005 – 2009 m. „Nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos“ priemonių plane numatytas priemonės, susijusias su laisvės atėmimo bausme, galima suskirstyti į šias kategorijas:

1. *Naujų laisvės atėmimo bausmės atlikimo formų socialinių ir ekonominių galimybių taikymo Lietuvoje analizė;*
2. *Atliekančių laisvės atėmimo bausmę asmenų įdarbinimo galimybės;*
3. *Saugumo užtikrinimo priemonės laisvės atėmimo bausmę vykdančiose įstaigose;*
4. *Laisvės atėmimo bausmę atliekančių asmenų užimtumo, mokymosi galimybės;*

Naujų laisvės atėmimo bausmės atlikimo formų analizė leistų nustatyti, ar ši priemonė būtų efektyvi, siekiant sumažinti nuteistųjų laisvės atėmimo bausmę asmenų skaičių, valstybės biudžeto išlaidas šiems asmenims išlaikyti, o kartu nenutraukti nuteistųjų socialinių ryšių. Šios priemonės įgyvendinimo laikas yra 2005 – 2006 m ir numatyta skirti 30000 Lt.

Siekiant sudaryti geresnes įsidarbinimo galimybes asmenims, atliekantiems laisvės atėmimo bausmę, pagerinti tokių asmenų užimtumo rodiklius bei jų materialinę būklę, „Nacionalinėje nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programoje“ numatytas priemonės galima suskirstyti į tokias kategorijas:

1. *Teisės aktų rengimas.* Siekiama parengti teisės aktus, reglamentuojančius įmonių, kuriose dirba nuteistieji laisvės atėmimo bausmę, subsidijavimą.
2. *Bendradarbiavimas su potencialiais darbdaviais.* Efektyviau bendradarbiauti su privačiais juridiniais asmenimis, kurie įdarbintų kiek galima daugiau esančių laisvės atėmimo vietose asmenų.

3. *Atliekančių laisvės atėmimo bausmę asmenų konsultavimas.* Konsultuoti ir skatinti susirasti darbą besiruošiančius išeiti į laisvę asmenis, organizuoti darbo rinkos dienas kiekvienuose pataisos namuose.

Siekiant, kad į laisvės atėmimo bausmę vykdančias įstaigas patektų mažiau draudžiamų daiktų, nebūtų palaikomi neteisėti ryšiai su laisvėje esančiais asmenimis, taip pat siekiant sumažinti laisvės atėmimo vietose esančių asmenų organizuojamas ir daromas nusikalstamas veikas, „Nacionalinėje nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programoje“ numatyta, jog reikia aprūpinti visas laisvės atėmimo bausmę vykdančias įstaigas priemonėmis (radiolokatoriais, introskopais ir kt.), kurios padėtų aptikti laisvės atėmimo bausmę atliekančių asmenų turimus neleistinus prietaisus. Šioms priemonėms įsigyti 2005 – 2009 metais numatyta skirti 1040000 Lt.

Siekiant gerinti asmenų, atliekančių laisvės atėmimo bausmę, užimtumo ir mokymosi galimybes ugdyti jų savarankiškumą, asmenines vertybes, tokiomis galimybėmis kartu siekiant sumažinti vidinę įtampą įkalinimo įstaigose, „Nacionalinėje nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programoje“ numatytos 2 priemonės, t.y. kiekvienoje Lietuvos įkalinimo įstaigoje parengti ir įgyvendinti nuteistųjų laisvalaikio užimtumo programą bei organizuoti laisvės atėmimo vietose nuteistųjų mokymą paklausą turinčių darbininkų profesijų, negaminant prekinės produkcijos.

3. 2. 2 Narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos programa (1993 – 2003 m., 2004 – 2008 m.)

Šiame skyrelyje pristatomas priemonės vykdo Kalėjimų departamentas, Vidaus reikalų ministerija, Sveikatos apsaugos ir darbo ministerija.

1993 – 2003 m., 2004 – 2008 m. „Narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos programos“ priemonių plane numatytas priemonės, susijusias su laisvės atėmimo bausme, galima suskirstyti į šias kategorijas:

1. *Darbas su asmenimis, atliekančiais laisvės atėmimo bausmę;*
2. *Personalo mokymas;*
3. *Laisvės atėmimo įstaigų aprūpinimas techninėmis priemonėmis;*

„Narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos programoje“ numatomas atliekančiųjų laisvės atėmimo bausmę asmenų švietimas psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos, socialinio orientavimo, teisiniais klausimais, siekiant formuoti neigiamą visuomenės požiūrį į narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimą. 2007 m. šiai priemonei įgyvendinti buvo skirta 50000 Lt. Siekiant gerinti teisėsaugos institucijų veiklą ir taip mažinant narkotinių medžiagų

pasiūlą bei jų prieinamumą, programoje numatoma, jog reikia tirti asmenis, kurie įtariami vartojantys psichoaktyvias medžiagas ir yra laikomi laisvės atėmimo įstaigose.

Siekiant, kad įkalinimo įstaigose narkotikų kontrolė ir narkomanijos prevencija būtų kuo efektyvesnė, 1993 – 2003 m. „Narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos programoje“ buvo numatyta įsteigti papildomus etatus – psichologo, kinologo –, taip pat įsigyti tarnybinių šunų, kurie laisvės atėmimo vietose ir kardomojo kalinimo įstaigose ieškotų narkotinių ir psichotropinių medžiagų. 2000 – 2003 m. šioms priemonėms įgyvendinti buvo skirta 2133200 Lt. Siekiant formuoti neigiamą visuomenės požiūrį narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo klausimais bei rūpinantis narkomanijos prevencija 2008 m. buvo numatyta organizuoti sveikatos priežiūros specialistų, socialinių ir kitų darbuotojų, dirbančių pataisos įstaigose, psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos ir ankstyvosios intervencijos mokymą.

„Narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos programoje“ numatytose priemonėse, susijusiose su laisvės atėmimo bausme, daugiau buvo numatyta techninių laisvės atėmimo bausmę vykdančių įstaigų aprūpinimo priemonių nei darbo su atliekančiais laisvės atėmimo bausmę asmenimis ar personalo mokymu priemonių. Siekiant sumažinti neteisėtą narkotinių ir psichotropinių medžiagų bei jų pirmtakų apyvartą, mažinti narkotinių medžiagų pasiūlą ir jų prieinamumą įkalinimo įstaigose ir taip gerinti teisėsaugos institucijų veiklą, programoje buvo numatyta aprūpinti laisvės atėmimo ir kardomojo kalinimo įstaigas specialiomis priemonėmis ir įranga, skirta greitai nustatyti narkotinių apsvaigimą, 2000 – 2003 m. tam buvo numatyta 500000 Lt, 2007 – 2008 m. – 120000 Lt. Kai kurioms Lietuvos pataisos įstaigoms 2007 – 2008 m. narkomanijos kontrolės ir prevencijos tikslais programoje buvo numatyta įsigyti skaitmeninių fotoaparatus, vaizdo kamerų, specialių tinklų – gaudyklių už 114400 Lt. 2007 m. už 15000 Lt programoje buvo numatyta įsigyti daugkartinių pirštinių kratoms atlikti ir daiktams patikrinti laisvės atėmimo vietose. Siekiant sumažinti neteisėtą narkotinių ir psichotropinių medžiagų bei jų pirmtakų apyvartą laisvės atėmimo vietose 2007 m. buvo numatyta įsigyti šunų, kurie įkalinimo įstaigose mokėtų aptikti narkotines ir psichotropines medžiagas. Šios priemonės finansavimui buvo numatyta skirti 120000 Lt.

3. 2. 3 Nepilnamečių justicijos 2004 - 2008 metų programa

Šiame skyrelyje pristatomas priemonės vykdo Kalėjimų departamentas.

„Nepilnamečių justicijos 2004 – 2008 metų programos“ priemonių plane numatytas priemonės, susijusias su laisvės atėmimo bausme, galima suskirstyti į šias kategorijas:

1. *Nepilnamečių kalinimo sąlygos;*
2. *Laisvės atėmimo bausmę atliekančių nepilnamečių užimtumo, mokymosi galimybės;*

3. *Su nepilnamečiais dirbančio personalo rengimas;*

Siekiant, kad Kauno pataisos namuose nepilnamečiams asmenims, atliekantiems laisvės atėmimo bausmę, būtų sudarytos nežeminančios žmogaus orumo ir Europos Tarybos dokumentų reikalavimus atitinkančios sąlygos, 2005 m. šiai priemonei įvykdyti buvo numatyti 240000 Lt.

Siekiant gerinti nuteistų nepilnamečių asmenų fizinę sveikatą, tenkinti kultūros, religijos poreikius, taip pat sudaryti sąlygas įkalinimo įstaigoje mokytis paklausių darbo rinkoje profesijų, 2005 – 2006 m. „Nepilnamečių justicijos 2004 – 2008 m. programoje“ šiems tikslams pasiekti buvo numatyta 500000 Lt.

Siekiant parengti specializuotus laisvės atėmimo vietų pareigūnus darbui su nepilnamečiais asmenimis bei įgyvendinant Europos Tarybos dokumentų dėl elgesio su nepilnamečiais, kuriems atimta laisvė, reikalavimus, 2005 – 2007 m. šiai priemonei įgyvendinti buvo numatyta skirti 45000 Lt.

3. 2. 4 Nuteistų ir grįžusių iš kardomojo kalinimo vietų, pataisos darbų ir socialinės bei psichologinės rehabilitacijos įstaigų asmenų socialinės adaptacijos programa (1999 – 2007 m.)

Šiame skyrelyje pristatomas priemonės vykdo Kalėjimų departamentas, Vidaus reikalų ministerija, Švietimo ir mokslo ministerija, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Lietuvos teisės akademija.

1999 – 2007 m. „Nuteistų ir grįžusių iš kardomojo kalinimo vietų, pataisos darbų ir socialinės bei psichologinės rehabilitacijos įstaigų asmenų socialinės adaptacijos programos“ priemonių plane numatytas priemonės, susijusias su laisvės atėmimo bausm, galima suskirstyti į šias kategorijas:

1. *Asmenų, kuriuos rengiamasi paleisti iš įkalinimo įstaigų, švietimas;*
2. *Personalo mokymas;*
3. *Įkalinimo įstaigų aprūpinimas medicininėmis priemonėmis, technika;*

Vykdam socialinę politiką 1999 – 2007 m. „Nuteistų ir grįžusių iš kardomojo kalinimo vietų, pataisos darbų ir socialinės bei psichologinės rehabilitacijos įstaigų asmenų socialinės adaptacijos programos“ priemonių plane numatyta parengti asmenų, kuriuos ruošiamasi paleisti iš įkalinimo įstaigų, socialinio, profesinio bei teisinio švietimo programas, taip pat vykdyti nuteistų asmenų švietimą priklausomybės ligų prevencijos, gydymo bei rehabilitacijos klausimais. Šioms priemonėms įgyvendinti 2004 – 2007 m. buvo numatyta skirti 200000 Lt. Tam, kad asmenys būtų parengti išeiti iš laisvės atėmimo vietų ir integruotis į visuomenę, nuteistųjų psichologiniam bei

profesiniam konsultavimui ir mokymui buvo numatyta įsigyti kilnojamuosius profesinio orientavimo terminalus ir 2004 – 2007 m. tam skirta 6630000 Lt.

Darbuotojų, dirbančių laisvės atėmimo vietose, kvalifikacijos kėlimui 1999 – 2007 m. pagal šią programą buvo numatyta skirti 344000 Lt.

Įkalinimo įstaigų aprūpinimui medicinine įranga pagal šią programą 1999 – 2007 m. buvo numatyta skirti 323000 Lt.

Apibendrinant šioje darbo dalyje trumpai pristatytas prevencinių programų numatytas priemonės, kurios yra susijusios su laisvės atėmimo bausmę atliekančiais asmenimis, personalo mokymu, įkalinimo įstaigų aprūpinimu įvairiems tikslams skirtomis priemonėmis, darytina išvada, jog visas aptartas prevencines programas sieja tai, kad visose daugiausiai dėmesio ir finansinių išteklių skiriama įkalinimo įstaigų saugumo (aprūpinant laisvės atėmimo bausmę vykdančias įstaigas įvairiomis techninėmis priemonėmis) užtikrinimui.

EKSPERTŲ INTERVIU ANALIZĖ

4. 1 Tyrimo aprašymas

Tyrimo tikslas – išsiaiškinti tyrime dalyvaujančių ekspertų požiūrį į laisvės atėmimo bausmę bei su ja susijusias problemas Lietuvoje.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išsiaiškinti ekspertų požiūrį į laisvės atėmimo bausmę.
2. Išsiaiškinti ekspertų nuomonę apie laisvės atėmimo bausmei keliamus tikslus Lietuvoje.
3. Sužinoti, kaip ekspertai vertina laisvės atėmimo bausmės skyrimą/vykdomą Lietuvoje.
4. Įvertinti, kokį vaidmenį turi valstybė, skirdama laisvės atėmimo bausmę.
5. Įvertinti, kokia yra „laisvės atėmimo bausmės „kaina“ Lietuvoje.
6. Sužinoti, kas lemia laisvės atėmimo bausmės taikymo dažnumą.
7. Išsiaiškinti alternatyvios laisvės atėmimui bausmės skyrimo galimybes Lietuvoje.
8. Įvertinti dabartines Lietuvos kalnimo sąlygas.
9. Išsiaiškinti ekspertų nuomonę apie Lietuvoje veikiančias nevyriausybinės organizacijas, kurios rūpinasi kalnčiais ar jau atlikusiais laisvės atėmimo bausmę asmenimis.
10. Sužinoti, kokios šalys, ekspertų nuomone, galėtų būti gerosios praktikos pavyzdžiu Lietuvai skiriant/vykdamt laisvės atėmimo bausmę.

Tyrimo tezės:

1. Pažymėtina, jog laisvės atėmimo bausmė Lietuvoje vertinama kaip reikalinga ir būtina, nes yra kategorija asmenų, kuriuos būtina izoliuoti, siekiant apsaugoti likusius visuomenės narius. Pastebėtina, kad laisvės atėmimo bausme nuteistų asmenų skaičius Lietuvoje mažėja, bet ši bausmė vis dar yra viena iš dažniausiai skiriamų asmenims už jų padarytas nusikalstamas veikas. Pažymėtina, jog laisvės atėmimo bausmė turėtų būti taikoma kaip kraštutinė valstybės prievartos priemonė, jeigu prieš tai kitomis įstatymuose numatytais alternatyviomis bausmėmis nebuvo pasiekta bausmei keliamo tikslo.
2. Lietuvoje laisvės atėmimo bausmei numatyta pakankamai nemažai alternatyvių bausmių, tačiau kai kurias alternatyvias bausmes skirti problematiška, nes nėra sukurta pakankamai efektyvios infrastruktūros tokioms bausmėms atlikti. Taip pat pažymėtina, jog yra numatyta nemažai alternatyvių laisvės atėmimo bausmės atlikimo formų, tačiau Lietuvoje jos taikomos gana retai.

3. Visuomenės požiūris, neigiamos nuostatos nusikaltėlių, nuteistų asmenų atžvilgiu, šalies bausmių sistema, numatytos sankcijos, bausmių skyrimo bei sudėjimo taisyklės, baudimo kultūra daro įtaką laisvės atėmimo bausmės skyrimo dažnumui Lietuvoje.
4. Visuomenėje vyrauja požiūris, jog atliekantiems laisvės atėmimo bausmę asmenims skiriama per daug dėmesio, finansinių lėšų ir kitokių priemonių, tačiau pažymėtina, kad teisingumo užtikrinimas skiriant bei vykdam laisvės atėmimo bausmę Lietuvoje yra viena iš valstybės funkcijų, todėl šiai funkcijai, kaip ir kitoms valstybės funkcijoms, turi būti skiriama pakankamai finansinių lėšų.
5. Pažymėtina, jog laisvės atėmimo bausmę atliekančių asmenų kalinimo sąlygos Lietuvoje yra nepakankamos. Daugiau dėmesio jų gerinimui ir tobulinimui buvo skiriama siekiant atitikti nustatytas tarptautines normas iki Lietuvos įstojimo į Europos Sąjungą
6. Nevyriausybinių organizacijų, besirūpinančių laisvės atėmimo bausmę atliekančiais ar jau atlikusiais asmenimis, vertinamos teigiamai, jos yra reikalingos, tačiau pažymėtina, kad tokių organizacijų Lietuvoje yra per mažai bei trūksta jų ir valstybinių institucijų bendradarbiavimo.
7. Siekiant pritaikyti efektyviai užsienio šalyse veikiančius laisvės atėmimo bausmės skyrimo, vykdymo modelius Lietuvai, svarbu įvertinti kultūrinius ir kitus skirtumus, sąlygas bei galimybes juos taikyti Lietuvoje.

2009 m. kovo – balandžio mėnesiais buvo atliktas kokybinis tyrimas „Ekspertų požiūris į laisvės atėmimo bausmės skyrimą, vykdymą Lietuvoje“.

Buvo atlikti 8 struktūruoti interviu su ekspertais pagal iš anksto parengtas gaires. Atranka atlikta remiantis sniego gniūžtės principu. Respondentais buvo pasirinkti ekspertai, dirbantys srityje, susijusioje su laisvės atėmimo bausme. Apklausti buvo Generalinės prokuratūros, Kalėjimų departamento, Teisės instituto, Vilniaus universiteto (Baudžiamosios teisės katedros, Kriminalistikos ir baudžiamojo proceso katedros), Mykolo Romerio universiteto (Penitencinės teisės ir veiklos katedros, Psichologijos katedros), Vilniaus 2-ieji pataisos namų, Kalinių globos draugijos atstovai. Vieni tyrime dalyvavę ekspertai yra vien akademikai, kiti dirba praktinį darbą, treči derina akademinę bei praktinę veiklas.

Duomenų analizės metu naudojami simboliai respondentų anonimiškumui išsaugoti.

4. 2 Laisvės atėmimo bausmei keliamų tikslų vertinimas

Lietuvos Respublikos Baudžiamajame kodekse nėra išskirtas atskiras straipsnis, kuris numatytų, kokių tikslų siekiama asmeniui skiriant laisvės bausmę už jo padarytą nusikalstamą

veiką. Remiantis Lietuvos Respublikos Baudžiamajame kodekso 41 straipsnio 2 dalimi, kurioje yra numatyta bausmės paskirtis, darytina išvada, kad asmeniui už padarytą nusikalstamą veiką skiriant laisvės atėmimo bausmę, kaip ir skiriant kitas Lietuvos Respublikos Baudžiamajame kodekse numatytas bausmes, yra siekiama šių tikslų:

- 1) sulaikyti asmenis nuo nusikalstamų veikų darymo;
- 2) nubausti nusikalstamą veiką padariusį asmenį;
- 3) atimti ir apriboti nuteistam asmeniui galimybę daryti naujas nusikalstamas veikas;
- 4) paveikti bausmę atlikusius asmenis, kad laikytųsi įstatymų ir vėl nenusikalstų;
- 5) užtikrinti teisingumo principo įgyvendinimą.

Aptariant tyrime dalyvavusių ekspertų nuomones, ar nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui skiriant laisvės atėmimo bausmę yra pasiekiami, ar nepasiekiami šiai bausmei keliami tikslai, galima teigti, jog vieningo ekspertų požiūrio šiuo klausimu nėra. Pažymėtina, kad Lietuvos Respublikos Baudžiamajame kodekse yra numatyti 5 tikslai, kurie yra pakankamai skirtingi ir juos visus pasiekti dažnai yra sudėtinga ar net neįmanoma, todėl vienareikšmiškai teigti, kad jie visi pasiekiami, negalima.

„Manau, kad visi tikslai nepasiekiami. Kai kurie iš jų pasiekiami. <...> Ir čia vienareikšmiškai paprastai nepasakysi šito.“ (1)

„Galima analizuoti labai skirtingais aspektais, nes jeigu mes žiūrėtume į tikslus, kurie formaliai yra tarkim baudžiamajame kodekse įtvirtinti ir mėgintume nustatyti ar jie pasiekiami, ar ne, tai kadangi jų yra penki, tai pasakyti pavyzdžiui, kad vienas kuris nors yra pasiekiamas ar visi, ar kažkaip ten keli, yra labai sudėtinga iš tiesų. Nes iš dalies jie yra labai skirtingi, ta prasme, siekiama ir kad asmuo nenusikalstų, ir kitus įbauginti ir, kad nenusikalstų ir teisingumo prasme, na tai yra. Jau vien pagal tai, kaip tie tikslai, reiškia, suformuluoti, jau vien pagal tai yra sudėtinga.“ (2)

„Tai bent jau iš praktinių pozicijų aš galiu pasakyti, kad tie tikslai, kurie deklaruoti yra įstatyme, jie iš tikrųjų yra pasiekiami, bet jau statistinių tyrinėjimų pagrindu būtų galima nuspręst, koks yra efektyvumas šitos bausmės.“ (3)

„<...> aš manau, kad pasiekiami tikslai, bent jau stengiamasi juos pasiekti.“ (4)

„Tai tie, kurie, aš manyčiau, tie formalūs, tai pasiekiami, jie padarė nusikaltimą, kur kodeksas numato tokį atlikimo laiką, be abejo, viskas yra padaroma – jis gauna bausmę, jis ją atlieka, įkalinimo vietoj, be abejo, viskas yra labai gerai sutvarkyta, niekur ilgiau jo niekas nelaiko kalėjime iš tikrųjų, ir ta bausmė ir ateina iki pabaigos. <...> Pagal kodeksą, formaliai viskas ten yra sutvarkyta. O tas, hm, dabar galvočiau, tai, kad taip stipriai kartojasi, žmonės, reiškia, grįžta į kalėjimus, tai turbūt šį ta byloja, ar ne, apie kokybę pataisymo“. (6)

Išskiriama neigiama praktinė laisvės atėmimo bausmės poveikio reikšmė, atkreipiant dėmesį tiek į individualiąją prevenciją, tiek į bendrąją prevenciją, taip pat ir į teisingumo principo įgyvendinimą bei į pakartotinumą lygį. Prancūzų filosofas ir sociologas M. Foucault, kalbėdamas apie kalėjimų ir jų taikomų metodų kritiką, pažymėjo, kad kalėjimai nusikalstamumo masto nesumažina, skatina pakartotinius nusikaltimus, įkalinimo įstaigose susiformuoja neigiamos subkultūros, išmokstama naujų nusikaltimo darymo technikų, kuriomis bus galima pasinaudoti išėjus į laisvę (Foucault, 1998). Ekspertai pastebi, jog asmeniui paskyrus laisvės atėmimo bausmę toks asmuo labiau atskiriamas nuo visuomenės, negu pasiekama individualiosios ar bendrosios prevencijos tikslų.

„<...> kokį praktinį poveikį laisvės atėmimo bausmė apskritai turi? Tai aš sakyčiau jokio. Ta prasme, kad iš esmės tai, kas realiai vyksta, nei per daug, mano manymu, ne tai kad per daug, bet didžiosios dalies visuomenės tarkim nuo nusikalstamo elgesio tai kažkaip visiškai neatgraso ir visiškai nebaugina, kad pačiam asmeniui, kuris ta bausme yra nuteisiamas, vėl gi jokių kažkokių, na, papildomų gebėjimų ar papildomo suvokimo, kad taip elgtis nedera tai taip pat neduoda, gal net priešingai – labiau atskiria nuo visuomenės. Kad teisingumo tame yra labai mažai, ypatingai kalbant apie aukas, apie žalos atlyginimą, kuris nuteisus asmenį ta bausme faktiškai, jisai, šansai sumažėja iki minimumo, ta prasme pažiūrėjus grynai ir statistika, kad labai mažą dalis tų asmenų, kurie yra tenai įkalinti tą žalą atlygina, na tie tikslai, faktiškai jie yra nepasiekiami.“ (2)

„Tas pats sulaikymas, ar ne, yra kaip vienas iš tikslų yra sulaikyti asmenį lyg ir tuo atveju, kai jis, tarkim, yra, atlieka bausmę, kad jis nenusikalstų, taip pat yra pasiekiamas minimaliai <...> kaip rodo pavyzdžiui, kiek yra pateikiama prievartos jau pačiose įstaigose, kiek pavyzdžiui yra narkotikų, kiek yra nelegalių daiktų, kur visa tai išsiaiškinus faktiškai tai taip pat būtų laikoma nusikalstamom veikom, tai matytume, kad na tai niekas nesulaiko iš tiesų. Kad net pačioj įstaigoj yra to nusikalstamumo daug.“ (2)

“ <...> jei pasižiūrėti mūsų statistiką, kuri, rodo, kad pakartotinumų lygis yra aukštas. Toliau pasižiūrėjus tas laikymo sąlygas, mes tikrai negalim pasakyti, kad įkalinimo įstaiga žmogų keičia į teigiamą pusę. Ir dėl šitos priežasties, dėl laikymo sąlygų, dėl neigiamos subkultūros, dėl visuomenės pozicijų, galima sakyti, kad mes to tikslo ne visai pasiekiam. Na iš dalies pasiekiam, taip kad atpildą jisai gauna, bausmę atlieka, tačiau kalbant apie resocializaciją, apie pataisą, būtent čia jau atsiranda tie sunkumai“. (5)

4. 3 Tikslai, kurių šiandien Lietuvoje siekiama/turėtų būti siekiama skiriant laisvės atėmimo bausmę

Kalbant apie laisvės atėmimo bausmės skyrimą pažymėtina dvejopa situacija, į šią bausmę galima žvelgti iš skirtingų pozicijų. Žvelgiant iš nukentėjusiojo asmens pusės, dažniausiai bus siekiama atpildo. Žvelgiant iš valstybės pusės – bus siekiama užtikrinti visuomenės saugumą.

Pagrindiniai tikslai, kurių šiandien Lietuvoje siekiama skiriant laisvės atėmimo bausmę, tyrime dalyvavusių respondentų nuomone, yra atpildas, nubaudimas, izoliacija, bendroji nusikaltimų prevencija.

„<...> iš esmės pagrindiniai tikslai yra du: tai yra siekiama asmenį nubausti <...> Ir antras dalykas, tai parodyti kitiems, kad taip elgtis negalima. Tai tokie du, ar ne, kurie akivaizdžiai rodo tarkim ir pagal sankcijas, ir pagal teismų praktiką yra du pagrindiniai.“ (2)

„Tai asmuo, kurio atžvilgiu padaryta nusikalstama veika, aišku, jie siekia atpildo. Valstybės pagrindinis tikslas – užtikrinti saugią visuomenę, todėl jos galbūt požiūris į nusikalstamą veiką, bent jau laikinas požiūris turėtų būt toks, kad tą asmenį, padariusį nusikalstamą veiką, reikėtų izoliuoti. Iš kitos gi pusės, valstybė privalo rūpintis savo piliečiais, jų gerbūviu, kultūra ir taip toliau ir taip toliau. Tai aišku, kad resocializacijos tikslas, jis irgi yra pakankamai svarbus.“ (3)

„Taip, nukentėjusios pusės akimis turi būt atpildas. Teisinių institucijų, kurios būtent tiria sakysim šią veiką ir skiria bausmę, ir mato, kad reikia asmenį izoliuoti pagal jo pavojingumą nuo visuomenės, tai izoliavimas, o iš principo, tai kaip bebūtų, aš sakyčiau, kad čia noras užtikrinti saugumą, nes kaip bebūtų, saugumas, man atrodo vienas toks iš prigimtinių žmogaus norų, kad gyventi saugiai.“ (4)

„Na aišku, atpildas, be atpildo nebūtų bausmės, čia viskas aišku, yra nubaudimo elementas.“ (5)

„Tą, ką įskaudino, tai turbūt nori atpildo, šaukiam vendeto. Izoliuoti nusikalstamą veiką padariusį atskirais atvejais irgi turėtume sakyti, kad reikia taip padaryti, bet nepaprastai turi dirbti, mano manymu, institucijos, kurios ryškiai turi nustatyti, ar jis pavojingas, kiek jis pavojingas, kokią jis bausmę turi atlikti, kokia rizika. <...> Juk abi pusės yra, taip kad atskirais atvejais izoliacija būtina, nes tiesiog jis gali pridaryti iš tikrųjų daugiau sau blogų dalykų ir visiems.“ (6)

„Nu, mano manymu, nusikalstamą veiką padariusį asmenį siekiama izoliuoti nuo visuomenės. Ir dar siekiama resocializacijos.“ (7)

M. Foucault teigia, jog už padarytą nusikalstamą veiką siekiama ne tik asmeniui atimti laisvę, bet taip pat siekiama ir individo transformacijos (Foucault, 1998). Pažymėtina, jog skiriant laisvės atėmimo bausmę yra ir turėtų būti svarbus resocializacijos tikslas. Tačiau kol kas Lietuvoje šis tikslas sunkiai įgyvendinamas. Ekspertai pabrėžia, jog siekiant kalinčių asmenų resocializacijos kyla įvairių problemų, resocializacijos principo Lietuvoje įgyvendinimas vertinamas gana kritiškai.

„O ten siekti, kad asmuo kažkaip, na, integruotųsi geriau ar tas pats teisingumas, jį lieka vis dar nuošaly.“ (2)

„<...> resocializacijos tikslas, jis irgi yra pakankamai svarbus.“ (3)

„<...> tačiau aišku, pagrindinis, į ką dabar orientuojasi bausmių vykdymas, tai aišku siekiam tos resocializacijos.“ (5)

*„ <...> tačiau kalbant apie resocializaciją, apie pataisą, būtent čia jau atsiranda tie sunkumai“.
(5)*

„O tas, hm, dabar galvočiau, tai, kad taip stipriai kartojasi, žmonės, reiškia, grįžta į kalėjimus, tai turbūt šį tą byloja, ar ne, apie kokybę pataisymo?“ (6)

„Bet apie resocializaciją, tai aš tikrai netikiu, tikrai, pataisos namuose tas tikrai nevyksta. Jis vėl išeina, vėl ir vėl išeina negerbdamas įstatymų, piktas <...> susidaro įspūdis, kad žmogus ateina keršyt į laisvę, jis nori atkeršyt vėl visokiais būdais, čia taip yra blogai, čia yra taip ir taip, ir taip. Tai reiškia, kad žmogus nepasirengęs, ten, reiškia, jį negauna nusiramino, kad va jį sau taip ramiai išeitų į laisvę, žinotų konkrečiai, ką jį darys, ta prasme, kad tęstų kažką tai pradėtą.“ (6)

„Manau, kad atpildo siekti tikrai nereikėtų, o siekti tą žmogų resocializuoti, išmokyti gyventi taip, kad gyventų teisingai“. (7)

Tam, kad resocializacijos tikslas būtų pasiekiamas reikia bendrų įvairių grupių pastangų. Resocializacijos tikslą galima pasiekti tuo atveju, kai kalintis asmuo turės motyvaciją tokio tikslo siekti, sulauks pagalbos, paramos tiek įkalinimo įstaigoje atlikdamas bausmę, tiek iš jam artimų asmenų, tiek iš kitų tam tikrų grupių asmenų.

„<...> resocializacijos tikslas nevisada pasiekiamas. Aišku, mūsų vienas iš pagrindinių tikslų būtų resocializacijos tikslas – kaip jį gražinti į visuomenę, kad jisai daugiau negrįžtu, nenusikalstu. Bet tai realiai be didelio jo noro, be kažkokių visų mūsų pastangų ir mūsų, dirbančių įkalinimo įstaigose, ir pataisos inspekcijų, ir laisvėj esančių žmonių, ir darbdavių, ir artimųjų be šitos bendros pagalbos, be visų bendrų pastangų tai tas resocializacijos tikslas nepasiekiamas, neįmanoma jo pasiekti.“ (8)

Skiriant laisvės atėmimo bausmę taip pat turėtų būti siekiama bausmės neišvengiamumo principo, kuris galėtų būti kaip tam tikra prevencinė priemonė.

„<...> turi būti įgyvendinamas principas, kad bausmės neišvengiamumas už padarytą nusikalstamą veikt. Tai vat aš manau, kad būtent tas, kad kiekvienas suprastų, kad jeigu padarei nusikaltimą ir tu turėsi už tai atsakyt, tai, ir jeigu mūsų išaiškinamumas, aišku, šiais laikais būtų daug didesnis, tai čia būtų kaip savotiška prevencinė priemonė. Tada kiekvienas žinos, kad jeigu aš padariau nusikalstamą veikt, tokią, už kurią žargoniškai sakant, „galima atsisėsti“, tai dalį visuomenės narių tas šiek tiek, kaip sakoma, turėtų sustabdyt nuo tokios veikos.“ (4)

Apibendrinant tikslus, kurių šiuo metu Lietuvoje yra siekiama ar turėtų būti siekiama skiriant laisvės atėmimo bausmę, paminėtina tai, jog visi tikslai, kurie keliami laisvės atėmimo bausmei, yra svarbūs, todėl jų turėtų būti siekiama kompleksiškai, neišskiriant, kuris iš numatytų tikslų yra svarbesnis.

„<...> atskirai išskirt, kad sakykim, kuris tikslas yra svarbesnis – atpildas, izoliavimas, resocializacija – tai vienareikšmiai atsakyt negalima, kadangi kiekvienas nusikaltimas, kuris yra padaromas, jis yra individualus, jį irgi padaro asmuo netipinis, kitaip tariant, nėra tipinių situacijų, kad galėtum pasakyt, kad „šiandien mums yra svarbiausia – įgyvendint atpildo tikslą“,

todėl <...> turi būti kompleksiskai siekiama visų tikslų, priklausomai nuo to, kaip pajėgi šiandien valstybė ekonomiškai atskirus tikslus įgyvendinti. <...> Taip, kad išskirt šių tikslų, aš manau, negalima, akcentuoti kažkokių vienam ar kitam valstybės vystymosi etape“ (3)

„Kiekvienas išvardintas tikslas – atpildo, izoliuoti nusikalstamą veiką padariusį asmenį nuo visuomenės, resocializacijos – kiekvienas tikslas dalinai paliečia nuteistąjį, kiekvieną asmenį, kuris teismo paskirtą bausmę atlieka.“ (8)

4. 4 Požiūris į laisvės atėmimo bausmę ir jos taikymą Lietuvoje

Laisvės atėmimo bausmė – griežčiausia valstybės prievartos priemonė, skiriama teismo sprendimu nusikaltimą padariusiam asmeniui. Laisvės atėmimo bausmė, pasak norvegų kriminologo N. Christie, po mirties bausmės yra stipriausia valstybės disponuojama galios priemonė (Christie, 1999).

» Laisvės atėmimo bausmės reikalingumas

Laisvės atėmimo bausmė kaip bausmės rūšis yra ir turi būti. Ji reikalinga, nes, pasak ekspertų, yra nusikaltimų, už kuriuos turėtų būti skiriama griežčiausia bausmė. Taip pat pažymėtina, jog visada yra tam tikra dalis asmenų, kuriuos būtina izoliuoti, atskirti nuo visuomenės už jų padarytas nusikalstamas veikas siekiant apsaugoti likusią visuomenės dalį ir užtikrinti teisingumą bei saugumą. Tačiau svarbu yra tai, koks yra laisvės atėmimo bausmės mastas ir kaip ši bausmė yra vykdoma.

„Mano galva, ji neišvengiama, ji reikalinga, bet ne tokiu mastu.“ (1)

„Ir iš tikrųjų yra nusikaltimai, aš manau, už kuriuos iš tiesų reikia bausti ypač griežtai, ir manau, kad laisvės atėmimas ir yra tas griežčiausias variantas tų bausmių ir nei to išvengt gali jokioj visuomenėj, nei juolab Lietuvoj. <...> Aš tai manau, kad visada buvo, yra ir bus dalis nusikaltėlių, kurių iš tiesų „taisyti“, jeigu taip vartoti šitą terminą, yra sunku arba net neįmanoma. Juos reikia tikrai izoliuoti, galbūt gydyti tuo metu, galbūt iš tiesų kompensuoti kažką, koreguoti, bet manau, kad palikti šitaip juos bendruomenėje tiesiog yra per daug pavojinga, rizikinga. Tai vat. Bet visada ta izoliacija yra tik laikinas dalykas, taip kad labai svarbu, kas vyksta tuo metu iš tikrųjų, ar tai yra teigiamos kokios tai pasekmės, ar neigiamos pasekmės“. (1)

„Aš manyčiau, kad jinai yra reikalinga ir faktiškai bet kuriose valstybėse jinai yra taikoma ir kol kas na nėra bausmių, kurios galėtų visiškai pakeisti tai. Ir akivaizdu, kad dalį žmonių iš tiesų reikia izoliuoti tam tikram laikui <...> Tai manyčiau, kad jinai yra reikalinga, tik tiek, kad na, su tinkamomis įgyvendinimo sąlygomis, su ta mintim, kad na, dalis iš tiesų turi būt izoliuoti dėl jų pačių ir dėl visuomenės.“ (2)

„Taip, tai iš tikrųjų šiandien yra tokia situacija Lietuvoj ir greičiausiai, kad jinai neturėtų greitai kist, kad laisvės atėmimo bausmė kaip bausmės rūšis jinai iš tikrųjų yra reikalinga, būtina būtent dėl tos priežasties, kad už atskiras padarytas nusikalstamas veikas pasiekt tų tikslų, kurie yra keliami, jų praktiškai neįmanoma be laisvės atėmimo bausmės“ (3)

„Tačiau net ir senų demokratijų valstybėse laisvės atėmimo bausmės, jos neišnyks, neišnyko ir greičiausiai, kad artimiausiu metu neišnyks, kadangi tas individas, kuris padaro nusikalstamą veiką, vėlgi jis gali būti labai įvairus: vienam, sakykim, galbūt pakaktų vaikščioti su detektorium ant rankos, jaustis nelaisvam, kuris registruotųsi, jį stebėtų, sakykim, elektroninės sekimo sistemos, kas iš esmės stipriai apriboja, sakykim, jo judėjimo laisvę, tačiau kitam galbūt negalima būtų iš viso iš kameros išeiti ištiesą parą.“ (3)

„Taip, aš manau, kad tai reikalinga tokia bausmė. <...> nėra pas mus ant tiek visuomenė sąmoninga, ypač ekonominės sąlygos, kad būtų galima asmenį pataisyti, kaip sako, perauklėt neizoliuojant nuo visuomenės.“ (4)

„<...> tai yra reikalinga ir, sakau, man atrodo, kad ir pati visuomenė supranta, kad tam tikrą asmenų, visuomenės narių kategoriją už padarytas nusikalstamas veikas reikia laikyti izoliuotą“.
(4)

„Na pasakyti, kad šita bausmė nereikalinga, aišku negalima. Visada bus kategorija asmenų, kurie turės būti uždaryti nuo visuomenės dėl pačios visuomenės labo.“ (5)

„„<...> įstatymas turi būt, buvo ir bus reikalas atimti, izoliuoti žmogų, laisvę jam.“ (6)

„Yra klasika, jau vistiek, kiek žmonės atsimena, žodžiu, tą žmogų ir visą civilizaciją, visada buvo kažkoks laisvės atėmimas. Yra žmonių, kuriuos privalu izoliuoti, jie, nu, jie negali gyventi mūsų visuomenėje ir pagal tas normas mūsų, pagal numatytas taisykles, kokios jos bebūtų, kokios jos yra šiandien, ir kokios buvo prieš 1000 metų.“ (8)

» **Laisvės atėmimo bausmės skyrimo dažnumas, terminai**

Dalis tyrime dalyvavusių ekspertų pažymi, jog Lietuvoje laisvės atėmimo bausmė skiriama pakankamai dažnai ir šios bausmės terminai yra ganėtinai ilgi.

„Terminai iš tikrųjų yra per ilgi <...>“ (1)

„Tik tiek, kad Lietuvoj, sakyčiau, taikomas gana dažnai, čia iš dalies tas neetiškumas, kad anksčiau buvo taikoma dar dažniau ir aišku, kai tarkim tie patys asmenys vis pakliūna, nors tokių nėra dauguma, į tą sistemą, tai aišku, kad teismas vėl antrą kartą vėl skiria tą pačią bausmę, nes nieko griežtesnio skirt jau nebegali.“ (2)

„Jei kalbėti apie laisvės atėmimo bausmę Lietuvoje, jina taikoma gan dažnai ir mūsų laisvės atėmimo bausmės vidurkis yra nemažas, yra palyginus su Europa - metai ir keturiolika mėnesių.“ (5)

» **Visuomenės požiūris, žiniasklaidos įtaka**

Dalis tyrime dalyvavusių ekspertų pastebi, jog visuomenėje vyrauja požiūris, jog kuo asmeniui skiriama ilgesnė laisvės atėmimo bausmė, tuo geriau vykdomas teisingumas. Visuomenė nori kuo griežtesnių bausmių nusikalstamas veikas padariusiems asmenims. Kritinės minties kriminologas N. Christie pažymi, jog šiuolaikinėse visuomenėse didesnę pavojų kelia ne nusikaltimai, o visuomenės noras su jais kovoti, šis procesas gali pastūmėti visuomenę link totalitarizmo (Christie, 1999).

<...> ir visuomenės požiūris yra tas, kad kuo daugiau metų, tuo geriau, tačiau na iš esmės tas dalykas taip neturėtų būti. Visų pirma visuomenės požiūris toksai yra <...>.“ (5)

„Bet nuomonė visuomenės yra beveik vienareikšmė, kad visus izoliuoti, ta prasme, labai toks matymas toks labai trumpas.“ (6)

» **Laisvės atėmimo bausmės atlikimo sąlygos**

Pažymima, jog laisvės atėmimas jau pats savaime yra bausmė, todėl šią bausmę atliekantiems asmenims neturėtų būti sukeliama dar daugiau nepatogumų ar skausmo.

„<...> Tas izoliavimas turi būti humaniškas, žmogiškas, kiek įmanoma remtis sąlygom, kurios yra laisvėje. Tas taip sakant, normalizavimo principas, ar ne, kad laisvės atėmimas yra pats savaime laisvės atėmimas, ten be jokių papildomų blogesnių sąlygų, kažkokių tai tualetų kameroje ar kažkokių papildomų ten na dalykų, kurie iš tiesų su laisvės atėmimu nieko bendro neturi, ten su žmogaus kankinimu, kažkokia prievarta ir panašiai.“ (2)

» **Laisvės atėmimo bausmę atliekančių asmenų diferenciacija**

Ekspertai atkreipia dėmesį į tai, kad Lietuvoje laisvės atėmimo bausmę atliekančių asmenų diferenciacija yra problematiška. Kaliniai, turintiems tam tikrų problemų, priklausomybių, įkalinimo įstaigoje nevisuomet pasiūloma/suteikiama reikiama pagalba.

„<...> ta diferenciacija, kaip izoliuoti Lietuvoj, taip pat nėra pakankama, nes akivaizdžiai yra dalis žmonių, kurie priklausomi nuo narkotikų, nuo alkoholio ir panašiai, kuriuos šiaip reikėtų izoliuoti, bet juos visų pirma gydyti, o ne kažkur tai laikyti tiesiog uždarius. <...> akivaizdu, kad dalis žmonių pavyzdžiui paprasčiausiai serga ir šiuo atveju tas gydymas būtinas, kuris daugely šalių yra taikomas, ar ne, tai nereiškia, kad žmogus yra pedofilas, kad jis, na, taip sakant elgiasi taip ir iš karto tai yra smerkiama, nesigilinant, kodėl jis taip elgiasi, kad yra dalykai, kurie yra susiję, nu, su tam tikrom ir ligom“. (2)

» **Humanizavimas prieš stojant į ES**

Tyrime dalyvavę ekspertai pažymi, jog Lietuvos bausmių vykdymo sistemoje vykdomas humaniškumo principas – mažinami sankcijose numatomi laisvės atėmimo bausmės terminai, siūlomos alternatyvios laisvės atėmimo bausmei bausmės.

„Humanizavo tuo požiūriu, kad laisvės atėmimo bausmės, tai yra sankcijos nusikalstamose veikose buvo ženkliai sumažintos, laisvės atėmimo dydžiai, vienas dalykas. Antras dalykas, atsirado alternatyvios bausmės, kitaip tariant, teismas visada turi galimybę pasirinkti, ar jis skirs laisvės atėmimo bausmę, ar baudą, ar areštą už atskiras nusikalstamas veikas ir taip toliau.“ (3)

» **Asmens ugdymas**

Pažymima, jog reikėtų skirti daugiau dėmesio ir pastangų asmenų auklėjimui, kol jie dar auga, formuojasi, ankstyvam prevenciniam darbui, ugdymui, kad būtų kuo mažesnė tikimybė, jog vėliau asmuo nusikals.

„<...> kalėjimas neištaiso žmogaus, tikrai, yra gal visgi geriau dirbti iki kalėjimo, ta prasme daugiau dirbtų mokyklos, daugiau dirbtų bendruomenės, daugiau dirbtų tėveliai, šeimos nariai, ir

visi kiti dalykai, daugiau būtų orientacijos į žmogų, tai gal būtų tada mažiau kalbų apie kalėjimus ir bausmes, ta prasme, būtų labai nedaug. <...> Bet nu kaip čia dabar pasakius, iš tikrųjų tai lengviausia uždaryti į kalėjimą, be abejo, labai mažai darbo, uždarei, už ten užmūrijai ir tegul jisai sėdi. Tai vat, bet niekas nepagalvoja, tą laiką, kol jisai sėdi, tai ramu, bet kai jis išeina, tai jau ojoj kaip neramu pasidaro. Kai jis išeina 6 kartą, tai dar neramiau.“ (6)

„<...> pataisos namai, taip dabar vadinu, nes taip oficialiai vadinam, bet iš tikrųjų tai yra nusikaltėlių kalvė 100 proc., į kurią, kaip nebūtų liūdna, vis daugybė žmonių nori sugrįžti“ (6)

„Reikia visą dėmesį sutelkti iki to elgesio išsivystymo. Jeigu bus atitinkamas dėmesys, kaip sakiau, mokyklose ir darželiuose ar šeimose, tada gal visai bus kita situacija. O kaip žinot, dabar mokykla nėra pagrindinė ugdymo įstaiga, o truputį aukštyn kojom viskas apsisvertę, ir mokykloj, ir visur kitur. <...> Auklėti ir kažkokias poveikio priemones bandyti taikyti, tai tik tai tol, kol žmogus tinkamas tam auklėjimui, paskui maža korekcija tik tai, simboliškai kažką“ (8)

4. 5 Nusikalstamos veikos, už kurias turėtų būti skiriama laisvės atėmimo bausmė

Ekspertai pažymi, jog laisvės atėmimo bausmė turėtų būti skiriama atsižvelgiant į nusikalstamos veikos pavojingumo pobūdį, pavojingumo laipsnį. Pagal pavojingumo laipsnį laisvės atėmimo bausmė turėtų būti skiriama už apysunkes, sunkesnes, sunkias, labai sunkias nusikalstamas nusikalstamas veikas.

„O už kokias nusikalstamas veikas? Nežinau, už sunkias.“ (1)

„Aš sakyčiau, aišku, kad priklauso pradžiai nuo situacijos, nuo žmogaus, ir aišku, nuo sunkumo, kad tais atvejais, kai yra sunkios nusikalstamos veikos, tarkim nužudymas, tai jos, na, turėtų būt skiriamos. Ir pradžioj žiūrima, ar ne, į patį žmogų, tada galbūt inicijuojamas pats laisvės atėmimas kažkaip tai.“ (2)

„Laisvės atėmimo bausmė kaip bausmės rūšis jinai iš tikrųjų yra reikalinga <...> ypač kalbant apie sunkesnes nusikalstamas veikas, sunkias nusikalstamas veikas.“ (3)

„Na šiaip aišku ji turėtų būti skiriama už sunkius nusikaltimus, jau už sunkesnius <...> (5)

„Ši bausmė turėtų būti skiriama už sunkias ir labai sunkias nusikalstamas veikas.“ (7)

„<...>kada yra sunkūs ir labai sunkūs nusikaltimai, tada jau neturi išeities teisėsauga mūsų, tada jau privalomai uždaromas toks asmuo.“ (8)

Skirstant nusikalstamas veikas pagal pavojingumo pobūdį, dalis tyrime dalyvavusių ekspertų pažymi, jog laisvės atėmimo bausmė turėtų būti skiriama už smurtines nusikalstamas veikas, taip pat už nusikalstamas veikas, susijusias su narkotinių medžiagų disponavimu bei vartojimu, už tam tikras ekonominio pobūdžio nusikalstamas veikas.

„Ir dar yra kategorija, sakyčiau, prekyba narkotikais, kurie yra šiuo atveju, laisvės atėmimo bausmė taip pat yra neišvengiama, bent jau ypatingai tais atvejais, kai yra stambi prekyba, kai yra stambūs ten kažkokie nusikalstami susivienijimai.“ (2)

„<...> aš sakyčiau, galbūt kad jeigu išskiriant kažkiek tai, tai aš manau, pirmoj eilėj yra smurtiniai nusikaltimai, tai nusikaltimai, kuriais kėsinamasi į visuomenės narių gyvybę, sveikatą, seksualinį apsisprendimą, aišku, čia ne pagal kodeksą gal tas skirstymas būtų, bet aš vos nesakyčiau, kad prie šitų smurtinių, kuriais kėsinamasi į sveikatą, ir narkotinių medžiagų platinimas, nes praktiškai, kaip žinome, labai daug nusikaltimų yra padaroma būtent narkotinio apsvaigimo pagrindu, faktiškai tai žmonės, kurie yra prarandami mūsų visuomenės. Tam tikri ekonominio pobūdžio nusikaltimai, manau, taip pat jie yra būtini, kad už juos būtų skiriama laisvės atėmimo bausmė.“ (4)

„Dar manau, kad turėtų būti griežtesnė atsakomybė už veikas, reiškia, susijusias su narkotikais, narkotinėmis medžiagomis, jų vartojimu, pardavinėjimu nu ir taip toliau. <...> už veikas, susijusias su narkotikų, narkotinių medžiagų vartojimu, platinimu, pardavimu ir panašiai, turėtų būti daug didesnės sankcijos nei šiuo metu yra“. (7)

Atkreipiamas dėmesys į tai, kad už turtinius nusikaltimus laisvės atėmimo bausmė faktiškai neturėtų būti skiriama, tačiau Lietuvoje laisvės atėmimo bausmės skyrimui už šią veiką įtakos galėjo turėti buvusios Sovietų sąjungos patirtis.

„Taip, kaip yra Lietuvoj, iš dalies ir tarkim buvusioj Sovietų sąjungoj, faktiškai už daugelį turtinių veikų iš karto buvo skiriamas laisvės atėmimas, aišku, tie dalykai yra nepateisinami iš valstybės pusės, bet Lietuvos situacijoje yra taip, kadangi jie buvo skiriami dažnai, kadangi yra dalis, tarkim,

tų pačių vagių, kurie jau buvo įkalinimo įstaigose, ir tai yra žinoma teismui, aišku, kad teismas automatiškai vėl skiria tą pačią bausmę, nes nu toks bendras principas yra toks. Už vagystes, už turtinius faktiškai neturėtų būt skiriama.“ (2)

Pažymima, jog už nesunkias nusikalstamas veikas, kurių sankcijose numatytos tiek alternatyvios laisvės atėmimui bausmės, tiek laisvės atėmimo bausmė, laisvės atėmimo bausmė turėtų būti skiriama tik tuo atveju, jei prieš tai už tą pačią nusikalstamą veiką buvo skirtos alternatyvios laisvės atėmimui bausmės, tačiau jomis nebuvo pasiekta numatytų šiai bausmei tikslų ir nusikalstama veika vėl buvo pakartota.

„<...> teismas, mano nuomone, turėtų vadovautis tokia logika, jei pavyzdžiui pirmą kartą asmuo padaro nusikaltimą, na nesunku ir panašiai, jam reikėtų skirti alternatyvą. Antrą kartą jis padarė, alternatyva, kuri bus griežtesnė, ribos daugiau teisių į laisvę, bet dar ne įkalinimą. Bet kada jau tie dalykai nepadedą, jau paskutinis atvejis yra laisvės atėmimas. Aišku, ne visais atvejais teismas turi teisę pasirinkti bausmę, jei yra tik laisvės atėmimo sankcija, bet šiaip teismas turėtų vadovautis tokia logika, nuo švelnesnės bausmės, būtent apribojimo, iki laisvės atėmimo“. (5)

4. 6 Alternatyvių laisvės atėmimui bausmių reikalingumas/galimybė

Visi tyrime dalyvavę ekspertai pritarė, jog laisvės atėmimo bausmė yra reikalinga ir turi būti, todėl alternatyvų, kokiomis kitokiomis bausmėmis būtų galima pakeisti laisvės atėmimo bausmę apskritai, ekspertai neišskyrė. Ekspertai paminėjo, jog šiuo metu Lietuvos Respublikos Baudžiamajame kodekse alternatyvių laisvės atėmimui bausmių yra numatyta pakankamai. Buvo paminėta, jog kaip dar viena alternatyva laisvės atėmimo bausmei galėtų būti nuteistųjų elektroninė priežiūra.

„<...> Lietuvos kodeksas numato gana platų spektrą tų bausmių, kuris, na sakyčiau, yra visai neblogas bausmių prasme <...>“ (2)

„Nu galima būtų tą sąrašą išplėsti, būtų nauja bausmė, jei mes pajėgtume finansiškai, tai pavyzdžiui būtų elektroninė priežiūra.“ (5)

„Tai yra svarstoma, kad Lietuvoje būtų įdiegta ir taikoma elektroninės kontrolės sistema. O šiaip tai manau, kad alternatyvų tiek, kiek yra numatyta dabar, pakanka.“ (7)

„Yra juk daug alternatyvių bausmių šiuo metu ir jos pakankamai taikomos plačiai.“ (8)

Kalbant apie alternatyvias laisvės atėmimui bausmes pažymima, jog šiuo metu Lietuvoje gali kilti problemų skiriant viešųjų darbų bausmę, kuri tikrai galėtų būti skiriama dažniau. Tačiau dėl to, kad nėra sukurta normalios infrastruktūros šiai bausmei vykdyti, jos skyrimas priklauso nuo galimybių šią bausmę įgyvendinti.

„Mano manymu, visų pirma, tai tarnystė visuomenei, viešieji darbai kitaip tariant, vėlgi tų galimybių nėra daug <...>“ (1)

„<...> tie patys viešieji darbai, kurie nevykdomi iš dalies, kad nėra infrastruktūros. <...> Na, čia aišku gal problema yra ir pavyzdys – tai viešieji darbai, kurie santykinai buvo taikomi dažnai pradžioj, po to buvo pamatyta, kad nėra kur dirbti jų ir apskritai valstybė nieko nedarė, kad ta struktūra atsirastų, tai po to vis mažėjo ir yra pavyzdys, kaip taikymas grynai priklauso nuo galimybių, bet ne nuo galimybių ją įvykdyti, o nuo galimybių ją įvykdyti. Galima dažnai, bet nėra kur vykdyti iš dalies“. (2)

Kaip dar viena alternatyva yra išskiriama atkuriamojo teisingumo arba mediacijos sistema. Tačiau pažymima, jog mediacijos arba atkuriamojo teisingumo sistemos funkcionavimas Lietuvoje kol kas yra problemiškas.

„Ko galbūt trūksta? Tai yra normalios atkuriamojo teisingumo sistemos arba normalios mediacijos sistemos. Ta prasme, tai kad bylos yra nutraukiamos susitaikant atseit, bet iš tiesų nėra tos mediacijos, nėra jokio, taip sakant, proceso. Ir visų pirma, tai, kas yra tarkim Lietuvoj problemiška, tai ko trūksta arba tai, kas pradžioj labai daugeliu atvejų galėtų būti pirma alternatyva, jeigu tai nėra labai sunkios nusikalstamos veikos.“ (2)

4. 7 Laisvės atėmimo bausmės (jos taikymo) vertinimas

Lietuvos baudžiamosios justicijos kontekste

Ekspertai pastebi teigiamų tendencijų, jog šiuo metu laisvės atėmimo bausmės taikymas Lietuvoje yra gerokai apribotas ir ši bausmė taikoma rečiau, negu ankstesniais metais.

„<...> grynai teoriškai baudžiamajame kodekse jos taikymas yra apribotas ganėtinai palyginus, kokios buvo anksčiau. <...> Praktika rodo, kad vėlgi laisvės atėmimas yra taikomas rečiau negu tai buvo anksčiau, ane. Apie 10 proc. sudaro, santykinai daug, bet tendencija yra, sakyčiau, palanki.“ (2)

„Kiek aš žinau iš statistinio požiūrio, dabar laisvės atėmimo bausmių yra skiriama daug mažiau lyginant su ta praktika, kuri buvo iki naujo kodekso įgyvendinimo, tai yra iki 2002 m“. (3)

„Šiaip pagal bausmių praktiką <...> nepasakyčiau, kad laisvės atėmimo bausmė tai yra pagrindinė bausmė už padarytas nusikalstamas veikas, kiek yra skirta, imant, sakysim, procentaliai. <...> Taip, kad ši bausmė yra griežčiausia, yra numatyta kodekse, tačiau pagal tai, kaip ji yra skiriama teismo, tai nėra pagrindinė bausmė, kada yra nubaudžiami būtent nusikaltimus padarę asmenys“ . (4)

„Kontekste su kitomis kodekse numatytom bausmėm vertinu normaliai, tai yra, kad yra tam tikros proporcijos, kad šita bausmė lyginant su kitomis bausmėmis, skiriama proporcingai. Na mano manymu, reiškia, ji yra proporcinga lyginant su kitomis bausmėmis.“ (7)

Norvegų kriminologas N. Christie kalbėdamas apie kalėjimus yra pasakęs, jog kalėjimų dydis yra pačių mūsų sprendimų rezultatas (Christie, 1999). Pažymima ir tai, kad nors laisvės atėmimo bausmė lyginant su ankstesniais metais skiriama jau rečiau, tačiau ji vis dar yra populiari ir dalis visuomenės laikosi pozicijos, kad kitos, su laisvės atėmimu nesusijusios bausmės, yra mažiau reikšmingos, kad kaip atpildas nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui turi būti skiriama laisvės atėmimo bausmė.

„Tik tiek, kad tai be abejo apsunkina, kad ir dalis visuomenės, ir dalis, aišku, teisėjų ir prokurorų vistiek toj bausmėj mato kaip bausmės esmę. Ta prasme, kitos bausmės, taip sakant, nu laikomos, kad tai yra mažiau, nerimta. Nors tarkim tas pats laisvės apribojimas 2 metams ar tas pats, tie patys viešieji darbai, jie gali būt labai labai rimta ir sunki bausmė iš principo“ (2)

„Pas mus ta bausmė yra populiari ir jei jūs pasižiūrėtumėt kitų mokslininkų straipsnius <...>, kad Tarybos Sąjungos, eks Tarybos sąjungos valstybėse yra pastebima tendencija, kad yra skiriama ta laisvės atėmimo bausmė, kadangi anksčiau ji buvo pati pagrindinė. Tai mes galbūt dar tokia logika ir vadovaujamės.“ (5)

4. 8 Valstybės vaidmuo skiriant laisvės atėmimo bausmę Lietuvoje

Apibendrinant ekspertų išvalgas kalbant apie valstybės vaidmenį, jos galią vykdant nusikaltimų kontrolę, skiriant laisvės atėmimo bausmę, pažymėtina, jog valstybės vaidmuo yra didelis, svarbus, pagrindinis. Valstybė kuria įstatymus, vykdo nusikaltimų kontrolę bei prevenciją, siekia užtikrinti teisingumo vykdymą, užtikrinti visuomenės narių saugumą. Valstybė turėtų būti kaip neutralus arbitras, kuris yra tarp nusikalstamą veiką padariusio asmens ir nukentėjusio asmens.

„Didelis. Vaidmuo, aišku, yra didelis. Na, grynai taip teisiškai žiūrint, yra pagrindinis, kadangi valstybė nustato įstatymus ir formuoja, taip sakant, tam tikrą pagrindą.“ (2)

„O nusikaltimų kontrolė, tai ji bet koku atveju yra viena iš funkcijų valdžios, jinai privalo tai daryti.“ (3)

„<...> valstybės pareiga užtikrinti jos visuomenės narių saugumą ir valstybė, kaip neutralus, nes kaip sakoma, kai padaroma nusikalstama veika, yra auka, yra tas, kas tą veiką padarė. Šiuo atveju valstybė yra neutralus arbitras, kuris įvertinęs visas aplinkybes, stengiasi paskirti teisingą bausmę už padarytą veiką“. (4)

„Bet juk teismas teisia ir bausmę skiria valstybės vardu. Nu o koks dar vaidmuo tas gali būti? Aš tai manau, kad viskas teisingai vyksta“. (7)

Kalbant apie tai, jog nusikaltimų kontrolė gali tapti arena valdžiai demonstruoti savo galią, galima būtų išskirti du polius. Pirmajam poliui priskirčiau nuomonę apie tai, jog valstybės galia vykdant nusikaltimų kontrolę nėra demonstruojama. Yra formuojama tam tikra baudžiamoji politika, formuojama teismų praktika. Taip pat svarbi yra šalies kriminogeninė situacija. Teismai vykdo teisingumą remdamiesi esamais įstatymais, teismų praktika, todėl valstybė vykdydama nusikaltimų kontrolę galios nedemonstruoja, o veikia remdamasi esamais įstatymais.

„Baudžiamosios politikos vykdymas, jis pasireiškia kuo? Pasireiškia tuo, kad, reiškia, yra formuojama teismų praktika tam tikra, kokios bausmės yra skiriamos už atskiras nusikalstamas veikas, kaip įstatymų leidėjas kriminalizuoja ir numato kokias griežtesnes arba mažiau griežtesnes sankcijas, taip, na ir aišku, kaip veikia prokurorai, priklauso nuo esamos kriminogeninės situacijos, struktūros, dinamikos ir taip toliau. Tai šiuo požiūriu veiksnių yra daug, bet esmė yra

labai paprasta, kad šiandien Lietuvoje susidaro tokia situacija, kad na, ta prasme, vykdomoji valdžia, jinai turi, mano požiūriu, santykinai minimalią įtaką nusikaltimų kontrolei. <...> Vykdomoji valdžia vykdo įvairias ten prevencines programas, gali pasiūlyti įstatymų leidėjui griežtinti arba humanizuoti tam tikras nusikalstamas veikas, gali pasiūlyti įstatymų leidėjui dekriminalizuoti tam tikras veikas, kriminalizuoti tam tikras veikas, tačiau pagrindinė kovos ta taip vadinama arena, vistiek ji vystosi teismuose, tai šiuo atveju, tas valdžių pasidalijimo principas, jis veikia šitoj vietoj, kad teismų valdžia veikia pagal tai, kokie yra įstatymai, įstatymų leidėjo išleisti ir tos galios labai stipriai neprisidemonstruoti, nes jos viršyt vistiek negali negu tiek, kiek įstatymų leidėjas yra numatęs sankcijas. Tai valstybės vaidmuo toks ir yra, kad būtų realizuojami pagrindiniai baudmės tikslai skiriant laisvės atėmimo bausmę. Jokių kitokių perlenkimų arba disproporcijų ir būt negali. Čia galios neprisidemonstruoti“. (3)

„<...> šitas posakis, aišku galbūt buvo ir tikslus ir galbūt laiku išsakytas prieš kokių, nu mūsų mastu, gal prieš 15 metų, kad buvo valdžios demonstravimas grynai tokiu būdu išreikštas. <...> kada tas vat valdžios demonstravimas buvo vos ne privalomas, kadangi stipriai veikė tos gaujos nusikalstamos, organizuotos grupės ir buvo nevaldomi tie visi žmonės <...> Tada buvo valdžios demonstravimas reikalingas, ir tas posakis grynai nuo tų laikų. <...> Šiuo metu pasikeitusi situacija ganėtina, tikrai nebus teisingi šitie žodžiai. Nėra jokio valdžios demonstravimo.“ (8)

Kitas poliuis kalbant apie tai, jog nusikaltimų kontrolė gali tapti arena valdžiai demonstruoti savo galią, būtų nuomonė, kad valdžia šią galią demonstruoja. Kaip valstybės galios demonstravimo vykdant nusikaltimų kontrolę pavyzdys gali būti tai, jog pradėjus didėti nusikalstamumui, valstybės valdžia per daug nesigilindama, neanalizuodama ir nesiaiškindama susidariusios situacijos priežasčių iš karto pradeda kalbėti ir galvoti apie bausmių griežtinimą taip tarsi parodydama, jog imasi kažkokių priemonių atsiradusiai problemai spręsti.

„Tai, kad gali tapti arena galiai demonstruoti, aš sakyčiau, tai yra taip. Ir ypatingai tokiose šalyse kaip Lietuva, buvusiose posovietinėse, kur nėra aiškių demokratinių struktūrų arba demokratijos iniciatyvos iš apačios, kur faktiškai, tarkim, didėjant tam pačiam nusikalstamumui aišku, kad valdžia nori kažko imtis, kad parodytų, kad jinai kažką tai daro. Ir tada, aišku, pirmas, kas šauna į galvą, griežtinti bausmes ir tai yra santykinai lengvai Lietuvoj daroma, nes nėra jokios alternatyvos, pasakančios, kad tai nėra išeitis. Tiek tarkim tos pilietinės iniciatyvos prasme, tiek ir mokslo prasme, ir apskritai nekreipiama į tai dėmesio. Tarkim, tuo, ką policija pasakė, tuo iškart yra tikima, va gerai ten griežtinkim bausmes, ten darykim konfiskavimus ir panašiai, ir panašiai.“ (2)

Kai kurie ekspertai paminėjo, jog apie valdžios vaidmenį bei galią skiriant laisvės atėmimo bausmę galima susidaryti nuomonę iš to, į ką yra orientuota Lietuvos baudžiamoji ir bausmių vykdymo politika.

„Jeigu kalbėti apie laisvės atėmimą koks valstybės vaidmuo, na viskas būtent priklauso nuo tos baudžiamosios ir bausmių vykdymo politikos, ko siekia valstybė. Bet pas mus, kaip ir anksčiau minėjom, sistema dar orientuojasi vis į tą atpildą, pati visuomenė trokšta to atpildo ir dėl šitos priežasties laisvės atėmimo bausmė yra dažnai taikoma ir tai rodo vidurkis 100 000 gyventojų.“

(5)

„Iš dalies yra galia demonstruojama, nu argi ne taip? Juk tas ėjimas. Vat kokį mes modelį pasirenkam, kokį būdą mes pasirenkam - ar jisai bus švelnus, ar orientuotas į didesnę skaičių alternatyvių bausmių, į didesnę įtraukimą tuo bendruomenių, socialinių institucijų, ar mes sakom „padarei nusikaltimą, sėdi, kuo didesnės bausmės, kuo ilgesnės, kuo daugiau iki gyvos galvos“.

(6)

4. 9 Asmens izoliavimu įkalinimo įstaigoje siekiama jo resocializacijos

Laisvės atėmimo bausmės esmė yra asmens izoliavimas, asmens laisvės atėmimas, suvaržymas. Kalbant apie laisvės atėmimo bausmę atliekančio asmens resocializaciją iškyla tam tikrų prieštaravimų, kadangi asmuo yra izoliuojamas nuo išorinio pasaulio, nuo visuomenės, bet kartu siekiama ir jo resocializacijos. Tačiau kaip teigia ekspertai, vykdant laisvės atėmimo bausmę resocializacija yra galima. Kai kuriais atvejais laikinas asmens izoliavimas, atskyrimas laisvės atėmimo bausmę atliekantiems asmenims duoda teigiamą poveikį.

„Aš manau, kad šioje bausmėj iš principo yra prieštaravimų. Bet bjauriausia ir yra, kad tie prieštaravimai yra akivaizdūs, užtat tai tikrai turėtų būti kraštutinė priemonė, nes izoliuojant negali paruošti resocializuotis. Bet kaip patys nuteistieji sako, ką rodo patyrimas, kad tam tikrai daliai žmonių vat šita izoliacija, tas atotrūkis, išėmimas iš tos aplinkos socialinės, jis duoda tarsi postūmį, motyvą ir mąstyt, svarstyt, pervertint. Pavyzdžiui net gi vėl yra tyrimas, kur ilgalaikiai tie vadinamieji, ilgais terminais nuteisti žmonės, sustiprėja jiems poreikis kontroliuoti savo gyvenimą.“ (1)

Pabrėžiama, jog yra galimos įvairios laisvės atėmimo bausmės atlikimo sąlygos, formos, kurias vykdant atliekantis laisvės atėmimo bausmę asmuo gali turėti pakankamai plačius ryšius su

išorine aplinka – galimos įvairios mokymosi, darbo, bendravimo ir kitos galimybės. Svarbu paminėti ir tai, kad asmens resocializacija priklauso tiek nuo valstybės baudžiamosios politikos, nuo to į ką orientuojasi baudžiamoji politika, tiek nuo paties asmens noro bei motyvacijos.

„Jo, na tai uždarymas, aišku, jis yra vistiek laisvės atėmimo bausmės esmė. Ir be to uždarymo jinai prarastų savo esmę iš principo, bet tik tiek, aš manau, kad ir uždarius resocializacija yra galima. Tik kad tas uždarymas, kaip pradžioj minėjau, jis gali turėti labai įvairių formų. Ta prasme, tiek atviros kolonijos, kur žmogus grįžta tiktai pernaktoti, tiek kad ir uždaros įstaigos, bet kurios turi labai platų spektrą ryšių su išoriniu pasauliu ir ryšių įstaigos viduj, pradedant pasimatymais, įvairiom programom antiagresijos ir kursais, ir mokymu, ir švietimu, tuo formaliu švietimu ir baigiant tuo, kad kaip yra daugely šalių, kad dalis paprasčiausiai gali dirbti ir laisvėj, kad ir uždarose įstaigose, arba gali mokytis laisvėj. Tai šiuo atveju tas uždarymas, jis nebūtinai reiškia, na, kad žmogus yra uždaromas ir laikomas 5 m. be ten jokių, reiškia, absoliučiai ryšių su kitais ir dar kažkoku tai poveikiu, aišku, kad galutinis tikslas yra resocializacija, ir valstybė ir įstaigos turi tuo rūpintis.“ (2)

„Aš manau tai, kad asmuo, kuris yra nuteisiamas terminuota laisvės atėmimo bausme, tai jisai nėra nubaudžiamas visam likusiam gyvenimui, <...> asmuo, atlikęs bausmę, turi turėti galimybę sugrįžti į visuomenę, kaip bebūtų, jis yra tos pačios visuomenės narys. Čia vėl, aišku, tos galimybės, ypač kai ekonominė situacija yra tokia sudėtinga, gal yra šiek tiek tai ribotos, bet valstybė stengiasi padaryt, kad žmogus turėtų tų galimybių tapt pilnateisiu, normaliu visuomenės nariu. Aišku, jeigu jis to nenorės, tai čia galima kiek nori programų kurt, nieko nepakeisi, jeigu bus.“ (4)

4. 10 Lietuvoje taikomos laisvės atėmimo bausmės „kaina“

Asmenys, atliekantys laisvės atėmimo bausmę, yra mūsų visuomenės dalis, todėl jais taip pat reikia rūpintis, tai yra viena iš valstybės funkcijų. Visuomenėje vyraujantis požiūris, kad kaliniams skiriama per daug dėmesio, pastangų, lėšų ir kitokių priemonių, nėra teisingas.

„Viskas čia yra teisingai, bet visi šitie nusikaltėliai, sakyčiau, nėra ateiviai iš kosmoso, čia aišku banalūs dalykai ką čia aš kalbu, jūs žinote, kad jie šiaip ar taip yra produktas tos aplinkos ir tos <...> kad reiškia valstybė nu ir turi prisiimti bent dalį atsakomybės, valstybė ir visuomenė kaip tokia už tai <...> (1)

„<...>nu yra dalykų, kurie paprasčiausiai kainuoja ir taip yra, ir kitaip negali būti, nes lygiai taip pat kainuoja ir žmonių su negalia išlaikymas, ir vaikų išlaikymas, ir daug kitų dalykų, kurie taip pat turi kainą ir jie nu paprasčiausiai jie turi. Tik tiek, kad tas, na, nuostata visuomenės kartais, kad mes išlaikom tuos, kurie yra tenai, jinai yra nepagrįsta, mano supratimu, nes tai nėra išlaikymas, tai yra, na, tam tikra valstybės funkcija, kurią jinai atlieka ir tokių funkcijų yra begalės, kur valstybė taip pat moka ir tai yra „viena iš“, tai čia šiuo atveju. Tas pats toks, na, požiūris, kad kažkas čia kažką išlaiko, jis man atrodo yra toks truputį primityvus ir supaprastintas labai.“ (2)

„Resocializacija – tai vėl valstybės rūpestis apie tuos pačius visuomenės narius, kurie yra, būtent, taip, tie patys Lietuvos Respublikos piliečiai, ir būtent jais ir pasirūpinama, taip materialiai. Tai čia yra ta moralinė musė. Materialinė – taip, tai kanuoja, tačiau valstybė turi rūpintis savo visuomenės nariais, todėl ir įkalinimo įstaigos yra, kaip yra ir mokyklos, darželiai, nu sakau, nežinau nei vienos valstybės, kur galbūt būtų kitaip, kur neturėtų būtent įkalinimo įstaigos. Ir visos valstybės stengiasi būtent, tą resocializaciją vykdyti, taip kad neišimtis ir mes.“ (4)

Išskiriamas svarbus principas, jog pigus teisingumas nėra efektingas. Pažymėtina, jog kiekvienas asmuo dalį savo prigimtinių teisių deleguoja valstybei, valstybė tokiu būdu įsipareigoja rūpintis savo piliečiais, tuo pačiu ir užtikrinti jų saugumą. Siekimas užtikrinti visuomenės narių saugumą, o tai yra ir teisingumo sistema, turi tam tikrą kainą ir kiekvienas visuomenės narys tam tikru būdu yra tarsi įpareigojamas prisidėti prie teisingumo sistemos skirdamas jai tam tikrą dalį savo pajamų.

„<...> principas, jis nu šiandien nėra pasikeitęs, kad pigus teisingumas efekto neduoda. „<...>asmuo tampa, nu tiksliau, gimsta su tam tikrom prigimtinėm teisėm, taip, jisai tampa tos valstybės piliečiu ir tas savo prigimtines teises, įskaitant ir savo saugumo, reiškia, jausmą, jis gali reikalauti iš valstybės, kad kaip pilietis aš noriu būti saugus. Dabar už tą saugumą tam tikrą reikia mokėti - ar tai mokesčių pavidalu, ar ten sakykim programų kažkokių tai pavidalu ir taip toliau. Bet tai reiškia labai paprastą dalyką, kad teisingumo sistemai individas vistiek turi savo dalį tam tikrų pajamų skirti, nuo šito tu niekur nepabėgsi <...> žmogus, kaip ir sakiau, savo prigimtines teises, dalį prigimtinių teisių jis deleguoja valstybei, tapdamas jos piliečiu, valstybė šiuo atveju privalo juo rūpintis ir tam tikros nuoskaitos lėšų, jos turi būt skiriamos ir saugumo užtikrinimui per teisingumo sistemą“. (3)

„Dar galiu pasakyti, kad pigaus teisingumo nebūna.“ (7)

Oficialiai skelbiama, kad vieno kalinčio asmens išlaikymas per dieną kainuoja apie 50 Lt, per metus – apie 20000 Lt. Tačiau pabrėžiama, jog daugiau nei 80 % tos sumos skiriama personalo, dirbančio su kalinčiais asmenimis, darbo užmokesčiui. Ir tuomet iškeliamas klausimas – tai yra kaina ar sukuriama darbo vieta?

„Kaina, jiniai yra paskaičiuojama formaliai gana paprastai, maždaug 50 Lt vienam kaliniui per dieną Lietuvoj. 50-60 Lt. Bet tik tiek, kad tai aišku pasako ne viską, juolab žinant, kad 85 proc. tos sumos tai yra darbuotojų darbo užmokestis. Na tai klausimas, jeigu dirba 3000 žmonių toj sistemoj ir gauna atlyginimą ir iš visuomenės, tai ar tai dabar yra kaina, ar tai yra tiesiog darbo vieta sukurta?“ (2)

„Kaina yra tokia, kad vienam kalinčio asmens išlaikymui Lietuvoje per dieną skiriama kažkur apie 50 Lt, tai yra apie 20000 Lt per metus.“ (7)

Tyrimė dalyvavę ekspertai pažymi, jog kalbant apie laisvės atėmimo bausmės kainą, svarbu yra ne vien tik tai, kiek lėšų skiriama kalinčio asmens išlaikymui. Atsižvelgiama ir į kitus dalykus. Kalintys asmenys dažniausiai nedirba, nemoka mokesčių valstybei. Atliekant paskirtą ilgą trukmės laisvės atėmimo bausmę prarandama turėta kvalifikacija, prarandami socialiniai įgūdžiai. Asmenys, kurie atlieka ilgą laisvės atėmimo bausmę, praranda turėtus socialinius ryšius. Galbūt išmokstama tam tikrų naujų technikų, kuriomis bus galima pasinaudoti išėjus į laisvę atliekant naujas nusikalstamas veikas. Visi šie dalykai taip pat turės tam tikrą kainą.

„<...> tas žmogus dažniausiai būdamas įkalinimo įstaigoj nedirba, tai reiškia nemoka mokesčių, praranda kvalifikaciją ir panašiai. Aišku, kad ta kaina, jiniai gali stipriai ir išaugti, nekalbant jau dar toliau, tarkim, apie socialinius ryšius, apie ateitį, jo perspektyvas kažkokias ir panašiai. Tai aš sakyčiau, kad ta na kaina, jiniai, vienas dalykas labai sunkiai apskaičiuojama <...>.“ (2)

„Taigi valstybei tas, kad sakykim, praranda darbą, praranda iš tikrųjų socialinius įgūdžius, tai pasidaro dar daugiau pinigų, ane, tas dalykas, kai jis sėdi kalėjime, reiškia, mes jį išlaikom, valstybė išlaiko, mokesčių mokėtojai išlaiko, bet jis ten nedirba, reiškia, jis parazituoja, jis išsiugdo dar kitokius dalykus, pamiršdamas savo anuos socialinius įgūdžius. Užuoť jisai išmokęs kažkokių tai dalykų – taupymo, profesijos, dar vat santykių, bendravimo, jis ten viską praranda – dėl to, kad aš esu tikra, kaip ir kalbėjau pradžioj, kad toj visoj didelėj kompanijoj ten tų dalykų

neįmanoma išmokyti, tu netobulėjai niekaip, tai aš galvoju, čia ir yra didieji mūsų nuostoliai, dėl to kad jį kai jau grįžta resocializuotis, tai vėl turim pradėti nuo pradžių.“ (6)

„Nes jei žmogus laisvę turėjo stiprius ryšius, gerus, stiprius santykius su šeima, tai nesakyčiau, kad jam patekus į kalėjimą tie ryšiai nutrūksta, gal net sakyčiau, kad dar sustiprėja. Bet taip, jei žmogus jau sėdi ne pirmą kartą ir ten po 10 metų, tada tai jo, dažniausiai jis neturi nieko, nei jokių ryšių, nei panašiai arba nutrūksta ir tie, kuriuos dar turėjo.“ (7)

Pažymima ir tai, jog Lietuvoje yra pakankamai aukštas nusikalstamų veikų pakartotinumų laipsnis, o tai taip pat lemia didesnes teisingumo sistemos išlaidas.

„<...> mūsų sistema veikia kol kas neefektyviai, kadangi tie asmenys, kurie anksčiau padarė, ta prasme yra didelis pakartotinumų laipsnis tarp tų asmenų ir jau automatiškai mes galim sakyti, kad bausmės tikslas nebuvo pasiekiamas, kadangi asmuo vėl iš naujo padarė nusikaltimą. <...> Tai būtent mes orientuojamės į tai, kad nubausti, uždaryti kuo ilgesniam laikui, o iš kitos pusės mes gauname žmogų, kuris išėjęs iš įkalinimo įstaigos neresocializuojasi, toliau darys tas veikas, nes neturės iš ko pragyventi ir panašiai. Ir vėl užburtas ratas – mes turėsime skirti daugiau lėšų teisėsaugos institucijoms, teismams, tardymo izoliatoriams ir galų gale jau įkalinimo įstaigoms. Ir gaunasi toksai uždaras ratas, kad valstybei išeina žymiai brangiau.“ (5)

4. 11 Priežastys, lemiančios laisvės atėmimo bausmės skyrimo dažnumą

Tyrimo dalyvavę ekspertai išskyrė įvairių veiksnių, kurie gali lemti ar lemia dažnesnį ar retesnį laisvės atėmimo bausmės Lietuvoje skyrimą:

» Mentalitetas, samprata

„Aš tai manau, kad realius pokyčius lengviau daryti negu keisti protą, mentalitetą ir sampratą tų dalykų <...>“ (1)

» Visuomenės požiūris, neigiamos nuostatos nuteistųjų, nusikaltėlių atžvilgiu

„<...> bet iš tikrųjų tos neigiamos nuostatos <...> nuteistųjų ir išvis nusikaltėlių atžvilgiu, jos buvo tikrai labai nepalankios <...> Aišku, tai susiję su tuo, kas darosi apskritai visuomenėje, bet vistiek, nepamatuotai, nepamatuotai, nepagrįstai. Ir tai veikia, aš manau, visų pirma sprendimų priėmimą, tradiciją.“ (1)

„Tai yra ir visuomenės požiūris <...>“ (5)

„Gal, tarkim, dar kažkiek lemia ir visuomenė, nes ji nori kuo griežtesnių bausmių, kad duotų kuo daugiau ar panašiai, bet kaip jūs turbūt ir mokėtės, žinot, kad bausmių griežtinimas neduoda efekto“. (7)

» **Griežta baudimo politika**

„<...> manau, kad ir paveldėta yra, ir griežta tokia laikysena, griežta politika, nors patys tie, kas kuria tą griežtą politiką <...>“ (1)

„<...> taip pat ir BK ir normos yra gan griežtos ir teismai turi tuo vadovautis.“ (5)

» **Bausmių sistema, sankcijos, bausmių sudėjimo ir skyrimo taisyklės**

„Tai lemia, faktiškai, du dalykai – bausmių sistema ir sankcijos, kurios yra numatytos, ir bausmių sudėjimo ir skyrimo taisyklės, ta prasme, kiek yra teismui paliekama alternatyvų ir galimybių laviruoti.“ (2)

„Ta formalia prasme yra teisė ir taisyklės.“ (2)

„Tai reiškia, kad kiekvieną kartą teismas arba valstybė teismo asmeny turi išsiaiškinti, ar nepasiektų tikslų be laisvės atėmimo ir tie vat motyvai arba jų yra, arba jų nėra, kad skirt laisvės atėmimo bausmę arba jos neskirt. Bet tai nėra, kaip pasakyt, labai paprastas dalykas, kad laisvės atėmimas ir šampuoja visus“. (3)

„<...> turim baudžiamąjį kodeksą, kuriame už tam tikras veikas yra numatyta bausmė – laisvės atėmimas. O, ir ten yra numatytos visos sąlygos, kada galima skirti laisvės atėmimą, kada galima žmogaus neizoliuoti ir manau, kad ir ta bausmė skiriama įvertinus visas bylos aplinkybes. <...> Čia priklauso, koks nusikalstamos veikos sunkumas, asmenybė, visos aplinkybės nusikalstamos veikos padarymo. <...> priklausomai nuo to, kokią padarė veiką, kas per asmuo, kokios aplinkybės, nu tai ir lemia laisvės atėmimo bausmę. Čia nėra taip, kad čia kažkokia tai kultūra, kad ten iš senų laikų pasilikus, visam pasauly yra taikoma, daugely šalių dar griežčiau negu pas mus, taip kad čia grynai įstatymų leidėjas numato, numato atsižvelgdamas į realią situaciją“. (4)

» Valstybės baudimo kultūra

„<...> kita pusė arba kitas, kaip sakant, aspektas, tai yra visa baudimo kultūra ir baudimo.. apskritai suvokimas, kas yra bausmė ir kas yra įkalinimo bausmė apskritai. Nes didžioji dauguma teisėjų ir prokurorų apskritai net neišsigilina nei studijų metu, nei praktikos metu, kas apskritai yra, ką reiškia praleisti savaitę, pavyzdžiui, įkalinimo įstaigoj ir su kuo tai yra apskritai susiję. Nu čia apskritai yra toks ir jauktumo, ir žinių klausimas, ar ne, kad savaitė įkalinimo įstaigoj yra labai daug, o jie skiria, taip sakant, taip metais nu daugiau mažiau iš akies ir net nu negalvojant, ką tai reiškia iš tiesų ir kokios to pasekmės gali būti.“(2)

„<...> tai pat ta baudimo kultūra, kurią mes paveldėjom <...>“ (5)

„Nu nežinau, sovietinių laikų baudimo kultūra? Nu gal, nes dar ir aš pats gimiau sovietiniais laikais, ir daug tokių žmonių yra, gal ne taip paprasta persiorientuoti ir galvoti kitaip. Gal tai kažkiek tai ir lemia, įtakoja laisvės atėmimo bausmės skyrimą. <...> Kadangi anksčiau buvo taikomos griežtesnės bausmės, tai nors ir stengiamasi persiorientuoti, tačiau gal dar sunkiai sekas.“ (7)

4. 12 Laisvės atėmimo bausmę atliekančių asmenų kalinimo sąlygos Lietuvos įkalinimo įstaigose

Ekspertai pažymi, jog kalinimo sąlygos Lietuvoje yra prastos, blogos, nepakankamos. Didžiausia problema, kurią įvardija ekspertai, yra tai, kad atliekantys laisvės atėmimo bausmę asmenys neturi privatumo, kalintys asmenys gyvena bendruose kambariuose, nėra kamerinės sistemos. Tai, kad Lietuvos įkalinimo įstaigose bendrose patalpose/kambariuose gyvena po keliolika ar keliasdešimt asmenų, gali sukelti ir sukelti įvairių problemų – formuojasi neigiamos subkultūros, kyla konfliktai, vyksta lytiniai nusikaltimai, prievartavimai ir panašiai. Svarbu paminėti ir tai, kad Lietuvoje veikiančios tardymo izoliatoriai yra perpildyti.

„Aš vertinu, kad jos visiškai nepakankamos, jos perpildytos. Dėl spūsties daugybė bjaurių dalykų darosi. Ir apie subkultūros pasireiškimą galimybes, ir apie nu visų tų gerų dalykų prieinamumą, paslaugas, programas ir taip toliau.“ (1)

„Jos yra blogos lyginant tarkim tiek su normaliais standartais, kurie žmogiško orumą atitiktų, tiek su resocializacijos tikslu siejant, kad nu žmonės paprasčiausiai sugrūdami kažkur ir laikomi, tai, kad jie išėję kažkaip tai elgsis tai visuomenei vėlgi priimtina ir, aišku, nevisuomet pagrįsta tikėtis taip. <...> Tai kaip pavyzdžiui yra, atsiranda tokios ataskaitos JAV arba tas pats Kankinimo komitetas pernai metų pernai metais labai aiškiai tai pasakė, kad jos yra blogos. Ir jos yra blogos labai daugeliu prasmių, ta prasme, nes yra perpildymai, yra drėgna, yra šalta ar karšta, nėra galimybių, tarkim, eit į dušą ir taip toliau. Nekalbant apie tai, kad tardymo izoliatoriai yra gerokai perpildyti“. (2)

„Apie privatumą mūsų įkalinimo įstaigose kalbėti išvis sudėtinga. Įsivaizduokite, jeigu gyvena bendrose patalpose trisdešimt – penkiasdešimt, koks privatumas, jokio privatumo nėra. Ir mūsų sistemos pati baisiausia klaida yra ta, kad yra tie bendri kambriai. Jeigu būtų laikomi kameroje po vieną po du, nebūtų tos visos neigiamos subkultūros, nebūtų lytinių nusikaltimų, tų prievartavimų, kastų ir t.t. Viskas prasideda nuo to, kadangi visi kartu laikomi. Jeigu to nebūtų, automatiškai tas dalykas sumažėtų.“ (5)

„Bet aš galvoju, visas blogumas yra tas, kad jie yra krūvoj visi, va čia yra didžiausia blogybė. Kad jie visiškai negali ugdytis, tai ir yra, mano manymu, orumas žmogaus pažemintas labai stipriai. Ne, sakau, reikia pabūti toj vietoj truputiuką, kad pajautum.“ (6)

„Tiesa, ta lagerinė sistema, kaip dabar yra pas mus, kad vienoj patalpoj būna tiek daug kalinčių asmenų, tai nėra gerai. Geriausia būtų kad būtų kamerinė sistema, o kaliniai gyventų po vieną arba nebent po du. Nes kai būna tiek daug žmonių krūvoj, tai ir konfliktų įvairių kyla, ir smurto, prievartavimų ir kitų problemų.“ (7)

Pastebima, jog Lietuvos įkalinimo įstaigose kalinimo sąlygų gerinimui daugiau dėmesio buvo skiriama tol, kol Lietuva įstojo į Europos Sąjungą ir kol buvo tam tikras tarptautinis spaudimas.

„Ir tai, kad tos sąlygos yra prastos, kažkaip daugiau mažiau buvo pamiršta Lietuvoj įstojus į Europos Sąjungą. Nes iki tol buvo daug kas gerinama, daug kas keičiama, po to įstojus į Europos Sąjungą nebeliko tokio tarptautinio spaudimo jas keisti ir dabar faktiškai visi yra įsitikinę, kad jos yra geros ir taip toliau.“ (2)

Kai kurie tyrime dalyvavę ekspertai pažymi, jog kalinimo sąlygas tobulinti reikia, tačiau atkreipiamas dėmesys į tai, kad jeigu kalinimo sąlygos būtų per daug sterilios ir ypatingos, ar tokia aplinka, tokios sąlygos nesukeltų tam tikro diskomforto laisvės atėmimo bausmę atliekantiems asmenims.

„<...> ir aš nuėjau ir pasibaisėjau, tiesiog pasibaisėjau, kad būtent tas bendrabučio tvaikas, siauri koridoriai, ir jie visi ratais galvas nunėrę, išblyškusiais veidais, taip be uniformos kaip žinia, bet tai buvo tiesiog, tiesiog tokia nyki atmosfera, tokia slogi ir tose pačiose išsvajotose kamerose ir vėlgi ar tai čia yra žmogaus orumo nežeminantis dalykas, jeigu du kaliniai trys keturi televizoriai.“ (1)

„<...> iš tikrųjų kalinimo sąlygas galima ir būtina tobulinti, tik tai kitas klausimas – iki kokio lygio? <...> Visur balta spalva, super sterilumas, super švarumas, šilta, gražu, tvarkinga. Klausimas, jau psichologiniu požiūriu, kas žmogų labiau, reiškia, gniuždo, žemina galbūt net jo ir orumą, ir veikia psichologinę būseną ir aplinką, ar, sakykim, ar paprastesnės buitinės sąlygos, ar super sterilumas, super švarumas, reikalavimas vos ne kas pusę valandos valyti, reiškia, patalpas ir taip toliau, ir taip toliau. Todėl tam tikri standartai turi egzistuoti, šiandien Lietuvos įkalinimo įstaigose be abejo nėra aukšto lygio sąlygų, buitinių sąlygų laisvės atėmimo bausmei atlikti. Bet ar būtina jas šiandien kurti labai respektabilias, gal ten net ir gniuždančias, kaip aš sakau, tai aš nežinau. Tobulinti, aišku, būtina.“ (3)

„<...> žmogus, kuris gyveno tom paprastom gyvenimo sąlygom, kai buvo laisvas, jis jaučiasi patekęs į tokias sterilias sąlygas, jis jaučia tokį diskomfortą. Neveltui kodėl tiek daug prašosi iš tų gerų įkalinimo įstaigų bausmę kad leistų atlikti čia, Lietuvoj, į tas paprastas sąlygas. Jam savotiška bausmė, jis iš visuomenės, kaip sakoma, šio normalaus pasaulio pakliuvęs už tų sienų, jis lyg į savotišką savo pasaulį, tik kur jis izoliuotas yra pakliūna. Ten pakliūva aplamai į kitą pasaulį. Sakau, idealių sąlygų sukūrimas nereiškia, kad bus labai gerai.“ (4)

Pažymima, ir tai, jog dalis atliekančių laisvės atėmimo bausmę asmenų laisvėje gyveno prastesnėmis sąlygomis nei kad jos yra įkalinimo įstaigose, nemaža dalis visuomenės narių ir dabar neturi tokių sąlygų, kokiomis gyvena atliekantys laisvės atėmimo bausmę asmenys.

„<...> pagal tai, kaip dabar valstybė rūpinasi tomis sąlygomis, tai galiu pasakyti, kad nemaža dalis atliekančių ten bausmę realiai gyvenime negyvena taip. Kodėl žmonės išėję iš įkalinimo įstaigos ir labai dažnas, stengiasi grįžti atgal? Dėl to, kad jis ten, jis turi stogą, jis

pamaitintas.<...> Taip, mokytis jis gali, jeigu nori. Aišku, jeigu dar būtų darbo, tai aplamai čia būtų. Jeigu pažiūrėjus, kaip gyvena nemaža mūsų visuomenės dalis, nebūdama, kaip sakoma, kalta ir nenusteista, na tai čia aš pasakysčiau, kad nereikia vyti Dievo į medį.“ (4)

„Mūsų įstaigose yra nuostabios, idealios sąlygos. Ir aš galiu pasakyti, kad kokių 50 proc. mūsų Lietuvėlių, nu gal 30 proc. mūsų Lietuvėlių žmonių tokiomis sąlygomis net laisvė negyvena. Jie taip nesimaitina šiais laikais tikrai, kaip dabar gyvena mūsų įkalinimo įstaigose nuteistieji.“ (8)

Dabartinės maitinimo sąlygos Lietuvos įkalinimo įstaigose vertinamos pakankamai gerai.

„ <...> pats maitinimo principas visose Lietuvoje toks pats. Maitinimas labai geras, nors čia įvairių yra, kuo daugiau gauna, tuo daugiau norisi taip galiu pasakyti. Bet normos padidintos jau gan seniai ir aš tikrai matau, kaip ir koks maistas tiekiamas, kaip maitinama, tai tikrai yra labai gerai. Jokio ligoninėje nei mokykloje ar darželyje net pusės to negausit, ką gauna šiandien nuteistasis. Tai šiek tiek pasako, man atrodo.“ (8)

4. 13 Veiksniai, lemiantys laisvės atėmimo įstaigose galiosiančių taisyklių kūrimą, jų taikymą

Kalbant apie veiksnius, lemiančius laisvės atėmimo įstaigose galiosiančių taisyklių kūrimą bei jų taikymą, buvo paminėta, kad tokių taisyklių kūrimą ir taikymą lemia tam tikri Europos standartai, valstybės vykdoma politika, jos kompleksinis požiūris, Bausmių vykdymo kodeksas, kuriuo remiantis yra kuriamos įkalinimo įstaigų vidaus tvarkos ar taisyklės.

„O kalbant apie tai, kas nulemia, žodžiu, paskatinimų/baudimų sistemą, tai jau pašnekėjo, bet reikia neužmiršt dar ir kito faktoriaus, kad tos vidaus taisyklės pataisos namuose, jos yra sukurtos atsižvelgiant į jau tam tikrus standartus europinius. Ir būtent žmogaus teisių požiūriu, lietuviškos taisyklės arba tvarkos, jos atitinka europines ta prasme, kad nebūtų galima dėl laisvės atėmimo bausmės vykdymo sąlygų kreiptis ten tarkim į Žmogaus Teisių Teismą dėl nepakeliamų ar nežmoniškų sąlygų ir taip toliau. Tai būtent ir ši sistema, jinai šiek tiek yra standartizuota ir galbūt (ne)gali nulemt visuomenės požiūris, ir ten atskirų grupuočių norai, ar administracijos norai ir taip toliau. Startinis variantas toks. Yra, aišku, ir kiti faktoriai“. (3)

„Aš manyčiau, kad tai čia gal ne kiek visuomenės požiūris arba grupių veiksmai, tai visų pirma yra savotiškas valstybės toks kompleksinis požiūris. <...> Taip, kad aš manau, kad čia va būtent

valstybė siekia, kad žmonės persiauklėtų, kad labiau sugedę nesugadintų mažiau sugedusių, kad būtų tvarka ir būtų žmogaus noras, paties žmogaus noras, ne prievartiniu būdu, bet paties žmogaus noras elgtis taip, kad jau galėtum tapti nu normaliu visuomenės nariu“. (4)

„Na vidaus tvarką kas nustato? Nustato bausmių vykdymo kodeksas ir pagal jį yra priimamos pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklės, remiamasi tuo bausmių vykdymo kodeksu. O bausmių vykdymo kodeksą priima Seimas. Tai atitinkamai kada mūsų seimūnai priima pagrindinių bausmių vykdymo įstatymą, tai jau automatiškai tą sąlygoja, kad kiti įstatymai, jau ten ministerijų, departamentų jau bus atitinkantys tą įstatymą.“ (5)

Pažymėtina, jog kuriant laisvės atėmimo vietose galiosiančias taisykles ir po to jas vykdančias trūksta tarpinstitucinio bendradarbiavimo, bendravimo tarp politikų, mokslininkų bei praktikų, per mažai dėmesio kreipiamas į dirbančių specialistų nuomonę, su jais mažai tariamasi, konsultuojamasi.

„<...> pasakysiu tikrai, ne savo nuomonę, bet tų pačių darbuotojų, dirbančių konkretų darbą ir specialistų nuomonę, kad su jais labai menkai tariamasi, konsultuojamasi dėl visokių ir vidinės, ir tvarkos tų visų taisyklių ir nuobaudų ir taip toliau, žodžiu, kad ryšio, tarpinstitucinio bendradarbiavimo trūksta, tai faktas. <...> Va, tai manyčiau, kad tarp akademikų, praktikų, politikų vat tas atotrūkis yra <...> Aš manau, kad tuos dalykus turi vertinti specialistai įvairių sričių – turbūt ir kriminologai, turbūt ir psichologai, būtinai netgi sakyčiau ir teisininkai ir kažkokios tai visuomenės.“ (1)

Buvo paminėta, kad laisvės atėmimo vietose galiosiančių taisyklių kūrimas ir vykdymas iš dalies priklauso nuo istorinio konteksto, tam tikrą įtaką lemia žinios, demokratinis jautrumas. Lietuvoje laisvės atėmimo bausmę vykdančiose institucijose šios taisyklės bei tvarkos beveik nepakitę nuo sovietinių laikų. Tokias taisykles keisti yra pakankamai sudėtinga, nes jos sukeltų daug praktinių problemų.

„Žinios, sakyčiau, ir tam tikras demokratinis jautrumas tam. Todėl, kad jeigu mes pažiūrėtume, tarkim, tas taisykles, kurios yra dabar įkalinimo įstaigose, ta prasme vidaus tvarkos taisyklės, jos faktiškai yra labai mažai kuo pasikeitusios nuo sovietinių laikų. <...> per daug nesigilinant į tai, kaip turėtų būti kitaip, tiesiog perimam tai, lieka viskas taip, kaip buvo, nes tai yra palikti viską yra paprasčiau kaip buvo negu kažką keisti kitaip. Tai aš sakyčiau, priklauso labai daug nuo istorinio konteksto, nuo praeities, ir nuo dabartinio jautrumo ir suvokimo, kad galėtų, turėtų būti kitaip. Nes

pavyzdžiui ta pati ministerija, Kalėjimų departamentas iš dalies jas dažnai gina vien todėl, kad jiems taip yra paprasčiau. Arba sako, kad jeigu jos bus pakeistos, bus daug praktinių problemų, <...> bet, na, žiūrint ta kita žmogiška puse arba žmogaus teisių prasme nevisuomet jos yra pagrįstos ir logiškos.“ (2)

4. 14 Lietuvoje veikiančių nevyriausybinų organizacijų, besirūpinančių kalinčiais ar jau atlikusiais laisvės atėmimo bausmę asmenimis, reikšmė

Tyrimė dalyvavę ekspertai nevyriausybinės organizacijas, besirūpinančias atliekančiais ir jau atlikusiais laisvės atėmimo bausmę asmenimis, vertina pozityviai ir teigia, jog tokios organizacijos yra reikalingos ir naudingos. Svarbu yra tai, kad tokios organizacijos realiai rūpintųsi šia asmenų grupe, o ne formaliai prisidengusios tokiais tikslais siektų kažkokios naudos sau.

„<...> kai jisai išėjo iš laisvės atėmimo vietos, tai aišku, jau integracija, resocializacija į visuomenę, jau jinai turi ženkliai daugiau veikimo formų va tokios nevyriausybines organizacijos negu tuo momentu, kai jis kali. Tai mano požiūris teigiamas. Ir turi jos, organizacijos tokios, egzistuoti, nes vistiek jeigu asmuo atlieka laisvės atėmimo bausmę, tam tikrus socialinius ryšius jis praranda, laisvėj buvusius, nelaisvėj galbūt jie sustiprėja, nu ne galbūt, o tiksliai. Ir dėl tos priežasties būtent tos nevyriausybines organizacijos galėtų padėti atstatyti tuos laisvėj buvusius, egzistavusius ryšius.“ (3)

„Teigiamas, jeigu jos tikrai rūpinasi. Matot, kad pas mus dažnai būna visokių organizacijų, kurios prisidengusios kilniais tikslais gali siekti savo kažkokių tai asmeninių tikslų ten, bet pačios tokios, kurios besirūpina tikrai atliekančiais bausmę, tai skatintina. Jos ten padeda ir galbūt adaptuotis visuomenėj išėjus. Aš tai tik už tai, jeigu tokios susikuria, aišku, jos ten ir yra, bet kaip sakoma, kad jų funkcijos susivestų grynai, kaip čia, na, padėti atliekančiam bausmę. Nu, čia aš nežinau, iš principo valstybė rūpinasi tais piliečiais, aš manyčiau, pagrindinė paskirtis turėtų būti – padėti žmogui adaptuotis, būtent ta resocializacijos programa, kai jis išėjęs iš įkalinimo įstaigos žinotu, kur jis padės galvą, kur jis gaus pavalgyt ir ar turės galimybę užsidirbt pinigų“. (4)

„<...> yra tos visuomeninės organizacijos, viskas tvarkoj, manau jų dar turėtų būti daugiau.“ (5)

„Pasakyti sunku, tačiau mano nuomone, svarbiausia tai, kad jei jos bent vienam asmeniui padėjo, tai mano nuomone, yra gerai, tai nėra beviltiškas darbas, jei nors kažkam, kažkiek padėjo, tai reiškiasi viskas ok.“ (5)

„O tokių organizacijų reikia, reikia, tegul jos būtų ir mažytės visai, ir nedidelės, ir neapsimtu ten kažikokių ten. Ir mes neturim tikslo atitaisyti ten kažkokių tai, tikrai neturim, bet mes norim, kad tie žmonės sugrįžtų į visuomenę normalūs iš tikrųjų. Ir tas yra įmanoma, tiktai reikia truputėli daugiau laiko.“ (6)

„Nu aš sakyčiau, kad tai tik sveikintina, tegul tik būna tokios ir dirba. Tiesa, aš pažįstu tik vieną, Kalinių globos draugijos vadovą, ir galiu garantuoti ir pasakyti, kad jis tai tikrai stengiasi ir dirba. Ir jei paima bent vieną ir jam padeda, tai jau yra gerai. O šiaip tokios organizacijos tai tik sveikintina.“ (7)

„Jos žalos dar niekam nepadare, o naudos visada buvo. Kiek jos veikia, jos veikia pagal išgales. Jos ten neturi gal to finansavimo. <...> Kuo daugiau bus organizacijų pozityvių, užims tuos nuteistuosius ar veikla, ar darbine veikla, ar mokymu, taigi mes iš to tik naudos gausim. Jisai kuo daugiau žinių išsineš iš mūsų, atlikęs bausmę, tai galbūt jisai pritaikys kažkurias žinias ir laisvėje, galbūt ar įsidarbinti padės, ar bendrauti su žmogum psichologinės žinios, ar su darbdaviu bendrauti.“ (8)

Šiuo metu visuomeninių organizacijų, kurios rūpinasi kalinčiais ar jau atlikusiais laisvės atėmimo bausmę asmenimis, Lietuvoje yra mažai (Lietuvos kalinių globos draugija, krikščioniškasis labdaros fondas „Tėvo namai“, Lietuvos Caritas). Tokių organizacijų reikėtų daugiau, nes dabar veikiančios organizacijos pasiekia tik mažą dalį iš įkalinimo įstaigų išėjusių asmenų. Pažymėtina, jog tokios nevyriausybinės organizacijos Lietuvoje nėra laikomos lygiaverčiais partneriais su kitomis institucijomis. Pabrėžiama, jog turėtų būti glaudesnis bendradarbiavimas su valstybinėmis institucijomis, taip pat gali atsirasti tokių organizacijų finansavimo problemų.

„O šiaip tai jų trūksta, tokių normalių, tarsi apmirusios bent jau šiuo metu, mano galva, tai žinau tik vieną normaliai funkcionuojančią, bet vėlgi turinčią labai ribotas galimybes.“ (1)

„Aš sakyčiau, yra kelios nevyriausybinės organizacijos, kurios veikia, kurios yra matomos ir žinomos, tik tiek, kad apimtimi labai labai nedaug, nu galbūt išskyrus „Caritą“, nu gal tarkim „Kalinių globos draugija“, nu faktiškai apsiriboja veikla keliais asmenimis arba keliasdešimt asmenų, tarkim, per metus, bet tai čia vėlgi yra ne tiek jų problema, kiek valstybės požiūrio į tokias organizacijas problema, kad jos, na, nėra laikomos lygiaverčiais partneriais visoj toj sistemoj, ta

finansavimo problema, kuri kaip sakant, yra visą laik metinis, jeigu kažką gauni metams, tai kitais metais gali jau negaut ir nebus to finansavimo ir tiek. Ar jos veikia efektyviai? Vėlgi, ta apimtim, kuria jos veikia, jos, na, faktiškai palyginus su tūkstančiais kalinių, kurie išeina, arba kurie yra įkalinimo įstaigose, jos pasiekia labai labai nedaug. Aš manau, kad tas efektyvumas tikrai nėra mažesnis, tarkim, negu valstybinių institucijų.“ (2)

Pažymima, kad jeigu būtų daugiau organizacijų, kurios rūpintųsi grįžusiais iš įkalinimo įstaigų asmenimis, turėtų būti derinamas jų darbo laikas taip, kad ši asmenų grupė galėtų gauti prieglobstį ir reikiamą pagalbą įvairiu paros metu, galbūt tai galėtų būti kaip tam tikra prevencinė priemonė.

„O reikalingos organizacijos, kurios dirbtų kitu laiku, kad darbo laikas būtų kitas, kad būtų iš tikrųjų ne ujamas žmogus, kad ta organizacija turėtų ir pirmosios pagalbos kažkokius, tai yra na kažkokią tai nakvynę, sakykim, grįžta kalinys ir vakare iš kažkur iš toli, nuvažiavo į Biržus, ten velniava, nieko nėra, grįžo į Vilnių, viskas, niekur nėra. Stotis, stoty jau ten jį priglobos kažkas. Bet jeigu jisai žino, kad gali ateisi, sakykim, į Panerių g. 10 ir gauti kur pamiegoti ir pavalgyti, ir tai gaus arbatos. Tai aš manau, kad ir visuomenei bus nuo to geriau. Ir nebijoti, ir visuomeninės organizacijos turėtų daugiau taip atsiskleisti ir valstybinės institucijos turėtų mūsų ne mušti, o sveikinti iš tikrųjų <...>“ (6)

Kalbant apie nevyriausybinės organizacijas, ekspertai paminėjo, jog reikėtų glaudesnio bendruomenių bendradarbiavimo, pozityvesnio visuomenės nusiteikimo kalinčiųjų ir jau išėjusių į laisvę asmenų atžvilgiu. Buvo paminėta savanorystė, tačiau ji kol kas Lietuvos bausmių vykdymo kodekse nėra numatyta ir nėra nustatyta jokių savanoriavimo pagrindų, kuriais remiantis savanoriai galėtų bendrauti su laisvės atėmimo bausmę atliekančiais amenimis.

„Pati pagrindinė spraga prasideda, nuo to, kad nei bausmių vykdymo įstatyme, nei kituose, na niekur nėra pasakyta, kaip galima savanoriauti su nuteistaisiais, <...> Dėl šios priežasties, mano manymu, bausmių vykdymo įstatyme turi būti įtvirtinta savanoriavimo pagrindai arba kažkos atskiras poįstatyminis aktas savanorystė bausmių vykdymo srityje <...>“ (5)

Kaip pavyzdį ekspertas pateikė skandinavų šalyse vykdomą savanorystę taip pat ir su kalinčiais asmenimis, tokiu būdu kalintys asmenys bent iš dalies nėra atskiriami nuo visuomenės, patys visuomenės nariai gali bendrauti su šia asmenų grupe, toks bendravimas gali duoti abipusės

naudos, tai yra kad nebus priešiško ar tam tikro neigiamo visuomenės požiūrio į kalinčiuosius ir kalinčiųjų į visuomenę.

„<...> jeigu imti skandinavus, pas juos viskas kitaip. Asmuo einant jam darbintis, jo yra klausama, ar jūs kur nors savanoriavot, ir jei jis sako, kad nea, tada jam sakoma, palaukit, mes turim va asmenį, kuris jau savanoriavo, ir taip visuomenei suteikiama galimybė bendrauti su tuo asmeniu. Ta prasme, ir visuomenė pažįsta tą asmenį, ir asmuo pažįsta visuomenę ir taip vyksta ryšys. Pas mus to ryšio nėra, nes pas mus žmonės apie įkalinimo įstaigas girdi iš kaimynų, iš pokalbių tų iš plepalų (atsiprašau) ir iš televizijos ir formuojasi, kad įkalinimo įstaiga jau baisiau nieko negali būti. Mano nuomone, būtent savanoriai yra reikalingi, ir gal būt dar mūsų mentalitetas pačių piliečių.“ (5)

4. 15 Užsienio šalių gerosios praktikos pavyzdžiai Lietuvai taikant (skiriant, vykdant) laisvės atėmimo bausmę

Apibendrinant užsienio šalių praktiką, kuri Lietuvai galėtų būti pavyzdžiu taikant, skiriant ar vykdant laisvės atėmimo bausmę, buvo paminėta keletas šalių, iš kurių būtų galima pasimokyti tam tikrų dalykų – Švedija, Suomija, Norvegija, Danija, Vokietija, Austrija, Kanada, JAV. Tačiau ekspertai pažymi, jog svarbu nepamiršti ir įvertinti sąlygas ir galimybes, ar atskiros sistemos, kuriomis remiamasi ir kurios taikomos užsienyje skiriant ir vykdant laisvės atėmimo bausmę, tiks Lietuvai. Principai gali atrodyti geri ir naudingi, tačiau svarbu įvertinti tokios sistemos taikymo galimybes Lietuvos atveju, įvertinti galimus kultūrinius skirtumus ir kitus galimai svarbius kriterijus.

„Nežinau, tiesiog nenoriu daryti taip, kaip daro ten tie pareigūnai. Jeigu nuvyko į Daniją ir pamatė ten veikiančią sistemą, modelį, tai tuomet jau atrodytu, kad tos idėjos čia geriausios. Ar ten skandinaviškas modelis ir taip toliau. Vėlgi, ta specifika, kiek jinai, kokia jinai, gali matyti, kad kažkur kažkas tai veikia, bet jeigu nevertini vietinių sąlygų, tai sužlugdai ir tą gerą dalyką, resursų visų pirma, organizacinių, vadybinių dalykų, ten tų visų politinių dalykų, <...> Norvegija, Danija, Švedija. Man tie principai atrodo bendri, universalūs, tinkami, geri, bet ar jie atitinka lyg ir ne. Ir tą kriminogeninę situaciją Lietuvos ir jų ekonomines sąlygas, viskas, taip kad deja, negaliu pasakyti tiksliai, kad vat tokio ir tokio modelio.“ (1)

„Taip kad, kad kažkokios tai vienos valstybės paimt už konkretų, sakysim, pagrindą taikymo, vykdymo būtent aš negalėčiau. Bet yra valstybių, kurios galėtų būti tam tikroje tos politikos, bausmių politikos dalyje, kažkokie gal gabalėliai būt pavyzdžiu, viena ten, kita ten, kita ten.“ (4)

Gerosios praktikos pavyzdžiai Lietuvai (taikant, skiriant, vykdant laisvės atėmimo bausmę):

» Į socialinę gerovę orientuotos šalys

„Tai, čia aš sakyčiau, šalys, kurios yra šiaip bendrai į socialinę gerovę orientuotos. Tai yra Skandinavija, tarkim Vokietija, Austrija, kurios šiaip socialinės sistemoj yra orientuotos į, na tarkim paprastai tariant, kad visiems būtų gerai, kiek tai yra įmanoma. Kur yra mažiau to tokio, na, sakyčiau, neoliberalizmo ir orientavimosi vien į tuos, kurie yra stiprūs, turtingi, perspektyvūs, verslūs ir panašiai, ir panašiai.“ (2)

» Šalys, kuriose pakankamai gerai išspręsti techniniai, organizaciniai klausimai, kalinimo sąlygos, kalinčių asmenų užimtumas

„Nu, aš tai galiu kalbėt apie Vokietija, Danija, Švedija, Suomija. <...> taisyklės yra daugmaž vienodos lyginant. Tačiau šitose valstybėse, mano supratimu, geriau yra išspręsti techniniai, organizaciniai klausimai, tai yra pirmas dalykas – laikymo sąlygos, galimybės mokytis, profesiją gaut, kalbas studijuot, galbūt atskirais atvejais ir smulkius darbus padaryt iš vienos pusės. Iš kitos pusės, sakykim, tas grįžimo į visuomenę mechanizmas irgi pakankamai aiškiai reglamentuotas ir techniškai kontroliuojamas yra.“ (3)

„Na kaip praktika, aišku, skandinavai – Švedija, Suomija, Danija. Vat šitos valstybės, kadangi laikymo sąlygos jose yra labai geros. Taip pat Lietuvai vertėtų pasižiūrėti ir į kanadiečius, kadangi jie laikomi vieni pažangiausių šioje srityje, bausmių vykdymo, daugiausiai išvystyti. Na, o jei imti konkrečiai skandinavus. Tai kaip paprastas pavyzdys, tai mes turim vieną atvirą tipo įkalinimo įstaigą, kuri suteikia asmeniui galimybę dirbti dienos metu. Tai jei paimti skandinavus, jie tokių įstaigų turi 60-70% nuo visų įstaigų. Tai skirtumas akivaizdus, tai jie orientuojasi į resocializaciją, o mes tokiu būdu labiau orientuojamės į izoliaciją“. (5)

„Norvegijoje man nepaprastai patiko, nu bet visai kitaip, visai kita sistema yra. <...> mes dar tokios technikos tuo laiku nematėm būtinės, kaip jie naudojosi, ką jie turėjo, kompiuterius kameroje ir, klausyk, gali drožinėti baldus iš raudonmedžio ir visi kiti, mes šoke buvom, bet jisai, ta prasme ir ta visa sistema, sakykim, jeigu tu, labai daug tokių socialinių dalykų – laiškų rašymas, susitikimai, vat jeigu tu iš tikrųjų rodai savo elgesį, nedemonstruoji formaliai, o iš tikrųjų mato

darbuotojai, kad yra taip, tai beveik kas savaitgalį atvažiuos žmona, atvažiuos vaikai, atskiri apartamentai, tu būni, tu, reiškia, tu kaip ir nesi eliminuotas iš gyvenimo.“ (6)

» Laisvės atėmimo bausmės skyrimo, taikymo praktika

„<...> man vis tik tai nemažai imponuoja JAV būtent skyrimo, taikymo bausmių politika. <...> Netgi yra išspręstas, man patinka, kad pas juos yra įtvirtinta tokia norma, kada negalimas lygtinis paleidimas pirma laiko iš viso. <...> Dabar, kad nebūtų farsas, kada teismas nuteisia 15 metų, o po 6 metų arba po 5 metų jis jau vaikšto laisvėje, tai kam tada skirt tiek, jeigu jis jų neatbus. <...> yra kategorija asmenų, kuriems negali būt taikomas kategoriškai toks paleidimas pirma laiko. Na ten daug yra visokiausių seansų, čia negalima vienos šalies kaip konkretaus modelio paimti, nes ten irgi gana daug valstijų yra ir ten daug savų subtilumų, bet kai kurie vat tokie principai, man sakysim, imponuoja būtent JAV.“ (4)

» Sistema, orientuota į pagalbą žmogui

„<...> Kanados sistema ta probacijos sistemą išsižiūrėjom, kaip ten išsigvildenom, išpasakojo gyvai žmonės. <...> visa sistema orientuota į pagalbą žmogui, žmogus kaip vertybė, ne kaip kažkas. Tai nėra kažkokia šiukšlė netikusi sėdėti su manim prie vieno stalo, bet aš sakau, kad tai yra šiek tiek paklydęs žmogus, ta prasme, jis niekuom nesiskiria, nu gal jis ten viena kita klase mažiau baigęs, bet iš tikrųjų tai yra žmogus.“ (6)

Apibendrinant kokybinio tyrimo rezultatus darytina išvada, jog tyrime dalyvavę ekspertai laisvės atėmimo bausmę Lietuvoje vertina kaip reikalingą. Ekspertai pažymi, kad tam tikros dalies asmenų izoliacija yra būtina siekiant apsaugoti visuomenę ir vykdyti teisingumą, tačiau nors ir pastebima laisvės atėmimo bausme nuteisiamų asmenų skaičiaus mažėjimo tendencija, ši bausmė Lietuvoje taikoma per dažnai. Laisvės atėmimo bausmės taikymas turėtų būti kraštutinė valstybės prievartos priemonė, kai prieš tai kitomis įstatymuose numatytais alternatyviomis bausmėmis nebuvo pasiekta bausmei keliamo tikslo. Ekspertai pažymi, jog Lietuvoje yra numatyta pakankamai alternatyvių laisvės atėmimui bausmių, bet dėl nepakankamai sukurtos jų vykdymo infrastruktūros galimas alternatyvias laisvės atėmimui bausmes skirti problematiška. Ekspertai pastebi, jog visuomenėje vyraujančios neigiamos nuostatos nusikaltėliu, nuteistų asmenų atžvilgiu, valstybės bausmių sistema, numatytos sankcijos, bausmių skyrimo bei sudėjimo taisyklės ir baudimo kultūra – yra priežastys, lemiačios Lietuvoje skiriamos laisvės atėmimo bausmės dažnumą. Dar norvegų kriminologas N. Christie yra pasakęs, kad asmenų, atliekančių laisvės atėmimo bausmę, skaičius yra mūsų pačių sprendimų rezultatas. Ekspertai pastebi, jog visuomenėje vyraujantis požiūris, kad įkalintiems asmenims skiriama per daug

dėmesio, pagalbos, finansinių ir kitų išteklių nėra teisingas, nes teisingumo užtikrinimas yra viena iš valstybės funkcijų, dėl to ir šiai funkcijai, kaip ir kitoms valstybės funkcijoms, turi būti skiriama pakankamai lėšų. Bet vertindami laisvės atėmimo bausmę atliekančių asmenų kalnimo sąlygas ekspertai pažymi, kad Lietuvoje jos nėra pakankamos, sąlygų gerinimui daugiau dėmesio buvo skiriama iki tol, kol Lietuva įstojo į Europos Sąjungą, nes buvo jaučiamas tam tikras tarpautinis spaudimas. Vertindami nevyriausybinų organizacijų, kurios rūpinasi atliekančiais ar jau atlikusiais laisvės atėmimo bausmę asmenimis, pažymi, jog tokios organizacijos Lietuvoje reikalingos, bet kol kas jų yra per mažai, kad galėtų suteikti pakankamą pagalbą šiai asmenų kategorijai, taip pat trūksta glaudesnio šių ir valstybinių institucijų bendradarbiavimo.

APIBENDRINIMAI IR DARBO IŠVADOS

- » Laisvės atėmimo bausmė yra viena iš griežčiausių valstybės prievartos priemonių, kuri gali būti skirama asmeniui už jo padarytą nusikaltimą. Keičiantis visuomenėms kito ir laisvės atėmimo bausmės vykdymas, tačiau kaip bausmės rūšis laisvės atėmimas yra numatytas visuose šiuolaikinių valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose, tik skirtingose šalyse skiriasi šios bausmės taikymo mastas.
- » Norint įvertinti, kokio tikslo siekiama už padarytą nusikaltimą asmeniui skiriant laisvės atėmimo bausmę svarbu išsiaiškinti, kokia bausmės teorija remiasi šalies baudžiamoji politika. Tai, G. Švedu teigimu, kokia bausmės teorija remiasi šalies baudžiamoji politika, galima išsiaiškinti atlikus šalyje galiojančio baudžiamojo kodekso specialiosios dalies straipsnių sankcijų bei bausmių taikymo teismų praktikoje analizę.
- » Mokslininkai pažymi, jog bausmių taikymo struktūrą, o tai yra ir laisvės atėmimo bausmės struktūrą labiau lemia ne padarytų nusikalstamų veikų skaičius, jų struktūra ar dinamika, o šalies baudžiamosios politikos tendencijos, laisvės atėmimo bausmei įtvirtintos alternatyvos, ekonominės šalies sąlygos bei viešosios nuomonės ir žiniasklaidos daroma įtaka.
- » Lietuvoje nors ir pastebimos teigiamos tendencijos, jog mažiau asmenų nuteisiama laisvės atėmimo bausme, tačiau laisvės atėmimo bausmė dar yra gana dažna. Pagal kalinių skaičių Lietuva lenkia daugelį Vakarų Europos valstybių, kuriose laisvės atėmimo bausme nors ir nuteisiama daugiau asmenų, tačiau skiriami trumpesni šios bausmės terminai. Ilgi laisvės atėmimo bausmės skyrimo Lietuvoje terminai yra viena iš priežasčių, dėl kurios Lietuva pagal kalinių skaičių yra viena pirmaujančių šalių Vakarų Europoje.
- » Lietuvoje yra 15 Kalėjimų departamentui prie Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos pavaldžių įstaigų, kuriose vykdoma laisvės atėmimo bausmė. 2007 m. gruodžio mėnesio duomenimis Lietuvos įkalinimo įstaigose laisvės atėmimo bausmę atliko 6804 asmenys. Tų pačių metų duomenys rodo, jog daugiau nei trečdalis visų kalinčiųjų (35 %) laisvės atėmimo bausme buvo nuteisti nuo 1 iki 3 metų, po beveik 23 % kalinčiųjų asmenų laisvės atėmimo bausme buvo nuteista nuo 3 iki 5 metų ir nuo 5 iki 10 metų laisvės atėmimo bausme. 2007 m. pabaigoje Lietuvoje skiriamos laisvės atėmimo bausmės vidurkis sudarė beveik 64 mėnesius, o realiai atliktos laisvės atėmimo bausmės vidurkis buvo beveik 3 kartus mažesnis, tai yra 23 mėnesiai. Daugiausiai laisvės atėmimo bausmę atliekančių asmenų Lietuvoje yra už tyčinius nužudymus, plėšimus bei vagystes.

- » Nors Lietuvoje pastebimas mažėjantis nuteistų laisvės atėmimų bausmė asmenų skaičius, tačiau atlikta dokumentų analizė rodo, jog bausmių vykdymo sistemos užtikrinimui skiriama vis daugiau finansinių lėšų: bausmių vykdymo sistemoje dirbančio personalo darbo užmokesčiui, įkalinimo įstaigų saugumo užtikrinimui, įvairaus ilgalaikio turto įsigijimui, kitoms bausmių vykdymo sistemos reikmėms.
- » Apibendrinant savarankiškai atlikto kokybinio tyrimo su ekspertais rezultatus, pažymėtina, jog laisvės atėmimo bausmė kaip bausmės rūšis yra reikalinga ir būtina, nes yra dalis asmenų, kuriuos ir dėl jų pačių, ir dėl visuomenės saugumo bei teisingumo principo įgyvendinimo izoliuoti yra būtina. Problematiška yra tai, jog Lietuvoje laisvės atėmimo bausmė skiriama pakankamai dažnai ir šios bausmės trukmė yra ilga. Laisvės atėmimo bausmė turėtų būti taikoma kaip kraštutinė valstybės prievartos priemonė, jeigu prieš tai kitomis įstatymuose numatytomis alternatyviomis bausmėmis nebuvo pasiekta bausmei keliamo tikslo.
- » Lietuvos Respublikos Baudžiamajame kodekse nėra atskirai išskirta, kokių tikslų siekiama asmeniui skiriant laisvės atėmimo bausmę, pateikiami bendri bausmėms keliami tikslai (sulaikyti asmenis nuo nusikalstamų veikų darymo, nubausti nusikaltimą padariusį asmenį, atimti ar apriboti nuteistam asmeniui galimybę daryti naujas nusikalstamas veikas, paveikti bausmę atlikusius asmenis, kad laikytųsi įstatymų ir vėl nenusikalstų, užtikrinti teisingumo principo įgyvendinimą), kurie yra pakankamai skirtingi, todėl juos visus pasiekti dažnai yra pakankamai sudėtinga arba net neįmanoma. Todėl vieningo ekspertų požiūrio apie tai, ar laisvės bausmei keliami tikslai pasiekiami, nėra. Atsižvelgiant į nusikalstamų veikų pakartotinumą lygį, individualiąją ir bendrąją prevenciją, darytina išvada, jog laisvės atėmimo bausmės poveikis turi neigiamą reikšmę. Tyrimo dalyvavusių ekspertų nuomone šiuo metu Lietuvoje skiriant laisvės atėmimo bausmę siekiama nubaudimo, atpildo, bendrosios nusikaltimų prevencijos. Pažymima, jog skiriant laisvės atėmimo bausmę turėtų būti svarbus resocializacijos tikslas, kuris Lietuvoje kol kas įgyvendinamas gana sunkiai.
- » Ekspertai pažymi, jog alternatyvių laisvės atėmimui bausmių Lietuvos Baudžiamajame kodekse yra numatyta pakankamai, tačiau pastebėtina, jog kai kurių alternatyvių bausmių (pvz.: viešieji darbai) vykdymui nėra sukurta tinkama infrastruktūra ir alternatyvių bausmių laisvės atėmimui skyrimas tokiu atveju priklauso nuo galimybių skiriamą alternatyvią bausmę įgyvendinti. Taip pat nėra efektyviai išnaudojamos galimybės šiuo metu Lietuvos Bausmių vykdymo kodekse numatytas taikyti alternatyvios laisvės atėmimo bausmės vykdymo formas.

- » Ekspertų požiūriai kalbant apie valstybės vaidmenį skiriant laisvės atėmimo bausmę išsiskyrė į dvi kategorijas. Vieni ekspertai teigė, jog valstybės vaidmuo yra vykdyti nusikaltimų kontrolę, prevenciją, kurti įstatymus ir siekti užtikrinti teisingumo vykdymą bei visuomenės narių saugumą, remiantis įstatymais formuojama tam tikra teismų praktika ir šalies baudžiamoji politika, tokiu atveju valstybė galios nedemonstruoja, o tik vykdo savo funkcijas. Kiti ekspertai pažymėjo, kad valstybė tam tikrais savo veiksmais kuriant baudžiamąją politiką, taip pat skiriant laisvės atėmimo bausmę, demonstruoja galią. Kaip šio proceso pavyzdį ekspertai pateikia valdžios veiksmus, kai padidėjus nusikalstamumo lygiui per daug nesigilindama, neanalizuodama susidariusios situacijos, pradeda kalbėti apie bausmių griežtinimą.
- » Vertindami laisvės atėmimo bausmę atliekančių asmenų sąlygas Lietuvos įkalinimo įstaigose, tyrime dalyvavę ekspertai pažymi, kad paskirtos bausmės atlikimo sąlygos šiose įstaigose nėra pakankamos. Pažymėtina tai, jog sąlygų Lietuvos įkalinimo įstaigose gerinimui daugiau dėmesio buvo skiriama iki tol, kol Lietuva įstojo į Europos Sąjungą, kol buvo tam tikras tarptautinis spaudimas. Kaip viena didžiausių problemų yra įvardijamas privatumo neturėjimas, nėra kamerinės sistemos, o tai gali būti viena iš priežasčių, dėl kurių kyla problemos – kyla konfliktai, vyksta lytiniai nusikaltimai, formuojasi neigiamos kultūros.
- » Lietuvoje veikiančias nevyriausybinės organizacijos, kurios rūpinasi kalinčiais ar jau atlikusiais laisvės atėmimo bausmę asmenimis, ekspertai vertina pozityviai, pažymi jų teikiamą naudą ir reikalingumą. Pažymėtina tai, jog tokių nevyriausybinių organizacijų Lietuvoje yra per mažai, dėl to pagalbą suteikti jos gali tik nedidelei daliai asmenų. Problematiška yra tai, jog šios organizacijos Lietuvoje nėra laikomos lygiaverčiais partneriais su kitomis institucijomis ir trūksta glaudesnio jų bendradarbiavimo su valstybinėmis institucijomis.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Christie N. Nusikaltimų kontrolė kaip pramonė // Eugrimas, 1999
2. Dünkel F. Empirische Forschung im Strafvollzug. Bestandsaufnahme und Perspektiven // Forum Vlg Godesberg, 1996
3. Foucault M. Disciplinuoti ir bausti: kalėjimo gimimas // Baltos lankos, 1998
4. Gavėnaitė A. Kritinė kriminologija kontinentinėje Europoje: ištakos ir pagrindinės idėjos // Teisės problemos, 2007, Nr. 3 (57), p. 43-61
5. Gavėnaitė A. Bausmės samprata ir funkcijos pozityvistinėje ir kritinėje kriminologijos tradicijose (Daktaro disertacija) // 2008
6. Kalėjimų departamento ir jam pavaldžių įstaigų bei valstybės įmonių 2007 metų veiklos pagrindiniai duomenys
7. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos nuostatai
8. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos statusas
9. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos 2007 – 2009 metų strateginis planas
10. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos 2008 – 2010 metų strateginis veiklos planas
11. Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas // Teisinės informacijos centras, 2006
12. Lietuvos Respublikos Bausmių vykdymo kodeksas // Teisinės informacijos centras, 2006
13. Nacionalinė narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos programa (1993 – 2003 m.)
14. Nacionalinė narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos programa (2004 – 2008m.)
15. Nacionalinė nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa (2003 – 2009 m.)
16. Nacionalinės teismų administracijos ataskaita „Baudžiamųjų bylų nagrinėjimo ataskaita. Bausmių rūšys ir amnestijos taikymas (I instancijos teismuose)“ [žiūrėta 2009 m. gegužės 20 d.] Prieiga per internetą: <http://www.nplc.lt/sena/stat/atas/td/bbn-ba/bbn-ba.htm>
17. Nepilnamečių justicijos 2004 - 2008 metų programa
18. Nuteistų ir grįžusių iš kardomojo kalinimo vietų, pataisos darbų ir socialinės bei psichologinės reabilitacijos įstaigų asmenų socialinės adaptacijos programa (1999 – 2007 m.)
19. Nutarimas dėl įkalinimo įstaigų renovavimo ir įkalinimo sąlygų humanizavimo 2004 – 2009 metų programos patvirtinimo
20. Nutarimas dėl Kalėjimų departamentui prie Teisingumo ministerijos pavaldžių įstaigų plėtros strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2008 – 2033 metų plano patvirtinimo

21. Ortmann R. Resozialisierung im Strafvollzug. Theoretischer Bezugsrahmen und empirische Ergebnisse einer Längsschnittstudie zu den Wirkungen von Strafvollzugsmaßnahmen // Max-Planck-Institut, 1987
22. Sakalauskas G. Socialinės ir ekonominės naujų laisvės atėmimo bausmės atlikimo formų taikymo prielaidos Lietuvoje // Teisės problemos, 2006, Nr. 4
23. Sakalauskas G. Įkalinimas Lietuvoje: praktika ir prasmė // Sociologija. Mintis ir veiksmas, 2007, Nr. 2 (20)
24. Švedas G. Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje // Teisinės informacijos centras, 2006
25. Švedas G. Laisvės atėmimo bausmės skyrimas Lietuvoje: teorinės ir praktinės problemos // Teisės problemos, 1994, Nr. 4
26. Švedas G. Laisvės atėmimo bausmė: baudžiamosios politikos baudžiamieji teisiniai ir vykdymo aspektai // Vilnius, 2003
27. Švedas G. Laisvės atėmimo bausmės teisiniai aspektai // Teisės apžvalga, 1991, Nr. 4
28. Tarnybos Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos statusas
29. Valstybinio audito ataskaita apie Kalėjimų departamento veiklą. 2006 m. lapkričio 13 d. Nr. 2040-10P-25 [žiūrėta 2009 m. gegužės 10 d.] Prieiga per internetą: www.vkontrole.lt/auditas_ataskaita.php?1495
30. Automatizuota statistinė informacinė sistema (ASIS) [žiūrėta 2009 m. sausio 19 d.] Prieiga per internetą: <http://www.nplc.lt:8000/asis/>
31. Иншаков С.М. Зарубежная криминология // Москва, 1997

PRIEDAI

Priedas Nr. 1

Interviu gairės

1. Laisvės atėmimo bausmė:

- 1.1 Ar skiriant laisvės atėmimo bausmę nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui yra pasiekiami/nepasiekiami bausmės tikslai? Pasakykite, prašau, kodėl taip manote?
- 1.2 Kokių tikslų šiandien Lietuvoje siekiama skiriant laisvės atėmimo bausmę nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui (atpildo, izoliuoti nusikalstamą veiką padariusį asmenį nuo visuomenės, resocializacijos ar kitų)? O kokių tikslų, Jūsų manymu, turėtų būti siekiama? Kodėl?
- 1.3 Pasakykite, prašau, koks yra Jūsų požiūris į laisvės atėmimo bausmę ir jos taikymą Lietuvoje? (Ji reikalinga/nereikalinga?) Kodėl?
- 1.4 Jeigu laisvės atėmimo bausmė reikalinga, už kokias nusikalstamas veikas, Jūsų manymu, ji turėtų būti skiriama?
- 1.5 Jeigu laisvės atėmimo bausmė nereikalinga, tuomet kokiomis kitomis bausmėmis reikėtų pakeisti laisvės atėmimo bausmę? Kodėl taip manote?

2. Laisvės atėmimo bausmės taikymas (skyrimas, vykdymas) Lietuvoje:

- 2.1 Kaip vertinama laisvės atėmimo bausmė (jos taikymas) Lietuvos baudžiamosios justicijos kontekste? Kodėl?
- 2.2 N. Christie yra pasakęs, jog „nusikaltimų kontrolė gali tapti arena valdžiai demonstruoti savo galią“. Pasakykite, prašau, koks, Jūsų manymu, yra valstybės vaidmuo skiriant laisvės atėmimo bausmę Lietuvoje?
- 2.3 Pirmiausiai valstybė nusikaltusį asmenį „uždaro, atskiria“, o po to siekia jį resocializuoti? Ką apie tai manote ir kodėl? (Valstybės vardu nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui paskiriama laisvės atėmimo bausmė, ji vykdoma valstybinėse institucijose, po laisvės atėmimo bausmės atlikimo valstybė siekia bausmę atlikusius asmenis resocializuoti)
- 2.4 Kokia yra Lietuvoje taikomos laisvės atėmimo bausmės kaina valstybei, mokesčių mokėtojams? (Valstybė ir mokesčių mokėtojai „išlaiko“ kalinčiuosius; atliekant laisvės atėmimo bausmę kalintieji praranda socialinius įgūdžius, socialinius ryšius; tuomet jiems išėjus į laisvę reikalingos resocializacijos programos, finansinė ir kitokia pagalba, kad šie asmenys galėtų grįžti į visuomenę, turėtų sąlygas normaliai gyventi, dirbti, atstatyti prarastus socialinius ryšius ir pan.) Kokia Jūsų nuomonė apie tai ir kodėl?
- 2.5 Laisvės atėmimo bausmė Lietuvoje yra viena iš dažniausiai skiriamų bausmių. Paaiškinkite, prašau, nuo ko priklauso, kas lemia dažnesnį ar retesnį laisvės atėmimo bausmės skyrimą (dar iš sovietinių laikų paveldėta baudimo kultūra, griežtos baudžiamosios teisės normos ar kt.)?

- 2.6 Kaip manote, ar galėtų, ar negalėtų būti skiriamos alternatyvios laisvės atėmimui bausmės Lietuvoje? Kodėl? Jeigu taip, galbūt galėtumėte įvardinti, kokios alternatyvios laisvės atėmimui bausmės galėtų būti skiriamos Lietuvoje? Kodėl taip manote? Jeigu ne – kodėl? (*jeigu apie tai neatsakys 1.5 klausime*)
- 2.7 Kaip vertinate dabartines laisvės atėmimo bausmę atliekančių asmenų kalinimo sąlygas (įvairiose rekomendacijose teigiama, jog kalintiems asmenims turi būti užtikrinamos žmogaus orumo nežeminančios sąlygos, tam tikras privatumo suteikimas ir pan.) Lietuvos įkalinimo įstaigose (jos pakankamos, nepakankamos). Kodėl?
- 2.8 Kokie veiksniai (visuomenės požiūris, tam tikrų atskirų grupių veiksniai, požiūriai ir kt.) lemia laisvės atėmimo įstaigose galiosiančių taisyklių kūrimą, jų taikymą (pavyzdžiui įkalinimo įstaigose taikomų paskatinimų/baudimų sistemą, kas nulemia dažnesnį ar retesnį jų taikymą)?
- 2.9 Koks, Jūsų manymu, Lietuvoje veikiančių nevyriausybinių organizacijų, besirūpinančių kalintais ar jau atlikusiais laisvės atėmimo bausmę asmenimis, vaidmuo? (Ar tokios organizacijos reikalingos? Ar jos veikia efektyviai? Jos gerai dirba ir vykdo savo funkcijas ar yra tik „dėl formalumo“?) Kodėl?
- 2.10 Kokios užsienio šalys Lietuvai galėtų būti gerosios praktikos pavyzdžiu taikant (skiriant, vykdant) laisvės atėmimo bausmę? Kodėl?

Priedas Nr. 2

Interviu išrašai

1 interviu [Mykolo Romerio universitetas, Psichologijos katedros docentė]

1. Laisvės atėmimo bausmė:

1.1 Ar skiriant laisvės atėmimo bausmę nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui yra pasiekiami/nepasiekiami bausmės tikslai? Pasakykite, prašau, kodėl taip manote?

Manau, kad visi tikslai nepasiekiami. Kai kurie iš jų pasiekiami. Na, jeigu žiūrėti, kaip surašyta BK straipsnyje, kokių tikslų siekiama, tai ten nerašo, kad „atpildo“, rašoma „bausti“, rehabilitacija netgi neminima. Dabar tiesiog neprisimenu pažodžiui, kokios funkcijos, kokie tikslai. Kodėl nepasiekiami iki galo tikslai? Jeigu galvoti nuosekliai, taip, tarkim bausti. Bausmė tai reiškia yra nori nenori skausmo sukėlimas. Ir iš tikrųjų yra nusikaltimai, aš manau, už kuriuos iš tiesų reikia bausti ypač griežtai, ir manau, kad laisvės atėmimas ir yra tas griežščiausias variantas tų bausmių ir nei to išvengt gali jokioj visuomenėj, nei juolab Lietuvoj. Iš karto atsakau ir į kitus klausimus. Aš tai manau, kad visada buvo, yra ir bus dalis nusikaltėlių, kurių iš tiesų „taisyti“, jeigu taip vartoti šitą terminą, yra sunku arba net neįmanoma. Juos reikia tikrai izoliuoti, galbūt gydyti tuo metu, galbūt iš tiesų kompensuoti kažką, koreguoti, bet manau, kad palikti šitaip juos bendruomenėje tiesiog yra per daug pavojinga, rizikinga. Tai vat. Bet visada ta izoliacija yra tik laikinas dalykas, taip kad labai svarbu, kas vyksta tuo metu iš tikrųjų, ar tai yra teigiamos kokios tai pasekmės ar neigiamos pasekmės. Ir čia vienareikšmiškai paprastai nepasakysi šito, bet vis dėlto pati ta baudžiamoji politika ir tai, kas realiai daroma praktiškai, labai svarbu, į ką orientuota, į kokią prioritetą tarsi iš tų visų tikslų. Kas kodekse parašyta, tai yra na taip, visi tie aspektai, suprantat, bet iš tikrųjų aš įsivaizuodju, kad Lietuvos baudžiamojaj politikoj yra tas poslinkis, koksai yra bent jau deklaracijų lygmeny - tai būtent rehabilitacija, reabilitacinė funkcija.. Rehabilitacija, apjungianti pataisymą, koregavimą, modeliavimą, reabilitavimą, resocializavimą ir resocializacijos dalykus. Nors vėl gi, tyrimai yra visokie, kai kurie rodo, kad tarkim jeigu žmogus turi psichopatijos ryškių bruožų ir jis dalyvauja tose programose korekcinėse, vadinasi su juo dirbama, tai, jis įgyja naujų kompetencijų, naujų įgūdžių, kuriuos paskui puikiai panaudoja darydamas, kartodamas nusikaltimus ir recidyvizmo nesumažėja, tiesiog yra empiriniai tyrimai, duomenys tokie. Ir aišku, yra ir kitokie rezultatai, taip kad viskas pakankamai sudėtinga. Pasakyti „kodėl“ iš tiesų yra sudėtinga, nes viskas yra sistema, nėra vienos priežasties „kodėl“ apie bet kokią dalyką galvojant, todėl kad pavyzdžiui bausti – tai sunku pamatuoti, ekvivalentą atrasti tarsi, juk taip? Kiek tai teisybė. Ir jeigu žmogus nubaustas suvokia tai kaip skriaudą, kad ta bausmė per didelė arba netinkamu būdu netgi jam suteikta, tarkim pažeidžiant kažkokias procedūras ar panašiai, tai skriaudos jausmas niekad neskatina, nemažina to kriminalinio aktyvumo ir rizikos, kad kartos nusikaltimus.

1.2 Kokių tikslų šiandien Lietuvoje siekiama skiriant laisvės atėmimo bausmę nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui (atpildo, izoliuoti nusikalstamą veiką padariusį asmenį nuo visuomenės, resocializacijos ar kitų)? O kokių tikslų, Jūsų manymu, turėtų būti siekiama? Kodėl?

Realiai dedama tikrai daug pastangų pastaruoju metu, vat po 2003 m. reformų. Ir tarnybos, ir programos, ir atviresnės tos pataisos įstaigos. Ko iš tikrųjų realiai siekiama? Aš manau, kad nori nenori, siekiama vistiek ir pagal europines direktyvas ir pagal pokyčius ten toj visoj politikoj baudimo ir filosofijoj, vistiek tie dalykai nori nenori keičia požiūrį ir pačių darbuotojų, ir administracijos pataisos įstaigų ir niekur nedingsi. Kokį beturėtum багаžą iš senų laikų, vistiek ateina nauji žmonės, nauji darbuotojai, čia kaip žinote programos yra tos penitencinės veiklos specialistus rengiančios, tai veidai yra vistiek daug šviesesni ir supratimas yra tikrai pasikeitęs apie tai, bet kadangi yra daug problemų, prieštaravimas esminis pačioj vistiek laisvės atėmimo bausmėj. Žmogus išėjęs turi resocializuotis, kaip jūs ir sakote, o praktiškai ten vis dar labiau formuojamos nuostatos ir ipročiai būti išlaikytiniu, neprisiimti atsakomybės, vengti to viso socialinio ir pilietinio aktyvumo. Tikrai tai ta prasmė sunkiai tie dalykai realizuojami. Tai vienas dalykas. Dėl bausmės. Prieštaravimai pačioj laisvės atėmimo bausmėj nori nenori jie yra, o kitas dalykas dėl ko vat kliūtis yra siekti tos rehabilitacijos ar rengti resocializaciją iš tikrųjų, tai vistiek lėšų trūkumas, specialistų trūkumas. Sistema, man regis, serga šiaip jau pasakysiu iš tikrųjų, kaip aš suprantu ir matau. Ir čia tarsi toks kaip ir užburtas ratas yra, kad kuo didesnis nusikalstamumo lygis, kuo daugiau tarsi nusikaltėlių, tuo daugiau jų uždaroma, tuo labiau apsunkinamos galimybės, reiškia, mažinti jų skaičių išėjus ir taip vat na tarsi kalėjimai yra savotiška pramonė tokia vistiek nori nenori. Bet tai nereiškia, kad kas nors planuoja ar

prognozuoja, tai yra reiškinys, kuris vystosi kaip sistema, kur viskas su viskuo susiję ir nėra taip paprasta atskirti. Aš vėl nukrypau, dėl ko neįgyvendinama praktiškai tarkim tie tikslai... Tai, kaip sakiau, lėšos, visa ta organizacinė struktūra, vadybos, sakyčiau, akivaizdžios klaidos, na ir aišku nuostatos dar pareigūnų ir administracijos labiau orientuotos į baudimą. Pavyzdžiui kur kas mažiau, kiek teko matyti Amerikoj ar net ir Italijoj, daug labiau būtent į baudimą orientuota šita bausmė.

1.3 Pasakykite, prašau, koks yra Jūsų požiūris į laisvės atėmimo bausmę ir jos taikymą Lietuvoje? (Ji reikalinga/nereikalinga?) Kodėl?

Mano galva, ji neišvengiama, ji reikalinga, bet ne tokiu mastu. Terminai iš tikrųjų yra per ilgi ir tai, kas vyksta viduj, nėra profesionaliai sutvarkyta reabilitacijos ar pataisos siekiant kažkokių tai tikslų, už tai, kad kaip sakiau, programų dedaug, jos nedifirencijuojamos, daug kas daroma proforma, formaliai, motyvacija specifinė yra nuteistųjų, jie irgi, kai juos atriboju, jie ir atsiriboja ir sako, pavyzdžiui kai nueini, „palauk, išeisiu į laisvę, atsidarys vartai, tada aiškink man, ką aš ten turiu daryti ar nedaryti ir taip toliau“. Vadinasi, savotiškai galima sakyti, kad išorinė tik tai yra motyvacija dėl priešlaikinio paleidimo iš pataisos įstaigos ir panašiai, dėl to jie eina į tas programas ir panašiai. Ir, kaip žinote, jei nėra vidinės motyvacijos, tai tas pokytis sunkiai pasiekiamas bet koks. Tokia vat specifika, ap sunkintos sąlygos darbui ir psichologiniam, ir socialiniam. Atsižvelgiant į tai žinoma, kad alternatyvios bausmės laisvės atėmimui, tai, kas užsienyje vadinama probacija, yra gerai ir nors koncepcijos nėra, tai ta probacija ir vykdoma pataisos inspekcijos. Vykdoma tik tai vėl gi, kaip ir pataisos įstaigoje panašiai daug dalykų yra proforma ir tie formalūs teismo nurodymai, tarkim apribojimai, jie kontroliuojami, bet pačios funkcijos turėtų būti ne tik kontrolė, o taip pat ir parama, įskaitant ir psichologinę, ir socialinę, ir praktinę, ir mokymas. Ir viskas turi būti iš tikrųjų orientuota į diferencijuotus nuteistųjų poreikius ir jų tinkamumą toms paslaugoms, kurias galima pasiūlyti. Pagrindinė problema šiaip čia iš psichologo pozicijos žiūrint, tai ką vat aš matau, ir pataisos įstaigose, ir pataisos inspekcijose nėra suderinti vat tie dalykai, net ir su esamom sąlygom ir ištekliais: reiškia, nuteistųjų poreikiai, kriminogeniniai ypač, kuriuos patenkinus sumažėtų motyvacija nusikalst, tai reiškia jie turi būti diferencijuojami ir įvertinami teisingai pradedant psichikos sutrikimais, asmenybės įvairiais sutrikimais, sveikatos dalykais, išsilavinimo dalykais ir taip toliau. Ir nesuderinti su tom paslaugom, kurios yra siūlomos. Ne visiems viskas tinka. Mano pagrindinis dalykas būtų, gal čia per bendrai skamba, toks ir šitai nėra padaryta iš dalies gal dėl neseniai įvykusių pokyčių, pokyčiai esminiai daromi, nėra instrumentų, jie brangiai kainuoja, specialistai iš tikrųjų ignoruojami, pavyzdžiui pataisos įstaigose nedirba, nevisur dirba tikrai profesionalūs, netgi baigę magistrą psichologijos, žinau tokių atvejų, šiaip neturėtų pagal nuostatus, bet iš tikrųjų taip yra, tai negali reikalaut ir kokybės, pajudėjimo kažkokio gal.

1.4 Jeigu laisvės atėmimo bausmė reikalinga, už kokias nusikalstamas veikas, Jūsų manymu, ji turėtų būti skiriama?

Kaip jau ir minėjau, negaliu pasakyti procentais, bet yra žmonių, kurie niekada neturėtų pakliūti, pažeidžiamų, yra žmonių, kuriems negalima. Pati izoliacija netgi jau nekalbant apie subkultūrą, apie visą tą deprivaciją kitokių dalykų, nu tiesiog jiems yra kenksminga, žlugdo juos psichologiškai, psichiškai, morališkai. Ir jie dar labiau identifikuojasi būtent su nusikaltėliais ir aš taip galvoju, kad diferencijuoti, diferencijuoti ir teismų lygmenyje, ir anksčiau. O už kokias nusikalstamas veikas? Nežinau, už sunkias. O vistiek kriminalizacija žmogaus toj aplinkoj vyksta daug lengviau, paaštrėja tie dalykai, kurie būtų galima ir kompensuoti, ir kažkaip koreguot, tai su tuo tikrai išmoksta, galiu sutikt.

1.5 Jeigu laisvės atėmimo bausmė nereikalinga, tuomet kokiomis kitomis bausmėmis reikėtų pakeisti laisvės atėmimo bausmę? Kodėl taip manote?

Aš tą ir sakau, reiškia, alternatyvos, kur galima reikia vengti šito, aišku, bet tam tikrai daliai žmonių, bet kaip juos išryškint, iškelt, žodžiu, ne vien tik į nusikaltimo pobūdį. Žinot, kaip tiksliau dar pasakysiu, čia kito pasėdėjimo gali būti tema, man tai atrodo labai svarbu, aš tiesiog nusikaltimą pradedu suprasti kaip psichologas, aš nesu nei kriminologas, nei teisininkas, bet kaip socialinį reiškinį, ne ta prasme, kad tokia visuomenė, tokie ir nusikaltimai, bet tiesiog įsivaizduojate kaip be sąveikos su kitais negimsta nei idėja nusikalst, nei realizacija to nusikaltimo, vat ypač šiais laikais kai tikrai ten tie pavieniai aišku yra individualistai nusikaltėliai ir žiūrint apie ką mes kalbam, kokius nusikaltimus, bet jeigu apie tą didžiąją masę, susijusią su turiniais nusikaltimais – vagystėm ar plėšimais –, tai iš tikrųjų tai va. Netgi negana bausmės efektyvumui, pataisymui negana to, kad ten vyktų tos psichologinės ar kokios tai mokymo programos, dar yra būtina tikrai dirbti su aplinka, kažkaip įtraukti, užsitikrinti paramą ir kažkokias prosocialias vertybes bent kažkaip pamatyt ir panašiai. Nu supratot, gerai, čia kita tema galbūt. Mane tas dabar labai domina – nusikaltimas kaip socialinis reiškinys, ne ta bendraja prasme.

2. Laisvės atėmimo bausmės taikymas (skyrimas, vykdymas) Lietuvoje:

2.1 Kaip vertinama laisvės atėmimo bausmė (jos taikymas) Lietuvos baudžiamosios justicijos kontekste? Kodėl?

O ką reiškia baudžiamosios justicijos kontekste? Aš nežinau, čia teisininkai galės pasakyti. Spėliot galima daug.

2.2 N. Christie yra pasakęs, jog „nusikaltimų kontrolė gali tapti arena valdžiai demonstruoti savo galią“. Pasakykite, prašau, koks, Jūsų manymu, yra valstybės vaidmuo skiriant laisvės atėmimo bausmę Lietuvoje?

Formaliai tai aišku, koks. Teismai yra valstybė institucija ir praktiškai visi nuosprendžiai yra valstybės ar ne. O šiaip vėl gi tai ką tada ką tapatinti su valstybe. Tai iš tiesų visuomenė, institucijos, ar tai teismas? Kas čia vėl turima galvoj? Todėl kad skirtingi dalykai matyti, jeigu skirtingą tapatybę valstybei suteiksi. Aš irgi nesu tos srities specialistas, ir negaliu teisingai sociologiškai apibrėžti pavyzdžiui, kas yra valstybė, suprantat. Aš manau, kad simboline prasme tai taip ir yra. Taip ir yra čia instrumentas, priemonė įtvirtinti ir pademonstruoti savo iš tikrųjų simboline prasme. Bet kiek gi tai vat kitam lygmeny žiūrint, taip ne simboline prasme. Simboline prasme tai iš tikrųjų valstybė čia yra smurtautoja, jinai įteisintas smurtas kolektyvinis prieš prieš asmenį nusikaltusį, taip? Bet praktiškai aš manau, kad tiesiog egzistuoja tas mechanizmas kaip toks. Iš pradžių taip nebūdavo, galėjo, kaip jūs pati puikiai žinote, pati auka skirti bausmę arba kažkokį ten... Bet kai yra įdiegtas toks mechanizmas teisinis, kaip veikia visa ta sistema, tai vėlgi simboliniame lygmeny sakau taip, o praktiniam tiesiog negaliu čia labai tiksliai ...

2.3 Pirmiausiai valstybė nusikaltusį asmenį „uždaro, atskiria“, o po to siekia jį resocializuoti? Ką apie tai manote ir kodėl? (Valstybės vardu nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui paskiriama laisvės atėmimo bausmė, ji vykdoma valstybinėse institucijose, po laisvės atėmimo bausmės atlikimo valstybė siekia bausmę atlikusius asmenis resocializuoti)

Aš manau, kad šioje bausmėj iš principo yra prieštaravimų. Bet bjauriausia ir yra, kad tie prieštaravimai yra akivaizdūs, užtat tai tikrai turėtų būti kraštutinė priemonė, nes izoliuojant negali paruošti resocializuotis. Bet kaip patys nuteistieji sako, ką rodo patyrimas, kad tam tikrai daliai žmonių vat šita izoliacija, tas atotrūkis, išėmimas iš tos aplinkos socialinės, jis duoda tarsi postūmį, motyvą ir mąstyt, svarstyt, pervertint. Pavyzdžiui net gi vėl yra tyrimas, kur ilgalaikiai tie vadinamieji, ilgais terminais nuteisti žmonės, sustiprėja jiems poreikis kontroliuoti savo gyvenimą. Vat, mintys vis dažniau aplanko būtent apie tai ir tai tarsi yra kažkoks pagrindas bent jau teoriškai iš tiesų nustoti spekuliuoti ta priklausomybe nuo išorinių aplinkybių ir taip toliau, tai taip kad čia iš tikrųjų gali būti ir visai, ir vėlgi, kad iš principo yra prieštaravimas, užtat ji turi būti skiriama kiek galima rečiau, bet va kaip jūs sakote apie žalą, poveikiu ... dėl ko resocializacijai dar užkertami keliai arba kai. Na visų pirma iš tikrųjų tai nori nenori yra subkultūra, tai jūs žinot, nesvarbu ar atitinkmuo kriminalinei ar jinai kalėjimo, specifinė ir nesvarbu, kad jinai silpnėja arba ne tokia galbūt ciniška arba galbūt kaip sovietmečiu arba panašiai, bet jinai egzistuoja. Taip kad žmogui prisitaikyti ten metus, kitus, trečius prie tos aplinkos labai dažnai reiškia išsižadėti savęs arba tų netgi gerų dalykų, kurie iš tikrųjų buvo laisvėj. Tai čia jau elementaru, apie nutrūkusius ryšius vėlgi tyrimai nėra tokie vienareikšmiški beje, čia kaip sakoma, pavyzdžiui iki dviejų metų vat, kaip tik neseniai skaičiau, pakankamai nesena, 2006 m. atliktą platų tyrimą trijų tipų kalėjimuose JAV, ir buvo kaip tik vertinama trukmės įtaka adaptacijai ir tai visai identifikacijai pagal įvairius atskirus veiksnius, tai pavyzdžiui dėl ryšių, iki 2 metų, tie net gavę ilgus terminus žmonės, jie išsaugo tuos ryšius, jie juos brangina, vertina ir saugo. O paskui iš tikrųjų dažnai jie juos praranda – su draugais, artimaisiais, šeimos nariais ir taip toliau, bet nevisi tyrimai netgi šitą patvirtina. Tai jeigu žmogus atėjęs, vėlgi iš konkrečių atvejų prisiminimai čia, iš aplinkos, kurioje jis turėjo tvirtus ryšius, šeimą ir taip toliau, labai dažnai jinai jam ir yra tas inkaras ar kuris išlaiko, kuris stabilizuoja, kuris palaiko ir paskui... tai nereiškia, kad apskritai izoliacija nutraukia ryšius iš tikrųjų 80 proc. kiek ten sako ar susilpnina. Bet vėlgi negalima suabsoliutinti, ką aš noriu pasakyti, negalima vienareikšmiškai, viskas, kas yra susiję su žmogumi, yra pakankamai sudėtinga. Ir pavieniai atvejai tai nėra taip, kad viskas tikrai „už“, arba viskas tikrai „prieš“. Bet dar pakenkia vat būtent, kad nuteistas jis turi dirbti, vat dabar neseniai mes irgi tokią apklausą darėme apie laisvalaikį, jie tiesiog įsižeidė, koks laisvalaikis sako, čia visas laisvalaikis ir nuo jo „stogas važiuoja“, tai aišku vėl gi dėl požiūrio į darbą atskira tema – ne visiems priimtina, yra tų, kurie niekada nedirbo ir nedirbs ir taip toliau ir ne tik ten, bet galbūt ir laisvėje ir panašiai. Bet pats principas, darbas reikalingas ir nebet koks, ne tik laikui užmušti, o kad prasmė būtų, kažkoks tai ryšys su tuo ką jis darys laisvėje. Įsivaizduokite, jeigu yra reabilitacinė programa ne Lietuvoj, bet vėlgi teko kalbėti labai konkrečiai

su žmogum, sako, atrodytu, kad kuo žmogus daugiau dalyvauja tose programose, tuo labiau jis pasirengia resocializacijai, tuo geriau, bet sako jis išmoko profesijos, išėjo ir jis pasmerktas būti bedarbiu būtent su šita profesija. Jam trauma yra didžiausia, jiis negali adaptuotis laisvėje, jis negali grįžti, veltui iššvaistyti pinigai, tai vėlgi va to racionalumo, pamatavimo, individualaus vat tokio požiūrio vat į tai, kas daroma. Tokiu atveju, jeigu būtų tas įgyvendinta, tai manyčiau, būtų rezultatai kitokie.

2.4 Kokia yra Lietuvoje taikomos laisvės atėmimo baudmės kaina valstybei, mokesčių mokėtojams? (Valstybė ir mokesčių mokėtojai „išlaiko“ kalinčiuosius; atliekant laisvės atėmimo baudmę kalintieji praranda socialinius įgūdžius, socialinius ryšius; tuomet jiems išėjus į laisvę reikalingos resocializacijos programos, finansinė ir kitokia pagalba, kad šie asmenys galėtų grįžti į visuomenę, turėtų sąlygas normaliai gyventi, dirbti, atstatyti prarastus socialinius ryšius ir pan.) Kokia Jūsų nuomonė apie tai ir kodėl?

Viskas čia yra teisingai, bet visi šitie nusikaltėliai, sakyčiau, nėra ateiviai iš kosmoso, čia aišku banalūs dalykai ką čia aš kalbu, jūs žinote, kad jie šiaip ar taip yra produktas tos aplinkos ir tos visuomenės ir žmonės ir visuomenė, aš visą laiką taip sakydavau, net pačioj pradžioj, kai nebuvo čia jokių permainių ir taip toliau, kai turėjau mokymus ir taip toliau, kad reiškia valstybė nu ir turi prisiimti bent dalį atsakomybės valstybė ir visuomenė kaip tokia už tai, na o kaip sakant, joks lapas nepagelsta be viso medžio žinios. Taip kad aišku pirmiausiai svarbiausia prevencija, aš manau, antroj vietoj – resocializacija, o baudmė neturi bendro gadinti, paprastai kalbant. Tai kaip sakote kodėl, nu taip, kaida didelė aišku, litais jūs sužinosit kiek, jau gal jums pasakė, vieno nuteistojo ar ten pataiso įstaigos išlaikymas ir taip toliau, taip, bet manyčiau dar vat irgi gal banali mintis, bet investuoti į tas programas, net jeigu jų efektyvumu abejojama, tikrai apsimoka, nes jeigu nuteistasis taip, išėjęs vistiek sugrįš sako, didžioji dalis, taip? Bet jis ilgesnį laiką vietoj tų kritinių 2-3 mėnesių ar pusės metų kaip yra riba, nes per pirmus metus dažniausiai pakartoja nusikaltimą, jeigu jis prabus pusantrų metų, dvejus metus, jau vien nusikaltimo nepadaręs – neapiplėšęs, nepavogęs, nenužudęs ir taip toliau, tai manyčiau, kad jau tai yra pasiekimas, dėl kurio verta investuoti. Jo, kai nuoja daug, ir aš manau, kad nuteistasis turėtų užsidirbti ir geresnes sąlygas kalėjime, ir laisvėje, tarsi pagrindinis dalykas. O tie, kurie netgi turi visokių specialių gebėjimų, nu pavyzdžiui hakerius, turbūt girdėjote tas istorijas. Ir netgi Lietuvoj yra tokių atvejų ir jaunuolis, kuris dabar dingęs iš akiračio, vokiečiai, pavyzdžiui, įdarbino jį pagal jo tuos super gebėjimus banko tarnyboje, ten apsaugos sistemos ir taip toliau, moka jam tiek, kad jam visiškai neapsimoka vogti, įsilaužinėti ir daryti visokias aferas. Žodžiu, įdarbinti visus pajėgumus kiekvieno, čia tai būtų jėga, taigi kitokia pagalba reikalinga.

2.5 Laisvės atėmimo baudmė Lietuvoje yra viena iš dažniausiai skiriamų baudmių. Paaiškinkite, prašau, nuo ko priklauso, kas lemia dažnesnį ar retesnį laisvės atėmimo baudmės skyrimą (dar iš sovietinių laikų paveldėta baudimo kultūra, griežtos baudžiamosios teisės normos ar kt.)?

Žinote, aš čia iš tikrųjų galiu tik savo nuomonę, vėlgi kur teisiniai aspektai vėlgi nesu tikra, nors girdėjau diskusijų ir tarp tų pačių departamento vadovų ir taip toliau. Aš tai manau, kad realius pokyčius lengviau daryti negu keisti protą, mentalitetą ir sampratą tų dalykų, tai aš manau, kad tradicija yra tikrai, aš manau, kad visuomenėj mūsų iš tiesų kažkaip nesveikai daug baimės – ir nusikaltimų, ir žmonės jaučiasi nesaugiai, tie patys politikai, tie patys žmonės iš tos pačios aplinkos, kas ką čia kursto ir skatina sunku pasakyti, bet iš tikrųjų tos neigiamos nuostatos kaip buvo dar kažkada magsitrinį darbą dar VU aš tada dėščiau, rašė apie nuostatas socialines nuteistųjų ir išvis nusikaltėlių atžvilgiu, jos buvo tikrai labai nepalankios, neigiamos, tai lygiai taip pat vat pernai berods darbą gynėsi, tie patys rezultatai, jokių poslinkių nėra, atvirksčiai, baimės dar daugiau. Aišku, tai susiję su tuo, kas darosi apskritai visuomenėje, bet vistiek, nepamatuotai, nepamatuotai, nepagrįstai. Ir tai veikia, aš manau, visų pirma sprendimų priėmimą, tradiciją. Žiniasklaida tai juodą darbą dirba, seniai reikia teisti, aš nežinau, kaip reaguoti ir ką, bet iš tikrųjų tiesiog demoralizuoja, sujaukia, kelia nerimą, kuris paskui atsiliepia. Tai jūs teisingas hipotezes keliat, manau, kad ir paveldėta yra, ir griežta tokia laikysena, griežta politika, nors patys tie, kas kuria tą griežtą politiką, žino tyrimus, kad griežtinimas, ypač kaip galima išvengti, kai yra nesilaikoma ... žodžiu, efektyvumas, aš manau, kad mes irgi turim savo punktus, kadangi dėstau taip vadinamą penitencinę psichologiją, tai mes ir diskutuojam, kokia baudmė yra efektyvi ir kokia neefektyvi.

2.6 Kaip manote, ar galėtų, ar negalėtų būti skiriamos alternatyvios laisvės atėmimui baudmės Lietuvoje? Kodėl? Jeigu taip, galbūt galėtumėte įvardinti, kokios alternatyvios laisvės atėmimui baudmės galėtų būti skiriamos Lietuvoje? Kodėl taip manote? Jeigu ne – kodėl? (jeigu apie tai neatsakys 1.5 klausime)

Aš jau truputėlį sakiau, iš tikrųjų dažniau reikėtų alternatyvių, iš tikrųjų tiems, kurie jauni, tiems, kurių nusikaltimai pirmą kartą, tiems, kurie... aš manyčiau, tai turbūt nerealu, vat tas vat įvertinimas poreikių, kaip aš sakau, dar ikiteisminiam tyrime, kad teismas turėtų informaciją, profesionalią nuomonę, išvadą, neformaliai ten susakytą, bet iš įvairių šaltinių surinktos informacijos pagrindu apie tikimybę, riziką ir kartu to žmogaus poreikius, kokia bausmė jam iš tiesų tinka, nes bausmė, jinai turi iš tikrųjų bausti, ji neturi būti tik tai taip sau patapšnojimas, ar ne? Ji turi būti ne bausmė, o tiktais jos parodymas, nu suprantat apie ką turiu galvoj. Jeigu ten vargetai skirsi piniginę bausmę, tai... arba milijonieriui vienodai nereikšminga ir taip toliau. Taip ir laisvės atėmimas – kartais tai yra tiktai prieglauda, yra dalis, bet tai nedidelė dalis, spekuliuojama tais pavyzdžiais, kad žmogus apsisuko, išėjo, vėl išdaužė langą, nes nori sugrįžt, neturi kur, tai yra yra. Yra tų žmonių, yra sąvartynų žmonių, arba ten. Bet iš tikrųjų čia daug aplinkybių reikėtų įvertinti, turbūt tai nerealu, tikėtis, kad taip gali būti, bet bendradarbiauti ir kviestis specialistus iš tikrųjų ekspertus, kurie galėtų tą informaciją įvertinti tokiu požiūriu, tai reikėtų. Tai tada ir alternatyvių bausmių repertuaras išsiplėstų. Mano manymų, visų pirma, tai tarnystė visuomenei, viešieji darbai kitaip tariant, vėlgi tų galimybių nėra daug, ji neturi žeminti žmogaus, ji neturi atimti iš jo savivarbos kažkokios, neturi sumenkinti jo iš tikrųjų taip dažnai dėl nusikaltimo ir visų tų procedūrų, jau prarastos pusiausvyros, bet vėl, kad tai būtų prasmė, kad tai būtų iš tikrųjų išpirka kažkokia. Dar galvoju, kad kartais, aišku, ir turbūt sunku ir sugalvoti, bet pagrindinis dalykas, ką aš vat daryčiau, tai sunkus darbas ir, dar žinote kas, nežinau, ar čia, malda. Senoviniai senoviniai dalykai pataisai, atgailai, kaltei sukelti. Man, psichologiškai žiūrint, tai vat jeigu būtų galima sumodeliuoti tokią bausmę, nu kuri tiesiog iš tiesų. Ir dar aš galvoju apie tą mediaciją, apie tą išpirką aukai, vat konkrečiai. Pagrindiniai dalykai, o visa kita turbūt irgi galioja, aš nežinau. Piniginės baudos, nors jos efektyviai ir mažiausiai stabdančios, nežinau. Nėra jokio priežastinio ryšio tavo galvoj, nes suprantate kaip, visos reabilitacijos yra niekai, jeigu nieko nevyksta žmogaus viduj, sieloj, nu psichologijoj, nebūtinai ten naudoti tą sielos sąvoką, psichikoj, jo vertybių sistemoj, kurios galbūt nesukūrė ta aplinka, nėra jų, nėra. Nu bet nesakau, kad čia kalėjimas turi padaryti visus šventais ar altruistais ir taip toliau, bet vistiek manyčiau, kad be kaltės, be atgailos iš tikrųjų tegul ten nedidelis krisliukas, ir vistiek žmonės susidūrė su skausmu, su kančia kitų, išskyrus vat nedidelę va tą dalį, kuriai nieks negalioja, psichopatai arba arti, ribinės kokios tai asmenybės sutrikimai, jų niekur nedingsi, jų yra bet ne tiek daug. Bet didžiai daliai.

2.7 Kaip vertinate dabartinės laisvės atėmimo bausmę atliekančių asmenų kalinimo sąlygas (įvairiose rekomendacijose teigiama, jog kalintiems asmenims turi būti užtikrinamos žmogaus orumo nežeminančios sąlygos, tam tikras privatumo suteikimas ir pan.) Lietuvos įkalinimo įstaigose (jos pakankamos, nepakankamos). Kodėl?

Aš vertinu, kad jos visiškai nepakankamos, jos perpildytos. Dėl spūsties daugybė bjaurių dalykų darosi. Ir apie subkultūros pasireiškimą galimybes, ir apie nu visų tų gerų dalykų prieinamumą, paslaugas, programas ir taip toliau. Pagaliau pati spūstis, perpildymas susijęs irgi, statistika rodo, ir su savižudybėm ir savęs žalojimu ypač populiariu, nu žodžiu, prastos sąlygos ir kol kas, pasakysiu tiktai pavyzdį, nes negaliu užmiršti, kaip antrieji pataisos namai dabar vadinami, anksčiau pataisos darbų kolonija Vilniaus miesto Rasų. Įsivaizduokite, prieš kiek čia, gal pora metų, kada čia jie išsikraustė, jie buvo iš tikrųjų senam vienuolyno pastate, ten Rasų gatvėje, ir viskas aišku turbūt buvo – ir supeliję, ir girgždėjo ir taip toliau, bet ten buvo koplyčia, ten buvo dvasia, ten buvo erdvė, ten buvo erdvūs kiemai, ten nuteistieji sportuodavo ir vaikšto. Turbūt kontrolės prasme gal ten buvo sudėtingiau ar ką, ir štai jie džiugiai persikėlė į buvusį profilatoriumą, kur priverstinai alkoholikus ten gydė, buvo greta naujas atremontuotas pastatas. Kaiėjau ten, man administracijos žmonės sakė, nu pamatysit, čia sanatorija, pas juos ateina svečiai ten iš internato, vaikai iš internato ir sako, o nepalyginsi kaip čia gerai, atseit jie po du gali gyventi, kriauklė kiekvienam individualiai yra, ir aš nuėjau ir pasibaisėjau, tiesiog pasibaisėjau, kad būtent tas bendrabučio tvaikas, siauri koridoriai, ir jie visi ratais galvas nunėrę, išblyškusiais veidais, taip be uniformos kaip žinia, bet tai buvo tiesiog, tiesiog tokia nyki atmosfera, tokia slogi ir tose pačiose išsvajotose kameroje ir vėlgi ar tai čia yra žmogaus orumo nežeminantis dalykas, jeigu du kaliniai trys keturi televizoriai. Kokia prasmė, suprantat? Žodžiu suprantat, kažkoks tai absurdiškas, vėlgi nekontroliuojamas nu tiesiog. Aš įsivaizduoju, kad ekologiška aplinka, jinai skatina truputėlį ir ekologiškiau elgtis nu taip netiksliai terminus naudojan, pavyzdžiui kalinių globos draugija turi, buvotė ten? Ten labai daug dėmesio skiria ekologijai, kaip aš sakau, nu gal perkeltine prasme, nu tokiai dvasinei, ten yra gėlės, ten yra visą laiką šluojama, valoma, patys nuteistieji, kurie ten į tą dienos centrą ateina, tvarkosi, ten yra tiesiog ne tai kad grožis, mados demonstruojamos, bet tai, kad viskas yra padaryta būtent taip, kad tu ateini ir tu chu ... tu negali nusispjauti ten kur nors į kampą, tu negali nusivalyti kojų eidamas ir jie tai supranta ir kai matai, kaip jie pradeda reiškia tarkim virtuvėje, ar ne, iš pradžių tik ką išėję, kadangi jie naudoja tik vieną šaukštą, jie ten srebria, reiškia, visa kita, o po kiek laiko tie patys žmonės, jie jau nori, jie išsitiesia servėteles, pasiima peilį, šakutę,

nu tai yra puiku, tai galima sakyti, kad čia yra ne svarbiausi dalykai, aš nemanau, kad ten dėl to dvasiniai pokyčiai vyksta dėl to vien, bet tai yra terpė, kur padeda tiems dalykams, kurių reikia žmogaus, ne žvėries veidu išeiti ir nesužvėrėjus, tai vat šito nėra niekur, niekur. Man nepatinka. Nors, žodžiu, tiesą sakant, gal jau seniai buvau, gal ten kas nors yra ir kitaip. Bet ir Lukiškės, ir pareigūnų, ir Rasos, net ir Panevėžio, suprantat, labai daug kur parodoma, suprantat, kosmetinio tokio grožio, remonto, bet jeigu ten, kur jie gyvena. Taip kad manau, kad iš tikrųjų reikia orumo nežeminančių sąlygų ir tam tikro privatumo. Taip kad autonomijos, nes labiausiai morališkai žlugdo, pyktį, agresiją, skriaudą vat būtent šitas privatumo neturėjimas, nu bent kiek bet kokiam žmogui, vienam kitam, kuris galbūt niekad neturėjęs. Tai aš buvau Norvegijoje kalėjime, kur iš viso yra 25 nuteistieji, elektronika, ten apskritai nerealios sąlygos, nėra vielų ir tvorų, elektroninė sauga visur, moderniausias kalėjimas, tai žinot, nėra ko ir norėti, be to bet tik negalima galvoti, jei sukursi geras sąlygas čia arba vat eiliniai, mano draugė viena pasakojo, kuri net nesupranta to viso humanizmo ar liberalizmo, tai jeigu sukursi tokias sąlygas, kaip sako, tipo sanatorija, taip, ko jam išeiti, kuris neturi. Negali sakyti, kad ... bet aš pati prisimenu, kai reikėdavo gaudyti žmogų, kad jisai sutiktų ateiti į komisiją dėl paleidimo, mes ten bendradarbiauom ir mus kviesdavo, kažkada tokį projektą turėjau, sakė jeigu mane.. aš nenoriu išeiti... bet tokių vienetai. Taip, taip, tai žmogus, kur tikrai išeina į niekur, arba žmogus, kuris yra tiek prisidirbęs, kad jis bijo, nes iš tikrųjų tas iš karto visą tą tinklą traukia, arba žmogus, kuris, vat mano atveju, to žmogaus atveju, jis darė puikų verslą kalėjime, ne iš narkotikų, žinot iš ko? Jis turėjo menininko gyslą, ir jis piešė atvirukus, jam mokėjo, sveikinimus rašydavo, taturuotes darė. Jis sakė, aš pasislėpsiu, kai ateisit ieškot manęs. Tai vat tiek dėl sąlygų.

2.8 Kokie veiksniai (visuomenės požiūris, tam tikrų atskirų grupių veiksniai, požiūriai ir kt.) lemia laisvės atėmimo įstaigose galiosiančių taisyklių kūrimą, jų taikymą (pavyzdžiui įkalinimo įstaigose taikomų paskatinimų/baudimų sistemą, kas nulemia dažnesnį ar retesnį jų taikymą)?

Turit galvoje formalias taisykles, oficialias? Nu tai aš manau, kad vėlgi yra departamentas, yra ten jų specialistai, bet pasakysiu tikrai, ne savo nuomone, bet tų pačių darbuotojų, dirbančių konkrečių darbą ir specialistų nuomone, kad su jais labai menkai tariamasi, konsultuojamasi dėl visokių ir vidinės, ir tavrkos tų visų taisyklių ir nuobaudų ir taip toliau, žodžiu, kad ryšio, tarpinstitucinio bendradarbiavimo trūksta, tai faktas. Tai vat, kažkokios uždarnos grupės labai dažnai, labai dažnai, ir va ta slaptumo skraistė, žinot kaip anksčiau būdavo kalėjimai faktiškai uždari, vienuolį kokį įsileisdavo, psichologą, tai dar čia ne taip seniai, prieš 15 metų tai pamažu visa tai nusiima. Tai lygiai taip pat, aš manau, vadyboj, valdyme šitų dalykų yra didelė problema, kad tarp tų teoretikų ir praktikų atotrūkis yra, tarp užsienio, reiškia, kažkoks modelis paimamas, ir neištyrus, kaip sakant, galimybių, neatlikus tos visos analizės geros, taip, vat taikoma tokiu principu, vat taip vat. Kai lygiai taip pat su programomis, yra didžiuliai pinigai, ar ne, leidžiami, kad adaptuot, kviečiami specialistai, dešimtis ir šimtus tūkstančių kainuojančios programos kažkokios tai, kai tuo tarpu iš tikrųjų yra galimybė, yra potencialas, bet nu nėra užsakymo, nėra, negali gi tu savanorystės principais čia reiškia tokius darbus vykdyti. Va, tai manyčiau, kad tarp akademikų, praktikų, politikų vat tas atotrūkis yra, o kas lemia. Aš nemanau, kartais žinot, visuomenė, jo, pas mus populizmo daug, kartais visuomenės požiūris ima ir padaro kažką tai tokio, įtaką, ypač jeigu jos deklaruojamos ten per pavyzdžiui „Sroves“. Tai čia tie modeliai imami, kažkas nuvažiuoja pasižiūri, gal ir sistemiškiau dabar, yra gi departamentas visas, ten yra specialios tarnybos tam tam tam tam. Tai aš įsivaizduoju, jie na vistiek baigę mokslus, jie mąsto, bet kad tokios labai diskusijos, kur ... Aš manau, kad tuos dalykus turi vertinti specialistai įvairių sričių – turbūt ir kriminologai, turbūt ir psichologai, būtinai netgi sakyčiau ir teisininkai ir kažkokios tai visuomenės. Iš tikrųjų, kad tai ne tik atitiktų, atlieptų ten tuos tikslus, bet kad tie tikslai, juos būtų galima realiai įgyvendinti. Nes pavyzdžiui tikrai, jeigu bausmės skiriamos taip nepamatuotai, formaliai, proforma, kaip ir tie paskatinimai, tai jokio poveikio iš tikrųjų negali ir tikėtis netgi. Bet taip pat aš manau, kad yra bausmės, kurios vėlgi, nežinau, ar jos formalios, bet kad jos nepateisinamos psichologiniu požiūriu, tai iš tikrųjų, manau dar, kad yra tokia nuostata, kad negana formaliai nustatyti tų apribojimų, deprivacijos visos, kentėjimų, kad visa tai yra, kad kalėjimas turi kelt papildomą skausmą, aš manau, kad ta nuostata jinai yra. Užtai praktiškai bausmės taikomos kartais iš tiesų nepelnytai, demonstruojant galią. Bet šiaip neišigilinimas į problemą – tas yra būdinga. Formaliai kalbant viskas yra tvarkoj su ta visa sistema, jeigu ji patvirtinta, tai vistiek statutinė organizacija, jinai negali laisvai rinktis, kad tas pareigūnas galbūt suprastų kaip žmogus, kaip specialistas arba kaip išsilavinęs žmogus žinotų ir kažkokio reagavimo kitokio, labiau tinkamo, bet jis yra įkaitas tų taisyklių ir tvarkos, kartais ta tvarka iš tikrųjų yra gana absurdiška, tiesiog prieštarauja sveikam protui kai kurie dalykai, o kai kuri – žmoniškumui. O kas retesnį/dažnesnį taikymą lemia? Nu vėlgi, tai norma. Išgirsti kažką tai tokio, jau lyg tai nuomone, kad nerealus elgesys nuteistųjų ar kažkokie tai subjektyvūs dalykai. Tai aš manau, kad ir pareigūnai yra žmonės, kaip ir nuteistieji ir savo ribotumo rėmuose, savo proto rėmuose, galima sakyti,

galbūt galėdami, žirkles turėdami, jie gal ir renkasi tendencingai, bet tai įdiegta iš tiesų ta visa atsakomybė, ir baimė, ir jų pačių, ir nuteistieji turi galių, jie nėra tokie bejėgiai, jie patys tas teises vis labiau supranta ir rašo, ir skundžia, ir iš tikrųjų .. šiaip tai sudėtingas čia toks dalykas. Bet kad būna nepakankamai pagrįstu, kad ne tik formalios taisyklės ir reikalavimai lemia bausmes ir paskatinimus tai iš tikrųjų taip. Manau, kad ir korupcijos pakanka iš tikrųjų atvejų, manau, kad pakanka subjektyvumo dėl visokio išskaičiavimo, savanaudiškų tikslų, ir taip pat manau, kad šitie dalykai skiriami siekiant manipuluoti. Žinote, dabar yra vat tas principas: vienas – „skaldyk ir valdyk“, pavyzdžiui yra, per tai galima realizuoti kažką tai, kažką paskatinant, o kažkam už tą patį – ne, ir kitas principas – „ranka ranką plauna“, čia Giliganas savo smurto knygoj labai gražiai aprašo ne Lietuvos pavyzdžius, bet ta prasme „tu man kažką, aš tau – kažką“.

2.9 Koks, Jūsų manymu, Lietuvoje veikiančių nevyriausybinių organizacijų, besirūpinančių kalinčiais ar jau atlikusiais laisvės atėmimo bausmę asmenimis, vaidmuo? (Ar tokios organizacijos reikalingos? Ar jos veikia efektyviai? Jos gerai dirba ir vykdo savo funkcijas ar yra tik „dėl formalumo“?) Kodėl?

Aš asmeniškai esu stipriai nusivylusi visuomeninėm organizacijom, ir manau, kad banga buvo su nepriklausomybe, su visų ryšiu suintensyvėjimu, su visuomene ir su užsienio pataisos įstaigom ir darbuotojais, kai buvo ir projektai, ir visuomeninės organizacijos dalyvavo. Daug jų ten visokių pradėjo skambėti, bet iš tikrųjų jos nunyko, išnyko. Pasirodė besirūpinančios verslais ir savo reikalais ir taip toliau. Ir jų galimybės yra iš tikrųjų ribotos, vėl gi nieko negaliu, bet be išteklių tam tikrų, taip kad ir kalinių globos draugija . tai va, ar jos veikia efektyviai? Na stengiasi, vat eisite į tą, ten mano bičiuliai yra, draugai ir aš nenoriu tikrai nieko blogo daryti, sakyti, kalbėti apie juos. Bet tiesiog ištuštėjęs aruodas jų, tiesiog kiek gali padaryti du žmonės? Ir nuoširdžiai. Tai, ką jie daro ir nuoširdu, rimta, aišku, negali būti masinių tokių reikalų ir reiškinių, kas nepatinka vėlgi departamentui, valdžiai. 13 ar 20, ar 5 žmonės, tiesiog tavo dėka laikosi, tai čia yra argumentas atrodytu, aišku, ne pagrindinė priežastis dėl ko veikia neefektyviai ir dėl ko iš vis o šiaip jų statusas būtų tinkamas daugeliui dalykų, bet tai va, reiškia, valdžios, galima sakyti, institucijų nesupratimas, neteisingi kriterijai efektyvumui, tiksliau vertinti tų visuomeninių organizacijų veiklos. Ir ta parama tokia menka, vistiek reikia, ir bendradarbiavimas - tai vienas dalykas. Kitas dalykas – dar visuomenėj nėra pas mus na tokio altruizmo, iš tikrųjų tos nuostatos, tradicijos, labdaros, nors kita vertus jau ten visokie žinote ir koncertai labdaringi, ir užversti socialiniai centrai prieš Kalėdas ten – ir šuniukam, ir žmonėm, ir vaikam, ir kam nori, ir lyg tai visko duodama, bet kaliniai vat yra ta rizikos grupė, kur, ko gero, saikingiau, santūriau žiūrima, jei ne neigiamai, tai bent santūriau, tai čia viskas vat persipina – tie socialiniai dalykai. O šiaip tai jų trūksta, tokių normalių, tarsi apmirusios bent jau šiuo metu, mano galva, tai žinau tik vieną normaliai funkcionuojančią, bet vėlgi turinčią labai ribotas galimybes.

2.10 Kokios užsienio šalys Lietuvai galėtų būti gerosios praktikos pavyzdžiu taikant (skiriant, vykdant) laisvės atėmimo bausmę? Kodėl?

Nežinau, tiesiog nenoriu daryti taip, kaip daro ten tie pareigūnai. Jeigu nuvyko į Daniją ir pamatė ten veikiančią sistemą, modelį, tai tuomet jau atrodytu, kad tos idėjos čia geriausios. Ar ten skandinaviškas modelis ir taip toliau. Vėlgi, ta specifika, kiek jinai, kokia jinai, gali matyti, kad kažkur kažkas tai veikia, bet jeigu nevertini vietinių sąlygų, tai sužlugdai ir tą gerą dalyką, resursų visų pirma, organizacinių, vadybinių dalykų, ten tų visų politinių dalykų, tai va. Taip kad man tiesiog yra sunku pasakyti, aš pati buvau, žinau, Norvegija, Danija, Švedija. Man tie principai atrodo bendri, universalūs, tinkami, geri, bet ar jie atitinka lyg ir ne. Ir tą kriminogeninę situaciją Lietuvos ir jų, ekonomines sąlygas, viskas, taip kad deja, negaliu pasakyti tiksliai, kad vat tokio ir tokio modelio.

1. Laisvės atėmimo bausmė:

1.1 Ar skiriant laisvės atėmimo bausmę nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui yra pasiekiami/nepasiekiami bausmės tikslai? Pasakykite, prašau, kodėl taip manote?

Nu kaip, čia, aišku, galima analizuoti labai skirtingais aspektais, nes jeigu mes žiūrėtume į tikslus, kurie formaliai yra takim baudžiamajame kodekse įtvirtinti ir mėgintume nustatyti ar jie pasiekiami, ar ne, tai kadangi jų yra penki, tai pasakyti pavyzdžiui kad vienas kuris nors yra pasiekiamas ar visi ar kažkaip ten keli, yra labai sudėtinga iš tiesų. Nes iš dalies jie yra labai skirtingi, ta prasme, siekiama ir kad asmuo nenusikalstų, ir kitus įbauginti ir, kad nenusikalstų ir teisingumo prasme, na tai yra. Jau vien pagal tai, kaip tie tikslai, reiškia, suformuluoti, jau vien pagal tai yra sudėtinga. Dar kita dimencija, aišku, yra grynai praktinė, kokią praktinį poveikį laisvės atėmimo bausmė apskritai turi. Tai aš sakyčiau jokie. Ta prasme, kad iš esmės tai, kas realiai vyksta, nei per daug, mano manymu, ne tai kad per daug, bet didžiosios dalies visuomenės tarkim nuo nusikalstamo elgesio tai kažkaip visiškai neatgraso ir visiškai nebaugina, kad pačiam asmeniui, kuris ta bausme yra nuteisiamas, vėl gi jokių kažkokių, na, papildomų gebėjimų ar papildomo suvokimo, kad taip elgtis nedera tai taip pat neduoda, gal net priešingai – labiau atskiria nuo visuomenės. Kad teisingumo tame yra labai mažai, ypatingai kalbant apie aukas, apie žalos atlyginimą, kuris nuteisus asmenį ta bausme faktiškai, jisai, šansai sumažėja iki minimumo, ta prasme pažiūrėjus grynai ir statistika, kad labai maža dalis tų asmenų, kurie yra tenai įkalinti tą žalą atlygina, na tie tikslai, faktiškai jie yra nepasiekiami. Nekalbant jau apie tai, kaip sakiau pradžioje, na net teoriškai ir apskritai būtų sudėtinga nustatinėti, nekalbant apie tai kaip sunku praktiškai.

1.2 Kokių tikslų šiandien Lietuvoje siekiama skiriant laisvės atėmimo bausmę nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui (atpildo, izoliuoti nusikalstamą veiką padariusį asmenį nuo visuomenės, resocializacijos ar kitu)? O kokių tikslų, Jūsų manymu, turėtų būti siekiama? Kodėl?

Nu jo, tai yra tie penki, tai ir pati politika ir patys tyrimai rodo, kad iš esmės pagrindiniai tikslai yra du: tai yra siekiama asmenį nubausti, net gi sakyčiau atkeršyti, ir net gi sakyčiau, kad tas gal šiek tiek iš tų ankstesnių laikų atėjęs dalykas, ar šiaip toks suvokimas yra, kad ne tik kad nubausti, atkeršyti, bet net ir priversti kentėti, kad tai yra kažkoks tai būtinai susijęs dalykas su skausmu ir panašiai, kad tai dalykai kurie šiaip prieštarauja visiem tarptautiniam standartam ir rekomendacijoms ir sveikam protui. Ta prasme, na kad bausmė, jinai neturi versti žmogaus kentėti, tai turi būti aiškus pasakymas, kad negalima, bet tai na ne su kažkokia kančia ar skausmu susiję dalykai. Ir antras dalykas, tai parodyti kitiems, kad taip elgtis negalima. Tai tokie du, ar ne, kurie akivaizdžiai rodo tarkim ir pagal sankcijas, ir pagal teismų praktiką yra du pagrindiniai. O ten siekti, kad asmuo kažkaip, na, integruotųsi geriau ar tas pats teisingumas, jisai lieka visdar nuošaly. Tas pats sulaikymas, ar ne, yra kaip vienas iš tikslų yra sulaikyti asmenį lyg ir tuo atveju, kai jis, tarkim, yra, atlieka bausmę, kad jis nenusikalstų, taip pat yra pasiekiamas minimaliai, nors tokių tyrimų, aišku, nėra, bet tokių labai akivaizdžių tai temai skirtų, bet kaip rodo pavyzdžiui, kiek yra pateikiama prievartos jau pačiose įstaigose, kiek pavyzdžiui yra narkotikų, kiek yra nelegalių daiktų, kur visa tai išsiaiškinus faktiškai tai taip pat būtų laikoma nusikalstamom veikom, tai matytume, kad na tai niekas nesulaiko iš tiesų. Kad net pačioj įstaigoj yra to nusikalstamumo daug.

1.3 Pasakykite, prašau, koks yra Jūsų požiūris į laisvės atėmimo bausmę ir jos taikymą Lietuvoje? (Ji reikalinga/nereikalinga?) Kodėl?

Aš manyčiau, kad jinai yra reikalinga ir faktiškai bet kuriose valstybėse jinai yra taikoma ir kol kas na nėra bausmių, kurios negalėtų visiškai pakeisti tai. Ir akivaizdu, kad dalį žmonių iš tiesų reikia izoliuot tam tikram laikui, bet tas izoliavimas turi būti humaniškas, žmogiškas, kiek įmanoma remtis sąlygom, kurios yra laisvėje. Tas taip sakant, normalizavimo principas, ar ne, kad laisvės atėmimas yra pats savaime laisvės atėmimas, ten be jokių papildomų blogesnių sąlygų, kažkokių tai tualetų kameroose ar kažkokių papildomų ten na dalykų, kurie iš tiesų su laisvės atėmimu nieko bendro neturi, ten su žmogaus kankinimu, kažkokia prievarta ir panašiai. Tik tiek, kad Lietuvoj, sakyčiau, taikomas gana dažnai, čia iš dalies tas neetiškas, kad anksčiau buvo taikoma dar dažniau ir aišku, kai tarkim tie patys asmenys vis pakliūna, nors tokių nėra dauguma į tą sistemą, tai aišku, kad teismas vėl antrą kartą vėl skiria tą pačią bausmę, nes nieko griežtesnio skirt jau nebegali. Tai manyčiau, kad jinai yra reikalinga, tik tiek, kad na, su tinkamomis įgyvendinimo sąlygomis, su ta mintim, kad na, dalis iš tiesų turi būt izoliuoti dėl jų pačių ir dėl visuomenės. Dar vienas svarbus dalykas, aišku, kad ta diferenciacija, kaip izoliuoti Lietuvoj, taip pat nėra pakankama, nes akivaizdžiai yra dalis žmonių, kurie priklausomi nuo narkotikų, nuo alkoholio ir panašiai, kuriuos šiaip

reikėtų izoliuoti, bet juos visų pirma gydyti, o ne kažkur tai laikyti tiesiog uždarius. Tie patys pavyzdžiui ten pedofilijos atvejai, kurie yra aprašomi, iškart ten žiniasklaida, ten iš karto lyg tai viskas aišku, ar ne, kaip taip galima elgtis, smerkia ten, skirti bausmę ir panašiai, bet akivaizdu, kad dalis žmonių pavyzdžiui paprasčiausiai serga ir šiuo atveju tas gydymas būtinas, kuris daugely šalių yra taikomas, ar ne, tai nereiškia, kad žmogus yra pedofilas, kad jis, na, taip sakant elgiasi taip ir iš karto tai yra smerkiama, nesigilinant, kodėl jis taip elgiasi, kad yra dalykai, kurie yra susiję, nu, su tam tikrom ir ligom.

1.4 Jeigu laisvės atėmimo bausmė reikalinga, už kokias nusikalstamas veikas, Jūsų manymu, ji turėtų būti skiriama?

Na aš sakyčiau, aišku, pagal dabartinę baudžiamojo kodekso prasmę yra taip, kad veika yra pagrindas bausmei, nors rašoma, kad „tas, kas padarė“, nors baudžiamas asmuo, bet šiaip yra veika, bet iš esmės pagrindinis principas turėtų būti asmuo. Yra begalės situacijų, kai, na čia truputį aišku jau kiti dalykai, ta prasme kai pavyzdžiui žmogus nužudo kitą žmogų, bet iš esmės pagal visą situaciją, pagal nužudymą ir aplinkybes, pagal asmenybę ir panašiai, panašiai, laisvės atėmimo bausmės, jiniai nėra būtina iš principo, bausmė konkrečiai žiūrint į tą žmogų. Aišku, galbūt yra būtina tos bendrosios prevencijos prasme, nes galima įsivaizduoti, kas bus, ane, jeigu nužudoma labai sudėtingoj situacijoje, pavyzdžiui ten moteris kankinama buvo 10 metų savo vyro, galiausiai neištvėria ir jį nužudo. Akivaizdu šiuo atveju, kad laisvės atėmimas yra daugiau mažiau absurdiškas. Bet tik tiek, kad jeigu tarkim to nebūtų, ane, tai aišku visuomenė iš karto matytų, kad už nužudymą galima ir ne, kaip sakant, ne... Aišku, tai gali skatint tada ir kitokius procesus, ane, kad šiaip jiniai yra reikalinga, tik pavyzdžiui galbūt kita forma, tarkim atvirose kolonijose, bet nebūtinai ten kažkokiose uždaroje įstaigose. Jo, tai aš sakyčiau, aišku, kad priklausom pradžia nuo situacijos, nuo žmogaus, ir aišku, nuo sunkumo, kad tais atvejais, kai yra sunkios nusikalstamos veikos, tarkim nužudymas, tai jos, na, turėtų būt skiriamos. Ir pradžioje žiūrima, ar ne, į patį žmogų, tada galbūt inicijuojamas pats laisvės atėmimas kažkaip tai. Taip, kaip yra Lietuvoj, iš dalies ir tarkim buvusioj Sovietų sąjungoj, faktiškai už daugelį turtinių veikų iš karto buvo skiriamas laisvės atėmimas, aišku, tie dalykai yra nepateisinami iš valstybės pusės, bet Lietuvos situacijoje yra taip, kadangi jie buvo skiriami dažnai, kadangi yra dalis, tarkim, tų pačių vagių, kurie jau buvo įkalinimo įstaigose, ir tai yra žinoma teismui, aišku, kad teismas automatiškai vėl skiria tą pačią bausmę, nes nu toks bendras principas yra toks. Už vagystes, už turtinius faktiškai neturėtų būt skiriama. Ir dar yra kategorija, sakyčiau, prekyba narkotikais, kurie yra šiuo atveju, laisvės atėmimo bausmė taip pat yra neišvengiama, bent jau ypatingai tais atvejais, kai yra stambi prekyba, kai yra stambūs ten kažkokie nusikalstami susivienijimai.

1.5 Jeigu laisvės atėmimo bausmė nereikalinga, tuomet kokiomis kitomis bausmėmis reikėtų pakeisti laisvės atėmimo bausmę? Kodėl taip manote?

Jo, tai Lietuvos kodeksas numato gana platų spektrą tų bausmių, kuris, na sakyčiau, yra visai neblogas bausmių prasme – laisvės apribojimas, kuris yra panašus labai į bausmės vykdymo atidėjimą, ta pati bauda, kuri yra daliai tikrai tinkama, tie patys viešieji darbai, kurie nevykdomi iš dalies, kad nėra infrastruktūros. Ko galbūt trūksta? Tai yra normalios atkuriamojo teisingumo sistemos arba normalios mediacijos sistemos. Ta prasme, tai kad bylos yra nutraukiamos susitaikant atseit, bet iš tiesų nėra tos mediacijos, nėra jokio, taip sakant, proceso. Ir visų pirma, tai, kas yra tarkim Lietuvoj problemiška, tai ko trūksta arba tai, kas pradžioje labai daugeliu atvejų galėtų būti pirma alternatyva, jeigu tai nėra labai sunkios nusikalstamos veikos.

2. Laisvės atėmimo bausmės taikymas (skyrimas, vykdymas) Lietuvoje:

2.1 Kaip vertinama laisvės atėmimo bausmė (jos taikymas) Lietuvos baudžiamosios justicijos kontekste? Kodėl?

Tai, jo tai čia žiūrint, kurį dabar aspektą žiūrint, grynai teoriškai baudžiamajame kodekse jos taikymas yra apribotas ganėtinai palyginus, kokios buvo anksčiau. Pavyzdžiui nuostata, kad pirmą kart padarius, ar ne, kaip taisyklė laisvės atėmimas nėra skiriamas. Tai, kas dar pagal sovietinį kodeksą nebuvo savaime suprantama. Praktika rodo, kad vėlgi laisvės atėmimas yra taikomas rečiau negu tai buvo anksčiau, ane. Apie 10 proc. sudaro, santykinai daug, bet tendencija yra, sakyčiau, palanki. Tik tiek, kad tai be abejo apsunkina, kad ir dalis visuomenės, ir dalis, aišku, teisėjų ir prokurorų vistiek toj bausmėj mato kaip bausmės esmę. Ta prasme, kitos bausmės, taip sakant, nu laikomos, kad tai yra mažiau, nerimta. Nors tarkim tas pats laisvės apribojimas 2 metams ar tas pats, tie patys viešieji darbai, jie gali būt labai labai rimta ir sunki bausmė iš principo.

2.2 N. Christie yra pasakęs, jog „nusikaltimų kontrolė gali tapti arena valdžiai demonstruoti savo galią“. Pasakykite, prašau, koks, Jūsų manymu, yra valstybės vaidmuo skiriant laisvės atėmimo bausmę Lietuvoje?

Didelis. Vaidmuo, aišku, yra didelis. Na, grynai taip teisiškai žiūrint, yra pagrindinis, kadangi valstybė nustato įstatymus ir formuoja, taip sakant, tam tikrą pagrindą. Tai, kad gali tapti arena galiai demonstruoti, aš sakyčiau, tai yra taip. Ir ypatingai tokiose šalyse kaip Lietuva, buvusiose posovietinėse, kur nėra aiškių demokratinių struktūrų arba demokratijos iniciatyvos iš apačios, kur faktiškai, tarkim, didėjant tam pačiam nusikalstamumui aišku, kad valdžia nori kažko imtis, kad parodytų, kad jinai kažką tai daro. Ir tada, aišku, pirmas, kas šauna į galvą, griežtinti bausmes ir tai yra santykinai lengvai Lietuvoj daroma, nes nėra jokios alternatyvos, pasakančios, kad tai nėra išeitis. Tiek tarkim tos pilietinės iniciatyvos prasme, tiek ir mokslo prasme, ir apskritai nekreipiama į tai dėmesio. Tarkim, tu, ką policija pasakė, tuo iškart yra tikima, va gerai ten griežtinkim bausmes, ten darykim konfiskavimus ir panašiai, ir panašiai. Tai tas, be abejo, kad galima, tai yra tarkim ir kitų pavyzdžių, tarkim, tas pats, ta pati homofobija, kur Lietuvoj labai yra akivaizdi. Vėlgi, valdžia supranta, kad reikia su tuo kovot, ir tuomet tokiais atvejais, kai mergina užpuola tarkim juodaodę merginą, iškart jinai patenka 2 ar 3 mėnesiams į tardymo izoliatorių. Yra situacija, kurioj analogiškoj, tarkim, jeigu nebūtų tų rasizmo atspalvių, nieks į tardymo izoliatorių nepatektų. Būtų užstatas, būtų pasižadėjimas neišvykti, bet kadangi norima parodyt, ar ne, kad dabar mes kovosime rimtai su tuo, aišku, kažkas nuo to nukenčia.

2.3 Pirmiausiai valstybė nusikaltusį asmenį „uždaro, atskiria“, o po to siekia jį resocializuoti? Ką apie tai manote ir kodėl? (Valstybės vardu nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui paskiriama laisvės atėmimo bausmė, ji vykdoma valstybinėse institucijose, po laisvės atėmimo bausmės atlikimo valstybė siekia bausmę atlikusius asmenis resocializuoti)

Jo, na tai uždarymas, aišku, jis yra vistiek laisvės atėmimo bausmės esmė. Ir be to uždarymo jinai prarastų savo esmę iš principo, bet tik tiek, aš manau, kad ir uždarius resocializacija yra galima. Tik kad tas uždarymas, kaip pradžioj minėjau, jis gali turėti labai įvairių formų. Ta prasme, tiek atviros kolonijos, kur žmogus grįžta tiktai pernaktoti, tiek kad ir uždaros įstaigos, bet kurios turi labai platų spektrą ryšių su išoriniu pasauliu ir ryšių įstaigos viduj, pradedant pasimatymais, įvairiom programom antiagresijos ir kursais, ir mokymu, ir švietimu, tuo formaliu švietimu ir baigiant tuo, kad kaip yra daugely šalių, kad dalis paprasčiausiai gali dirbti ir laisvėj, kad ir uždaroje įstaigoje, arba gali mokytis laisvėj. Tai šiuo atveju tas uždarymas, jis nebūtinai reiškia, na, kad žmogus yra uždaromas ir laikomas 5 m. be ten jokių, reiškia, absoliučiai ryšių su kitais ir dar kažkokiu tai poveikiu, aišku, kad galutinis tikslas yra resocializacija, ir valstybė ir įstaigos turi tuo rūpintis. Pavyzdžiui, kaip yra daugely šalių, kad prieš paleidimą turi būt lygtinis paleidimas, prieš paleidimą turi būti kažkoks tai išleidimas namo, kad žmogus, na, grįžtų pasižiūrėti to, kaip ten viskas atrodo ir panašiai. Kita vertus, valstybė duoda progą pasitikrint, kaip jis elgsis, nes lygtinio paleidimo atveju tai yra žymiai paprasčiau negu paleidus galutinai ir tada faktiškai niekas jo jau nebežiūri.

2.4 Kokia yra Lietuvoje taikomos laisvės atėmimo bausmės kaina valstybei, mokesčių mokėtojams? (Valstybė ir mokesčių mokėtojai „išlaiko“ kalinčiuosius; atliekant laisvės atėmimo bausmę kalintieji praranda socialinius įgūdžius, socialinius ryšius; tuomet jiems išėjus į laisvę reikalingos resocializacijos programos, finansinė ir kitokia pagalba, kad šie asmenys galėtų grįžti į visuomenę, turėtų sąlygas normaliai gyventi, dirbti, atstatyti prarastus socialinius ryšius ir pan.) Kokia Jūsų nuomonė apie tai ir kodėl?

Jo, čia aišku, geras klausimas. Kaina, jinai yra paskaičiuojama formaliai gana paprastai, maždaug 50 Lt vienam kaliniui per dieną Lietuvoj. 50-60 Lt. Bet tik tiek, kad tai aišku pasako ne viską, juolab žinant, kad 85 proc. tos sumos tai yra darbuotojų darbo užmokestis. Na tai klausimas, jeigu dirba 3000 žmonių toj sistemoj ir gauna atlyginimą ir iš visuomenės, tai ar tai dabar yra kaina, ar tai yra tiesiog darbo vieta sukurta? Jau nekalbant apie tai, kad ta aišku kaina nėra vien tie 50 Lt, bet ir tai, kad pavyzdžiui tas žmogus dažniausiai būdamas įkalinimo įstaigoj nedirba, tai reiškia nemoka mokesčių, praranda kvalifikaciją ir panašiai. Aišku, kad ta kaina, jinai gali stipriai ir išaugti, nekalbant jau dar toliau, tarkim, apie socialinius ryšius, apie ateitį, jo perspektyvas kažkokias ir panašiai. Tai aš sakyčiau, kad ta na kaina, jinai, vienas dalykas labai sunkiai apskaičiuojama, kitas dalykas – neturėtų būti kažkokių tai esminių kriterijų, nes nu yra dalykų, kurie paprasčiausiai kainuoja ir taip yra, ir kitaip negali būti, nes lygiai taip pat kainuoja ir žmonių su negalia išlaikymas, ir vaikų išlaikymas, ir daug kitų dalykų, kurie taip pat turi kainą ir jie nu paprasčiausiai jie turi. Tik tiek, kad tas, na, nuostata visuomenės kartais, kad mes išlaikom tuos, kurie yra tenai, jinai yra nepagrįsta, mano supratimu, nes tai nėra išlaikymas, tai yra, na, tam tikra valstybės funkcija, kurią jinai atlieka ir tokių funkcijų yra begalės, kur valstybė taip pat moka ir tai yra „viena iš“, tai

čia šiuo atveju. Tas pats toks, na, požiūris, kad kažkas čia kažką išlaiko, jis man atrodo yra toks truputį primityvus ir supaprastintas labai.

2.5 Laisvės atėmimo bausmė Lietuvoje yra viena iš dažniausiai skiriamų bausmių. Paaiškinkite, prašau, nuo ko priklauso, kas lemia dažnesnį ar retesnį laisvės atėmimo bausmės skyrimą (dar iš sovietinių laikų paveldėta baudimo kultūra, griežtos baudžiamosios teisės normos ar kt.)?

Jo, tai pernai metais buvo pirmą kartą, t. y. 2007m., bauda, kaip dažniausiai taikoma bausmė. Jo ji, taikoma gana dažnai, bet jeigu dar pridėjus bausmių vykdymo atidėjimą, tai tas aišku taip. Kas lemia? Tai lemia, faktiškai, du dalykai – bausmių sistema ir sankcijos, kurios yra numatytos, ir bausmių sudėjimo ir skyrimo taisyklės, ta prasme, kiek yra teismui paliekama alternatyvų ir galimybių laviruoti. Tarkim, sudedant bausmes už kelias nusikalstamas veikas, tai faktiškai taip. Nu ir, be abejo, kita pusė arba kitas, kaip sakant, aspektas, tai yra visa baudimo kultūra ir baudimo.. apskritai suvokimas, kas yra bausmė ir kas yra įkalinimo bausmė apskritai. Nes didžioji dauguma teisėjų ir prokurorų apskritai net neišsiginėja nei studijų metu, nei praktikos metu, kas apskritai yra, ką reiškia praleisti savaitę, pavyzdžiui, įkalinimo įstaigoj ir su kuo tai yra apskritai susiję. Nu čia apskritai yra toks ir jautrumo, ir žinių klausimas, ar ne, kad savaitė įkalinimo įstaigoj yra labai daugm, o jie skiria, taip sakant, taip metais nu daugiau mažiau iš akies ir net nu negalvojant, ką tai reiškia iš tiesų ir kokios to pasekmės gali būti. Ta formalia prasme yra teisė ir taisyklės, bet aišku, kultūra pati baudimo.

2.6 Kaip manote, ar galėtų, ar negalėtų būti skiriamos alternatyvios laisvės atėmimui bausmės Lietuvoje? Kodėl? Jeigu taip, galbūt galėtumėte įvardinti, kokios alternatyvios laisvės atėmimui bausmės galėtų būti skiriamos Lietuvoje? Kodėl taip manote? Jeigu ne – kodėl? (jeigu apie tai neatsakys 1.5 klausime)

Jo, tai jos iš dalies skiriamos ir tai, kad jos tapo skiriamos, tai yra tam tikras, sakyčiau, stebuklas, nes tai visiškai nebuvo aišku, kaip bus. Nes kuriant naują kodeksą tai buvo, na, daugmaž sukonstruota ta bausmių sistema iš akies, kiek tai, kaip sakant, yra, na, atrodė tuomet reikalinga, nes buvo įvairių nuomonių, kokių bausmių reikia, nuomonių, kad sakė tokių daug nereikia, nes valstybei daug tai kainuos ir nieko neduos. Bet tai, kad jos santykinai dažnai yra taikomos, tai parodo, kad tai, reiškia, įmanoma ir turbūt yra įmanoma taikyti jų dar daugiau, dar dažniau. Na, čia aišku gal problema yra ir pavyzdys – tai viešieji darbai, kurie santykinai buvo taikomi dažnai pradžioj, po to buvo pamatyta, kad nėra kur dirbti jų ir apskritai valstybė nieko nedarė, kad ta struktūra atsirastų, tai po to vis mažėjo ir yra pavyzdys, kaip taikymas grynai priklauso nuo galimybių, bet ne nuo galimybių ją įvykdyti, o nuo galimybių ją įvykdyti. Galima dažnai, bet nėra kur vykdyti iš dalies.

2.7 Kaip vertinate dabartinės laisvės atėmimo bausmę atliekančių asmenų kalinimo sąlygas (įvairiose rekomendacijose teigiama, jog kalintiems asmenims turi būti užtikrinamos žmogaus orumo nežeminančios sąlygos, tam tikras privatumo suteikimas ir pan.) Lietuvos įkalinimo įstaigose (jos pakankamos, nepakankamos). Kodėl?

Jo, tai man, kas labai patiko, pavyzdžiui šiandien girdėjau, kad administracija paskelbė apie žmogaus teises Lietuvoj ir paminėjo dalyką, kuris jau eilę metų nebuvo minimas, - blogas įkalinimo sąlygas. Tas yra labai svarbu, nes mano vertinimu, jos yra blogos. Jos yra blogos lyginant tarkim tiek su normaliais standartais, kurie žmogiško orumą atitiktų, tiek su resocializacijos tikslu siejant, kad nu žmonės paprasčiausiai sugrūdami kažkur ir laikomi, tai, kad jie išėję kažkaip tai elgsis tai visuomenei vėlgi priimtina ir, aišku, nevisuomet pagrįsta tikėtis taip. Ir tai, kad tos sąlygos yra prastos, kažkaip daugiau mažiau buvo pamiršta Lietuvoj įstojus į Europos Sąjungą. Nes iki tol buvo daug kas gerinama, daug kas keičiama, po to įstojus į Europos Sąjungą nebeliko tokio tarptautinio spaudimo jas keisti ir dabar faktiškai visi yra įsitikinę, kad jos yra geros ir taip toliau. Tai kaip pavyzdžiui yra, atsiranda tokios ataskaitos JAV arba tas pats Kankinimo komitetas pernai metų pernai metais labai aiškiai tai pasakė, kad jos yra blogos. Ir jos yra blogos labai daugeliu prasmių, ta prasme, nes yra perpildymai, yra drėgna, yra šalta ar karšta, nėra galimybių, tarkim, eit į dušą ir taip toliau. Nekalbant apie tai, kad tardymo izoliatoriai yra gerokai perpildyti.

2.8 Kokie veiksniai (visuomenės požiūris, tam tikrų atskirų grupių veiksniai, požiūriai ir kt.) lemia laisvės atėmimo įstaigose galiosiančių taisyklių kūrimą, jų taikymą (pavyzdžiui įkalinimo įstaigose taikomų paskatinių/baudimų sistemą, kas nulemia dažnesnį ar retesnį jų taikymą)?

Žinios, sakyčiau, ir tam tikras demokratinis jautrumas tam. Todėl, kad jeigu mes pažiūrėtume, tarkim, tas taisykles, kurios yra dabar įkalinimo įstaigose, ta prasme vidaus tvarkos taisykles, jos faktiškai yra labai

mažai kuo pasikeitusios nuo sovietinių laikų. Ta prasme, ten yra išbraukta, kas yra netinkama, nereikia, ir tas, kas, kaip sakant, yra akivaizdžiai prieštarauja nacionalinės valstybės statusui, bet pati esmė yra ta pati, todėl, kad na per daug nesikeičiant praktikai, arba tiksliau per daug nesigilinant į tai, kaip turėtų būti kitaip, tiesiog perimam tai, lieka viskas taip, kaip buvo, nes tai yra palikti viską yra paprasčiau kaip buvo negu kažką keisti kitaip. Tai aš sakyčiau, priklauso labai daug nuo istorinio konteksto, nuo praeities, ir nuo dabartinio jautrumo ir suvokimo, kad galėtų, turėtų būti kitaip. Nes pavyzdžiui ta pati ministerija, Kalėjimų departamentas iš dalies jas dažnai gina vien todėl, kad jiems taip yra paprasčiau. Arba sako, kad jeigu jos bus pakeistos, bus daug praktinių problemų, nors, taip sakant, tikslas irgi yra suprantamas, kad būtų tvarka ir saugumas ir visa kita, bet, na, žiūrint ta kita žmogiška puse arba žmogaus teisių prasme nevisuomet jos yra pagrįstos ir logiškos. Kad ir paskatinimų/baudimų sistema, vėlgi dalykas, kuris likęs iš senų laikų, akivaizdu, kad kaip konfliktų sprendimo priemonė nepasiteisino, bet vistiek yra taikoma, taip sakant, tai, kas yra numatyta įstatyme.

2.9 Koks, Jūsų manymu, Lietuvoje veikiančių nevyriausybinių organizacijų, besirūpinančių kaliniiais ar jau atlikusiais laisvės atėmimo bausmę asmenimis, vaidmuo? (Ar tokios organizacijos reikalingos? Ar jos veikia efektyviai? Jos gerai dirba ir vykdo savo funkcijas ar yra tik „dėl formalumo“?) Kodėl?

Aš sakyčiau, yra kelios nevyriausybines organizacijos, kurios veikia, kurios yra matomos ir žinomos, tik tiek, kad apimtimi labai labai nedaug, nu galbūt išskyrus „Caritą“, nu gal tarkim „Kalinių globos draugija“, nu faktiškai apsiriboja veikla keliais asmenimis arba keliasdešimt asmenų, tarkim, per metus, bet tai čia vėlgi yra ne tiek jų problema, kiek valstybės požiūriu į tokias organizacijas problema, kad jos, na, nėra laikomos lygiaverčiais partneriais visoj toj sistemoj, ta finansavimo problema, kuri kaip sakant, yra visą laiką metinis, jeigu kažką gauni metams, tai kitais metais gali jau negaut ir nebus to finansavimo ir tiek. Ar jos veikia efektyviai? Vėlgi, ta apimtim, kuria jos veikia, jos, na, faktiškai palyginus su tūkstančiais kalinių, kurie išeina, arba kurie yra įkalinimo įstaigose, jos pasiekia labai labai nedaug. Aš manau, kad tas efektyvumas tikrai nėra mažesnis, tarkim, negu valstybinių institucijų. Ir spėčiau taip, parodyt kol kas sunku, kad ir geresni rezultatai. Dėl formalumo, tai čia vėlgi, aišku, yra visokių tų organizacijų ir visokių žmonių, bet tai bendrai lyginant pavyzdžiui valstybines ir nevyriausybines, aš tikrai, sakyčiau, tikrai valstybinės visuomet dėl formalumo dirba daugiau negu, tarkim, nevyriausybines.

2.10 Kokios užsienio šalys Lietuvai galėtų būti gerosios praktikos pavyzdžiu taikant (skiriant, vykdam) laisvės atėmimo bausmę? Kodėl?

Tai, čia aš sakyčiau, šalys, kurios yra šiaip bendrai į socialinę gerovę orientuotos. Tai yra Skandinavija, tarkim Vokietija, Austrija, kurios šiaip socialinės sistemoj yra orientuotos į, na tarkim paprastai tariant, kad visiems būtų gerai, kiek tai yra įmanoma. Kur yra mažiau to tokio, na, sakyčiau, neoliberalizmo ir orientavimosi vien į tuos, kurie yra stiprūs, turtingi, perspektyvūs, verslūs ir panašiai, ir panašiai. Tai čia šiuo atėju pavyzdžiu tikrai nebūtų D. Britanija iš dalies Ispanija irgi, šalys, kurios iš dalies, na, tiesiog dėl tokios bendros politikos santykinai yra griežta nusikalstančių asmenų atžvilgiu lyginant, tarkim, su Skandinavija ar su Vokietija, ar su Austrija, su kitom šalim.

Komentaras. Aš sakyčiau, toj temoj esminis, įdomus dalykas būtų apskritai - kiek Lietuvos valstybės žmonių, kurie dirba, yra suvokiama, kas apskritai yra laisvės atėmimas ir kiek, taip sakant, yra toks nu kaip savaime suprantamas dalykas, kuris yra, na tarkim. Problema iškyla, straipsnis sukuriamas, numatoma sankcija – laisvės atėmimas ir tiek. Kiek tai apskritai yra įsigilinama, kas tai yra per bausmę ir kiek su ja, galbūt, nu nežinau, apsieinama, taikoma dažnai ir šiaip pavyzdžiui, kad, ar ne, yra ten kai komentarus skaitant, koks straipsnis, tarkim, visuomenėj yra įsivaizdavimas, kad ten yra puikios sąlygos ir viskas labai gerai ir puiku, kas yra blogai informuotos visuomenės žinios. Nu ir pats tada, aišku, vykdymas – kiek jisai iš tiesų, kaip ir jūsų klausime, tuos tikslus pasiekia, kurie yra oficialiai deklaruojami? Kai tarkim 50 proc. kalinių sako, kad jie vartoja narkotikus, arba kai sako, kad jų gauti įkalinimo įstaigose jokių problemų nėra, kai ten dalis sako, kad jie yra nesaugūs, arba ten visaip prievartaujami, užgauliojami ir panašiai, ta prasme, ir programos, kurios taikomos, kurios iš dalies yra dėl akių padarytos arba visiškai matyt, kad nekokybiškos ir nuo kažkur nurašytos, ta prasme, nieko bendro su poreikiais neturi, – tai kiek tai tuos tikslus apskritai gali pasiekti?

3 – 4 interviu [(3) – Vilniaus universitetas, Kriminalistikos ir baudžiamojo proceso katedros lektorius; Generalinė prokuratūra, prokuroras, (4) – Generalinė prokuratūra, Valstybinio kaltinimo skyriaus prokuroras]

1. Laisvės atėmimo bausmė:

1.1 Ar skiriant laisvės atėmimo bausmę nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui yra pasiekiami/nepasiekiami bausmės tikslai? Pasakykite, prašau, kodėl taip manote?

(4) *Aš manau, kad yra pasiekiami, kadangi nors mes 21 a. gyvenam, bet man atrodo, kad vis tikrai visuomenėj dar yra gajus toksai požiūris, kad „akis už akį, dantis už dantį“ ir faktiškai ganasi taip, kad nukentėjusioji pusė, kaip sakoma, kiekvieno savas skausmas yra svarbiausias ir nori būtent, kad tas asmuo būtų būtinai izoliuotas, nuo visuomenės uždarytas. Valstybinės institucijos asmenį, padariusių tokia nusikalstamą veiką, už kurį numatytomas laisvės atėmimas, jie, siekdami išvengti naujų, kitų pavojų visuomenės nariams, taip pat siekia izoliuoti šį asmenį nuo kitų visuomenės narių ir tuo pačiu, mano supratimu, tai yra savotiška auklėjamoji priemonė - būtent izoliavimas nuo visuomenės - kda asmuo jau yra įpratęs būti savo terpėje, savo aplinkoje ir atrodo, kad kartais toj aplinkoj viskas jam yra galima, pakliuvęs va į kitokią kažkokią suvaržytą visuomenę, jis turi galimybę pamąstyti, o bausmės neišvengiamumas turi būti toks pagrindinis principas. Deja, mes galbūt nesam dar ant tiek sąmoningi kaip visuomenė, savo galvose, kaip čia gražiau išsireiškus, kad štai negalima daryti nusikalstamų veikų ir panašiai. Pas mus iš principo žmonės darantys nusikaltimus vis tikrai sąmonėj jaučia kažkokią tai baimę, kad jie bus būtent izoliuoti ir dažnai būtent ta baimė savotiškai ir sulauko nuo kai kurių nusikalstamų veikų darymo. Taip kad aš manau, kad pasiekiami tikslai, bent jau stengiamasi juos pasiekti.*

(3) *Tai štai, laisvės atėmimas – yra viena iš bausmės rūšių. Ir kaip žinia, baudžiamasis kodeksas numato tam tikrą paskirtį, dėl ko bausmės yra skiriamos. Tai paskirtis štai yra, kad baudžiamosios teisės priemonėm gint žmogaus ir piliečio teises bei laisves, visuomenės, valstybės interesus nuo nusikalstamų veikų. Tai tais atvejais, reiškia, kai yra paskiriama laisvės atėmimo bausmė, kuri iš esmės yra griežščiausia, taip, tai yra griežščiausia, reiškia, bausmės rūšis. Ir priklausomai nuo nusikalstamos veikos padarymo, jeigu veika yra sunkesnė, tai skiriant laisvės atėmimo bausmę asmuo yra izoliuojamas ir tokiu būdu siekiama tų pagrindinių tikslų, kurie yra reglamentuoti baudžiamajam kodekse. Aišku, iš kitos pusės, vykdant laisvės atėmimo bausmę, yra siekiama ne tik izoliuot tą asmenį, bet ir dar kitų, galbūt įstatyme tiesiogiai nereglamentuojamų tikslų, apie ką vat būtent ir šnekėjo vyriausias prokuroras. Tai yra savotiškos perauklėjimo funkcijos vykdymas yra, arba tiksliau, atsiprašau, ne perauklėjimo, perauklėjimas tarybiniais laikais buvo, taip? Auklėjimo funkcija ir prevencinė funkcija, tai reiškia, kad ,reiškia, kiti asmenys, žinodami, kad už tokias nusikalstamas veikas bus baudžiama, neišvengs laisvės atėmimo ar kitokių apribojimų, tai jie jau stengiasi susilaikyt nuo nusikalstamų veikų padarymo, na ir iš kitos pusės, tas jau, kuris konkrečiai subjektas nubaustas laisvės atėmimo bausme, tai jis irgi per tam tikrą laiką turi galvot, ar dar kartą taip būtų galima elgtis. Todėl įstatyme reglamentuoti tikslai tokią bausmę skiriant iš tikrųjų yra pasiekiami. Kitas klausimas, kad reikėtų jau studijuot statistinius duomenis, kiek pakartotinai asmenų nusikalsta vėlgi po laisvės atėmimo bausmės atlikimo. Tai bent jau iš praktinių pozicijų aš galiu pasakyti, kad tie tikslai, kurie deklaruoti yra įstatyme, jie iš tikrųjų yra pasiekiami, bet jau statistinių tyrinėjimų pagrindu būtų galima nuspręst, koks yra efektyvumas šitos bausmės.*

1.2 Kokių tikslų šiandien Lietuvoje siekiama skiriant laisvės atėmimo bausmę nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui (atpildo, izoliuoti nusikalstamą veiką padariusį asmenį nuo visuomenės, resocializacijos ar kitų)? O kokių tikslų, Jūsų manymu, turėtų būti siekiama? Kodėl?

(4) *Man atrodo, kad čia atsakydami į pirmą klausimą daugmaž apie tai ir šnekėjom. Taip, nukentėjusios pusės akimis turi būt atpildas. Teisinių institucijų, kurios būtent tiria sakysim šią veiką ir skiria bausmę, ir mato, kad reikia asmenį izoliuoti pagal jo pavojingumą nuo visuomenės, tai izoliavimas, o iš principo, tai kaip bebūtų, aš sakyčiau, kad čia noras užtikrinti saugumą, nes kaip bebtūtų, saugumas, man atrodo vienas toks iš prigimtinių žmogaus norų, kad gyventi saugiai. Ir bloga valstybė, kuri nesugeba užtikrinti saugumo, tai valstybė turi piliečiams sudaryti būtent tokias sąlygas, kad jie jaustųsi saugiai, aišku, kiek tai įmanoma padaryti, jie turi būtent visą šitą atlikti. Antras, sakau, turi būti įgyvendinamas principas, kad bausmės neišvengiamumas už padarytą nusikalstamą veiką. Tai vat aš manau, kad būtent tas, kad kiekvienas suprastų, kad jeigu padarei nusikaltimą ir tu turėsi už tai atsakyt, tai, ir jeigu mūsų išaiškinamumas, aišku, šiais laikais būtų daug didesnis, tai čia būtų kaip savotiška prevencinė priemonė. Tada kiekvienas žinos, kad jeigu aš padariau nusikalstamą veiką, tokią, už kurią žargoniškai sakant, „galima atsisėsti“, tai dalį visuomenės narių tas šiek tiek, kaip sakoma, turėtų sustabdyt nuo tokios veikos.*

(3) *O kalbant, reiškia, apie tuos pagrindinius tikslus, situacija gali būti dvejopa. Tai asmuo, kurio atžvilgiu padaryta nusikalstama veika, aišku, jie siekia atpildo. Valstybės pagrindis tikslas – užtikrinti saugią visuomenę, todėl jos galbūt požiūris į nusikalstamą veiką, bent jau laikinas požiūris turėtų būt toks, kad tą asmenį, padariusį nusikalstamą veiką, reikėtų izoliuoti. Iš kitos gi pusės, valstybė privalo rūpintis savo piliečiais, jų gerbūviu, kultūra ir taip toliau ir taip toliau. Tai aišku, kad resocializacijos tikslas, jis irgi yra pakankamai svarbus. Kitas klausimas, kiek valstybė, vykdydama šitą bausmę, sugeba užtikrinti integraciją tokio asmens po laisvės atėmimo bausmės. Jau kriterijus efektyvumo galėtų būti ekonominė situacija Lietuvoje ir atskirai išskirt, kad sakykim, kuris tikslas yra svarbesnis – atpildas, izoliavimas, resocializacija – tai vienareikšmiai atsakyti negalima, kadangi kiekvienas nusikaltimas, kuris yra padaromas, jis yra individualus, jį irgi padaro asmuo netipinis, kitaip tariant, nėra tipinių situacijų, kad galėtum pasakyti, kad „šiandien mums yra svarbiausia – įgyvendinti atpildo tikslą“, todėl bent jau mano manymu, turi būti kompleksiskai siekiama visų tikslų, priklausomai nuo to, kaip pajėgi šiandien valstybė ekonomiškai atskirus tikslus įgyvendinti. Bei atpildo, sakykim, tas tikslas jis yra dar susijęs ne vien tik tai su nubaudimo elementu, bet ir su žalos atlyginimu. Tai, tarkim, jeigu laisvės atėmimo vietose būtų organizuota normali, nu pavyzdžiui, gamyba, tai būtų galima tam žmogui, kuris atlieka laisvės atėmimo bausmę, dirbti, uždirbti kažkiek pinigų ir tokiu būdu garantuota, kad žalos atlyginimas irgi bus iš tų lėšų organizuotas. Arba, sakykim, tie pinigai patektų į nukentėjusiųjų nuo nusikalstamų veikų fondą, iš kurio vėlgi būtų galima perpaskirstyti lėšas, arba, sakykim, žmonės, atliekantys laisvės atėmimo bausmę, nedirbtų tenais, o tiktai mokytųsi, keltų kvalifikaciją, įgytų naujas profesijas ir taip toliau, bet valstybė, būdama stipriose ekonominėse pozicijose, jinai jau pati galėtų spręsti žalos atlyginimo klausimą. Taip, kad išskirti šiu tikslų, aš manau, negalima, akcentuoti kažkokių vienam ar kitam valstybės vystymosi etape.*

1.3 Pasakykite, prašau, koks yra Jūsų požiūris į laisvės atėmimo bausmę ir jos taikymą Lietuvoje? (Ji reikalinga/nereikalinga?) Kodėl?

(4) *Taip, aš manau, kad tai reikalinga tokia bausmė. Man atrodo, kad apie tai jau vėl buvo šnekėta pirmam klausime, kad nėra pas mus ant tiek visuomenė sąmoninga, ypač ekonominės sąlygos, kad būtų galima asmenį pataisyti, kaip sako, perauklėti neizoliuojant nuo visuomenės (G.J pastaba: ne perauklėti, o išauklėti), nu vat, kaip čia. Šiaip tai klausimas, ar namuose auklėjama ar ten auklėjama? Tai vat yra toks didelis skirtumas. Ir čia netgi mūsų vat kodeksas, kada jis buvo naujasis kuriamas, lyg ir švelnesnis buvo daromas, palyginus su ankstesniu kodeksu, buvo orientuojamasi lyg ir va štai į Vakarų Europos valstybes, tačiau štai situacija, deja, yra tokia, kad kaip patys matom, toj pačioj Europoj pradėjo, vis dažniau skamba kalbos, kad reikalinga atstatyti mirties bausmę. Pati Europa susirūpino bausmių griežtinimu, jeigu anksčiau, sakysim, tokioj valstybės dalyje kaip Lietuva, ten per metus būdavo galbūt kokie du nužudymai, tai būdavo įvykiai, o pas mus kada keliasdešimt kartų tas skaičius yra viršijamas, ir kada atsidarius sienoms mūsų broliai lietuviai išvažiavo į užsienį, kada jau tam tikrose šalyse mąsto vos ne apie tai, kad vos ne vien tik tais lietuviams kalėjimus statyti reikia, tai praktiškai ir ta visuomenė, kuri buvo subrendusi, gana liberaliai į daug ką žiūrėjo, ji irgi jau mąsto, kad gal ir bausmės reikia griežtinti. Ir tos pačios sąlygos, vat kiek teko lankytis užsienio valstybėse, galiu pasakyti, kad netgi savotiškai tos kalnimo sąlygos yra gana griežtesnės kai kuriais atvejais. Pas mus įkalinimo įstaigoj tu gali viską įsinešti, įgyti, nusipirkti, jeigu tu turi pinigų, ten ir muzikos ir taip toliau ir taip toliau. Aišku, čia vėl ta problema su užimtumu nuteistųjų, tačiau kad ir tą Vokietiją imant, ten praktiškai, kad jeigu tu nori turėti televizorių, tu turi jį užsidirbti vietoje, dirbdamas. Pas mus, aišku, negali to darbo užtikrinti. Tai va, taip kad aš skaitau, kad tai yra reikalinga ir, sakau, man atrodo, kad ir pati visuomenė supranta, kad tam tikrą asmenų, visuomenės narių kategoriją už padarytas nusikalstamas veikas reikia laikyti izoliuotą.*

(3) *Taip, tai iš tikrųjų šiandien yra tokia situacija Lietuvoj ir greičiausiai, kad jinai neturėtų greitai kisti, kad laisvės atėmimo bausmė kaip bausmės rūšis jinai iš tikrųjų yra reikalinga, būtina būtent dėl tos priežasties, kad už atskiras padarytas nusikalstamas veikas pasiekti tų tikslų, kurie yra keliami, jų praktiškai neįmanoma be laisvės atėmimo bausmės, ypač kalbant apie sunkesnes nusikalstamas veikas, sunkias nusikalstamas veikas. Ir aš įsivaizduoju, kad visuomenės požiūris yra pakankamai griežtas į nusikalstamas veikas ir tai yra suprantama. Aišku, iš kitos pusės, valstybė, Lietuva konkrečiai kalbant, stodama į Europos Sąjungą, baudžiamąją teisę humanizavo. Humanizavo tuo požiūriu, kad laisvės atėmimo bausmės, tai yra sankcijos nusikalstamosiose veikose buvo ženkliai sumažintos, laisvės atėmimo dydžiai, vienas dalykas. Antras dalykas, atsirado alternatyvios bausmės, kitaip tariant, teismas visada turi galimybę pasirinkti, ar jis skirs laisvės atėmimo bausmę, ar baudą, ar areštą už atskiras nusikalstamas veikas ir taip toliau. Tačiau net ir senų demokratijų valstybėse laisvės atėmimo bausmės, jos neišnyks, neišnyko ir greičiausiai, kad artimiausiu metu neišnyks, kadangi tas individas, kuris padaro nusikalstamą veiką, vėlgi jis gali būti labai*

įvairus: vienam, sakykim, galbūt pakaktų vaikščioti su detektorium ant rankos, jaustis nelaisvam, kuris reigistruotušis, jį stebėtų, sakykim, elektroninės sekimo sistemos, kas iš esmės stipriai apriboja, sakykim, jo judėjimo laisvę, tačiau kitam galbūt negalima būtų iš viso iš kameros išeiti ištiesą parą. Tai standartinio kažkokio tai taikymo, aišku, jo irgi negali būti, bet kaip alternatyvi bausmė tai ji iš tikrųjų reikalinga, turėtų būti jinai skiriama už labai sunkias nusikalstamas veikas, sunkias ir apysunkes, tai dėl to abejonių jokių nekyla. Ir sakykim, neskaidant požiūrio į štai šitas tris kategorijas nusikaltimų, gali susidaryti tokia situacija, kad, tarkim, apysunkią nusikalstamą veiką padaro jau kelis kartus už analogiškas veikas teistas asmuo, vadinasi jau jis yra šiuo požiūriu pavojingesnis, nors jis nepadaro labai sunkaus nusikaltimo, bet atsižvelgiant į tai, kad jis jau anksčiau taip buvo pasielgęs, vadinasi, turi kaip alternatyva būti numatyta ir laisvės atėmimo bausmė.

1.4 Jeigu laisvės atėmimo bausmė reikalinga, už kokias nusikalstamas veikas, Jūsų manymu, ji turėtų būti skiriama?

(4) Na čia savotiškai jau lyg ir buvo atsakyta, atsakymas savotiškai persipynęs su ketvirtu klausimu. Papildant kolegą, aš sakyčiau, galbūt kad jeigu išskiriant kažkiek tai, tai aš manau, pirmoj eilėj yra smurtiniai nusikaltimai, tai nusikaltimai, kuriais kėsinamasi į visuomenės narių gyvybę, sveikatą, seksualinį apsisprendimą, aišku, čia ne pagal kodeksą gal tas skirstymas būtų, bet aš vos nesakyčiau, kad prie šitų smurtinių, kuriais kėsinamasi į sveikatą, ir narkotinių medžiagų platinimas, nes praktiškai, kaip žinome, labai daug nusikaltimų yra padaroma būtent narkotinio apsvaigimo pagrindu, faktiškai tai žmonės, kurie yra prarandami mūsų visuomenės. Tam tikri ekonominio pobūdžio nusikaltimai, manau, taip pat jie yra būtini, kad už juos būtų skiriama laisvės atėmimo bausmė. Kaip minėjo kolega, pas mus kodeksas, nu sakyčiau, trykšta humanizmu, ir todėl tikrai yra alternatyva ir galima pagal kiekvieną konkretų asmenį pasirinkt, kokią bausmę skirt. Bet sakau, tai yra tokios veikos, už kurias turi būti savotiškai, kaip sakoma, atlyginama. Už tai, ką tu padarei, kad žinotų. Čia gal konkretus, aš gal netgi kaip pavyzdį galiu paminėti, kada va teko dirbt, čia va tie mokesčių sprogdintojai, tada dar galiojo mirties bausmė, ir jie visi labai gražiai šnekėjo, kuriems tas dalykas grėsė ir tyrimo metu buvo panaikinta. Ir viskas, sako, mums jau aišku, jau kadangi jau nebesušaudys, tai jau bus gerai. Tai vat vėl sakau, čia yra tas požiūris būtent asmenų, darančių nusikalstamas veikas, į tą savotišką baimę už tai, ką tu gausi padaręs nusikalstamą veiką. Taip, kad aš manau, kad laisvės atėmimo bausmė reikalinga.

(3) Aišku, savo laiku teko tyrinėti vėlgi tą požiūrį į sankcijų griežtumą, ta prasme, kaip visuomenė vertina, kaip tardytojas, kaip prokuroras, kaip advokatas, kaip teismas skiria. Tai štai šitų penkių kategorijų pozicijos griežčiausiai baust norėtų už nusikalstamą veiką, jei paimt taip bet kokią, taip, tai griežčiausiai baust norėtų visuomenė, tada reiškia šiek tiek griežtesnis tardytojas, šiek tiek griežtesnis prokuroras, advokatas iš viso, reiškia, tos goristinės pozicijos požiūriu yra liberalus, na, o teismas, jau sakykim, taip daugmaž skiria bausmę. Ką tai reiškia? Tai reiškia labai paprastą dalyką, kad visuomenės nariai nebūdami teisininkai, profesionaliai, jie vistiek reaguoja daug griežčiau į bet kokią daromą nusikalstamą veiką. Kitas klausimas, kiek valstybė leidžia tam griežtumui pasireikšti, būtent sankcijų požiūriu, laisvės atėmimo bausmės dydžiu atskirose sudėtyse. Tai tarkim, jeigu dabar paklaustum, va, paprasto asmens dėl turto iššvaistymo. Žodžiu, kokia turėtų būti laisvės atėmimo bausmė, jeigu kitas paėmė tavo turtą ir iššvaistė. Tai dabar numatytas BK 184 str. 1 d. laisvės atėmimas iki 2 metų, visuomenės narys pasakytų – mažiausiai kokie 5 metai sankcija turėtų būt, jei darytum tokius sociologinius tyrimus, reiškia. Tai šiuo požiūriu laisvės atėmimą keist alternatyviom bausmėm, bent jau pačiam baudžiamajam kodeske iš tikrųjų ben tjau šiandien nėra prasmės, o kaip ir anksčiau buvau sakęs, kiekvienoj sankcijoje yra alternatyvios bausmės ir teismas kiekvienu konkrečiu atveju turi galimybę nuspręst, ar skirt laisvės atėmimo bausmę, ar ne. Tai alternatyvos šiuo požiūriu jos ir šiandien egzistuoja. Kitas klausimas, ar alternatyviom bausmėm visada efektyviai pasiekiami tikslai, apie kuriuos pačioj pradžioj šnekėjom?

1.5 Jeigu laisvės atėmimo bausmė nereikalinga, tuomet kokiomis kitomis bausmėmis reikėtų pakeisti laisvės atėmimo bausmę? Kodėl taip manote?

(4) Na penkto klausimo atsakinėt nereik, nes kadangi mes ketvirtą atsakėm teigiamai.

2. Laisvės atėmimo bausmės taikymas (skyrimas, vykdymas) Lietuvoje:

2.1 Kaip vertinama laisvės atėmimo bausmė (jos taikymas) Lietuvos baudžiamosios justicijos kontekste? Kodėl?

(4) Šiaip pagal bausmių praktiką, dabar vat nepasižiūrėjau, tikslų skaičių nepasakysiu, tačiau nepasakyčiau, kad laisvės atėmimo bausmė tai yra pagrindinė bausmė už padarytas nusikalstamas veikas,

kiek yra skirta, imant, sakysim, procentaliai. Nežinau, čia vėl gal čia mano asmeninė nuomonė, bet aš, sakysime, skaitau, kad už kai kurias veikas galbūt nors ir nėra numatyta laisvės atėmimo bausmė, bet nu šių dienų realijos tokios, kad galbūt ji reikalinga. Netgi mes patys matome, kai prakalbo, būtent kada buvo dekriminalizuotas neblaivaus vairuotojo vairavimas pakartotinis ir kas iš to gavosi. Dabar vėl pakilo kalbos, kad reikia tą daryt, kadangi „karas keliuose“, o kare kaip kare. Taip, kad ši bausmė yra griežčiausia, yra numatyta kodekse, tačiau pagal tai, kaip ji yra skiriama teismo, tai nėra pagrindinė bausmė, kada yra nubaudžiami būtent nusikaltimus padarę asmenys .

(3) Kiek aš žinau iš statistinio požiūrio, dabar laisvės atėmimo bausmių yra skiriama daug mažiau lyginant su ta praktika, kuri buvo iki naujo kodekso įgyvendinimo, tai yra iki 2002 m.

(4) Mes netgi prieinam prie kuriozų, mes imam dabar ypač nepilnamečius, čia visi šaukia „nepilnamečiai, nepilnamečiai“. Tačiau nepilnamečiai kada būna, dar neturėdamas pilnametystės 7-8 kartus teistas, per metus po 4 kartus, jo realia bausme nebaudžia, tai jis pasijunta nebaudžiamas ir paprastai priveda prie to, kad prasideda, įvykdomi labai sunkūs nusikaltimai – ir nužudymai, ir panašiai. Štai tada jau jį stengiamasi izoliuoti. Na kartais man atrodo, galbūt reikėtų ir anksčiau šitą visą, bet deja, yra kaip yra. Stengiamasi mažiau taikyti, auklėjimo priemonės, stengiamasi pagrūmot. Čia taip kad, tai yra sakau, yra užima ne pačią didžiausią dalį.

(3) Bet mes ją vertinam teigiamai, jina kaip alternatyvi bausmė egzistuoja.

2.2 N. Christie yra pasakęs, jog „nusikaltimų kontrolė gali tapti arena valdžiai demonstruoti savo galią“. Pasakykite, prašau, koks, Jūsų manymu, yra valstybės vaidmuo skiriant laisvės atėmimo bausmę Lietuvoje?

(4) Čia vėl, kaip minėjau, valstybės pareiga užtikrinti jos visuomenės narių saugumą ir valstybę, kaip neutralus, nes kaip sakoma, kai padaroma nusikalstama veika, yra auka, yra tas, kas tą veiką padarė. Šiuo atveju valstybė yra neutralus arbitras, kuris įvertinęs visas aplinkybes, stengiasi paskirti teisingą bausmę už padarytą veiką.

(3) O nusikaltimų kontrolė, tai ji bet koku atveju, yra viena iš funkcijų valdžios, jinai privalo tai daryti. Kitas klausimas, kaip griežtai tai yra daroma. Nes kiek aš suprantu šitą klausimą, tai norima pasakyti, kad per daug griežtai lyg tai būtų galios demonstravimas. Tai va, tai Lietuva šiuo požiūriu viskas yra pakankamai aišku. Baudžiamosios politikos vykdymas, jis pasireiškia kuo? Pasireiškia tuo, kad, reiškia, yra formuojama teismų praktika tam tikra, kokios bausmės yra skiriamos už atskiras nusikalstamas veikas, kaip įstatymų leidėjas kriminalizuoja ir numato kokias griežtesnes arba mažiau griežtesnes sankcijas, taip, na ir aišku, kaip veikia prokurorai, priklauso nuo esamos kriminogeninės situacijos, struktūros, dinamikos ir taip toliau. Tai šiuo požiūriu veiksnių yra daug, bet esmė yra labai paprasta, kad šiandien Lietuvoje susidaro tokia situacija, kad na, ta prasme, vykdomoji valdžia, jina turi, mano požiūriu, santykinai minimalią įtaką nusikaltimų kontrolei. Kodėl aš taip sakau? Vykdomoji valdžia vykdo įvairias ten prevencines programas, gali pasiūlyti įstatymų leidėjui griežtinti arba humanizuoti tam tikras nusikalstamas veikas, gali pasiūlyti įstatymų leidėjui dekriminalizuoti tam tikras veikas, kriminalizuoti tam tikras veikas, tačiau pagrindinė kovos ta taip vadinama arena, vistiek ji vystosi teismuose, tai šiuo atveju, tas valdžių pasidalijimo principas, jis veikia šitoj vietoj, kad teismų valdžia veikia pagal tai, kokie yra įstatymai, įstatymų leidėjo išleisti ir tos galios labai stipriai nepritemonuos, nes jos viršyt vistiek negali negu tiek, kiek įstatymų leidėjas yra numatęs sankcijas. Tai valstybės vaidmuo toks ir yra, kad būtų realizuojami pagrindiniai bausmės tikslai skiriant laisvės atėmimo bausmę. Jokių kitokių perlenkimų arba disproporcijų ir būt negali. Čia galios nepritemonuos.

2.3 Pirmiausiai valstybė nusikaltusį asmenį „uždaro, atskiria“, o po to siekia jį resocializuoti? Ką apie tai manote ir kodėl? (Valstybės vardu nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui paskiriama laisvės atėmimo bausmė, ji vykdoma valstybinėse institucijose, po laisvės atėmimo bausmės atlikimo valstybė siekia bausmę atlikusius asmenis resocializuoti)

(4) Aš manau tai, kad asmuo, kuris yra nuteisiamas terminuota laisvės atėmimo bausme, tai jisai nėra nubaudžiamas visam likusiam gyvenimui, čia pasireiškia, kaip sakoma, ir valstybės kaip demokratinės valstybės tas humanizmo principas, kad asmuo, atlikęs bausmę, turi turėti galimybę sugrįžti į visuomenę, kaip bebūtų, jis yra tos pačios visuomenės narys. Čia vėl, aišku, tos galimybės, ypač kai ekonominė situacija yra tokia sudėtinga, gal yra šiek tiek tai ribotos, bet valstybė stengiasi padaryt, kad žmogus turėtų

tu galimybių tapt pilnateisiu, normaliu visuomenės nariu. Aišku, jeigu jis to nenorės, tai čia galima kiek nori programų kurt, nieko nepakeisi, jeigu bus. Bet, kaip aš sakau, jeigu nors iš penkių vieną pasiseka gražinti į tą vadinamąjį doros kelią, tai jau daug ir sakyčiau, kad valstybė jau savo tikslus kažkiek tai pasiekia. Tai negalima 100 proc. pasakyt, kad jie pasiekiami visų konkrečių asmenų atžvilgiu, tačiau valstybė daro, ką ji gali, būtent, kad šiuo atveju suveiktų tas humanizmo principas.

(3) Na, o šiaip struktūriškai žiūrint į visą situaciją nuo nusikaltimo padarymo iki bausmės skyrimo, tai iš tikrųjų taip ir yra, kad iš pradžių yra paskiriama bausmė, na sakykim, laisvės atėmimas, o resocializavimo funkcija arba tikslas vykdomas jau po to, kai asmuo patenka į laisvės atėmimo vietą. Tai šiuo požiūriu negalima būtų išskirt, kad maždaug valstybė iš pradžių „užsidaro“, o po to galvoja, ką daryt. Tai taip nėra. Čia viskas vystosi pagal tam tikrus etapus, nes tas resocializavimas, jis galimas ir vykdomas ne vien tikai vykdant laisvės atėmimo bausmę, vykdant ir kitas bausmes. Lietuvoje yra įkurta labai daug kontrolės institucijų, vykdančių kitas bausmes, ir jų viena iš priedermių yra tą resocializaciją vykdyti. Kitas klausimas – koks jos efektyvumas. Kaip ir minėjo kolega, jeigu vienas iš kelių asmenų pasitaiso, grįžta į visuomenę, tampa normaliu jos nariu, tai jau yra pakankamai daug. Aišku, iš kitos pusės, Lietuva, jinai nėra didelė tokia valstybė, kad mes nematytumėm, kas vystosi aplink, kaip tie žmonės integruojasi į visuomenę po bausmės atlikimo. Aišku, kitas dalykas, kai atsidarė sienos, Europos Sąjunga, kai jau gali Europos Sąjungos teritoriją įveikt, tai gal ta kontrolė sudėtingesnė yra, pasiekti tikslai ar nepasiekti buvo, bet išskaidyt taip nebūtų galima.

2.4 Kokia yra Lietuvoje taikomos laisvės atėmimo bausmės kaina valstybei, mokesčių mokėtojams? (Valstybė ir mokesčių mokėtojai „išlaiko“ kalinčiuosius; atliekant laisvės atėmimo bausmę kalintieji praranda socialinius įgūdžius, socialinius ryšius; tuomet jiems išėjus į laisvę reikalingos resocializacijos programos, finansinė ir kitokia pagalba, kad šie asmenys galėtų grįžti į visuomenę, turėtų sąlygas normaliai gyventi, dirbti, atstatyti prarastus socialinius ryšius ir pan.) Kokia Jūsų nuomonė apie tai ir kodėl?

(4) Kalbant apie kainą, aš manyčiau, šį žodį aš išskaidyčiau į dvi dalis – tai yra materialinė pusė, ir kita, būtent, – moralinė. Čia vėl prie to, kas jau buvo kalbėta. Savotiškas atpildas už nusikalstamą veiką, asmens izoliavimas, bausmės neišvengiamumas. Visuomenė supranta, kad valstybė stengiasi juos apgint, jais rūpinasi, būtent nukentėjusios pusės akimis žiūrint. Resocializacija – tai vėl valstybės rūpestis apie tuos pačius visuomenės narius, kurie yra, būtent, taip, tie patys Lietuvos Respublikos piliečiai, ir būtent jais ir pasirūpinama, taip materialiai. Tai čia yra ta moralinė musė. Materialinė – taip, tai kanuoja, tačiau valstybė turi rūpintis savo visuomenės nariais, todėl ir įkalinimo įstaigos yra, kaip yra ir mokyklos, darželiai, nu sakau, nežinau nei vienos valstybės, kur galbūt būtų kitaip, kur neturėtų būtent įkalinimo įstaigos. Ir visos valstybės stengiasi būtent, tą resocializaciją vykdyti, taip kad neišimtis ir mes.

(3) Tai va, o iš kitos pusės, principas, jis nu šiandien nėra pasikeitęs, kad „pigus teisingumas efekto neduoda“. Ką tai reiškia? Tai reiškia labai paprastą dalyką, kad jeigu asmuo tampa, nu tiksliau, gimsta su tam tikrom prigimtinėm teisėm, taip, jiais tampa tos valstybės piliečiu ir tas savo prigimtines teises, įskaitant ir savo saugumo, reiškia, jausmą, jis gali reikalauti iš valstybės, kad kaip pilietis aš noriu būti saugus. Dabar už tą saugumą tam tikrą reikia mokėt - ar tai mokesčių pavidalu, ar ten sakykim programų kažkokių tai pavidalu ir taip toliau. Bet tai reiškia labai paprastą dalyką, kad teisingumo sistemai individas vistiek turi savo dalį tam tikrų pajamų skirti, nuo šito tu niekur nepabėgsi. Kitas klausimas, kad... aišku, gali susidaryti toks klausimas, kad valstybė pasakys, taip, teisingumą mes, sakykim, vykdysim iš kažkokių tai kitokių sistemų, neimdami mokesčių mokėtojų pinigų, bet šiandien aš tai nežinau nei vienos pasaulyje valstybės, kurioje tokia sistema galėtų egzistuoti. Nes žmogus, kaip ir sakiau, savo prigimtines teises, dalį prigimtinių teisių jis deleguoja valstybei, tapdamas jos piliečiu, valstybė šiuo atveju privalo juo rūpintis ir tam tikros nuoskaitos lėšų, jos turi būt skiriamos ir saugumo užtikrinimui per teisingumo sistemą.

2.5 Laisvės atėmimo bausmė Lietuvoje yra viena iš dažniausiai skiriamų bausmių. Paaškindite, prašau, nuo ko priklauso, kas lemia dažnesnį ar retesnį laisvės atėmimo bausmės skyrimą (dar iš sovietinių laikų paveldėta baudimo kultūra, griežtos baudžiamosios teisės normos ar kt.)?

(4) Čia galėčiau atsakyt labai trumpai, mes turim baudžiamąjį kodeksą, kuriame už tam tikras veikas yra numatyta bausmė – laisvės atėmimas. O, ir ten yra numatytos visos sąlygos, kada galima skirti laisvės atėmimą, kada galima žmogaus neizoliuoti ir manau, kad ir ta bausmė skiriama įvertinus visas bylos aplinkybes. Ne tai, kad štai prieš mus sėdi tenai kaip dabar vadinama Vardenis Pavardenis ir vat jis kažkodėl kažkam nepatinka ir mes jį uždarome. Čia priklauso, koks nusikalstamos veikos sunkumas,

asmenybė, visos aplinkybės nusikalstamos veikos padarymo. Čia tikrai, būtent kodekse yra ir charakterizuojanti medžiaga ir, kas liečia nepilnamečius, dar papildomų visokiausių – ten gyvenimo sąlygos ir taip toliau ir taip toliau. Ir sakau, priklausomai nuo to, kokią padarė veiką, kas per asmuo, kokios aplinkybės, nu tai ir lemia laisvės atėmimo bausmę. Čia nėra taip, kad čia kažkokia tai kultūra, kad ten iš senų laikų pasilikus, visam pasauly yra taikoma, daugely šalių dar griežčiau negu pas mus, taip kad čia grynai įstatymų leidėjas numato, numato atsižvelgdamas į realią situaciją.

(3) Aš dabar tikrai nepamenu, dabar lyg tai yra numatyta tai, kad prieš skiriant laisvės atėmimo bausmę teismas turėtų motyvuot, ar kitom alternatyviom bausmėm nepasieks tikslų.

(4) Ne, nu tai ten jie visą laiką rašo, kad kitomis pataisyti žmogaus neįmanoma, todėl skiriama reali laisvės atėmimo bausmė.

(3) Tai reiškia, kad kiekvieną kartą teismas arba valstybė teismo asmeny turi išsiaiškint, ar nepasiektų tikslų be laisvės atėmimo ir tie vat motyvai arba jų yra, arba jų nėra, kad skirt laisvės atėmimo bausmę arba jos neskirt. Bet tai nėra, kaip pasakyt, labai paprastas dalykas, kad laisvės atėmimas ir štampuoja visus.

(4) Ne, tai čia yra kiekvienas individualus atvejis, konkretus, individualus atvejis. Kiekvienu atveju, tu labiau, kad mes nesam precedentinės teisės įtakoj, kur ten daugmaž pasiremiant, kaip ten kažkas kažkada nuteisė ir analogiją galima taikyt. Čia kiekvieną kartą visos aplinkybės yra išaiškinamos.

2.6 Kaip manote, ar galėtų, ar negalėtų būti skiriamos alternatyvios laisvės atėmimui bausmės Lietuvoje? Kodėl? Jeigu taip, galbūt galėtumėte įvardinti, kokios alternatyvios laisvės atėmimui bausmės galėtų būti skiriamos Lietuvoje? Kodėl taip manote? Jeigu ne – kodėl? (jeigu apie tai neatsakys 1.5 klausime)

(4) Iš principo tai yra, kodekse numatyta arba ta, ta, arba ta. Taip kad manau, kad čia jau atsakyta yra.

2.7 Kaip vertinate dabartinės laisvės atėmimo bausmę atliekančių asmenų kalinimo sąlygas (įvairiose rekomendacijose teigiama, jog kalintiems asmenims turi būti užtikrinamos žmogaus orumo nežeminančios sąlygos, tam tikras privatumo suteikimas ir pan.) Lietuvos įkalinimo įstaigose (jos pakankamos, nepakankamos). Kodėl?

(4) Čia klausimas gan geras. Aš čia gal truputį anksčiau ir minėjau apie tas sąlygas. Nu taip, man teko ir lankytis įkalinimo įstaigose. Čia galima sakyti taip, daug kas priklauso nuo valstybės finansinių galimybių, tačiau pagal tai, kaip dabar valstybė rūpinasi tomis sąlygomis, tai galiu pasakyt, kad nemaža dalis atliekančių ten bausmę realiai gyvenime negyvena taip. Kodėl žmonės išėję iš įkalinimo įstaigos ir labai dažnas, stengiasi grįžt atgal? Dėl to, kad jis ten, jis turi stogą, jis pamaitintas.

(3) Gali skaityt, rašyt, komunikuot.

(4) Taip, mokytis jis gali, jeigu nori. Aišku, jeigu dar būtų darbo, tai aplamai čia būtų. Jeigu pažiūrėjus, kaip gyvena nemaža mūsų visuomenės dalis, nebūdama, kaip sakoma, kalta ir nenuteista, na tai čia as pasakyčiau, kad nereikia vyti Dievo į medį. Sąlygos daug kur ir čia, ir netgi tie pasimatymai, sakau, toj pačioj Vokietijoje, ten gana yra griežtai, ten jeigu atlieki bausmę, tai atlieki ją. Taip, kad. Aišku, čia galima paminėt, kad taip, tai yra kažkur tai Švedijoje, Olandijoje, kai tenai įkalinimo įstaigos kaip viešbučiai. Čia valstybės požiūris į tai, tačiau manau, kad jeigu kriminogeninė situacija visoj toj Europoj su tokiu pagreičiu, kaip sakoma, vystysis, daug kas gal ir ten bus prasčiau prižiūrėta. O šiuo metu aš skaitau taip, kad valstybė kiek išgali, ji stengiasi sudaryt sąlygas, tačiau nereikia užmiršt, kad ši visuomenės narių dalis, kaip sakoma, yra tik nedidelė dalis visos visuomenės narių, nes jeigu vien tikrai visas dėmesys bus skiriamas šiai kategorijai, tai kas rūpinsis kita visuomenės dalimi.

(3) Tai va, tai iš tikrųjų kalinimo sąlygas galima ir būtina tobulint, tik tai kitas klausimas – iki kokio lygio? Tarkim, egzistuoja irgi įkalinimo įstaigos, na skandinaviški variantai daugiausiai, na tarkim tvarkoj, kalėjimas, kameros ir taip toliau. Visur balta spalva, super sterilumas, super švarumas, šilta, gražu, tvarkinga. Klausimas, jau psichologiniu požiūriu, kas žmogų labiau, reiškia, gniuždo, žemina galbūt net jo ir orumą, ir veikia psichologinę būseną ir aplinką, ar, sakykim, ar paprastesnės buitinės sąlygos, ar super sterilumas, super švarumas, reikalavimas vos ne kas pusę valandos valyt, reiškia, patalpas ir taip toliau, ir taip toliau. Todėl tam tikri standartai turi egzistuoti, šiandien Lietuvos įkalinimo įstaigose be abejo nėra

aukšto lygio sąlygų, buitinių sąlygų laisvės atėmimo bausmei atlikti. Bet ar būtina jas šiandien kurt labai resppektabilias, gal ten net ir gniuždančias, kaip aš sakau, tai aš nežinau. Tobulint, aišku, būtina.

(4) *Pritardamas kolegai, teisingai, žmogus, kuris gyvena tom paprastom gyvenimo sąlygom, kai buvo laisvas, jis jaučiasi patekęs į tokias sterilią sąlygas, jis jaučia tokį diskomfortą. Neveltui kodėl tiek daug prašosi iš tų gerų įkalinimo įstaigų bausmę kad leistų atlikt čia, Lietuvoj, į tas paprastas sąlygas. Jam savotiška bausmė, jis iš visuomenės, kaip sakoma, šio normalaus pasaulio pakliuvęs už tų sienų, jis lyg į savotišką savo pasaulį, tik kur jis izoliuotas yra pakliūna. Ten pakliūva aplamai į kitą pasaulį. Sakau, idealių sąlygų sukūrimas nereiškia, kad bus labai gerai.*

(3) *Aišku, tai gali būti viena iš auklėjimo priemonių, tarkim, jis mėgo ten praustis kartą per mėnesį, o dabar kiekvieną dieną turės praustis, jau jam blogai. Nu žodžiu.*

2.8 Kokie veiksniai (visuomenės požiūris, tam tikrų atskirų grupių veiksniai, požiūriai ir kt.) lemia laisvės atėmimo įstaigose galiosiančių taisyklių kūrimą, jų taikymą (pavyzdžiui įkalinimo įstaigose taikomų paskatinimų/baudimų sistemą, kas nulemia dažnesnį ar retesnį jų taikymą)?

(4) *Aš manyčiau, kad tai čia gal ne kiek visuomenės požiūris arba grupių veiksniai, tai visų pirma yra savotiškas valstybės toks kompleksinis požiūris. Tai yra ir, kad žmogus. Tikslas – persiauklėti. Jeigu tu gerai elgiesi – tu esi skatinamas, tu gauni, kaip sakau, tam tikrų balų teigiamų ir tau ten nusimato galbūt šviesesnis rytojus. Jeigu tu nerodai to noro, na, tavo perspektyvos gali būti liūdnesnės. Tai būtent savotiškas, nu, sakau, noras perauklėti. Antras, savotiškas, kaip sakoma, būkim biedni, bet teisingi, pačios tvarkos palaikymas viduje, kad žmogus taptų sąmoningesnis ir sąmoningai laikytųsi tvarkos, noras, kad būtų išlaikyta tvarka. Jeigu bus tvarka, bus galimybės siekt persiauklėt, perauklėt kitus. Kodėl, sakysim, dabar yra išskiriami šitie na kaip čia, kalbant apie tas kastas, kad skirtingų kastų kaliniai neatliktų kartu bausmės, nes jeigu yra skirtingų kastų, tai iš karto gaunasi ta piramidė, ir praktiškai išeinama dažnai viskas už įstatymų ribų, būtent tos savotiškos taisyklės, kada vienos kastos kartu atlieka bausmę, čia jau vėl gaunasi piramidės nėra, savotiškai visi lyg ir lygūs, vėl yra savotiškas paprastumas. Taip, kad aš manau, kad čia va būtent valstybė siekia, kad žmonės persiauklėtų, kad labiau sugedę nesugadintų mažiau sugedusių, kad būtų tvarka ir būtų žmogaus noras, paties žmogaus noras, ne prievartiniu būdu, bet paties žmogaus noras elgtis taip, kad jau galėtum tapt nu normaliu visuomenės nariu.*

(3) *O kalbant apie tai, kas nulemia, žodžiu, paskatinimų/baudimų sistemą, tai jau pašnekėjo, bet reikia neužmiršt dar ir kito faktoriaus, kad tos vidaus taisyklės pataisos namuose, jos yra sukurtos atsižvelgiant į jau tam tikrus standartus europinius. Ir būtent žmogaus teisių požiūriu, lietuviškos taisyklės arba tvarkos, jos atitinka europines ta prasme, kad nebūtų galima dėl laisvės atėmimo bausmės vykdymo sąlygų kreiptis ten tarkim į Žmogaus Teisių Teismą dėl nepakeliamų ar nežmoniškų sąlygų ir taip toliau. Tai būtent ir ši sistema, jinai šiek tiek yra standartizuota ir galbūt (ne)gali nulemt visuomenės požiūris, ir ten atskirų grupuočių norai, ar administracijos norai ir taip toliau. Startinis variantas toks. Yra, aišku, ir kiti faktoriai.*

2.9 Koks, Jūsų manymu, Lietuvoje veikiančių nevyriausybinų organizacijų, besirūpinančių kalinčiais ar jau atlikusiais laisvės atėmimo bausmę asmenimis, vaidmuo? (Ar tokios organizacijos reikalingos? Ar jos veikia efektyviai? Jos gerai dirba ir vykdo savo funkcijas ar yra tik „dėl formalumo“?) Kodėl?

(4) *Teigiamas, jeigu jos tikrai rūpinasi. Matot, kad pas mus dažnai būna visokių organizacijų, kurios prisidengusios kilniais tikslais gali siekt savo kažkokių tai asmeninių tikslų ten, bet pačios tokios, kurios besirūpina tikrai atliekančiais bausmę, tai skatintina. Jos ten padeda ir galbūt adaptuotis visuomenėj išėjus. Aš tai tik už tai, jeigu tokios susikuria, aišku, jos ten ir yra, bet kaip sakoma, kad jų funkcijos susivestų grynai, kaip čia, na, padėti atliekančiam bausmę. Nu, čia aš nežinau, iš principo valstybė rūpinasi tais piliečiais, aš manyčiau, pagrindinė paskirtis turėtų būti – padėti žmogui adaptuotis, būtent ta resocializacijos programa, kai jis išėjęs iš įkalinimo įstaigos žinotų, kur jis padės galvą, kur jis gaus pavalgyt ir ar turės galimybę užsidirbt pinigų.*

(3) *Mano požiūris irgi teigiamas į tas organizacijas. Kitas klausimas, kad aš skeptiškai žiūriu į tai, kad būtų kažkokie tai, egzistuoti kažkokie bendravimo būdai, kai jis dar atlieka bausmę, nes reikalas labai paprastas yra, reiškia, ką ta organizacija gali padaryti, jeigu asmuo kali. Pasirūpint jo šeima? Galbūt, bet klausimas, kokiais būdais? Pasirūpint to asmens turtu? Galbūt, bet ar tie būdai bus teisėti, ar nekels žalos tam tikros? Ir taip toliau. Tai aišku, daugiau tų sferų galima išgalvot, kuriose galėtų nevyriausybinė organizacija veikti,*

kai bausmę atlieka asmuo, tačiau kai jisai išėjo iš laisvės atėmimo vietos, tai aišku, jau integracija, resocializacija į visuomenę, jau jinai turi ženkliai daugiau veikimo formų va tokios nevyriausybinės organizacijos negu tuo momentu, kai jis kalė. Tai mano požiūris teigiamas. Ir turi jos, organizacijos tokios, egzistuoti, nes vistiek jeigu asmuo atlieka laisvės atėmimo bausmę, tam tikrus socialinius ryšius jis praranda, laisvėj buvusius, nelaisvėj galbūt jie sustiprėja, nu ne galbūt, o tiksliai. Ir dėl tos priežasties būtent tos nevyriausybinės organizacijos galėtų padėt atstatyt tuos laisvėj buvusius, egzistavusius ryšius. Ar efektyviai veikia, sunku pasakyt, bet praktikoje yra buvę keletas atvejų, kai, reiškia, tos nevyriausybinės organizacijos buvo įtartos finansiniais nusikaltimais, čia buvo prieš keletą metų, tačiau didesnių kažkokių tai nusiskundimų jų veikloje neteko girdėt.

(4) Matot, nevisada po gražia iškaba geri norai būna.

2.10 Kokios užsienio šalys Lietuvai galėtų būti gerosios praktikos pavyzdžiu taikant (skiriant, vykdanč) laisvės atėmimo bausmę? Kodėl?

(4) Nu, islamo šalių naminėsiu, kur už vagystę ranką nukerta, šiaip tai, man vis tik tai nemažai imponuoja JAV būtent skyrimo, taikymo bausmių politika. Netgi pradėsiu nuo to, kai buvo prieš 40-50 m. pas mus, sakysim, tos ribos nuo kada nepilnametis atsako už nusikalstamą veiką, taip ir liko. Deja, akseleracija, ir patys mes matom, kad nusikaltimus daro vis jaunesni. Deja, jų patraukt baudžiamojon atsakomybėn negalima. Turim jais rūpintis ir kada ateina 2 m 17metis, jis nepilnametis ir dar jam reikia auklę paduot, gink Dieve, kad nepašnekėt, nu man tai kartais kelia juoką. Vat šiuo atžvilgiu, toje valstybėje, kur minėjau, JAV, ten truputį yra kitaip tas klausimas išspręstas. Netgi yra išspręstas, man patinka, kad pas juos yra įtvirtinta tokia norma, kada negalimas lygtinis paleidimas pirma laiko iš viso. Pas mus, deja, įstatymai ant tiek humaniški, kad kaip aš sakau, gali būt tos sankcijos ir mažesnės būt, nu ar tokios, kokios yra, bet kad žmogus realiai atliktų bausmę. Dabar, kad nebūtų farsas, kada teismas nuteisia 15 metų, o po 6 metų arba po 5 metų jis jau vaikšto laisvėje, tai kam tada skirt tiek, jeigu jis jų neatbus. Taip, kad vėl čia sakau. Su manim gal kas ir ginčysis, bet aš tai skaitau, kad yra kategorija asmenų, kuriems negali būt taikomas kategoriškai toks paleidimas pirma laiko. Na ten daug yra visokiausių seansų, čia negalima vienos šalies kaip konkretaus modelio paimti, nes ten irgi gana daug valstijų yra ir ten daug savų subtilumų, bet kai kurie vat tokie principai, man sakysim, imponuoja būtent JAV. Ir Europos valstybių tikrai labai nemažai ir gana teisingi principai yra, vėl lyginant netgi su tuo lygtiniu paleidimu, yra daug griežtesnių sąlygų, pas mus, mes jau, kadangi kaip lietuviai jeigu kerta, tai kerta iš peties. Jei humanizuojam tai humanizuojam taip, kad po to baisu į gatves išeit. Taip kad, kad kažkokios tai vienos valstybės paimt už konkretų, sakysim, pagrindą taikymo, vykdymo būtent aš negalėčiau. Bet yra valstybių, kurios galėtų būti tam tikroje tos politikos, bausmių politikos dalyje, kažkokie gal gabalėliai būt pavyzdžiu, viena ten, kita ten, kita ten.

(3) Nu, aš tai galiu kalbėt apie Vokietiją, Daniją, Švediją, Suomiją. Ir šiaip tai, kaip ir buvau sakęs prieš tai, taisyklės yra daugmaž vienodos lyginant. Tačiau šitose valstybėse, mano supratimu, geriau yra išspręsti techniniai, organizaciniai klausimai, tai yra pirmas dalykas – laikymo sąlygos, galimybės mokytis, profesiją gaut, kalbas studijuot, galbūt atskirais atvejais ir smulkius darbus padaryt iš vienos pusės. Iš kitos pusės, sakykim, tas grįžimo į visuomenę mechanizmas irgi pakankamai aiškiai reglamentuotas ir techniškai kontroliuojamas yra. Tai būtent šiuo požiūriu mano tos paminėtos valstybės kaip pavyzdys Lietuvai gali būt.

1. Laisvės atėmimo bausmė:

1.1 Ar skiriant laisvės atėmimo bausmę nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui yra pasiekiami/nepasiekiami bausmės tikslai? Pasakykite, prašau, kodėl taip manote?

Na šiaip pagrindinis tikslas aišku asmeniui, kuris atliko bausmę tai yra ko valstybė sieka, ar jisai po bausmės atlikimo padarė nusikaltimą vėliau ar nea, tai yra ar buvo kartotinumas ar nea, ir jei kartotinumą nėra, tai reiškiasi jokių problemų mes ir neturim, tačiau jei pasižiūrėti mūsų statistiką, kuri, rodo, kad pakartotinumų lygis yra aukštas. Toliau pasižiūrėjus tas laikymo sąlygas, mes tikrai negalim pasakyti, kad įkalinimo įstaiga žmogų keičia į teigiamą pusę. Ir dėl šitos priežasties, dėl laikymo sąlygų, dėl neigiamos subkultūros, dėl visuomenės pozicijų, galima sakyti, kad mes to tikslo ne visai pasiekiam. Na iš dalies pasiekiam, taip kad atpildą jisai gauna, bausmę atlieka, tačiau kalbant apie resocializaciją, apie pataisą, būtent čia jau atsiranda tie sunkumai.

1.2 Kokių tikslų šiandien Lietuvoje siekiama skiriant laisvės atėmimo bausmę nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui (atpildo, izoliuoti nusikalstamą veiką padariusį asmenį nuo visuomenės, resocializacijos ar kitų)? O kokių tikslų, Jūsų manymu, turėtų būti siekiama? Kodėl?

Na aišku, atpildas, be atpildo nebūtų bausmės, čia viskas aišku yra nubaudimo elementas. Izoliuoti asmenį nuo visuomenės galbūt taip nepasakyčiau, tačiau aišku, pagrindinis į ką dabar orientuojasi bausmių vykdymas, tai aišku siekiam tos resocializacijos. Bet viskas gerai, mes resocializacijos laikomės, orientuojamės į ją, tačiau praktikoje pasižiūrėti įstaigų veiklą, socialinių rehabilitacijų veiklą, kai vienam būrio viršininkui tenka 50-60 kalinių, apie resocializaciją kalbėti jau sudėtinga, kadangi, kaip vienas žmogus apie 50-60 žmonių išspręs problemas. Neįmanoma išsivaizduoti. Aišku, viskas ok, resocializacijos tikslų siekti, tačiau mano nuomone, tiesiog reikėtų daugiau akcentuoti to socialinio darbo, laikymo sąlygos turėtų būti kitokios. Bet įstatymuose viskas gerai, mūsų tikslas, kad atlikęs bausmę daugiau nedarytų nusikaltimų, tai mes kaip ir resocializacijos siekiam.

1.3 Pasakykite, prašau, koks yra Jūsų požiūris į laisvės atėmimo bausmę ir jos taikymą Lietuvoje? (Ji reikalinga/nereikalinga?) Kodėl?

Na pasakyti, kad šita bausmė nereikalinga, aišku negalima. Visada bus kategorija asmenų, kurie turės būti uždaryti nuo visuomenės, dėl pačios visuomenės labo. Jei kalbėti apie laisvės atėmimo bausmę Lietuvoje, jina taikoma gan dažnai ir mūsų laisvės atėmimo bausmės vidurkis yra nemažas, yra palyginus su Europa metai ir keturiolika mėnesių. (ieško) pvz, Lietuva - metai, keturiolika mėnesių ir vienuolika dienų. Pvz. Prancūzija 8,4 mėnesio. Tai kaip matom, skirtumas labai didžiulis. Kodėl taip yra? Todėl, kad mūsų BK yra numatyta daugeliu atvejų laisvės atėmimo bausmė, taip pat ir visuomenės požiūris yra tas, kad kuo daugiau metų, tuo geriau, tačiau na iš esmės tas dalykas taip neturėtų būti. Visų pirma visuomenės požiūris toksai yra, kitas dalykas yra įtakoja taip, kad pas mus tas vidurkis yra didelis, ir dėl to mes turim daug asmenų įkalinimų įstaigoj. Pvz. Europos vidurkis yra 100 kalinių 100 000 gyventojų, pas mus yra 234, tai va, mes dvigubai viršijam šitą.

1.4 Jeigu laisvės atėmimo bausmė reikalinga, už kokias nusikalstamas veikas, Jūsų manymu, ji turėtų būti skiriama?

Na šiaip aišku ji turėtų būti skiriama už sunkius nusikaltimus, jau už sunkesnius, bet teismas, mano nuomone, turėtų vadovautis tokia logika, jei pvz. pirmą kartą asmuo padaro nusikaltimą, na nesunkų ir panašiai, jam reikėtų skirti alternatyvą. Antrą kartą jis padarė, alternatyva, kuri bus griežtesnė, ribos daugiau teisių į laisvę, bet dar ne įkalinimą. Bet kada jau tie dalykai nepadedą, jau paskutinis atvejis yra laisvės atėmimas. Aišku, ne visais atvejais teismas turi teisę pasirinkti bausmę, jei yra tik laisvės atėmimo sankcija, bet šiaip teismas turėtų vadovautis tokia logika, nuo švelnesnės bausmės, būtent apribojimo, iki laisvės atėmimo.

1.5 Jeigu laisvės atėmimo bausmė nereikalinga, tuomet kokiomis kitomis bausmėmis reikėtų pakeisti laisvės atėmimo bausmę? Kodėl taip manote?

Na, jina reikalinga. Nu galima būtų tą sąrašą išplėsti, būtų nauja bausmė, jei mes pajėgtume finansiška, tai pvz. būtų elektroninė priežiūra. Kai asmeniui ant kojos yra uždedamas elektroninis daviklis ir mes kontroliuojam tą asmenį kur jis yra. Ir tokiu būdu mes neprivalom tą asmenį išlaikyti. Jisai pats maitinasi, pats dirba, pats save išlaiko, pats moka už butą, už komunalinius ir mokesčių mokėtojams jokios finansinės

pasekėms dėl tos bausmės neturi ir šita bausmė dar suteiktų galimybę šiek tiek sumažinti įkalinimų asmenų skaičių įkalinimo įstaigose, pagal tą kuri mes turime.

2. Laisvės atėmimo bausmės taikymas (skyrimas, vykdymas) Lietuvoje:

2.1 Kaip vertinama laisvės atėmimo bausmė (jos taikymas) Lietuvos baudžiamosios justicijos kontekste? Kodėl?

Pas mus ta bausmė yra populiari ir jei jūs pasižiūrėtumėt kitų mokslininkų straipsnius, ten Sakaulausko yra Gintauto, būtent, kad Tarybos Sąjungos, eks Tarybos sąjungos valstybėse yra pastebima tendencija, kad yra skiriama ta laisvės atėmimo bausmė, kadangi anksčiau ji buvo pati pagrindinė. Tai mes galbūt dar tokia logika ir vadovaujames. Na ir pačios visuomenės pozicija yra tokia, kad kuo daugiau metų, tuo geriau, tačiau tai nėra visiškai teisinga.

2.2 N. Christie yra pasakęs, jog „nusikaltimų kontrolė gali tapti arena valdžiai demonstruoti savo galią“. Pasakykite, prašau, koks, Jūsų manymu, yra valstybės vaidmuo skiriant laisvės atėmimo bausmę Lietuvoje?

Koks vaidmuo? (formuluoju, ar valsybė galėtų daryti kitaip, ar tas dažnumas yra toks geras?) Jeigu kalbėti apie laisvės atėmimą koks valstybės vaidmuo, na viskas būtent priklauso nuo tos baudžiamosios ir bausmių vykdymo politikos, ko siekia valstybė. Bet pas mus, kaip ir anksčiau minėjom, sistema dar orientuojasi vis į tą atpildą, pati visuomenė trokšta to atpildo ir dėl šitos priežasties laisvės atėmimo bausmė yra dažnai taikoma ir tai rodo vidurkis 100 000 gyventojų.

2.3 Pirmiausiai valstybė nusikaltusį asmenį „uždaro, atskiria“, o po to siekia jį resocializuoti? Ką apie tai manote ir kodėl? (Valstybės vardu nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui paskiriama laisvės atėmimo bausmė, ji vykdoma valstybinėse institucijose, po laisvės atėmimo bausmės atlikimo valstybė siekia bausmę atlikusius asmenis resocializuoti)

Na matot, su ta resocializacija, jei taip pasižiūrėti įstatyme, jau asmens ta pataisa pradeda vykdyti nuo pirmosios įkalinimo dienos. Taip deklaruoja. O realiai galiu pasakyti, kad vieniems tai veikia, kurie galbūt pamato pirmą kartą, išsigandę sako: „Viskas tvarkoj, daugiau aš tokių pasekmių nenoriu, bet jei realiai pasižiūrėti, manau labai mažas procentas būtų tų žmonių, kurie pasikeitė įkalinimo įstaigoj į teigiamą pusę. Ir tyrimai atlikti parodo, kad laisvės atėmimo bausmė yra pati, bausmė, kuri turi daugiausiai neigiamų pasekmių asmeniui. Pradedant, kad labai didelis iširusių šeimų skaičius, darbo įgūdžiai prarandami, jeigu asmuo studijavo, studijos nutrūksta ir t.t. labai daug neigiamų pasekmių. Taip pat asmuo praranda tuos bendravimo įgūžius, jei asmuo praleido ilgesnį laikotarpį, penki metai ir daugiau, tai išėjus į laisvę jis biškį taip jaučia, kad pasaulis šiek tiek pasikeitė. Na kalbant apie resocializaciją, tai būtent ta resocializacija turėtų būti vykdoma visą bausmės atlikimo laikotarpį. Vat. O esmė yra ta, kad kol kas, kol mes turėsime būrio viršininką vieną prie penkiasdešimt šešiasdešimt nuteistųjų, to pasiekti neįmanoma. Bent mano yra tokia nuomonė ir taip pat, tam, kad asmenis resocializuoti turėtų būti ir daugiau psichologų, kai dabar įkalinimo įstaigose yra vienas du, o kalinių yra penki šeši šimtai, tai na toks klausimas....

2.4 Kokia yra Lietuvoje taikomos laisvės atėmimo bausmės kaina valstybei, mokesčių mokėtojams? (Valstybė ir mokesčių mokėtojai „išlaiko“ kalinčiuosius; atliekant laisvės atėmimo bausmę kalintieji praranda socialinius įgūdžius, socialinius ryšius; tuomet jiems išėjus į laisvę reikalingos resocializacijos programos, finansinė ir kitokia pagalba, kad šie asmenys galėtų grįžti į visuomenę, turėtų sąlygas normaliai gyventi, dirbti, atstatyti prarastus socialinius ryšius ir pan.) Kokia Jūsų nuomonė apie tai ir kodėl?

Na kokia kaina? Na kaina yr ta, kad jei asmuo grįžta į įkalinimo įstaigą, tai vėl iš naujo mes tokį asmenį išlaikom, ir galima pasakyti dabar drąsiai, kad mūsų sistema veikia kol kas neefektyviai, kadangi tie asmenys, kurie anksčiau padarė, ta prasme yra didelis pakartotinum laipsnis tarp tų asmenų ir jau automatiškai mes galim sakyti, kad bausmės tikslas nebuvo pasiekiamas, kadangi asmuo vėl iš naujo padarė nusikaltimą. Bet iš kitos pusės, čia aišku nulemia ir pati ta socialinė politika, ar mes padedam tam asmeniui, ar ne. Nes jei paimti skandinavus, tai sako, kad nuteistas asmuo, kuris turi socialinių problemų, tai pas mus aš abejoju, ar mūsų tautietis pasakytų tokį posakį apie nuteistąjį. Nu neįmanoma įsivaizduoti. Tai būtent mes orientuojamės į tai, kad nubausti, uždaryti kuo ilgesniam laikui, o iš kitos pusės mes gauname žmogų, kuris išėjęs iš įkalinimo įstaigos neresocializuojasi, toliau darys tas veikas, nes neturės iš ko pragyventi ir panašiai. Ir vėl užburtas ratas – mes turėsime skirti daugiau lėšų teisėsaugos institucijoms, teismams, tardymo izoliatoriams ir galų gale jau įkalinimo įstaigoms. Ir gaunasi toksai uždaras ratas, kad valstybei išeina žymiai brangiau. Tai yra dėl šitų priežasčių, kaip sumažinti išlaidas, tai ir turėtų būti tos

alternatyvios bausmės. Ir tyrimai rodo, kad tas asmuo, kuris buvo išleistas anksčiau laiko, pavyzdžiui lygtinai paleistas, jisai tą laisvę vertina daug labiau, nei tas, kuris išėjo bausmės pabaigoje.

2.5 Laisvės atėmimo bausmė Lietuvoje yra viena iš dažniausiai skiriamų bausmių. Paaiškinkite, prašau, nuo ko priklauso, kas lemia dažnesnį ar retesnį laisvės atėmimo bausmės skyrimą (dar iš sovietinių laikų paveldėta baudimo kultūra, griežtos baudžiamosios teisės normos ar kt.)?

Kalbant apie paramą. Tam, kad mano nuomone, normalus asmuo grįžtų į visuomenę, reikia pradėti nuo pat laikymo sąlygų. Jeigu dabar pasižiūrėti, kaip yra perpildyti tardymo izoliatoriai, arba pasižiūrėti Lukiškių kalėjimą arba pataisos namus, laikymo sąlygos... na ir asmuo kai neturi privatumo, visą laiką su tais pačiais asmenimis, vat dėl to ir atsiranda ta pati problema, kad įkalinimo įstaiga dar labiau tik tą asmenį sugadina vat ir viskas. Tai yra ir visuomenės požiūris, tai pat ta baudimo kultūra, kurią mes paveldėjom, taip pat ir BK ir normos yra gan griežtos ir teismai turi tuo vadovautis.

2.6 Kaip manote, ar galėtų, ar negalėtų būti skiriamos alternatyvios laisvės atėmimui bausmės Lietuvoje? Kodėl? Jeigu taip, galbūt galėtumėte įvardinti, kokios alternatyvios laisvės atėmimui bausmės galėtų būti skiriamos Lietuvoje? Kodėl taip manote? Jeigu ne – kodėl? (jeigu apie tai neatsakys 1.5 klausime)

Tų alternatyvių mes turim nemažai, tačiau, kaip naujovėl galėtų būti įvesta elektroninė priežiūra.

2.7 Kaip vertinate dabartines laisvės atėmimo bausmę atliekančių asmenų kalinimo sąlygas (įvairiose rekomendacijose teigiama, jog kalintiems asmenims turi būti užtikrinamos žmogaus orumo nežeminančios sąlygos, tam tikras privatumo suteikimas ir pan.) Lietuvos įkalinimo įstaigose (jos pakankamos, nepakankamos). Kodėl?

Sąlygo, manau, tikrai nėra labai geros, bet iš kitos pusės nėra labai blogos. Tai priklauso nuo kalinimo įstaigos, pavyzdžiui tos, kurios sutvarkytos, kuriose padaryti remontai, kitose jei pasižiūrėsit, Lukiškių kalėjime ir panašiai, tai vaizdas stipriai pasikeis. Na su tuo orumu bausmių vykdyme yra labai paprastai. Jeigu visos procedūros atliekamos pagal įstatymą, pilna krata, toliau laikymo sąlygos ir jeigu viskas eina pagal įstatymus, tai mes galime sakyti, kad viskas ok, jokio orumo mes nepažeidžiam. Apie privatumą mūsų įkalinimo įstaigose kalbėti išvis sudėtinga. Įsivaizduokite, jeigu gyvena bendrose patalpose trisdešimt – penkiasdešimt, koks privatumas, jokio privatumo nėra. Ir mūsų sistemos pati baisiausia klaida yra ta, kad yra tie bendri kambriai. Jeigu būtų laikomi kamerose po vieną po du, nebūtų tos visos neigiamos subkultūros, nebūtų lytinių nusikaltimų, tų prievartavimų, kastų ir t.t. Viskas prasideda nuo to, kadangi visi kartu laikomi. Jeigu to nebūtų, automatiškai tas dalykas sumažėtų. Na laikymo sąlygos. Vienas rodiklis, kad yra įstaigos yra tam tikros perpildytos, bet nevisos, kitas dalykas kaip pamatyti, gerai ar ne, galima pasižiūrėti kiek kvadratinių metrų tenka vienam asmeniui. Aš dabar bijau sumeluoti, kiek vidutiniškai pas mus vienam asmeniui tenka (jūs galite rasti kalėjimų departamentų tinklalapyje) bet ten yra kažkaip, kad iki 5 kv.m. mes dar nepasiekėm vienam asmeniui. Įsivaizduojat, kas yra tie penki kvadratai vienam žmogui? Ir tą dalyką departamentas užsibrėžė iki 2010 ar 2012 metų pasiekti, tai dabar mes turim mažiau nei 5 kvadratai vienam žmogui. Tai apie ką kalbėti....

2.8 Kokie veiksniai (visuomenės požiūris, tam tikrų atskirų grupių veiksniai, požiūriai ir kt.) lemia laisvės atėmimo įstaigose galiosiančių taisyklių kūrimą, jų taikymą (pavyzdžiui įkalinimo įstaigose taikomų paskatinimų/baudimų sistemą, kas nulemia dažnesnį ar retesnį jų taikymą)?

Dabar čia tik ne baudimo sistema, paskatinimų ir nuobaudų sistema. Na kas nulemia, labai priklauso nuobaudos ir paskatinimai priklauso nuo įstaigos administracijos. Vienose įstaigose žiūrima liberaliau, kitose griežčiau ir tai jau konkrečiai priklauso nuo kiekvienos įstaigos atskirai. Na viskas priklauso nuo vadovybės. O šiaip jei pasižiūrėti, tai galima pasakyti, kad tų drausminių pažeidimų daroma daug įkalinimo įstaigose daroma daug. Statistiškai daug jų yra ir iš kitos pusės yra ir ta juodoji medalio pusė, kad mes negalim pamatyti, kiek yra tų pažeidimų, nes jeigu nuteistieji yra lokaliniam sektoriui yra keli šimtai uždaryti atskiri ir jie nakties metu prižiūrėtojai tiesiog praeina ir nueina. Nakties metu jie gali ten tarpusavyje daryti ką nori, mes sužinoti ar visi pažeidimai užfiksuoti mes tiesiog negalim, tai dėl šitos priežasties mes negalim pasakyti, kiek realiai yra padaroma tų pažeidimų. Bet šiaip jau oficialiai statistika rodo, kad jų yra nemažai. (ieško kažko) na va pvz. jei imti senesnę statistiką pvz. 2006 m. apie 200 nusikalstamų veikų buv įkalinimo įstaigose, taip pat beveik 11 tūkst. asmenų buvo nubausta už drausmės pažeidimus, tai dabar taip gaunasi, kad beveik vienam nuteistajam vienas drausminis pažeidimas per metus, tai yra labai daug. Nu mano tokia nuomonė.

Na vidaus tvarką kas nustato? Nustato bausmių vykdymo kodeksas ir pagal jį yra priimamos pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklės, remiamasi tuo bausmių vykdymo kodeksu. O bausmių vykdymo kodeksą priima Seimas. Tai atitinkamai kada mūsų seimūnai priima pagrindinių bausmių vykdymo įstatymą, tai jau automatiškai tą sąlygoja, kad kiti įstatymai, jau ten ministerijų, departamentų jau bus atitinkantys tą įstatymą. Bet šiaip, mano nuomone, mūsų įstatymas padarytas gana pažangiai, kadangi geras elgesys - daugiau teisių laisvių, blogas - mažiau. Ir būtent tą rodo tos trys grupės įkalinimo įstaigose, kad asmuo gali įtakoti savo teisinę padėtį. Šiaip įstatymas atrodo gana ideliai, viskas ok. Tačiau vat kaip praktikoje tas viskas realizuojasi, čia jau kitas klausimas. Įstatymas mūsų tikrai yra pažangus, jeigu pasižiūrėt, dar kitos valstybės net ir neturi atskiro bausmių vykdymo įstatymo, mes turim, mes galim didžiulis, bet praktikoje kaip yra vykdoma, jau kitas dalykas. Bet įstatymuose viskas labai gražiai.

2.9 Koks, Jūsų manymu, Lietuvoje veikiančių nevyriausybinių organizacijų, besirūpinančių kalinčiais ar jau atlikusiais laisvės atėmimo bausmę asmenimis, vaidmuo? (Ar tokios organizacijos reikalingos? Ar jos veikia efektyviai? Jos gerai dirba ir vykdo savo funkcijas ar yra tik „dėl formalumo“?) Kodėl?

Vieną dalyką galiu pasakyti, pvz., na yra tos visuomeninės organizacijos, viskas tvarkoj, manau jų dar turėtų būti daugiau. Bet jeigu jūs dabar sugalvojat ir sakot, aš noriu savanoriauti, padėti kaliniams. Taip, ir jūs ateinat į įkalinimo įstaigą, bet ar jus įleis. Ne. Sakys, kokių pagrindu aš jus įleisiu? Pati pagrindinė spraga prasideda, nuo to, kad nei bausmių vykdymo įstatyme, nei kituose, na niekur nėra pasakyta, kaip galima savanoriauti su nuteistaisiais, nes tam, kad įstaigos vadovas jus įleistų su tais asmenimis bendrauti, jiems padėti, jis turi pagal kažkokį pagrindą, ne taip paprastai žmogų iš gatvės priimti. Dėl šios priežasties, mano manymu, bausmių vykdymo įstatyme turi būti įtvirtinta savanoriavimo pagrindai arba kažkos atskiras poįstatyminis aktas savanorystė bausmių vykdymo srityje, kažkas tokio. Tas kad reguliuotų, kokius įgaliojimus asmuo turi, kaip jis gali bendrauti su tuo nuteistuoju, na aprašyti visą tą tvarką. To dabar nėra, mes turim tokį liūdną dalyką, jeigu imti skandinavus, pas juos viskas kitaip. Asmuo einant jam darbintis, jo yra klausama, ar jūs kur nors savanoriavot, ir jei jis sako, kad nea, tada jam sakoma, palaukit, mes turim va asmenį, kuris jau savanoriavo, ir taip visuomenei suteikiama galimybė bendrauti su tuo asmeniu. Ta prasme, ir visuomenė pažįsta tą asmenį, ir asmuo pažįsta visuomenę ir taip vyksta ryšys. Pas mus to ryšio nėra, nes pas mus žmonės apie įkalinimo įstaigas girdi iš kaimynų, iš pokalbių tų iš plepalų (atsiprašau) ir iš televizijos ir formuojasi, kad įkalinimo įstaiga jau baisiau nieko negali būti. Mano nuomone, būtent savanoriai yra reikalingi, ir gal būt dar mūsų mentalitetas pačių piliečių. Aišku atsirastų tam tikra žmonių, jeigu pasižiūrėt visuomenę, tai visuomenė yra prieš ir tokiu būdu kalbėt apie tą pačią savanorystę dar keblu. Pasakyti sunku, tačiau mano nuomone, svarbiausia tai, kad jei jos bent vienam asmeniui padėjo, tai mano nuomone, yra gerai, tai nėra beviltiškas darbas, jei nors kažkam, kažkiek padėjo, tai reiškiasi viskas ok. Ir šiaip jei bendrai vertinti bausmių sistemą, na negalima pasakyti iš karto ar ji yra efektyvi, ar neefektyvi. Bausmių sistema visada bus aktuali, mes sakysim, kad visada yra pažeidėjai, kuriuos mes turim nubausti, laikyti sistemoj. Bet mes sakysim: „palaukit, palaukit, rezultatų iš mūsų galėsit pamatyti tik po penkių, dešimt, penkiolikos metų“. Tokiu būdu šita sistema visada yra aktuali ir tokiu būdu atsikratyti tokio bet kokio klausimo apie efektyvumą ir jį įvertinti gana sudėtinga.

2.10 Kokios užsienio šalys Lietuvai galėtų būti gerosios praktikos pavyzdžiu taikant (skiriant, vykdam) laisvės atėmimo bausmę? Kodėl?

Na kaip praktika, aišku, skandinavai, Švedija, Suomija, Danija. Vat šitos valstybės, kadangi laikymo sąlygos jose yra labai geros. Taip pat Lietuvai vertėtų pasižiūrėti ir į kanadiečius, kadangi jie laikomi vieni pažangiausių šioje srityje, bausmių vykdymo, daugiausiai išvystyti. Na, o jei imti konkrečiai skandinavus. Tai kaip paprastas pavyzdys, tai mes turim vieną atvirą tipo įkalinimo įstaigą, kuri suteikia asmeniui galimybę dirbti dienos metu. Tai jei paimti skandinavus, jie tokių įstaigų turi 60-70% nuo visų įstaigų. Tai skirtumas akivaizdus, tai jie orientuojasi į resocializaciją, o mes tokiu būdu labiau orientuojamės į izoliaciją.

Komentaras.

Ta laisvės atėmimo bausmė, jei ji orientuota į resocializaciją, tiesiog reikėtų daugiau atviro tipo įkalinimo įstaigų, taip pat reikėtų įvesti tą įkalinimo sistemą, kur būtų kalinami po vieną po du kaliniai ir tokiu būdu sumažėtų tos subkultūros ir neigiamos pasekmės po įkalinimo būtų mažesnės ir reikėtų, mano nuomone, formuoti palankesnę visuomenės požiūrį į patį nuteistąjį. Nes dabar tas požiūris yra neigiamas ir visuomenė vadovaujasi tokia logika, kad kuo daugiau metų, tuo geriau. Bet einant tokiu keliu, visą valstybę galima paversti kalėjimu, ta prasme, statyti daugiau daugiau daugiau, bet tai nėra išeitis ir mes tik dar daugiau sukursim kalinių tokiu būdu ir rezultatas bus labai liūdnas.

1. Laisvės atėmimo bausmė:

1.1 Ar skiriant laisvės atėmimo bausmę nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui yra pasiekiami/nepasiekiami bausmės tikslai? Pasakykite, prašau, kodėl taip manote?

Tai tie, kurie, aš manyčiau, tie formalūs, tai pasiekiami, jie padarė nusikaltimą, kur kodeksas numato tokį atlikimo laiką, be abejo, viskas yra padaroma – jis gauna bausmę, jis ją atlieka, įkalinimo vietoj, be abejo, viskas yra labai gerai sutvarkyta, niekur igliau jo niekas nelaiko kalėjime iš tikrųjų, ir ta bausmė ir ateina iki pabaigos, kiek mes būdami laisvėj tai tikrai tik palydim, sakykim, į kalėjimą ir pasitinkam. O kaip yra viduj, tai praktiškai turbūt galėtų pasakyti iš tikrųjų tik tai tas, kuris ten sėdėjo ir kuris žino, nes šiaip mes iš tikrųjų mes žinom, kad viskas vyksta labai gerai, niekas, kaip matot, administracijos nebaudžia, niekur niekas neatsitinka, o čia tie skundai tokie, kur ateina, sakykim, ateina buvęs nuteistasis ir sako „va, iš manęs pasityčiojo, nėra tvarkos, nėra to“. Nu čia, nesakymas. Ta prasme, tokiais mes galim pabėdavot va susėdę, o iš tikrųjų tai jokios naudos tas neduoda ir aš tikrai tikra, kad viską, kas priklauso, administracija padaro teisingai ir gerai, tikrai. Pagal kodeksą, formaliai viskas ten yra sutvarkyta. O tas, hm, dabar galvočiau, tai, kad taip stipriai kartojasi, žmonės, reiškia, grįžta į kalėjimus, tai turbūt šį ta byloja, ar ne, apie kokybę pataisymo. Tai vat tas, iš tikrųjų nukrypsiu nuo, vat šiandien vyksta malonės komisija 10 val. ir bandžiau pirmininkui paruošti, gauna medžiagą, reiškia, kam teikti malonę, nu labai liūdna tikrai, malonės prašo žmonės, teisti 12 kartų, 15 kartų. Tai kaip būdavo šitaip, po pirmo karto iš tikrųjų Prezidentui malonu malonę suteikti ir kažkokią tai viltį ar pamažinant ar dar kaip nors tą bausmės laiką. O dabar, na, ta padėtis iš tikrųjų yra liūdna ir jeigu žmogus turi 12 teistumų, nu jau kokybė turbūt nelabai kokia ir galim sakyti, kad naudos turbūt didžiulės ir nėra. Taip, bausmė, kaip sakyti, nusikaltimas padarytas, teismas jį nusprendė nuteisti tokiam laikui, jis atbuvo ir jis išėjo. Ir niekam jis neįdomus išėjęs. Ir vat turbūt išėjus prasideda ta, kaip sakyti, visa jo nelaimė. Sugrįžta į tuos pačius pataisos namus, nes nu taip, žinot, vat tas toks, kai kasdien kontaktuoji su tais žmonėmis, tai galvoji, vat jis pabūna savaitę, kitą, mėnesį, pradeda ilgėtis kalėjimo ir tai labai skaudu girdėt iš tikrųjų. Bet o ką aš jam galiu pasakyti, kokią alternatyvą? Jokios. Darbo nėra, gyventi nėra, socialiniai ryšiai nutrūkę, už nugaros dar kokie 8 teistumai, tai vat tokia padėtis ir kur jam dėtis? Kaip belieka 9 kartą eiti į kalėjimą. Ir viskas, ir jis ten randa ką? Randa tai, kuo mes rūpinamės kas dieną nuo ryto iki vakaro, tai yra jis neturi problemos kuo dantis išsivalyt, kaip išsiskalbt rūbelius, kad jam už šviesą mokėt, kad taupyti, kad vanduo, kad tas, kad tas. Ir jis taip sakant sau kaip katinas vėl gyvena toliau tą gyvenimą, bet jis ir net negalvoja, žinokit, apie kokį tai kitą gyvenimą, apie tai, kad galima kažką tai sukurti, padaryti, kažko tai siekti, neturi idealų iš tikrųjų žmogus tokiu atveju. O kai jau randa prieglaudą tiktai kalėjime, nu tai. Bet taip vat, šiaipus sėdint ir bendraujant labai liūdna iš tikrųjų ir visą laiką verčia galvoti, o kodėl gi taip yra ir ką daryti, ar nedaugiau kviesti bendruomenės apsijungti, kažkaip laikyti tą žmogų, parodyti kitą gražią gyvenimo pusę, bet, kada nors taip bus, bet dar negreitai turbūt. Tai va čia būtų taip. Galvočiau, iš tikrųjų tikslai formaliai tai turbūt yra padaromi, atliekama viskas yra teisingai.

1.2 Kokių tikslų šiandien Lietuvoje siekiama skiriant laisvės atėmimo bausmę nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui (atpildo, izoliuoti nusikalstamą veiką padariusį asmenį nuo visuomenės, resocializacijos ar kitų)? O kokių tikslų, Jūsų manymu, turėtų būti siekiama? Kodėl?

Žinot kaip yra, be abejo, orientuoja tas, ką nubaudė. Tą, ką įskaudino, tai turbūt nori atpildo, šaukiam vendeto. Izoliuoti nusikalstamą veiką padariusį atskirais atvejais irgi turėtume sakyti, kad reikia taip padaryti, bet nepaprastai turi dirbti, mano manymu, institucijos, kurios ryškiai turi nustatyti, ar jis pavojingas, kiek jis pavojingas, kokią jis bausmę turi atlikti, kokia rizika. Nu žinot, kai pamatom, kad paleido žmogų net ir lygtinai, o po 3 dienų jis padarė vėl nusikaltimą, suima šurpas ir galvoji, juk galvojam ne tik, kad jus įskaudins, bet reikia ir apie žmogų pagalvot. Tas, kuris negali nedaryt nusikaltimo, ir jį turbūt reikia apsaugot nuo tų dalykų, ane? Juk abi pusės yra, taip kad atskirais atvejais izoliacija būtina, nes tiesiog jis gali pridaryti iš tikrųjų daugiau sau blogų dalykų ir visiems. Bet apie resocializaciją, tai aš tikrai netikiu, tikrai, pataisos namuose tas tikrai nevyksta. Jis vėl išeina, vėl ir vėl išeina negerbdamas negerbdamas įstatymų, piktas, visoks kitoks, kaip ir, kaip čia jums taip pasakius, vat kaip man susidaro įspūdis, kad žmogus ateina keršyt į laisvę, jis nori atkeršyt vėl visokiais būdais, čia taip yra blogai, čia yra taip ir taip, ir taip. Tai reiškia, kad žmogus nepasirengęs, ten, reiškia, jisai negauna nusiramino, kad va jisai sau taip ramiai išeitų į laisvę, žinotų konkrečiai, ką jisai darys, ta prasme, kad tęstų kažką tai pradėtą. Gal ir utopija? Kaip tas sako, kokios čia jūs norit išmokint gyvenimo laisvėje laikant žmogų nelaisvėje? Iš tikrųjų tai yra taip. Tai vėlgi bet, ka žinau, žinot, kaip būtų vat taip aš taip galvoju, jeigu būtų atviri kalėjimai, atviresni, daugiau susitvarkytų, sakykim, ir probacija dirbtų, daugiau būtų alternatyvių bausmių,

daugiau įsiveltų žmonės be išankstinių nuostatų tokių, geranoriškų dalykų ir būtų galbūt ir kitaip tada. Galima būtų tikrai vat ir į kalėjimą daugiau nueitų žmonių, ir bendruomenės narių, ir visaip kitaip nusiteikusių geranoriškai, jau tam žmogui kitokią tiesą atneštų, ane? O dabar, kai jis uždarytas, tai kokią, taip kaip tu ten. Vistiek tu piktas, uždarytas, tu negali išeiti, nėra to, nėra ano, įgūdžiai begaliniai tiktai gyvent nusikalstamai, protas dirba viena linkme kaip apsukti įstatymą, nu, nu nevyksta ta resocializacija. Mano manymu, tu niekaip negali to padaryti kol kas, va dabar, perspektyvoj turbūt, turbūt sakau, jeigu nesuvestume žmonių visų į vieną krūvą, kaip sakyti, visi vienodi būtų, jeigu mes juos šiek tiek išmėtytume, būtų kažkokia klasifikacija iš tikrųjų, tai galbūt ir vyktų, galbūt net vyktų ir visokių stebuklų, vieni galėtų padėti kitiems ir dar visa kaip kitaip, bet kol vieni krūvoj, kol yra 150 žmonių, sakykim, su visokiais savo charakteriais, savo nuodėmėm, nusikaltimais, pomėgiais, orientacijom ir visais kitais, nu aš neįsivaizduoju, tiesą sakant. Čia man jau iš fantastikos srities, nežinau. Bet vistiek tam, kad kažkas tai vyktų pozityvus tai vistiek žmogus turi turėti savo kažkokią tai erdvę, savo pomėgių tenkinimą, pagaliau pabuvimo tyloj ir dar visokių kitokių dalykų. Nu toj košėj, aš kaip dabar jau daugybę metų nebevažiuoju į kalėjimus, bet būdavo kai nuvažiuoji, vat ypatingai moterų kalėjime, kada toj sekcijoj tikrai tiek daug žmonių, tu nu, aš visai neįsivaizduoju, ten tiktai gali išprotėti. Taip kaip jau aš galvočiau, jeigu žmogus šiek tiek normalus, tai jisai turėtų ten išeit iš proto. Bet kažkaip, matyt, į kalėjimą pakliūna vėl visokie kitokie žmonės, ne visai tos psichikos tokios. Nes jie kažką daro ne taip ir ten pakliūna, tai tai vat, kokia ten resocializacija gali būti, jeigu tu bijai alkūne užkliudyti, kvėpuot bijai, nes jeigu tu būsi ką ten ne taip suvalgęs, tai gausi į nosį ir paskui atsiras, aišku, stovyklos principų. Taip kad vat šitą punktelį tai aš tikrai labai abejočiau. Čia ateities dar. Aš tai galvočiau, kad kuo daugiau turėtų būti alternatyvių bausmių, iš tikrųjų ne kalėjime, o jeigu jau kalėjimai, tai turėtų būt kalėjimai, ne kolonijos. Iš tikrųjų turėtų būti sekcijos, žmonės turėtų gyventi po vieną, geriausiu atveju po du, nebūtų žeminami, nebūtų jie ten visokiais būdais verčiami daryti dalykus, kurių nereikia daryti. Ta va, tai aš būčiau už tai, kad tikrai veiktų institucijos kažkokios prie teismų galbūt, dar tai ir Parolio sistema galėtų veikti ir probacijos va dabar kurią čia koncepciją paskelbė mūsų dabartinė Vyriausybė, tik nežinau, kodėl kelinta čia ta koncepcija, jau buvo seniai iš tikrųjų, dabar nebeatsimenu prie kurio ministro, bet prieš kokį 10 metų tai jau mes jau kūrėm modelį, bet jau atėjo kitas ministras ir pradėjo kurti kitą modelį. Aš dar kartojuosi už alternatyvią bausmę ir kuo mažiau tų visų represijų prieš tą žmogų, manau, kad nu kaip čia pasakius, vistiek gėris pasaulį gelbsti dažniau, kad ir kaip būtų juoda, vistiek pasižiūrėk ateina kažkas, kas nu va taip sau geru žodžiu paima ir situaciją išsprendžia.

1.3 Pasakykite, prašau, koks yra Jūsų požiūris į laisvės atėmimo bausmę ir jos taikymą Lietuvoje? (Ji reikalinga/nereikalinga?) Kodėl?

Nu labai jau čia platu – laisvės atėmimo bausmė ir jos taikymas. Tai kaip ir sakau, grįžtam prie pirmo, be abejo tie visi, įstatymas turi būt, buvo ir bus reikalas atimti, izoliuoti žmogų, laisvę jam. Bet tiesiog turėtų būti švelniau, mano manymu, aš kiek žinau, pati labai nesidomėjau, bet vat mūsų juristai, tai jie, sakykim teigia, vat gal jei ir paklaustumėte senyvesnio, vyresnio amžiaus juristo, kuris dirbo prie kodekso, tai pasakytų, kad tai, kas buvo Sovietmečiu prieš 40 metų, va tie kodeksai, kurie buvo, jie tokie ir paliką, taip sakant, mes tik įdėjom Lietuvą, kokius ten dalykus trumpai, o visa kita liko, tai liko tie lagerinė sistema, tie visi siaubingi tie visi siaubingi taikymai tų visų bausmių, niekas nesikeičia iš tikrųjų. Taigi mano manymu, turėtų kažkaip tai švelnėti, nes nu ką žinau, aš mat vis kaip bešnekėčiau apie tuos kalėjimus, vis grįžtu prie savo pagrindinio darbo, aš vistiek galvoju, kad na kalėjimas neištaiso žmogaus, tikrai, yra gal visgi geriau dirbti iki kalėjimo, ta prasme daugiau dirbtų mokyklos, daugiau dirbtų bendruomenės, daugiau dirbtų tėveliai, šeimos nariai, ir visi kiti dalykai, daugiau būtų orientacijos į žmogų, tai gal būtų tada mažiau kalbų apie kalėjimus ir bausmes, ta prasme, būtų labai nedaug. Tokioj Norvegijoj didžiausias kalėjimas – 100 kalinių. Nu tai visai niekaip negali patikėti, kažkoks juokas vienas. O kai pradėjom dirbt 16000 kalinių buvo tuo metu, iš viso Lietuva tiek daug žmonių, aš nežinau. Aš iš vis nežinau, gal nėra šeimos, kurioj nebūtų vienaip ar kitaip, jeigu taip paimtum. Ir tai nėra normalu, nėra normalu iš tikrųjų, o taip pagalvojus, tas baltiškasis mūsų charakteris nei jis piktas, nei jis agresyvus, nei jis koks nors. Tai kas čia pasidarė, kas čia įvyko? Bet nu kaip čia dabar pasakius, iš tikrųjų tai lengviausia uždaryti į kalėjimą be abejo, labai mažai darbo, uždarei, už ten užmūrijai ir tegul jisai sėdi. Tai vat, bet niekas nepagalvoja, tą laiką, kol jisai sėdi, tai ramu, bet kai jis išeina, tai jau ojoj kaip neramu pasidaro. Kai jis išeina 6 kartą, tai dar neramiau. Nu tai gal paimkim, ir kažkaip, bet šiaip tai tikrai labai vangiai ir mūsų vat, jeigu ryžotės tokį darbą rašyti, tai turbūt žinot, kad tai yra, na, tokia tema labai nemėgiama kalbėti ir tokia labai nešvari, negraži ir matom, kad visuomenėms organizacijoms atstovams visada yra labai sunku atstovauti to pavargėlio interesą dėl to, kad aš irgi lieku nesuprasta. Man atrodo, kad mano idėja tai yra labai gera, aš norėčiau, kad visi gyventų taikiai, vieni nebijotų kitų, taigi ne kažkokie žvėrys esam iš tikrųjų. Bet nuomonė visuomenės yra beveik vienareikšmė, kad visus izoliuoti, ta prasme, labai toks matymas toks labai trumpas. Baisus luošinimas iš tikrųjų žmonių, ir jeigu tikrai būtų ta, nu sakykim, tai gerai ir vištos vogt negalima,

tikrai negalima. Duokit man bausmę, duokit man karcerio kažkokio, bet jūs manęs nežeminkit, aš turiu pats suprasti, kad aš tą vištą pavogiau, už ką aš sėdžiu, o kada man ten šalia vištos dar 15 visokių nusikaltimų prisiūna ir bendrai ten visaip padaro iš manęs iš vis, jeigu pavogiau vištą, tai dar pasakys, didelė tikimybė, kad aš dar ir dar kažką ten pavogsiu, nu žodžiu, tokių vat visokių dalykų yra. Kiek per tuos metus istorijų, kiek visokių dalykų ir tokie susidaro toks, nu kaip pasakyt, toks vat didžiulis matymas, kiek vat žmonių iš tikrųjų sumaitota, suniokota visiškai be jokio reikalo absoliučiai, o atsistot labai sunku, žinokit, labai. Užtenka vieną kartą vat kažkas tau nutinka ir jau tu eini su tuo šleifu per gyvenimėlį ir ne tik tu vienas, tu kuri šeima, tavo kenčia žmona, tavo vaikai, tavo tėvai. Nu tai yra labai žiauru šiaip jau pagalvojus. Kur tu visą laiką turi tą akcentuoti, tu niekaip negali nuo to... ir kam to reikia, o kita vertus, tikrai nu už tą vištą nueitum čia vat pašluotum kažkokį tai atstumą gatvių. Bet žinot, tas visas turėtų būti kažkoks tai vat, aš net nežinau, gal ir nuo sovietmečio tas toksai mąstymas, vat kažkokie tai gėdingi darbai, sakykim, pavogiau, uždarė į kalėjimą mane ir gerai, nieks manęs nemato. Bet juk didesnis poveikis būtų atlikt kažkokią tai veiklą, ane, mano manymu. O ten uždarė, jis ten pasėdėjo, dar jeigu charakteris mano dar koks, žinai, linkęs tai ir visai gerai, bet iš tikro rezultatas tai turbūt būtų geresnis, bet vėlgi eina, tariasi, kažkas tai nenori, vat jeigu atsimenat, Kaune, man atrodo, buvo kaip ten lyg savivaldybėm davė tokį kaip ir pabandymą, reiškia, nu vat ten kokius parų nesodint, o eit ten kapų tvarkyt, dar kažko, bet tai žinot kaip, turi būt sistema, turi veikti nuo pradžios iki galo, neturi būti jokių atsikalbinėjimų, prašymų, o matot kaip yra, įstatymai kaip yra mūsų, kokie yra mūsų įstatymai, kaip jie veikia, kaip jie kam taikomi, kaip ten visi dalykai daromi, dėl to ir toks jovalas iš tikrųjų, taigi turim kažkaip tai vat nustojom kalbėt apie pilietinį ugdymą, atkreipėt dėmesį, kaip jau ir subrandinom, o iš tikrųjų tai labai nepilietiška visi mąstom, kažkaip vis kažkur nustumiam problemą kitam, o tu ką? Aš tai tam iš tikrųjų teikiu labai daug reikšmės ir savo dukrai pavyzdžiui auklėju, visada sakau, kad tai ne tik tavo reikalas, o visų mūsų reikalas. Iš tikrųjų, jeigu tu matai, kad kažką daro negerai, tai, kaip pasakyt, turi kažkaip savo poziciją išsakyti, nes jeigu tu dabar to nepadarysi, tu vėl nepadarysi, o paskui ir tau padarys tą patį to, ko tu kažkada nepasakei. Bet mes vat kažkaip viską apsisulinam, kažkur tai vat palendam po dideliais sparnais ir viskas.

1.4 Jeigu laisvės atėmimo bausmė reikalinga, už kokias nusikalstamas veikas, Jūs manymu, ji turėtų būti skiriama?

Aš šiaip tai izoliuočiau, bausti reikia už viską, bet šiaip tai tų bausmių gali būt visokių: ir pokalbiai gali būti ir bendruomenių auklėjimas, ir va tokie vat kažkokie darbavietės kažkaip tai turėtų vat tie visi dalykai būti ir galėtų būti, žinoma, reikėtų. Bet realia, vat tokią, kad uždaryti žmogų, tai jau reikėtų ten tikrai pasižiūrėti, kaip yra, specialistai turėtų nuspręsti. Sakykim, ten kokios žmogžudystės, baisūs ten visokie, ne tai, kad suvažinėja 7 žmones ir už žmogų gauni metus. Dieve, kaip šiurpu, nežinau, man taip net bloga buvo, apsirgau nuo tos tokios bausmės. Nu tai vat, tai irgi yra nesąmonė, tai va turim asispręsti ir labai griežtai, kur turi būti, kokia ta bausmė, kokio dydžio. Ir kažin dabar tie 7 metai, sakykim, už tokį nusikaltimą, taip, tai yra daug, bet turėtų būti dar kažkas šalia to. Tas žmogus iš tikrųjų turėtų kentėti už tai, ką padarė, ne atsėdėti, vat formuluotė koki, ane. Atsėdžiu ir viskas, nu vat atsėdėu ir sėdžiu, o turėtų būti ne taip, aš manau, kad reikėtų sugalvoti iš tikrųjų bausmių tokių, nu ir nežinau, visgi reikėtų turbūt ir atidirbt, ir kažkokie tai piniginiai turėtų būti grąžinimai sudarant žmogui sąlygas, aš nesakau kaip dabar ta nesąmoningi visokie ieškiniai, ane, nu juokas. Mano publika gyvenime niekad nieko nepadarys, dar baisiau, ji kenkia valstybei, jie nemoka mokesčių, sukčiauja, meluoja, laksto, nedirba, gyvenimus savo nuvaro visiškai. Bet jeigu aš turiu ieškinį ir aš ateinu į instituciją ir sakau „aš turiu tokią skolą, nu padarykim ką nors, kad aš galėčiau ją mokėt, nu stebuklas, einu dirbu, dirbu, dirbu“. Na už labai gerą darbą, sakykim, pridariau aš ten žalos už ten pusę milijono, realiai neatmokėsiu, ane, bet jau mano pastangą ir noras, ir visą laiką po trupučiuką tam, taip tai iš tikrųjų būtų nauda, o dabar kas? Tai vėl, aš sakyčiau, čia yra spragos. Nu juokinga, eina ir eina pas mus visi tie skolų išieškotojai, čia dabar tos visokios yra uabai, o mano skolininkai, va visi pajuodę stoty sėdi ir net negalvoja, jie iš vis net ir nesupranta, kas tas yra, ir nesigilina, bet tai yra nenormalu. Tai vėlgi, kaip gi tas mūsų mažasis brolis vaikšto berazūmis, bet tai yra blogai. Daug yra blogų dalykų, ir tikrai galvoju, nu kažkaip, nežinau, nei mes tų vaikų iš mažens mušimu turbūt neišmokinom, ane, yra tautų, kur galim pasimokyt, kaip vaikus auklėt, ir koks ten nusikalstamumas, kokio lygio. Viskas yra labai nuo pradžių, labai. Kaip ir vat visos tos, ta sako kultūra gerti, nu, tai aišku, jeigu tu namuose visą laiką buvo gerinama, tai mano vaikų šeimoj irgi bus tas pats, o kaip kitaip? Viskas persiduoda iš tikrųjų. Grįžtant prie tų žiaurių bausmių, tai aš manau, kad jų turėtų būti be abejo ir neapsieisi be jų, nes toks yra gyvenimas, visi mes labai skirtingi ir visi mes formuojamės kitaip, bet visgi didesnis procentas turėtų būti alternatyvių laisvės atėmimui bausmių, kurių galim va šitiek prigalvot. Ir tikrai vat pagalvoji, grįžta ir atrodytų ir tėvai dar normalūs, kažkur klaidos padarytos, sūnūs grįžta, dukros grįžta, ir tas visas uždeda tą dėmę tokią, kad vaikas sėdėjęs, visą tą sumaištį, visus kitus dalykus. Ir kam to pykčio? Nu vat galvoju, nu buvo teismas, nu va Mildutę nuteisė, dabar vat mes ją pasiimam ir viską

padarom, kad ji daugiau nenusidėtų. Tai jeigu mes ant jos nepykstam, tai papyks jinai savaitę kitą, dar kažkas, dar, bet aš sakau, viskas susiveda į tai, kad niekas nenori nieko daryt. Ir tikrai lengviau yra nieko nedaryt, labai patogiu. Du dalykai pas mus: pirmas tai yra pinigų niekada nėra, ar ne, nors daugybę dalykų gali padaryt be pinigų visai nė cento nereikia iš tikrųjų, o paskui jau sako koks nors valdininkas „čia ne mano kompetencijoj“, čia kažkas kažkur turi padaryti. Kodėl sakot man daryti, jei aš vat čia viską padariau iš tikrųjų, čia šitoj vietoj turėčiau pasakyt, tikrai mūsų valstybinės institucijos, sakykim, savivaldybė, čia visi pašalpu centrai, iš tikrųjų mergaitės, moterys ir vyrai dirba idealiai, aš neturiu jokių pretenzijų, viską jie padaro, kas jiem priklauso ir nei kiek nedaugiau. Bet čia ir yra tas dalykas, nu jeigu tu esi, tau viskas reglamentuotas tavo darbas, tavo visas darbo turinys, kompetencija, tavo darbo laikas, tai tu ir dirbi tą dalį. O vat kada jau yra bendruomeniniai dalykai, vat yra „Caritas“, yra savanoriai visokie, samariečiai ir dar visi kiti dalykai, tada ateina perimamumas vat. Vat pas mane turi ateit kažkok kalinys, aš dirbu iki 9 val., aš jį palydžiu iki nakvynės, dar kažkur. Tai viskas, tą vakarą jau 100 proc. nusikaltimo nebus. Bet jeigu penktadienį dirba socialinis darbuotojas iki 4 val. ir sako, žinai, mielasis, man už tą valandą jau nemoka, eik tu, susitiksim pirmadienį. Tai jau gali ir nesusitikt pirmadienį. Tai vat daugiau vat įvelti visų vat bendruomenių, visų tų organizacijų daugiau, ir tada aš manau tų alternatyvių bausmių atlikimas bus paprastesnis, o tų žiaurumų tokių bus mažiau, nes sakau, pataisos namai, taip dabar vadinu, nes taip oficialiai vadinam, bet iš tikrųjų tai yra nusikaltėlių kalvė 100 proc., į kurią, kaip nebūtų liūdna, vis daugybė žmonių nori sugrįžti. Vat dabar laukiu, ateis berniukas 11 val., grįžo, reiškia, iš Marijampolės, jis nieko niekur nerado, jokios pagalbos, niekaip negali, pasą nukniso tą patį vakarą, nu, bandė šokt nuo tilto, pagavo, uždarė į psichiatrinę, skambina iš Naujosios Vilnios. Nu ir dabar vat, ką su juo daryt? Nu vat kas juo pasirūpins iš tikrųjų? Nu tai, tai kokie mes? Aš pasijaučiu kartais taip bjauriai, nu mes tokie kaip kokie, nu aš nežinau vat, aš kartais sakau, aš baisesnė už tą nelaimėlį, kuris ateina ir prašo pagalbos, tikrai, bet aš neturiu kur jo dėt. Bet nu ką mes čia, apsiverksim tikriausiai, nu gal atrasim kokį nors kabliuką, bet labai sunkiai dėl to, kad dokumentas daromas 3 savaites, dokumentas kainuoja 80 Lt ir tų dalykų nėra ir tas užburtas ratas eina ir vat pagelbėk. Vat ir visur susiduri su tuo dalyku tokiu, mum labai labai sunku tikrai. Ir tų finansų nėra, ir dar tas visas, bet tai žinai kaip vat atsitinka, kada pradedi analizuot visą šitą dalyką ir kam nors kalbi, nuo ko tas, sakykim, asmuo, nuo kurio pareitų kažkas, kad galėtų padaryti kažką kitaip, tai jis tada paima ir užbaigia pokalbį štai tokiu sakiniu „o kur jis buvo, kai nusikaltimą darė“? Ta prasme, mes nusimetam problemą ir sakom „o tegul jis eina ir daro ką nori. Nu va jis padarys nusikaltimą, mes jį vėl pasodinsim“. Nu vat, tai tokia yra reali padėtis iš tikrųjų laisvėje šiai minutei, šiai dienai yra šitaip ir dėl to tame klausime, ar vyksta pataisos namuose resocializacija. Nevyksta jinai absoliučiai jokia. Ten jie įtvirtina dar žinias, jie dar pasimoko visokių kitokių dalykų, galbūt ten ir yra ir psichologai, yra socialiniai darbuotojai, galbūt jie kažką ir daro, bet tai yra, nu tiesiog, jiems neįsitvirtina tie dalykai. Nes sakykim, net prigramos, kurios vyksta įkalnimo vietose – anoniminiai alkoholikai, anoniminiai narkomanai – nu nežinau, kiek pas mane atėjo jie nešini tuo popieriuku, kad jie pabaigė, išklausė, galutiniam rezultate pasimato iš tikrųjų tikroji jų ėjimo tenai tikslas ir motyvas, tai yra arbata, sausainiai, aplinkos pakeitimas, na ir žinoma, pliusiukas, kad tu, reiškia, lankai, tai tu galėsi turėti ten kažkokį tai na galbūt pervestas į kitą grupę ir taip toliau. Žodžiu, ne tas, kad aš noriu iš tikrųjų išblaivėti, noriu liautis būti priklausomas, dėl to, kad aš išėsiu į laisvę ir bus taip, taip, ir kitaip. Nė velnio, niekas neis, nu niekaip. Sakau, vat tas, kai pasakoji tai yra kitaip, o kai vat natūroj nespėjo vienas brolis pabuvo, tiktai nespėjo antro sulaukti, jau tas atsisėdo, šitas sugrįžo, vėl narkotikai, vėl prekyba, vėl taboras. Tai vat tas sukasi ir sukasi. O kodėl? O vat, kaip sakyt, pasižiūri, augo berniokai gražūs, švarūs, gražiai mama su tėvu auklėjo, pradėjo tėvas gert, išsiskyrė, mama pradėjo gert, Klaipėda – kraštas toks, nu ir viskas, 14-15 metų, paragavo ir nuėjo šuniui ant uodegos. O jeigu iš tikrųjų būtų ir kaimynui įdomu, kodėl mama geria ir dar kažkam. O gal taip ir nebūtų buvę. Nu vat berniokai, apie 30 metų, gražūs vyrai, tikrai miela malonu ir matosi, kad ir tas vat, kaip pasakyt, nėra taip, kad kaip vaikų namų auklėtiniai, jie yra kitokie, labiau palėgę. O čia lyg ir visas užtaisas būtų, ir nieko. O kiek tokių? Tai bet tai yra tragedija tokia savotiška iš tikrųjų ir tie patys pataisos namai jie ten nieko nepadės.

1.5 Jeigu laisvės atėmimo bausmė nereikalinga, tuomet kokiomis kitomis bausmėmis reikėtų pakeisti laisvės atėmimo bausmę? Kodėl taip manote?

Tai tos kitos bausmės, tai tada pakeiskim, paieškoki, alternatyvių. Ir aš manau, kad ir pati taip galvoji, ar ne, kad ne viską gi bizūnu pasieksi. Baimę gali įvartyti, baimė tai irgi turbūt ne tas ant ko statom gyvenimą.

2. Laisvės atėmimo bausmės taikymas (skyrimas, vykdymas) Lietuvoje:

2.1 Kaip vertinama laisvės atėmimo bausmė (jos taikymas) Lietuvos baudžiamosios justicijos kontekste? Kodėl?

Nu ir kaip ji vertinama? Aš tai nežinau žinokit. Nes šiaip aš turbūt ir iš prigimties esu orientuota į socialinį darbą. Tai aš taip staigiai ir nepasakyčiau, kaip vertinama.

2.2 N. Christie yra pasakęs, jog „nusikaltimų kontrolė gali tapti arena valdžiai demonstruoti savo galią“. Pasakykite, prašau, koks, Jūsų manymu, yra valstybės vaidmuo skiriant laisvės atėmimo bausmę Lietuvoje?

Valstybės vaidmuo skiriant laisvės atėmimo bausmę Lietuvoj. Iš dalies yra galia demonstruojama, nu argi ne taip? Juk tas ėjimas. Vat kokį mes modelį pasirenkam, kokį būdą mes pasirenkam - ar jisai bus švelnus, ar orientuotas į didesnę skaičių alternatyvių bausmių, į didesnę įtraukimą tuo bendruomenių, socialinių institucijų, ar mes sakom „padarei nusikaltimą, sėdi, kuo didesnės bausmės, kuo ilgesnės, kuo daugiau iki gyvos galvos“. Na Bružaitę iki gyvos galvos, net rusai nesodina moterų iki gyvos galvos. Nu tai kas jau čia mes už popiežių šventesni? Aš nežinau, kaip kitose valstybėse, bet šitoj vietoj nu aš esu įsitikinęs, kad laisvės atėmimas, mirties bausmės arba laisvės atėmimas iki gyvos galvos – jis neduoda jokios naudos. Žmogus turi suprasti, kodėl taip yra. O kada tu pasakai jam, kad jisai sėdės iki gyvos galvos, jis, nu aš nežinau, galbūt reikėtų paklausti kokio Peškaičio Arūno, kuris dabar bendrauja daugiau su tais, kurie iki gyvos galvos, ką jie galvoja ir kaip jiems sekasi. Bet man kažkaip atrodo, kad jeigu nieko... o kam? Aišku, jeigu ateina tikrasis tikėjimas, galbūt tada ateina ir apsivalymo momentas, noras, bet jeigu, aš net nežinau, nežinau. Tai vat mes kaip draugija labai daug įdėjom pastangų, kad būtų mirties bausmė panaikinta, nes nu nežinau. Labai jau viskas greita ir paprasta. Šitoj vietoj, aišku iš mano pusės mažai humanizmo, bet galbūt aš nenoriu, kad žmogus šiaip kentėtų, kad jį kankintų, bet aš noriu, kad jis suprastų. Ir man geriau supratęs grįžtų į mūsų tarpą ir pasakytų galbūt kažką tai negu kad jisai tenai bus supūdytas. Visiškai be jokio. Dar daugiau, yra nuomonė tokia, kad iki gyvos galvos, šitokie nuostoliai valstybei. Tai mane šiurpina iš vis tokie sakiniai. Yra šitaip, bet ar reikia to? Jeigu yra taip, tai ką valstybė demonstruoja šitoj vietoj? Tai aš galvočiau iš tikrųjų, man pavyzdžiui ta Bružaitė, taip, aišku, yra baisu ir be abejo, vat ir kaip ten buvo ir kažki kaip ten buvo. Gal ji turi šizofreniją, gal yra dar kažkokie dalykai, bet vat rezonansinė byla, vat taip yra, taip yra. Taigi iš tikrųjų, turbūt teisingas šitas mūsų profesorius labai simpatiškas, ne taip seniai čia buvo svečiuose. Tai va taip, kad aš galvoju, kad aš sutinku su juo. Ir taip norėčiau, žinoma, kad mūsų valstybės vyrai būtų šiek tiek švelnesni. Ta prasme, reikėtų matomai, kažkokaip tai nežinau, tie kodeksai. Aš vat nelabai žinau tos virtuvės, tikriausiai labai daug atima laiko juos peržiūrėti, ten pertvarkyti, tai yra milžiniškas darbas, ko aš esu visiškai diletantas toj vietoj ir nežinau, kaip tas darosi, bet šiaip jau kiek iš bendro išsilavinimo kiek matai, kad kol priima įstatymą kokį vieną kitą, kiek čia praeina laiko ir tai šitiek kodeksų sukurti per naują būtų labai sudėtinga, bet manau, kad vat taisymai kažkokie tai tai galimi ir turbūt ką žinau. Nu sakykim, vat, valstybės vyras Prezidentas nu teikia malonę, gražu kaip ir, kaip ir gražu, nu bet ką žinau. Aš tai norėčiau, kad mūsų valstybė būtų švelnesnė ta prasme ir šitoj vietoj, ir šiaip gi vat kažkaip žuvis pūva nuo galvos, tai aš galvoju, kad kokią turim valstybę, valstybės vyrus, arba kaip sakant, ką išsirinkom, tą ir turim, bet turbūt neieškokime, kas dėl to kaltas, o nu ką žinau. Dabar išrinkom tą gabaliuką žmonių, pasodinom į kitą vietą, bet iš tikrųjų tai vistiek gi mes viena tauta ir kažkaip turėtume turbūt vieni kitiem daugiau įtakos daryti ir sakyti, ir kalbėti. Bet čia turbūt jau kiti faktoriai suveikia.

2.3 Pirmiausiai valstybė nusikaltusį asmenį „uždaro, atskiria“, o po to siekia jį resocializuoti? Ką apie tai manote ir kodėl? (Valstybės vardu nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui paskiriama laisvės atėmimo bausmė, ji vykdoma valstybinėse institucijose, po laisvės atėmimo bausmės atlikimo valstybė siekia bausmę atlikusius asmenis resocializuoti)

Nu tai taip, aišku, uždaro, atskiria, vyksta tyrimai, vyksta visi kiti dalykai, bet sakau gal iš manęs pačiai mažai naudos, nes aš, aš vistiek esu šalininkė to dalyko. Taip, atskiriam. Taip, padarom, bet, suprantu, kaip už kultūringą, man labai nepatinka vat tas dalykas, reiškia, aš jau padariau blogą darbą, tai su manim dar baisiau elgiasi. Nu vat tos agresijos tokios, nusiteikimo to tokio, keršto, aš vat jo nepriimu, man nepatinka. Aš visgi galvoju, kad su kožnu nusikaltėliu turėtų dirbti vėl gi specialistai, žmonės, kurie išsiaiškintų, kodėl jis taip daro, kaip yra. Nu žodžiu, už orų, gražų bendravimą, nesvarbu, kad šuo ant mūsų loja, ane, bet kažki kaip mes jį gražiai gražiai ir pasidaro jis mums draugas, tai va taip ir su žmogum yra. Bet čia tie atskiria, uždaro, tai niekur nedingsi, dabar yra tokia tvarka, mes turim izoliuot, jis mušasi, jis daro, reikia jam ir marškinius uždėt ir visa kita. Tik tai tiek sakau, kad viskas turėtų būti galbūt truputiuką kitokiam lygmeny, nebūtų žmogus spardomas, talžomas. Dabar kada policija šitaip elgiasi, man visai nesuprantami dalykai, man labai liūdna ir aš nežinau, kuris baisesnis ir, nu mano manymu, tai yra visiškai ne į temą. Bet tas visas atskyrimas turėtų būti tik tai kol išsiaiškini, o po to jau palaipsniui resocializacija, taigi stebėkim. Aš tai būčiau šalininkė ir to, kad kuo daugiau būtų specialybių tokių nestatutinių pataisos namuose, o iš tikrųjų ir socialinių darbuotojų turėtų būt, ir prižiūrėtojai su atitinkamu išsilavinimu turėtų būti, o ne kažkokie tai, kaip sakyti, va ten su bizūnu vaikščioti ir vėlgi, ir psichologų, ir be abejo būtų atviresni kalėjimai

visuomenei, bet tai labai sunku padaryti. Aš galvoju todėl, kad kol kas forsuojam tikrai nusikaltėli, bausmę, teisingumą neva, ir nekalbam apie mūsų visuomenės dalyvavimą tame procese. Ar kur nos matai? Aš tai niekur nematau. Arba būdavo pradžioj kai įsikūrėm, tai tas žiūrėjimas kaip į zoologijos sodą. Gauna jau ten kas tą leidimą ir vėpso per langiuką, nu taip gi negalima iš tikrųjų. Aš tai tikrai, visi skelbia, mes katalikiškas kraštas, tokie jau mes čia, nu man sakymas „nedaryk kitam to, ko tu nenori kad tau darytų“ nu man kaip leitmotyvas gyvenime iš tikrųjų, tas labai stabdo ir labai orientuoja į tavo veiksmus ir visus kitus dalykus. Nu ką žinau, broliai mes, seserys, o va kai jau tik brolis paslydo, tai per galvą ir viso gero. Ir kaip tu sau nori, o paskui tegul kiti kažką daro. Na, taip turbūt neturi būt, bet jau yra taip, kaip yra. Taip, pas mus dabar yra šitaip iš tikrųjų. Tik tai tiek, kad siekia jį resocializuoti, tai dabar Lietuvoje tai labai liūdnas vaizdas kolei kas, nežinau. Dar tie, kurie paleidžiami lygtinai iš tikrųjų yra pataisos inspekcija, kur juos ten kuruoja, reguliuoja irgi, sakyčiau, labai menkam lygy, labai įpareigojamai maži, nėra probacijos sistemos, nėra kontaktų niekur, nu tas visas toks labai labai siauras, kaip sakyt, pataisos inspekcija pasikeis turbūt į probaciją ir jeigu nieko nedarysim, tai gali būt, kad taip ir pasiliks. Bet jinai nieko nepadeda žmogui absoliučiai, įgaliojimai yra labai paprasti: įpareigojimai jis turi darbo biržoj atstototi, jis ten dar turi įsidarbinti, kas dabar išvis juokinga šiame laike, net Bernardinuose Julius Sasnauskas kalbėdamas apie gavėnią sako: nu galas žino, nesakysiu jokio pamokslo, dėl to kad jis visas dabar apie pasninką kalbėti kažki kaip ne į temą, tai vat. Dabar pas mus, sakykim, lygtiniam įvykdyti įsipareigojimą įsidarbint per 15 dienų, nu tai klausyk, bet žinok, inspektorius negali, jis turi vykdyt, reiškia jis turi bausti, pagalvok, kokia nesąmonė. Ir va pasidaro šitokia nesąmonė.

2.4 Kokia yra Lietuvoje taikomos laisvės atėmimo bausmės kaina valstybei, mokesčių mokėtojams? (Valstybė ir mokesčių mokėtojai „išlaiko“ kalinčiuosius; atliekant laisvės atėmimo bausmę kalintieji praranda socialinius įgūdžius, socialinius ryšius; tuomet jiems išėjus į laisvę reikalingos resocializacijos programos, finansinė ir kitokia pagalba, kad šie asmenys galėtų grįžti į visuomenę, turėtų sąlygas normaliai gyventi, dirbti, atstatyti prarastus socialinius ryšius ir pan.) Kokia Jūsų nuomonė apie tai ir kodėl?

Na bet kaip yra, skaičiuojam, aišku, tai skaičiuojam išlaikymą, administracijos, pastatų, tu, tu, pasidaro jau gal ne 50, o celi nežinau, jau ten gal ir 1000, jeigu ne daugiau, bet taip, taip, kuo laikysi. Kaina valstybei pasirado finansinė tai taip, kažkokia tai yra ir tas visą laiką ir skaičiuojant į tai, kiek kainuoja, kiek pinigėlių kainuoja išlaikyti. Bet aš galvoju, kad nauda, vat, tai yra pinigai, jie pinigai yra pinigais. Bet yra ir kitos vertybės, kurios yra ne pinigais skaičiuojamos, be abejo izoliacija žmogaus. Vėl gi, daugybė dalykų, kaip yra ką izoliuoja, kokie buvo santykiai to žmogaus su šeima, kaip su vaikais, ar nepagadinsim vaikų ten vešdami ir leisdami kontaktuoti be paruošimo, o gal geriau, kad jį dažniau išleistų, kad jis su vaikais būtų. Nu yra pasimatymai, yra tie visi tokie kitokie dalykai, kurie irgi turi savo kainą, bet jau kitą. Taigi valstybei tas, kad sakykim, praranda darbą, praranda iš tikrųjų socialinius įgūdžius, tai pasidaro dar daugiau pinigų, ane, tas dalykas, kai jis sėdi kalėjime, reiškia, mes jį išlaikom, valstybė išlaiko, mokesčių mokėtojai išlaiko, bet jis ten nedirba, reiškia, jis parazituoja, jis išsiugdo dar kitokius dalykus, pamiršdamas savo anuos socialinius įgūdžius. Užtuot jisai išmokęs kažkokių tai dalykų – taupymo, profesijos, dar vat santykių, bendravimo, jis ten viską praranda – dėl to, kad aš esu tikra, kaip ir kalbėjau pradžioj, kad toj visoj didelėj kompanijoj ten tų dalykų neįmanoma išmokyti, tu netobulėji niekaip, tai aš galvoju, čia ir yra didieji mūsų nuostoliai, dėl to kad jisai kai jau grįžta resocializuotis, tai vėl turim pradėt nuo pradžių. Jeigu būtų įdomu, va čia mes kai vykdem projektą, nu kaip pasakyt, grupė žmonių, kurie čia pas mus turėjo įgyti profesiją, čia miegojo, dalis čia, dalis „Carito“ nakvynės namuose, čia valgėm, čia darėm visokius vakarėlius, mokėmės visokių dalykų – bendravimo, socialiniai įgūdžiai, grindų plovimas, nu žodžiu va tie visi dalykai. Ir vat vaizdelis prie stalo: vat sakykim, 12 žmonių sėdo prie stalo, 10 iš jų viską valgo su šaukštu, dar daugiau, jisai viską beria po stalu, jis krapšto nosį ir klijuoja snarglį po stalu, jis visiškai nenori plauti rankų, jie kaip laukiniai ir vat tada pamatai, nagi pradėkim nuo pradžių, reiškia, tą visą etiketą prie stalo, kaip mes turim tą daryti, ir, klausykit, tiem žmonėm yra per 40 metų. Tai vat jeigu vat kalbi tokius dalykus, tai sakys „vėjai“, ane? Bet palauk, jis 20 metų prasėdėjęs kalėjime, nuo 3 metų jis gyveno ten globos namai, paskuo Veličionys, Čiobiškis, ta vat matai, iš kokių namų parėjo. 40 metų, o nesupranta, kad vistik tai nėra gerai taip, kad jau jei tu laisvas visiškai trupintis tą duoną į kompotą ir visur kur tik galima, plakti kažkokią tai košę, ją srėbti ir visokius kitokius dalykus, kišti šaukštus į kišenes, nu va tokie, nu žinokit, bet taip yra. Tai vat reiškia, va toks žmogus. Tai gerai, jis atėjo čia, mes pasimokėm, pasibuvom. O kodėl jam sunku integruotis į visuomenę? Nu va toks va dabar nueina į kavinę, nu kaip jis ten jaučiasi, kaip jis elgiasi, kaip jie rengiasi, kaip jie vaikšto, kaip jie kalba, va tai viską tą turi padaryti. Ir kada sako „va, viskas sutvarkyta, bausmę atbuvom“, čia buvo laikmetis, kai darbo buvo sočiai, einam mes ir integruojamės į darbo rinką. O nė velnio. Niekur tu nenuėisi ir niekur tu neintegruosies, nes nėra masės visų faktorių – tu neturi nieko, tu

neturi profesijos, tu neturi pinigų, neturi kur miegoti, neturi kur praustis. Ten tu viską turėjai ir sekė pasaikaites, o kaip čia viskas gerai. O kaip toliau? Tai va taip yra.

2.5 Laisvės atėmimo bausmė Lietuvoje yra viena iš dažniausiai skiriamų bausmių. Paaiškinkite, prašau, nuo ko priklauso, kas lemia dažnesnį ar retesnį laisvės atėmimo bausmės skyrimą (dar iš sovietinių laikų paveldėta baudimo kultūra, griežtos baudžiamosios teisės normos ar kt.)?

Iš dalies jau atsakyta ankstesniuose klausimuose.

2.6 Kaip manote, ar galėtų, ar negalėtų būti skiriamos alternatyvios laisvės atėmimui bausmės Lietuvoje? Kodėl? Jeigu taip, galbūt galėtumėte įvardinti, kokios alternatyvios laisvės atėmimui bausmės galėtų būti skiriamos Lietuvoje? Kodėl taip manote? Jeigu ne – kodėl? (jeigu apie tai neatsakys 1.5 klausime)

Dabar va čia kokios pas mus yra alternatyvos bausmes atlikti. Aš labai ir nepasakysiu, kaip yra pagal tą kodeksą bausmių atlikimo, galėtume atsiversti, bet šiaip tai aš žinau, kad atlikti darbus, sakykim, kažkokiuose globos namuose, atlikti vat viešus darbus lauke, šluoti, vat yra ten visai tokia grupė gėdingų darbų, ten kokių gal tualetų viešų valymas, dar kažkas. Ir tai dar vat, kaip pasakyt, gali būti netgi ir alternatyva tokia, nu kaip pasakyt, gal įpareigojimai daugiau ten atlikt vienus, antrus, trečius dalykus, bet ten vat pagal kodeksą atsiverskit ir pamatysit, kaip yra iš tikrųjų, nes bijau nusišnekėti. Nes šiaip aš už tą, kad žodžiu, na negali sakyti, bausmė – būti visuomenėj, bet, reiškia, daugiau bendravimo, daugiau įjungimo bendruomenių ir socialinių institucijų, paremtų savanoryste, vat tokiu geranoriškumu, tai galėtų būti palengvinimas žmogui atlikti kažkokią alternatyvią bausmę. Nu vat sakykim, atėjo jisai į slaugos ligoninę ir vat dirba su manim, skuta ten tas lovų kojias, kurios ten vis apskretę, kiek aš atsimenu nuo amžių, ir visokių dar tokių dalykų tai taip, bet, kaip pasakyt, aš sakau taip, o ligoninė sako – ne, recidyvistų nereikia, ne to nereikia, to nereikia. Vat viską susivedam į tai, kad reikėtų daugiau formuoti požiūrį visos visuomenės, ne baimė paremtą kažkokį, o tiesiog atviriau pasižiūrėti. Vat aš prisimenu, Marius Daukša amžiną atilsį, vaikas 30 metų pasimirė. Jisai atėjęs sako „Milda, aš padariau šiandien gerą darbą“. Sakau „kokį“? Sako „telefoną atėmiau“. Aš, taip žinai, sakau „nu žinai, nieko sau darbas“. Bet sako „bet aš jį grąžinau“. Va, o buvo taip, čia tiesiog įsiklausykite, reiškia, mus muša, mes rėkiam, ane? Dabar mergaitė, jis atėmė iš mergaitės telefoną, o ta nepasimetė, jinai paprašė grąžinti pasakydama, kad čia yra, dėde, ne jūsų telefonas, o mano, be to aš kentėsiu, mama mane dabar baus, kad aš tokia neatsakinga. Ir jam tokį išpūdį padarė, supranti, jinai nebėgo, nerėkė, neklykė, sako „žinot, aš taip pagalvojau, kad ji iš tikrųjų, kaip jai dabar bus prastai“ ir jis jai grąžino tą telefoną. Paskui jisai pasiligojo ir jisai numirė kažkaip labai greitai tas Marėnas. Jisai turėjo, man atrodo, vėžį. Tai vat, tai jeigu mes būsime šiek tiek geresni tam nusikaltėliui, kuris kaip balvonas nevisada žino ką daro, arba kitaip sakant, jisai žino, kad jis turi pavogti, bet motyvas kam, nevisada tai yra blogam tas visas paskirta. Vat toks Poviliukas atsidūrė, suėmė jį policija, suėmė jį policija, jisa man skambina ir sako: „nu pasakykit, kad aš tris dienas nevalgęs ir tą bulkutę paėmiau tik todėl, kad valgyt norėjau“. Iš tikrųjų taip ir yra. Jis 15 metų nesėdi ir jau tikrai nesėdės, bet jis padarė nusikaltimą, o motyvą... invalidas, be kojios, be namų, nu taip atsitiko, nu tai ar reikėjo jį mušti? Atėjo visas mėlynas, be ramentų, atšliaužė, nu ar taip galima elgtis su žmogum? Negalima, negalima turbūt, ane? Aišku, blogai padarė. Aš visada sakau, man visi nusikaltimai daugmaž, esmė iš tikrųjų ar tu vagi tą ar tą, tai yra vagystė. Bet pažiūrėkime dabar vistik taip, kodėl tas atsitiko turbūt, ane, kas tas žmogus, kaip jis augo, kas jį formavo. Bet pavogei, rezultatai, teisiškai visiškai nesigilindami.

2.7 Kaip vertinate dabartinės laisvės atėmimo bausmę atliekančių asmenų kalinimo sąlygas (įvairiose rekomendacijose teigiama, jog kalintiems asmenims turi būti užtikrinamos žmogaus orumo nežeminančios sąlygos, tam tikras privatumo suteikimas ir pan.) Lietuvos įkalinimo įstaigose (jos pakankamos, nepakankamos). Kodėl?

Jo, aš norėčiau, žodžiu, turi būti, niekur praktiškai kolonijų šitų nėra, tikrai, yra kameros, kameroje gyvena po vieną arba jeigu žmogus negali vienas, po du. Ir į tas kameras ir ateina ir gali bendrauti su savanoriais, ir su savo tikėjimą, vat, jis ten gali ugdyti ir susitikti su įvairių konfesijų atstovais, ir žodžiu, tas yra jau visai kitaip. Jau nereikia jam niekur vaikščiot. Pagaliau jis net ir mokosi gyvenimo, juk dabar paėmus mūsų vat šituos visus bėdžius, kurie božiojasi čia po tas gatves, jie gyvenime namų neturėjo, tai aš įsivaizduoju, jis turėtų kamerą, jis jau turėtų mokyklą, jam atsirastų noras kažkokio gyvenimo kitokio pajauti, nu pagalvokit, nuo gimimo tu visą laiką vat kažkokiam tai, kaip tas žinai fermoje koks gyvulėlis, veja, veja, veja tave. Ir ten jis pakliūna, aišku jam ten nelabai situacija pasikeičia, tas socialinis gyvena grupėj, bet ką jis ten dar daro ir ko jis išmoksta, tai arba visai jis išniekina, suniekina, sudirba. Dabar vat tos sąlygos, tai toj vietoj yra blogai, o šiaip pavyzdžiui mitybos ir visi kiti dalykai, drabužiai, man atrodo ir ten ir pokalbiai,

galimybės ten vat tų visokių, jeigu tu gerai elgiesi, ten truputėlį yra kontakto, nėra jau taip visai, kad jau būtų blogai. Bet aš galvoju, visas blogumas yra tas, kad jie yra krūvoj visi, va čia yra didžiausia blogybė. Kad jie visiškai negali ugdytis, tai ir yra, mano manymu, orumas žmogaus pažemintas labai stipriai. Ne, sakau, reikia pabūti toj vietoj trupučiuoką, kad pajautum. Aišku, jeigu iš tikrųjų atkreips dėmesį, kad reformuoti reikia, pradės laužyti, pradės statyti va ten tuos visus dalykus, tai daugybė dalykų tada pasikeis natūraliai – ir mitybos klausimai, ir bendravimo, ir draugystės ir visų kitų dalykų.

2.8 Kokie veiksniai (visuomenės požiūris, tam tikrų atskirų grupių veiksniai, požiūriai ir kt.) lemia laisvės atėmimo įstaigose galiosiančių taisyklių kūrimą, jų taikymą (pavyzdžiui įkalinimo įstaigose taikomų paskatinimų/baudimų sistemą, kas nulemia dažnesnį ar retesnį jų taikymą)?

Man tai atrodo, kad visuomenės požiūrio išvis niekas nepaiso arba jisai, jeigu jo paisytų, tai gal dar būtų ir baisiau, taip galvočiau, dėl to, kad pati irgi jauti, ane, kaip yra su tuo visu požiūriu į tą visą dalyką. Bet tą požiūrį formuoja iš tikrųjų žiniasklaida, formuoja valstybės vyrai ir tai yra blogai, ir mes nuo to kenčiam iš tikrųjų. Ir kad tas valstybės požiūris, jis visuomenės ten ir nėra užfiksuojamas, tai gal dar užtai nėra laužų ir nėra dar visokių kitokių dalykų. Bet taip, jeigu būtų sveikas visuomenės požiūris, tai galėtume ir daugiau iš tikrųjų įnešti kažkokių tai pataisų ir reformų į tą visą dalyką.

2.9 Koks, Jūsų manymu, Lietuvoje veikiančių nevyriausybinių organizacijų, besirūpinančių kalinčiais ar jau atlikusiais laisvės atėmimo bausmę asmenimis, vaidmuo? (Ar tokios organizacijos reikalingos? Ar jos veikia efektyviai? Jos gerai dirba ir vykdo savo funkcijas ar yra tik „dėl formalumo“?) Kodėl?

Žinot kaip yra, tikrai, mūsų organizacija konkrečiai, aš vat be jokio pasigyrimo galiu pasakyti, atiduodu tikrai ir širdį, ir laisvalaikį. Formalumo tikrai nėra. Kuo daugiau dirbu, tuo daugiau suprantu, kad tas žmogus reikalingas pagalbos nuoširdžios. Niekada aš ant jų nešaukiu ir nerėkiu. Ir agituočiau ir kitus to nedaryti ir pykčio juose neugdyti. O tokių organizacijų reikia, reikia, tegul jos būtų ir mažytės visai, ir nedidelės, ir neapsiimtų ten kažkokių ten. Ir mes neturim tikslo atitaisyti ten kažkokių tai, tikrai neturim, bet mes norim, kad tie žmonės sugrįžtų į visuomenę normalūs iš tikrųjų. Ir tas yra įmanoma, tiktai reikia truputėlį daugiau laiko. Vat tas formalumas, be abejo, nieko neduoda. Bet jeigu tu eini tikrai, kaip katalikai savo prie savo brolio ar prie savo sesės, tai tada gali kažką padaryti daugiau, tikrai. O reikalingos organizacijos, kurios dirbtų kitu laiku, kad darbo laikas būtų kitas, kad būtų iš tikrųjų ne ujamus žmogus, kad ta organizacija turėtų ir pirmosios pagalbos kažkokius, tai yra na kažkokią tai nakvynę, sakykim, grįžta kalinys ir vakare iš kažkur iš toli, nuvažiavo į Biržus, ten velniava, nieko nėra, grįžo į Vilnių, viskas, niekur nėra. Stotis, stoty jau ten jį priglobos kažkas. Bet jeigu jisai žino, kad gali ateisi, sakykim, į Panerių g. 10 ir gauti kur pamiegoti ir pavalgyti, ir tai gaus arbatos. Tai aš manau, kad ir visuomenei bus nuo to geriau. Ir nebijoti, ir visuomeninės organizacijos turėtų daugiau taip atsiskleisti ir valstybinės institucijos turėtų mūsų ne mušti, o sveikinti iš tikrųjų, nes mes ir dirba tos visuomeninės organizacijos kitaip ir tuos pinigėlius jos iš tikrųjų užsidirba labai labai sąžiningai. Ir tada pavyzdžiui savivaldybė kažkiek tai mus remia, bet mes iš tikrųjų padarom viską ir dar daugiau, nes ir atlyginimam neskiria pinigų. Ir šiaip mūsų organizacija praktiškai išsilaukė visą laiką iš užsienio finansavimo. Dėl to, kad ten žmonės tikrai supranta, kad ta veikla yra labai reikalinga. Kol kas dar mūsų žmonės parėję iš kalėjimo yra visiškai bejėgiai, beteisiai, berazumiai visiškai, be tų socialinių įgūdžių, be nieko, tik tai žino tą išėję kalėjimo mokyklą, o kur tu su ja nueisi? Nu atgal į kalėjimą. Tai vat, o specifika kodėl reikalinga? Dėl to, kad daugybę kartų atbuves kalėjime žmogus, jau ji psichika yra labai susvyravus ir tu negali, šiek tiek kitioniškas yra priėjimas prie jo. Tu kitaip pasižiūri į jį, bet pavyzdžiui, jeigu tu išsigąsi jo, vat ateina moteriškė, dalina drabužius. Nu čia tuoj visur košmaras kažkoks, dar čia „karočia“ nu ir viskas. Ir tada sukyla jam pyktis, jisai nori kažką daryti, vat reiškia, jo vat tas kontaktas toks, dėl to vat ta specializacija tokia, aš manyčiau, iš vienos pusės, aš irgi darau taip, sakykim, čia yra kaliniai, bet vat savanorių skatinimas, ieškojimas, ir tikrai ateina studentų visokių. Vat ir kaip sakyt, vat kažką tai lyg tai tokie ir mainai gaunasi, ir tas kalinys, suprantai, jis pradeda skleistis, jis visai kitaip pradeda elgtis. Tai ta prasme kažkur tai pabūnam, kažko pasimokom, o paskui jau galima eiti į kitas organizacijas, susikabinti, būti, dalyvauti, eiti ir va šitaip. Bet neturi būt, visuomeninė organizacija negali būt formali arba tada jinai visai, jos nėra tiesiog. Manyčiau va šitaip.

2.10 Kokios užsienio šalys Lietuvai galėtų būti gerosios praktikos pavyzdžiu taikant (skiriant, vykdam) laisvės atėmimo bausmę? Kodėl?

Be abejo, Norvegija man labai patinka ką daro, ką daro danai man labai patinka iš tikrųjų, Kanados sistema ta probacijos sistemą išsižiūrėjom, kaip ten išsigvildenom, išpasakojo gyvai žmonės. Važiavo jie čia, mūsų žmonės važiavo ten, tikrai, vat visa visa sistema orientuota į pagalbą žmogui, žmogus kaip

vertybė, ne kaip kažkas. Tai nėra kažkokia šiukšlė netikusi sėdėti su manim prie vieno stalo, bet aš sakau, kad tai yra šiek tiek paklydęs žmogus, ta prasme, jis niekuom nesiskiria, nu gal jis ten viena kita klase mažiau baigęs, bet iš tikrųjų tai yra žmogus. Ir vat kada tą požiūrį turi, ten ir institutai dirba, ir yra stebėjimo grupės, na vat, na gal man tikrai su galvele negerai, bet jeigu mane įkiš į kalėjimą, bus dar baisiau, mane išniekins, sudirbs. Tai vat ten tokių klaidų nedaro, nu jei ir yra kažkokios, tai nežinau, labai atsitiktinės. Ir aš manau, kad toj vietoj, vat ypatingai Kanadoj, tai labai stipriai pasistūmėjus, tikrai būtent požiūris į žmogų kaip į vertybę, kokia jinai bebūtų. Tai va, tai tie visi, sakau, Norvegijoj man nepaprastai patiko, nu bet visai kitaip, visai kita sistema yra. Kaip pagalvou, kai tuo metu buvo tiek, tai pas mus buvo tiek nusikaltėlių, o ten kai nuvažiuoji ir, sakau, saloj kalėjimas, 100 žmonių, visi, klausyk, mes dar tokios technikos tuo laiku nematėm buitinės, kaip jie naudojosi, ką jie turėjo, kompiuterius kameroje ir, klausyk, gali drožinėti baldus iš raudonmedžio ir visi kiti, mes šoke buvom, bet jisai, ta prasme ir ta visa sistema, sakykim, jeigu tu, labai daug tokių socialinių dalykų – laiškų rašymas, susitikimai, vat jeigu tu iš tikrųjų rodai savo elgesį, nedemonstruoji formaliai, o iš tikrųjų mato darbuotojai, kad yra taip, tai beveik kas savaitgalį atvažiuos žmona, atvažiuos vaikai, atskiri apartamentai, tu būni, tu, reiškia, tu kaip ir nesi eliminuotas iš gyvenimo. O pas mus kas?

1. Laisvės atėmimo bausmė:

1.1 Ar skiriant laisvės atėmimo bausmę nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui yra pasiekiami/nepasiekiami bausmės tikslai? Pasakykite, prašau, kodėl taip manote?

Na taip, manau, kad pasiekiami visi kodekse numatyti tikslai.

1.2 Kokių tikslų šiandien Lietuvoje siekiama skiriant laisvės atėmimo bausmę nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui (atpildo, izoliuoti nusikalstamą veiką padariusį asmenį nuo visuomenės, resocializacijos ar kitų)? O kokių tikslų, Jūsų manymu, turėtų būti siekiama? Kodėl?

Nu, mano manymu, nusikalstamą veiką padariusį asmenį siekiama izoliuoti nuo visuomenės. Ir dar siekiama resocializacijos. Manau, kad atpildo siekti tikrai nereikėtų, o siekti tą žmogų resocializuoti, išmokyti gyventi taip, kad gyventų teisingai, kad su juo dirbantys specialistai parodytų ir leistų suvokti, kad yra gyvenime ne tik juodos spalvos, kad yra ir kitokių.

1.3 Pasakykite, prašau, koks yra Jūsų požiūris į laisvės atėmimo bausmę ir jos taikymą Lietuvoje? (Ji reikalinga/nereikalinga?) Kodėl?

Galvoju, kad ši bausmė yra reikalinga ir turi būti. Tikriausiai nėra nei vienos valstybės pasaulyje, kad tokia bausmė nebūtų taikoma. Ir palyginus šiuo metu yra gana normalus kalinių skaičius, tarkim, gerokai mažesnis nei kad buvo prieš 20 ar kiek metų. Tada buvo apie 16000 kalinių, o dabar apie 8000 kartu su suimtais, arešto bausmę atliekančiais, nu žodžiu iš viso. O inspekcijų priežiūroj yra gerokai daugiau nei kalinimo įstaigose. Yra vykdoma apie 12 programų visokių su nuteistaisiais. Manau, svarbu dar yra tai, kad bausmių griežtinimas efekto neduoda, bet tik kad gal įtakos turi visuomenė, jos požiūris, kad nori kuo griežtesnės bausmės. Aš tai sakyčiau, kad svarbus yra pats tas neišvengiamumo, bausmės už padarytą veiką neišvengiamumo principas. Juk kaip anksčiau ten būdavo, arenoj susirinkdavo pažiūrėt, kaip vagiui nukertama ranka, o kas nors galėdavo vėl kažką apvogt. Tai svarbu, kad būtų tas suvokimas, kad bausmė yra neišvengiama, nes, kaip žinia, pas mus bausmės nėra trumpos.

1.4 Jeigu laisvės atėmimo bausmė reikalinga, už kokias nusikalstamas veikas, Jūsų manymu, ji turėtų būti skiriama?

Ši bausmė turėtų būti skiriama už sunkias ir labai sunkias nusikalstamas veikas. Dar manau, kad turėtų būti griežtesnė atsakomybė už veikas, reiškia, susijusias su narkotikais, narkotinėmis medžiagomis, jų vartojimu, pardavinėjimu nu ir taip toliau. Aš taip galvoju, kad už tokias veikas kodekse turėtų būti numatytos kur kas didesnės sankcijos negu kad yra dabar, gal net kokius 10 kartų. O kaip jūs manot? Aš tai manau, kad tai yra labai svarbu, nes tai yra labai blogai, kai jauni pradeda vartoti narkotikus, nes įvyksta negrįžami pakitimai žmogui ir retai kada nuo narkotikų pavyksta išsikaupti, o dažniausiai tai visai nepavyksta to įveikt, todėl dar kartą sakau, kad už veikas, susijusias su narkotikų, narkotinių medžiagų vartojimu, platinimu, pardavimu ir panašiai, turėtų būti daug didesnės sankcijos nei šiuo metu yra.

1.5 Jeigu laisvės atėmimo bausmė nereikalinga, tuomet kokiomis kitomis bausmėmis reikėtų pakeisti laisvės atėmimo bausmę? Kodėl taip manote?

Jau kaip minėjau, laisvės atėmimo bausmė yra reikalinga ir tikriausiai nėra šalies, kuri tokios neturėtų.

2. Laisvės atėmimo bausmės taikymas (skyrimas, vykdymas) Lietuvoje:

2.1 Kaip vertinama laisvės atėmimo bausmė (jos taikymas) Lietuvos baudžiamosios justicijos kontekste? Kodėl?

Nu kaip vertinu? O kaip galima vertinti? O kaip jūs manote? Kontekste su kitomis kodekse numatytom bausmėm vertinu normaliai, tai yra, kad yra tam tikros proporcijos, kad šita bausmė lyginant su kitomis bausmėmis, skiriama proporcingai. Na mano manymu, reiškia, ji yra proporcinga lyginant su kitomis bausmėmis. Ir pas mus pateikiama statistika tokia, kokia ji yra, nei pridedama, nei pamažinama kaip kad gal kitose šalyse.

2.2 N. Christie yra pasakęs, jog „nusikaltimų kontrolė gali tapti arena valdžiai demonstruoti savo galią“. Pasakykite, prašau, koks, Jūsų manymu, yra valstybės vaidmuo skiriant laisvės atėmimo bausmę Lietuvoje?

Hm, nusikaltimų kontrolė gali tapti arena valdžiai demonstruoti savo galią... Nu o kaip kitaip? Bet juk teismas teisia ir bausmę skiria valstybės vardu. Nu o koks dar vaidmuo tas gali būti? Aš tai manau, kad viskas teisingai vyksta.

- 2.3 Pirmiausiai valstybė nusikaltusį asmenį „uždaro, atskiria“, o po to siekia jį resocializuoti? Ką apie tai manote ir kodėl? (Valstybės vardu nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui paskiriama laisvės atėmimo bausmė, ji vykdoma valstybinėse institucijose, po laisvės atėmimo bausmės atlikimo valstybė siekia bausmę atlikusius asmenis resocializuoti)**

Atsiprašau, bet šito klausimo atsakyt negaliu.

- 2.4 Kokia yra Lietuvoje taikomos laisvės atėmimo bausmės kaina valstybei, mokesčių mokėtojams? (Valstybė ir mokesčių mokėtojai „išlaiko“ kalinčiuosius; atliekant laisvės atėmimo bausmę kalintieji praranda socialinius įgūdžius, socialinius ryšius; tuomet jiems išėjus į laisvę reikalingos resocializacijos programos, finansinė ir kitokia pagalba, kad šie asmenys galėtų grįžti į visuomenę, turėtų sąlygas normaliai gyventi, dirbti, atstatyti prarastus socialinius ryšius ir pan.) Kokia Jūsų nuomonė apie tai ir kodėl?**

Kaina yra tokia, kad vienam kalincio asmens išlaikymui Lietuvoje per dieną skiriama kažkur apie 50 Lt, tai yra apie 20000 Lt per metus. O socialiniai ryšiai, nesakyčiau, kad jie nutrūksta. Nes jei žmogus laisvėj turėjo stiprius ryšius, gerus, stiprius santykius su šeima, tai nesakyčiau, kad jam patekus į kalėjimą tie ryšiai nutrūksta, gal net sakyčiau, kad dar sustiprėja. Bet taip, jei žmogus jau sėdi ne pirmą kartą ir ten po 10 metų, tada tai jo, dažniausiai jis neturi nieko, nei jokių ryšių, nei panašiai arba nutrūksta ir tie, kuriuos dar turėjo. Tai jau kaip minėjau, jei asmenys šita bausme teisiama pirmą kartą, tai nei socialinių ryšių, nei įgūdžių jie dažniausiai nepraranda. Tiesa, dar gal pasvajojant, galvoju, kad būtų galima, tarkim, šalia pataisos namų pastatyti, įkurti, nu tokius namus, kaip bendrabutį gal. Nes tarkim prasėdėjęs kokius 10 ar 20 metų žmogus, tikėtina, kad neturės kur grįžt, gal neturės nei tėvo, nei motinos, nei brolių, nu žodži, jis išeis tiesiai į gatvę ir neturės pas ką eit. Tai kas jam tada belieka, vėl eit, kažką paimt ir grįžt į kalėjimą. Todėl manau, kad galima būtų įsteigti tokį ale bendrabutį, ir išėjus iš kalėjimo tokiam žmogui suteikt gyvenamą vietą tokiam būste, padėt jam susirast darbą, padėt resocializuotis, kad kažkas su juo dirbtų, jam padėtų ir panašiai. Tai va, tai būtų tokiam žmogui suteikiamas kokių 9-10 m² kambarys, gal su juo būtų pasirašoma kažkokia tai sutartis, kad jeigu nesilaikys tam tikrų sąlygų ar panašiai ar ten per numatytą laiką nesusiras darbo, tai toks būstas bus iš jo atimtas. Dar galiu pasakyt, kad pigaus teisingumo nebūna.

- 2.5 Laisvės atėmimo bausmė Lietuvoje yra viena iš dažniausiai skiriamų bausmių. Paaiškinkite, prašau, nuo ko priklauso, kas lemia dažnesnį ar retesnį laisvės atėmimo bausmės skyrimą (dar iš sovietinių laikų paveldėta baudimo kultūra, griežtos baudžiamosios teisės normos ar kt.)?**

Nu nežinau, sovietinių laikų baudimo kultūra? Nu gal, nes dar ir aš pats gimiau sovietiniais laikais, ir daug tokių žmonių yra, gal ne taip paprasta persiorientuoti ir galvoti kitaip. Gal tai kažkiek tai ir lemia, įtakoja laisvės atėmimo bausmės skyrimą. Kad 95 % galima galvoti, stengtis galvoti racionaliai, bet dar lieka tie 5 % jausmų. Kadangi anksčiau buvo taikomos griežtesnės bausmės, tai nors ir stengiamasi persiorientuoti, tačiau gal dar sunkiai sekas. O kad griežtos baudžiamosios teisės normos tai nepasakyčiau. Gal, tarkim, dar kažkiek lemia ir visuomenė, nes ji nori kuo griežtesnių bausmių, kad duotų kuo daugiau ar panašiai, bet kaip jūs turbūt ir mokėtės, žinot, kad bausmių griežtinimas neduoda efekto.

- 2.6 Kaip manote, ar galėtų, ar negalėtų būti skiriamos alternatyvios laisvės atėmimui bausmės Lietuvoje? Kodėl? Jeigu taip, galbūt galėtumėte įvardinti, kokios alternatyvios laisvės atėmimui bausmės galėtų būti skiriamos Lietuvoje? Kodėl taip manote? Jeigu ne – kodėl? (jeigu apie tai neatsakys 1.5 klausime)**

Nu nežinau, tikriausiai esate girdėję apie Lietuvoje kuriamą Probacijos sistemą. Tai yra svarstoma, kad Lietuvoje būtų įdiegta ir taikoma elektroninės kontrolės sistema. O šiaip tai manau, kad alternatyvų tiek, kiek yra numatyta dabar, pakanka.

- 2.7 Kaip vertinate dabartines laisvės atėmimo bausmę atliekančių asmenų kalinimo sąlygas (įvairiose rekomendacijose teigiama, jog kalintiems asmenims turi būti užtikrinamos žmogaus orumo nežeminančios sąlygos, tam tikras privatumo suteikimas ir pan.) Lietuvos įkalinimo įstaigose (jos pakankamos, nepakankamos). Kodėl?**

Aš manau, kad sąlygos mūsų kalėjimuose sąlygos yra pakankamai geros, tik tardymo izoliatoriai yra perpildyti. Tačiau pastatysim Klaipėdoj, Šiauliuose ir gal problema išsprendės. Tiesa, ta lagerinė sistema, kaip dabar yra pas mus, kad vienoj patalpoj būna tiek daug kalinčių asmenų, tai nėra gerai. Geriausia būtų kad būtų kamerinė sistema, o kaliniai gyventų po vieną arba nebent po du. Nes kai būna tiek daug žmonių krūvoj, tai ir konfliktų įvairių kyla, ir smurto, prievartavimų ir kitų problemų. O šiaip kaliniai yra diferencijuojami, tarkim Marijampolėj ir Alytųj atlieka bausmę ne pirmą kartą teisti, Kaune – nepilnamečiai, Panevėžy – moterys, Vilniuj atskirai yra pareigūnų kalinimo įstaiga, taip pat yra atvira kolonija, kur ten lengvesnėm sąlygom bausmę atlieka. Tiesa, dar siekiam, kad būtų padidintas plotas, skirtas vienam kaliniui. Dabar jis yra 3 m², o mes siekiam padaryt, kad būtų 5 m². O kalbant apie tai, kaip su jais dirbama. Aš manau, kad užtenka ir socialinių darbuotojų, ir psichologų sistemoj. Nes anksčiau vienam tokiam darbuotojui galėdavo tekti iki 80 kalinčių asmenų, dabar pamažinom iki 50. O ar užtenka? Na, manau, kad užtenka, nes nereikia, kad kad kiekvienas jų turi 50, tai yra maksimali riba. Na, o dėl galimybių kalinių dirbti. Na, tai tikrai sveikintina, tegul tik dirba. Tik tiek kad tų darbų mažai yra. O dėl atlyginimo, gaunamo už jų padarytą darbą, tai manau, kad jis yra pakankamas. Nes tarkim Estijoj yra atskaičiuojama dar daugiau, ir jei ten gauna 100 Lt, tai jam pačiam lieka gal tik 20 Lt, o pas mus kaliniui už tokį darbą lieka daugiau. Nes Estijoj iš karto pusė algos atimama.

2.8 Kokie veiksniai (visuomenės požiūris, tam tikrų atskirų grupių veiksniai, požiūriai ir kt.) lemia laisvės atėmimo įstaigose galiosiančių taisyklių kūrimą, jų taikymą (pavyzdžiui įkalinimo įstaigose taikomų paskatinimų/baudimų sistemą, kas nulemia dažnesnį ar retesnį jų taikymą)?

Paskatinimų/nuobaudų sistema. Na, sunku pasakyt. Tik galiu pasakyt, kad, reiškia, dabar nuobaudas svarsto ir skiria kolegiali komisija, tai nėra kažko tai vieno sprendimas, tai va, būna komisija, kartu išklausomas ir kalinys, jis gali parašyti pasiaiškinimą, kartu diskutuoti. Ir jei sprendimas jo netenkina, jis gali skųstis tos savo įkalinimo įstaigos direktoriui arba mums, Kalėjimų departamentui, arba Teisingumo ministrui ar paduoti į teismą. Tą nuobaudą jis gali apskųst. Iš tikro, turėdami tiek laiko, jie sugalvoja gal daugiau skundų, nei kad žmogus kokiam kaime sugalvotų ar jam iš viso tokia mintis nė į galvą neateitų. Pavyzdžiui, būna kad parašo skundą ir prašo pakeist stogo šiferį, nes asbestas pavojingas sveikatai, o kokiam gyvenančiam kaime žmogui net mintis tokia nekiltų, kad dėl to skųstis. Tai sakom, kad pagal dotaciją yra numatyta ir ten, tarkim, po kelių metų tas stogas bus pakeistas. Ir va tokių ir kitokių skundų gal apie 200 šiuo metu yra nukeliavę į teismą.

2.9 Koks, Jūsų manymu, Lietuvoje veikiančių nevyriausybinių organizacijų, besirūpinančių kalinčiais ar jau atlikusiais laisvės atėmimo bausmę asmenimis, vaidmuo? (Ar tokios organizacijos reikalingos? Ar jos veikia efektyviai? Jos gerai dirba ir vykdo savo funkcijas ar yra tik „dėl formalumo“?) Kodėl?

Nu aš sakyčiau, kad tai tik sveikintina, tegul tik būna tokios ir dirba. Tiesa, aš pažįstu tik vieną, Kalinių globos draugijos vadovą, ir galiu garantuot ir pasakyt, kad jis tai tikrai stengiasi ir dirba. Ir jei paima bent vieną ir jam padeda, tai jau yra gerai. O šiaip tokios organizacijos tai tik sveikintina. Ai, dar žinau prie Alytaus pataisos namų kažkas tai veikia, ten lygtais „Kauno grūdai“ remia. Šiaip esu už tai, kad tegul tik eina ir dirba tiek organizacijos ar socialiniai darbuotojai, ar psichologai, tiek piliečiai, tokie kaip savanoriai, tie, kurie nori tai daryt. Tik aišku, reikia nepamiršt, kad nebūtų taip, kad tarkim ateina 10 klasės meilė kokia Marytė. O kalinys paprašo „nu būk gera, atnešk, tarkim, kokį ginklą“, tai taip negali būt. Mes jau apribojom maisto produktų siuntimą, nes labai padaugėjo neleidžiamų dalykų, kuriuos atneša. O kad taip pašnekėt, pabendraut, padėt, tai aišku, sveikintina, tegul tik ateina ir dirba. Mes visada „už“.

2.10 Kokios užsienio šalys Lietuvai galėtų būti gerosios praktikos pavyzdžiu taikant (skiriant, vykdam) laisvės atėmimo bausmę? Kodėl?

Va o dėl šalių ar tokios patirties tai nieko negaliu pasakyt, nes užsieny nebuvo ir nemačiau ir nežinau tų bausmių vykdymo sistemų. Tai negalėčiau pakomentuot, kaip ten kas vyksta, tai pasakyt negaliu.

1. Laisvės atėmimo bausmė:

1.1 Ar skiriant laisvės atėmimo bausmę nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui yra pasiekiami/nepasiekiami bausmės tikslai? Pasakykite, prašau, kodėl taip manote?

Formaliai tikslai pasiekiami. Pagrindinis tikslas – kad žmogus už savo nusikalstamą veiką atliktų bausmę kažkokią, tai yra paskirtą laisvės atėmimo bausmę. Žmogus atlieka tą laisvės atėmimo bausmę, paskirtą teismo, vadinasi pagrindinis tikslas paskirtas, žala atlyginta, dalinai, tokia, kokia yra numatyta. Įstatymas ir visuomenė kaip šiuo metu supranta, formaliai, bet realiai ką duoda ta bausmė, tas bausmės atlikimas – tai čia jau visai kitas klausimas. Ar visuomenė gauna daugiau naudos, ar daugiau žalos. Čia reikia labai stipriai pasvarstyt. Čia susimąstymas. Ir kiekvieno nuteistojo asmens laisvės atėmimo bausmės atlikimas, ar buvimas tam pačiam kalėjime, ar pataisos namuose kiekvieno asmens – tai automatiškai finansiniai kaštai valstybei, visiems mokesčių mokėtojams ir jam psichologiniai kažkokie, poveikis psichologinis daromas tuo pačiu. Ir nežinia, ar vieną kartą pabuvęs įkalinimo įstaigoj ar žmogus sugebės paskui grįžęs daugiau nepatekti. Dažniausiai, kaip rodo patirtis, kad jeigu jau pradėjo tą nusikalstamą gyvenimą ir papuolė į įkalinimo įstaigą vieną kartą, tai paskui jau atgal ištrūkti beveik nepavyksta, mažai kam pavyksta. Visi gyvenimą paskui ir praleidžia – trumpai laisvėje, naujas nusikaltimas ir vėl įkalinimo įstaiga. Tai va čia eilinis pasvarstymas, ar tas formalus bausmės atlikimas duoda daugiau naudos, ar daugiau žalos, taip, tam pačiam žmogui, tai visuomenei, tai pačiai ir aukai. Nežinia, gal dirbdamas kur nors laisvėj tai aukai ir kažkaip finansiškai galėtų padėti. Jeigu atliko tik bausmę, buvo išlaikytinis tuos kelerius metus ar keliasdešimt metų, tai kokia nauda visuomenei iš to? Moralinė nauda tikrai? Kad jisai, taip už nusikaltimą uždarytas buvo ir „sėdėjo ant sprando“ visiem mokesčių mokėtojams. Tai ir atsakymas.

1.2 Kokių tikslų šiandien Lietuvoje siekiama skiriant laisvės atėmimo bausmę nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui (atpildo, izoliuoti nusikalstamą veiką padariusį asmenį nuo visuomenės, resocializacijos ar kitų)? O kokių tikslų, Jūsų manymu, turėtų būti siekiama? Kodėl?

Kiekvienas išvardintas tikslas – atpildo, izoliuoti nusikalstamą veiką padariusį asmenį nuo visuomenės, resocializacijos – kiekvienas tikslas dalinai paliečia nuteistąjį, kiekvieną asmenį, kuris teismo paskirtą bausmę atlieka. Tas pats vienas iš tikslų yra izoliuoti nuteistąjį nuo visuomenės ir jį izoliuoti nuo visuomenės, kadangi taip pat jis yra pavojingas visuomenei, bet taip pat ir jam visuomenė pavojinga, kadangi savo elgesiu jisai užtarnavo kažkokį negatyvą savo atžvilgiu. Bet čia izoliacijos tikslas yra vienas iš tikslų. Kaip ir anksčiau minėjau, kad kai jau izoliuoti žmogų, kaip ir atpildą gauna jisai už tam tikrą savo elgesį, savo veiką kažkokią. Bet visi kiti tikslai, resocializacijos tikslas nevisada pasiekiamas. Aišku, mūsų vienas iš pagrindinių tikslų būtų resocializacijos tikslas – kaip jį gražinti į visuomenę, kad jisai daugiau negrįžtų, nenusikalstų. Bet tai realiai be didelio jo noro, be kažkokių visų mūsų pastangų ir mūsų, dirbančių įkalinimo įstaigose, ir pataisos inspekcijų, ir laisvėj esančių žmonių, ir darbdavių, ir artimųjų be šitos bendros pagalbos, be visų bendrų pastangų tai tas resocializacijos tikslas nepasiekiamas, neįmanoma jo pasiekti. Taip pat kaip ir vienas nusteistasis. Jis negali užsibrėžti, būdamas pas mus, gal teoriškai ir užsibrėžia, kad „ne, daugiau į kalėjimą negrįšiu“, bet praeina mėnuo, du ir jisai vėl pas mus stovi ant slenksčio ir sako „taip išėjo“.

1.3 Pasakykite, prašau, koks yra Jūsų požiūris į laisvės atėmimo bausmę ir jos taikymą Lietuvoje? (Ji reikalinga/nereikalinga?) Kodėl?

Čia ne vien mano požiūris, čia kiekvieno žmogaus požiūris, aš manau, ir jūsų požiūris, ir kiekvieno žmogaus požiūris... Yra klasika, jau vistiek, kiek žmonės atsimena, žodžiu, tą žmogų ir visą civilizaciją, visada buvo kažkoks laisvės atėmimas. Yra žmonių, kuriuos privalu izoliuoti, jie, nu, jie negali gyventi mūsų visuomenėje ir pagal tas normas mūsų, pagal numatytas taisykles, kokios jos bebūtų, kokios jos yra šiandien, ir kokios buvo prieš 1000 metų. Galbūt yra šioks toks skirtumas, galbūt panašūs tik tai moraliniai principai gyvenimo. Bet iš esmės ta laisvės atėmimo bausmė šiuo metu kaip ir kadaise, ir visais laikais žmonijoj privaloma. Visada kiekvienoj bendruomenėj yra žmonės, atsiranda žmonės, kurie nepritampa. Ne tik tai žmonių bendruomenėj, ir gamtos bendruomenėj, ir pasaulyje visur yra gyvūnų tarpe yra tokia, kurie nei prie gaujos, nei prie grupės tos nepritampa, yra kažkokie vieniši. Taip ir mūsų žmonių tarpe. Bet čia jau nėra bausmių vykdymo grynai klausimas. Tai yra visos žmonijos mūsų, visuomenės klausimas. Taip, iš tikrųjų tas bausmės laisvės atėmimas reikalingas, kadangi kitaip negali būti. Jisai, nevaldoma yra daug žmonių ir daro labai daug žalos visai visuomenei ir turtui, ir orumui, ir žmonėms, ir nužudo, ir kankina, nu įvairiai yra, ir prievartautojų, ir visokių dar. Yra ta grupė žmonių, kuri turi atlikti bausmę, bet yra dalis žmonių iš tų visų įkalintų, kurie galbūt ir galėtų niekada nepapulti į tą įkalinimo įstaigą. Tiesiog taip

susiklostė socialinė padėtis, kažkokie materialiniai dalykai, galbūt įtakojo grupės, galbūt draugai, toks gyvenimo būdas įtakojo jų gyvenimą, ir jie šiuo metu atlieka bausmę. Galbūt laiku jiems padėjus ar laiku būnant kažkam šalia, ar prievaizdui tam vadinamam, ar duonos kąsniui, ar to šnapso nebuvimas šalia, kai nusikaltimas daromas, nu ir galbūt jis niekada nepapultų į įkalinimo įstaigą. Didelę įtaką padarė tas priklausomumas šitiem alkoholiui, šiuo metu jau narkotikam galbūt labiau, bet prieš 15 metų visi atsimena, kai buvo girtuokliaujama masiškai, niekaip sustot negali, mūsų Lietuvėlė nuo tų girtuoklyščių šiek tiek apstojo, bet šalies gilumoje vistiek visko būna. Dauguma sunkių nusikaltimų juk mūsų klientai padaro būdami apsvaigę. Tai ne paslaptis. Tai jeigu daugiau būtų dėmesys į tai kreipiamas, į tą vat pijokavimą ir kažkokių tuos socialinius reiškinius, galbūt jis niekad ir nepapultų pas mus. O papuola 15 metų, paskui gauna ar daugiau, ar mažiau plus minus keletą metų, tai, įsivaizduokit, žmogui niekad nebuvus įkalinimo įstaigoj ir už kokią buitinį nusikaltimą, kurį apsvaigęs nuo to alkoholio, konfliktai gi, visko būna. Paskui pusę gyvenimo praleidžia įkalinimo įstaigoj. Viskas. Jisai, daugiau jisai grįžt negali, jisai grįžta į tą savo tą kaimelį, visi žiūri kaip į nusikaltėlį, žmogžudį, visi pažįsta, tai kur jam dingt reikia kaime, ką jam daryt. Toliau girtuokliauja, pradeda vogti ar kažką panašaus. Taip yra, nei mano čia žodžiai, toks gyvenimas, taip yra.

1.4 Jeigu laisvės atėmimo bausmė reikalinga, už kokias nusikalstamas veikas, Jūsų manymu, ji turėtų būti skiriama?

Šiaip dabartinis kodeksas gana liberalus ir aš manau, kad gan teisinga, tas paskirstymas gana teisingas yra padarytas. Tas šansas žmogui visada yra duodamas. Vienąkart, kitąkart duodamas ir jeigu laiku susimąsto, gali sustot ir nepatekt į įkalinimo įstaigą. Yra juk daug alternatyvių bausmių šiuo metu ir jos pakankamai taikomos plačiai. Bet yra žmonių, kurie nu negali, epizodų dešimtėmis netgi, kur 20-30 teistumų, nu tai jis, jam kitos poveikio priemonės buvo neveiksmingos, jam tik laisvės atėmimas. Jisai tuo metu, kai yra įkalinimo įstaigoj, kai atlieka bausmę laisvės atėmimo, tada jisai nedaro kažkokių neigiamos įtakos visuomenei, nei vagia, nei plėšia kažkur, nei kažką gal kankina. Va tik išleidžiam ir tą pačią dieną. Yra net atvejų, rekordai ten valanda dvi nuo išėjimo iki sulaikymo. Nu tai jis grynai skuba kuo greičiau sugrįžti, kadangi čia jo namai, čia jo gyvenimas, čia jis pamaitintas, čia išskalpta patalynė, rūbai, viskas jam paduota, išplauta viskas. Jis taip supranta gyvenimą. Čia jis kažkas, čia jis jaučiasi, turi savo vietą, turi vienas gal žodį, kitas turi darbą, nu žino kaip šitam pasauly gyventi. Jis nežino, kaip laisvėje gyventi, kadangi yra tokių, kurie praleidžia didžiąją dalį gyvenimo „už sienų“, įkalinimo įstaigoj, o tik mažą dalelę laisvėj tarp visų kitų mūsų, tarp visuomenės. Tai aišku, ir nuteistieji, ir tie asmenys, visi klientai mūsų vadinami, jie irgi visuomenės nariai. Bet kaip bebūtų gaila, didžioji dauguma jų nuolat pas mus grįžta, ir sukasi – laisvėj, vėl pas mus, laisvėj, vėl pas mus. Taip matyt ir bus.

2. Laisvės atėmimo bausmės taikymas (skyrimas, vykdymas) Lietuvoje:

2.1 Kaip vertinama laisvės atėmimo bausmė (jos taikymas) Lietuvos baudžiamosios justicijos kontekste? Kodėl?

Čia reikia statistiką žiūrėti. Kiek aš suprantu, sakau, jau prieš tai sakiau, galiu pasikartot, man atrodo, kad šiuo metu pakankamai plačiai taikoma alternatyvios bausmės. Ir už tai ir plečiamas pataisos inspekcijų institutas stipriai, kaip žinot, tas darbas galbūt irgi šioios tokios naudos duoda ir tos etiketės. Kadangi gal tas vieną kitą žmogų, gal 10, gal 20, gal 100 tų nuteistųjų, neuždarytų į įkalinimo įstaigą, ir pavyks išgelbėti ir jie grįš kažkur į šeimas, į darbus ir daugiau nenusikalst. Bet aišku, jų tarpe taip pat bus ir tokių, ir reikia liberaliai žiūrėti, kad visada yra gerų pavyzdžių, kurie daugiau galbūt ta alternatyvi bausmė padės daugiau nenusikalst ir negrįžt į nusikalstamą gyvenimą ir nepakliūs į laisvės atėmimo vietas, o jam padės tas grynai pagrasinimas ir kitokia bausmė, ar viešieji darbai, ar kažkoks atlyginimas bausmės. Bet visada tame tarpe bus tokių asmenų, kurie per bausmės atidėjimą ar kažkokią alternatyvios bausmės taikymą ar baudą, ar ką, jisai padarys dar 10 nusikaltimų, gali net ir labai sunkių padarys. Ir tada galima pagalvojus, galbūt reikėjo iš karto jį uždaryti. Nu bet visada yra ir gerų dalykų, kurie bus veiksmingi, ir tų dalykų, kurių galima būtų išvengti, bet nebuvo išvengta, kadangi jam nebuvo pritaikyta tinkama bausmė laiku. Bet visada duodamas tas šansas. Pagal dabartinius įstatymus, ir kaip jūs sakot, justicijos plotmėje, laisvės atėmimo bausmė yra kaip kraštutinė priemonė. Jau kai neveiksmingos visos kitos priemonės, tik tada jie patenka į laisvės atėmimo vietą. Aišku, neskaitant, kada yra sunkūs ir labai sunkūs nusikaltimai, tada jau neturi išėities teisėsauga mūsų, tada jau privalomai uždaromas toks asmuo.

2.2 N. Christie yra pasakęs, jog „nusikaltimų kontrolė gali tapti arena valdžiai demonstruoti savo galią“. Pasakykite, prašau, koks, Jūsų manymu, yra valstybės vaidmuo skiriant laisvės atėmimo bausmę Lietuvoje?

Nu, žinokit, šitas posakis, aišku galbūt buvo ir tikslus ir galbūt laiku išsakytas prieš kokių, nu mūsų mastu, gal prieš 15 metų, kad buvo valdžios demonstravimas grynai tokiu būdu išreikštas. Nesvarbu buvo. 1990

metais, ypač 1990 metų pradžioje, jeigu atsimenat, kai veikė dar precedentinis įstatymas, kada tas vat valdžios demonstravimas buvo vos ne privalomas, kadangi stipriai veikė tos gaujos nusikalstamos, organizuotos grupės ir buvo nevaldomi tie visi žmonės, tada reikėjo ir už tą visą sodinti, ir už pagrasinimą, ir už viską, nu bent jau sulaikyti, nebūtinai nuteisti, aiškintis. Tada buvo valdžios demonstravimas reikalingas, ir tas posakis grynai nuo tų laikų. Galit netgi pasiaiškint, kada buvo pasakytas, tai tikrai bus 1980-1990 metai, 100 procentų. Šiuo metu pasikeitusi situacija ganėtinai, tikrai nebus teisingi šitie žodžiai. Nėra jokio valdžios demonstravimo. Kaip tik mes labai liberaliai, žmogiškai žiūrim į visą tą nusikalstamą veiką žmogaus, ir jeigu tik tai yra galimybė, tai stengiamės jam padėti. Nu aš manau, visose institucijose. Gal ten policijos reikalas aišku sulaikyti ir ištirti, ir pristatyti teismui, bet, kaip žinia, prokuratūra irgi jinai dabar nevisada spaudžia, kad jau maksimaliai bausti. Taip pat ir teisėjai žiūri, nevisada arešto bausmę skiria, jeigu reikia aiškintis, ir namų areštą, ir pasižadėjimą neišvykti, leidžia žmogui būti, visuomenėje gyventi. Tik tai kai jau realiai reikia žmogų uždaryti ar kažkokias poveikio priemones taikyti, tada jau taip, tada būna valdžios demonstravimas. O dabar nebus taip „oi, aš čia pagausiu, aš čia pasodinsiu ir viskas, 10 metų atsėdėsi“. Taip nebūna, pasikeitusi situacija.

2.3 Pirmiausiai valstybė nusikaltusį asmenį „uždaro, atskiria“, o po to siekia jį resocializuoti? Ką apie tai manote ir kodėl? (Valstybės vardu nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui paskiriama laisvės atėmimo bausmė, ji vykdoma valstybinėse institucijose, po laisvės atėmimo bausmės atlikimo valstybė siekia bausmę atlikusius asmenis resocializuoti)

Nu šiuo metu pas mus pagrinde taip yra, jeigu... Čia reikia pradėti ne nuo nusikalstamo, ne nuo bausmių vykdymo sistemos. Jeigu mes kalbam... Ką reikia pirmiausiai daryt? Pirmiausiai uždaryti ir paskui resocializuoti. Reikia pradėti kalbėti nuo darželio ir mokyklos. Jeigu visą dėmesį tinkamam auklėjimui, tėvų auklėjimui, šeimos atsigręžti, žiūrėti tą visą socialinį gyvenimą, kur kaip kas, tą laisvalaikį jaunimo užimti, nu tada nereikės kelti klausimo, kad iš pradžių uždarysim, o paskui auklėsime. Jau paskui suaugusio žmogaus ką ten priauklėsi. Niekas paskui iš jo neišauklėsi. Gali tik tai kažkokias prievartos priemones taikyti, kad jį vat uždaryti ir kol jisai atliks bausmę ir paleisti, kur vėl jis bus nekontroliuojamas. Auklėti ir kažkokias poveikio priemones bandyti taikyti, tai tik tai tol, kol žmogus tinkamas tam auklėjimui, paskui maža korekcija tik tai, simboliškai kažką. Ir tai, mes jį galim auklėti kiek nori, taikyti bet kokias priemones, bet visa tai veiksminga tol, kol jisai uždarytas, ir tol, kol nepateko vėl į tą savo tokią terpę tą pačią ar nusikalstamą aplinką, ar galbūt į tą apsvaigimo būseną. Nu kai vėl patenka į tą būseną žmogus, kuri sąlygoja nusikalstamą, veiksmus nusikalstamus, tai ir viskas. Jis patekęs tikrai nusikalstamai ir pasielgia ir vėl grįžta pas mus. Ir tas auklėjimas joksai nepadeda. Reikia visą dėmesį sutelkti iki to elgesio išsivystymo. Jeigu bus atitinkamas dėmesys, kaip sakiau, mokyklose ir darželiuose ar šeimose, tada gal visai bus kita situacija. O kaip žinot, dabar mokykla nėra pagrindinė ugdymo įstaiga, o truputį aukštyn kojom viskas apsivertę, ir mokykloj, ir visur kitur.

2.4 Kokia yra Lietuvoje taikomos laisvės atėmimo bausmės kaina valstybei, mokesčių mokėtojams? (Valstybė ir mokesčių mokėtojai „išlaiko“ kalinčiuosius; atliekant laisvės atėmimo bausmę kalintieji praranda socialinius įgūdžius, socialinius ryšius; tuomet jiems išėjus į laisvę reikalingos resocializacijos programos, finansinė ir kitokia pagalba, kad šie asmenys galėtų grįžti į visuomenę, turėtų sąlygas normaliai gyventi, dirbti, atstatyti prarastus socialinius ryšius ir pan.) Kokia Jūsų nuomonė apie tai ir kodėl?

Čia apie tą praradimą nevisiškai teisingai pasakėt. Ne visi praranda socialinius ryšius, kai kurie kaip tik atranda arba sustiprina. Čia kitąkart ir mes stengiamės padėti, kad būtų tas ryšys atnaujintas. Viskas priklauso nuo nuteistojo elgesio įkalinimo įstaigoj jo bausmės atlikimo metu, nuo jo požiūrio pasikeitimo. Pas mus pavyzdžiui jeigu nuteistasis teistas kokius 5-6 kartus, vat mūsų klientas, nu, dažniausiai vat vidutiniškai pas mus 6-7 kartus teisti yra, daugumoj teistas už apsvaigimo būsenoj padarytus nusikaltimus, nuo alkoholio, nuo narkotikų. Jeigu jau pas mus būdamas kokį 4-5 kartą supranta, kad visos tos jo problemos per narkotines medžiagas, alkoholis irgi priskiriamas prie narkotinių, jeigu supranta, tai mes sudarom visas sąlygas ir galimybes jam ieškot, nu surast pagalbą čia ir rast tą pagalbą, gaut tą pagalbą ir atsisakyt tos priklausomybės ir tapt abstinentu visą gyvenimą ir toliau perduodam jį kažkokiom tai visuomeninėm organizacijom, kurios tęsia jo reabilitaciją, tęsia, dalyvauja susitikimuose ir negrįžta į tą vat priklausomybę, į priklausomybės kelią negrįžta. Kai nevartoja, automatiškai ir nenusikalsta, ir nepatenka atgal į įkalinimo įstaigą. Jeigu žmogus nori, yra tokių daug gražių pavyzdžių, kai čia pradeda, nu supranta problemą, kodėl jisai tą gyvenimą pradėjo nusikalstamą, nu kaip vat supranta, kodėl papuolė į kalėjimą pirmą, antrą, trečią, penktą kartą. Jis taigi žino, kaip pas jį gyvenime buvo, atsimena, pasėdi, analizuoja, supranta. Nu jeigu gauna čia pagalbą ir ieško tos pagalbos, ją gauna, tada atsiranda vėl ryšiai su artimaisiais, vėl atsinaujina, kadangi mes tada kontaktuojam su artimaisiais kviečiam atvykti. Atvyksta,

mato, kad žmogus pasikeitė, kad jo požiūris, bendravimas, kalba, siekiai, tikslai pasikeitė, nu ir automatiškai tas ryšys vėl socialinis atsinaujina. Žinot, per alkoholį tai beveik dauguma šeimų iširusių. Tai automatiškai jeigu jisai čia tampa ne vartotojas, o abstinentas ir yra tikimybė, kad šeimos santykiai, tie socialiniai santykiai vėl atsinaujina ir sustiprėja. Ir tikrai, ne vieną turim žmogų, buvusių mūsų klientų, kurie ateina dabar nu ir lanko mūsų, tęsia reabilitacijas, pasakoja, kaip jiems buvo, kaip jie čia naują gyvenimo kelią susirado, dabar kur dirba, kaip gyvena. Turim tokių gražių pavyzdžių. Viskas priklauso nuo to nuteistojo. Jeigu jis labai norės, jeigu jis pamatys savyje problemą, neieškos kituose – tai čia draugai tempė, čia šnapsas kaltas, čia aplinkybės, čia piniginė ne ten gulėjo, per graži moteris buvo, šalia manęs priėjo nesusilaikiau. Jeigu jisai pamato savyje problemą, tai tą problemą mes kažkaip padedam jam išspręst, suprast, išanalizuot ir galbūt pačiupinėti viską, tą patį variantą ir visus kitus dar kartą, ir negrįžt daugiau prie tokio gyvenimo, prie tokio gyvenimo būdo. Bet jeigu jis nenori, jisai guli kiekvieną dieną, bambą kaso ir galvoja, kaip jis išėjęs vėl pagers arba pradės tenai savo tą veiką kažkokią, nu tai tokiam, kol jisai pats nenori, kaip mes jam priversim, kaip mes jį išauklėsime? Ką nori daryk, jisai galvoja „Ukras, vypal, tiurmo“. Yra gi tokių nu. Viskas, jis išeina kol šilta, va tokie orai, išeina mėnesį du pagyvent į laisvę, pagyvent taip, kaip sugebės. Kiek pavogs, kiek spės pasidžiaugt tuo gyvenimu, paskui vėl į kalėjimą, vėl laukt išėjimo. Vat yra tokių. Žmogus žmogui nelygus, taip pat, kaip vieni dirba trejuose darbuose, stengiasi, laksto, o tretis verkia „kaip man sunku, kaip duonos neturiu, bet kastuvą į rankas nepaima“. Ne paslaptis gi, visi žmonės skirtingi, ar ne taip?

2.5 Laisvės atėmimo bausmė Lietuvoje yra viena iš dažniausiai skiriamų bausmių. Paaikškinkite, prašau, nuo ko priklauso, kas lemia dažnesnį ar retesnį laisvės atėmimo bausmės skyrimą (dar iš sovietinių laikų paveldėta baudimo kultūra, griežtos baudžiamosios teisės normos ar kt.)?

Kaip suprast dažniausiai? Jūs supraskit, tokia situacija, kad pas mus, pavyzdžiui mūsų įstaigoj, vidutiniškai teisti 7 kartus asmenys. Visi ne pirmą kartą teisti. Nėra pas mus taip, kad pirmąkart iškart į kalėjimą papuola. Pas visus kadaise buvo ir procesinis gynimas, galbūt bauda, galbūt buvo areštas, galbūt buvo viešieji darbai paskirti. Ir tos poveikio priemonės jiems nepadėjo, ir jie paskui jau... Pirmą kartą galima duot, nu dar antrą kartą galima duoti kažkokią kitą bausmę, nesusijusią su laisvės atėmimu. O paskui kiekvieną kartą, kai jisai toliau gyvena tokį patį gyvenimą – tik laisvės atėmimas. Vat jisai pradžioj, kai dar tik pradėjo tokį nusikalstamą gyvenimą gyventi ir jam buvo gal skirta bauda, gal kokios lengvesnės, gal koks tik tai pagrasinimas pareigūno, įvairiai, gal teismo kokie įpareigojimai buvo. Bet jeigu jisai paskui nesuprato ir toliau taip elgėsi, tai nėra jau kitos bausmės jam, tik laisvės atėmimas. Kadangi jis yra pavojingas visuomenei, jisai nesuprato, kad taip negalima elgtis, kad už tai bus baudžiama, kad nepadare išvadų. Todėl ir yra kad dažniausiai taikoma. Kadangi jam buvo jau viskas duota pasinaudoti ir suprasti, kad taip negalima gyvent, ir jeigu jis nesuprato, tai jisai ateityje tikrai už kiekvieną veiksmą papuls į įkalinimo įstaigą. Viskas.

2.7 Kaip vertinate dabartinės laisvės atėmimo bausmę atliekančių asmenų kalinimo sąlygas (įvairiose rekomendacijose teigiama, jog kalintiems asmenims turi būti užtikrinamos žmogaus orumo nežeminančios sąlygos, tam tikras privatumo suteikimas ir pan.) Lietuvos įkalinimo įstaigose (jos pakankamos, nepakankamos). Kodėl?

Mūsų įstaigoj yra nuostabios, idealios sąlygos. Ir aš galiu pasakyti, kad kokių 50 proc. mūsų Lietuvėlės, nu gal 30 proc. mūsų Lietuvėlės žmonių tokiom sąlygom net laisvėj negyvena. Jie taip nesimaitina šiais laikais tikrai, kaip dabar gyvena mūsų įkalinimo įstaigoj nuteistieji. Kitose įstaigose, yra senos įstaigos kai kur, įstaigos yra 50 metų, jau tenais tos pastatų grynai išsidėstymo, gyvenimo sąlygos gal prastesnės kažkiek, bet pats maitinimo principas visoj Lietuvoj toks pats. Maitinimas labai geras, nors čia įvairių yra, kuo daugiau gauna, tuo daugiau norisi taip galiu pasakyti. Bet normos padidintos jau gan seniai ir aš tikrai matau, kaip ir koks maistas tiekiamas, kaip maitinama, tai tikrai yra labai gerai. Jokioj ligoninėj nei mokykloj ar daržely net pusės to negausit, ką gauna šiandien nuteistasis. Tai šiek tiek pasako, man atrodo. Nu darbo tai... Didžiausia problema, kad šiuo metu nėra darbo. Bet o kur yra darbo šiandieną? Tai jeigu nėra laisvėj darbo, jeigu negali valstybė aprūpinti darbu ir įmonės negali aprūpinti, tai kaip mes įkalinimo įstaigoj galim aprūpint darbu? Ką jisai, žemę kas iš vietos į vietą? Nu nekas gi. Nu tai iš kur mes jam darbą surasim, jeigu šiuo metu nėra niekur darbo. Jeigu būtų plėtojama gamyba stipriai Lietuvėlėj toj mūsų turbūt trūktų tam darbdaviui, trūktų rinkos, trūktų darbo jėgos, tada ateitų pas mus. Ir mes ar į laisvę išleistumėm dalį nuteistųjų padėt dirbt, ar į statybas. Yra tokia įstatyme galimybė, kad taip dienos metu dirbi, vakare ateini, kaip ir sakiau. Ar čia vietoj cechus atidarytumėm. Dabar pas mus daug metų dirbo ir metalo apdirbimo cechai, ir baldų gamybos cechai. Bet viskas jau, jau kitą savaitę paskutinis užsadarys, kadangi prigamint mes galim, o kam, kur realizuosim? Ką iš to padarysim?

2.9 Koks, Jūsų manymu, Lietuvoje veikiančių nevyriausybinių organizacijų, besirūpinančių kaliničiais ar jau atlikusiais laisvės atėmimo bausmę asmenimis, vaidmuo? (Ar tokios organizacijos reikalingos? Ar jos veikia efektyviai? Jos gerai dirba ir vykdo savo funkcijas ar yra tik „dėl formalumo“?) Kodėl?

Kaip reikalingos, nereikalingos? Jos žalos dar niekam nepadarė, o naudos visada buvo. Kiek jos veikia, jos veikia pagal išgales. Jos ten neturi gal to finansavimo. Buvo struktūrinių fondų parama vienu metu stipriai. Nu spėjo tuos projektėlius pateikti ir gavo finansavimą, tai gan stipriai ir aktyviai dirbo tos organizacijos. Ir tikrai turim pavyzdžių, ir išleisdavom ir iš mūsų įstaigos 2 metus po 5 nuteistuosius kas pusę metų išleisdavom dirbt į laisvę, į Kalinių globos draugiją. Nu tai jeigu nuteistasis ryte išeina, ten prabūna visą dieną, mokosi, dirba ir paskui vakare 5 val. grįžta ir pusę metų vienas, paskui išeina į laisvę, kiti 5 pusę metų ir taip pas mus buvo 4 epizodai po 5, nu tai 20 žmonių išėjo. Tai argi čia blogai, kad nuteistasis buvo taip integruojamas? Jisai buvo visą dieną laisvėj, dirbo tenais kažkur, gavo atlyginimą už tai. Nei prisigėrė, nei kažkokių nusikaltimų padarė, grįžo laiku į įkalinimo įstaigą, pernakojo, ryte vėl išėjo. Nu argi čia bloga integracija? Vadinasi, jisai gali būt toj laisvėj, ir aišku reikalinga šiočia tokia pereinamoji kontrolė. Nu vat ir visuomeninės organizacijos įsikišimas. Nu žalos gi nepadarė, nei vienas kažkur nei naują nusikaltimą padarė, nei dingo kažkur, taigi buvo galimybės ir negrįžt į įkalinimo įstaigą. Tinkamai parinkti žmonės, tokie žmonės, kurie gali, nebūtinai turi būti izoliuoti. Yra gi tokių visada. Va tam ir visuomeninės organizacijos, ar čia atvažiuoja paskaitas skaityti, nu ar kažką padėti bendrauti, nu gi čia tik pozityvas, užimtas asmuo, jis nesėdi, negalvoja, ką čia pridaryti administracijai ar kaip kur kokių narkotikų gauti, jisai užimtas. Tai čia tiktai gerai, jeigu jisai užimtas. Kuo daugiau bus organizacijų pozityvių, užims tuos nuteistuosius ar veikla, ar darbine veikla, ar mokymu, taigi mes iš to tik naudos gausim. Jisai kuo daugiau žinių išsineš iš mūsų, atlikęs bausmę, tai galbūt jisai pritaikys kažkurias žinias ir laisvėje, galbūt ar įsidarbint padės, ar bendrauti su žmogum psichologinės žinios, ar su darbdaviu bendrauti. Visa tai gi, ką mes išmokstam, kiekvienam mums naudinga. Ar kažkam mokslai, žinios kažkokios pakenkė? Nu nepakenkė. Kiekviena visuomeninė organizacija. Šiai dienai aš nežinau, kokia organizacija žalos davė įkalinimo įstaigose. Visada yra pozityvus noras jų. Kokia jinai bebūtų, ar jinai religinių pagrindu ateina, ar pelno siekiančios pagrindu, bet kuo nu. Sakau, visada yra nauda nuteistajam, ir visuomenei automatiškai.

2.10 Kokios užsienio šalys Lietuvai galėtų būti gerosios praktikos pavyzdžiu taikant (skiriant, vykdam) laisvės atėmimo bausmę? Kodėl?

Pavyzdys Lietuvai? Sunku čia pasakyti apie pavyzdį. Yra gražių pavyzdžių visur. Ir kaip mes čia naudojomes, stengiamės taikyti skandinavų principus. Nu gražūs tenais jų pavyzdžiai, aš nieko nepasakysiu. Bet taip pat ir tos pačios Lenkijos principas irgi gražus, kur dar šiek tiek ir labiau, mažiau liberalus, kur yra daugiau to griežtumo nuteistųjų laikymo sąlygų atžvilgiu ir elgesio nuteistųjų atžvilgiu. Nu čia reikėtų vidurkį. Pas mus turbūt irgi kai kurie dalykai per daug, jau daug davė laisvių nuteistiesiems ir nuteistieji pamiršo apie pareigas. Tai čia gal pagrindinis akcentas ir yra, kad kažkaip gal reikia nuteistiesiems priminti ir apie pareigas, ir gero elgesio, stengimosi, bendravimo ir tarpusavy, ir su administracija, ir su visuomene, ir stengimosi dėl darbo, to paklusnumo, visa kita, nes apie pareigas pamiršo, dabar tik reikalauja, reikalauja nuolat, dėl mažiausių smulkmenų nuolat teisminiai procesai, ginčai, administraciniai teismai apkrauti skundais. Dėl ko? Sąlygos nuostabios gyvenimo pas mus, ir bausmės atlikimo nuostabios sąlygos. Bet atsiranda vis norinčių kažkokio dėmesio, paskui naudos, finansinio prisiteisimo ar pinigų.